

ERDÉLYI TÖRTÉNET

ÍRTA

GRÓF BÁNFFY MIKLÓS

A FALI ÍRÁS HARMADIK SZAVA:

DARABOKRA SZAGGATTATOL

RÉVAI

1940

GRÓF BÁNFFY MIKLÓS

A FALI ÍRÁS HARMADIK SZAVA:

DARABOKRA SZAGGATTATOL

1—6 EZER

R É V A I

1940

Copyright by Révai, Budapest, 1940

56697. — Révai

„... És tovább méné a tüzes emberi
kéz és ujjai harmadik szót irának az
palota falának meszelésére:

„Darabokra szaggattatol!“

De senki meg nem látá az lakodalma-
zók közül, mert ittasok valónak, pré-
dáivá prédálván amaz ezüst és arany
edényeket, kiket őseik szerzőnek és vit-
tanák egymással ércből, fából, kőből és
agyagból csinált hamis isteneik miatt,
miglen erejük elfogyott.

Penig az persák hada már a város
kapuinál álla és ők mind megöletének
ugyanazon éjtszakán ..

I. RÉSZ

Abády Bálint halkán lépett be a sötét páholyba.

Családi páholyuk a harmadik jobbról. Régi tradíció ugyanis, hogy Kolozsvárit mindenki bérel, akinek módja van rá és mindig ugyanazt a helyet.

Tapogatódzva akasztotta föl a kabátját és a színpadi fénytől kissé megvakulva előre jött és leült. — A főhelyre ült, szembe a színpaddal, meri az anyja Dénestomyán maradt. Bálint onnan jött be autón éppen csak az előadásra, meri nagy ünnepi est a mai, a „Pillangókisasszony“ bemutatója. A címszerepben nem kisebb művésznő, mint Yvonne de Tréville, az Opéra Comique e híres sopranója, aki akkoriban gyakran szerepelt Kolozsvárit.

Kissé megkésve érkezett. Az előadás már javában folyt. Most kezdődik az első felvonás utolsó nagy duója. Szenvedélytől lüktető dal, vadul sóvárgó szerelmi kettős. A hegedűk, a brácsák kettéhajolva fekszenek bele a hatnegyedekek lüktető ritmusába és fölöttük fölszáll a párizsi művésznő mézédés hangja.

De alig adta át magát Bálint a zenének, csodásán nyugtalan érzés fogta el. Nyugtalanság, mintha valami félelmetes erő volna közelében. Valami hatalmasabb, mint ez a hatalmas zene. Valami, ami végigszárguldott az idegzetén. Es akár mágnes vonzaná, hátra kellett fordulnia.

Milóth Adrienné ült közvetlen mögötte.

Váratlan, hogy itt van. Úgy hírlett, nincs a városon, hanem a kislányával Svájcban. Váratlan, hogy már visszar jött és véletlen, hogy a jó öreg Adelma vendége ő és húga, a kicsi Margit, a szomszédos Gyalakuthy-páholyban.

Itt ül egészen közel hozzá, mégis olyan valószerűtlen, akár a látomás.

Csak a díszletekről visszaverődött holdfény világítja meg

vékony, alig hajlott orrát, orcáit és duzzadt ajkát, — halvány bőrét a nyakán, vállán, a mélyen kivágott ezüst ruha fölött. Minden egyéb beléfulladt a nézőtér sötétségébe.

Mozdulatlan néz maga elé. Mereven. A színpadi holdvilág smaragdzölddé zománcozza tágranyilt szemének íriszeit. Akárha szobor volna, olyan mozdulatlan. Pedig bizonyos, hogy már midőn Bálint olyan óvatosan bejött, már akkor megláthatta, hiszen feléje volt fordulva, míg a főhely karosszéke, hova a férfi lopódzott, a színpaddal szemközt.

És most itt vannak olyan közel egymáshoz, hogy a legkisebb mozdulatra összeérne a karjuk.

Képtelenség itt maradni!

Képtelenség így ülni egymás mellett, mintha idegenek volnának. Együtt hallgatni a szenvedélyes zenét, ami csupa kétségbeesett vágy, szerelem, sóvárgási. Nem! Nem! — Itt nem szabad maradnia! — Nem is tudna.

Akkora erővel tört Bálindra szerelmi múltjuk, hogy reszketés szaladt végig az egész testén. Hangtalan fölkel és majd-nem tántorogva kisuhant a páholyból.

De nem tudott azonnal távozni.

Lement a lépcsőn, átkerült a földszint túlsó oldalára és ott úgy kabátosán belépett az egyik ajtón.

Itt az erkélypáholyok alatt a vakfekete árnyékban nem láthatja senki. Itt megvárja a fölvonás végét; csak akkor kell kiszöknie, mielőtt kigyúl a csillár. Adriennét nézheti innen, akit esztendőnél több, hogy nem látott, csak egyszer pillantott meg messziről.

Mit sem változott, talán valamicskét soványabb az arca, tán valami keserű vonás is van szája sarkán. De ugyanolyan királyian gyönyörű, mint akkor, midőn az övé volt még, élet-társa lelkének, testének, az, akit nejeül választott, mielőtt széjjel taszította őket a végzet. Képelete lehántotta róla páncélfényű ruháját és úgy látta maga előtt, mint Velencében egykor, — most ötödfél éve — majd az erdei kalibában, vagy itt az Uzd-villában és odakünn Mezővarjason és Pesten is párszor — mindenütt, ahol hontalan szerelmük hajlékot tudott találni. — És a szívét megmarkolta a keserőség. Erről a nőről

kellett lemondania! Annak parancsára kellett volna mást venni feleségül, a kis Illésváry Lilit.

Maga Addy jelölte ki számára.

E házasság nélkül nem találkozhatnak többé! — így rendelkezett akkor Adrienné — és ő e föltételt nem tudta teljesíteni. Ezért nem láthatta azóta ...

A duó tovább zeng. A szerelmi vágy tomboló dallama mind hatalmasabban bontakozik ki. Vagy kétszer a zenekar mélységéből belekondul sötéten a Sintó-főpap átokmotívuma és kettészakítja a mézédés dalt. Bálint úgy érezte, mintha az ő sorsukat jelképezné ez, mintha az ő múltjukat idézné föl a zene. De újra felszáll a vágyakozás dala a színpadon, mindenél erősebb, követelő és diadalmas — tavasz, holdfény, virágzó fák és fölmagasztosult dallam — harsogva tombolnak a hangok cs az együttes szakadásig feszült áradatában akár a vihar, mindent elsöpör az érzékek hatalma. Igen! Az ő múltjuk zenéje ez, az elsüllyedt múlté...

A függöny tapsorkánban csapódik össze. Bálint kisuhant az ajtón.

Odakünn hűvös októberi éjjel. Az ég tiszta, de a járdák fényesek, mert ma délután kissé szitált az eső.

Elindult a sötét városon, céltalan; éppen csak hogy járjon. Hogy egyedül lehessen. Egyedül mindazzal, ami olyan hirtelen rátört ma este. Önkéntelen mégis megnézte az óráját. Negyedfáz. Előadás után ugyanis a főispánhoz kell mennie, áld mint intendánsa a kolozsvári színháznak, a francia művésznőnek adandó vacsorára hívta... De ez csak éjfél tájban lesz... Addig járhat. Addig járnia kell. Így tán úrrá tud lenni azon a keserűségen, amit Adrienné látása fölka-vart benne. Lassan ment és céltalanul. Ment, maga elé.

Mihelyt künn volt a néptelen esti utcán, az emlékei reátörtek. Kuszán. Zagyván. Minden sorrend nélkül. És ő ment, mintha menekülne előlük. Mert el kell tűnni! El kell bújni! Elbújnja, mint most a nyáron, mikor egyetlen egyszer meglátta Adrienne-t — azóta!

Ő a klinikáról jött ki, ahol egyik dénestomyai lovását helyezte volt el. A kerítés vaspálcái között meglátta a túlsó soron Addyt.

Egyforma hosszú lépésével ment fölfelé. Bálint hirtelen a kapubálvány mögé lapult, hogy meg ne láthassa, onnan követte szemmel a nőt, amíg elhaladt. Az asszony nem nézett se jobbra, se balra, csak maga elé kissé fölemelt állal. A „zöldfödelű házhoz“ ment bizonyára, ami ott fönebb van a hegyoldalban, az ideggyógyászati intézetben.

„A férjét látogatja, az van ott bezárva!“ — gondolta Bálint. — „Azt az örültet, akit sohasem szeretett és aki sohasem szeretete.“

És a szíve megtelt keserűséggel, mint a száműzöttnek, aki valahonnan messziről meglátja szülőföldének határhegyeit...

Most meg futnia kell, elszökni a színházból, céltalan bolyongani a sötét városon! Léptei önkéntelen a főtér felé vitték. Valami szokatlan akaratnélküliség uralkodott rajta, akárha az a hirtelen elhatározás, amivel elszakította magát Adrienné közeléből, minden erejét elfogyasztotta volna.

Ment, alig látva, hol jár. A piac sarkánál megállt, mert majdnem beleütközött a gesztenyesütő üstjébe. Kissé szégyelte magát. Így hát megvásárolta azt a papírtölcsérnyi marónit, amit a kofa szolgálatkészen elébenyújtott. Átvette és továbbmenve gépiesen bontogatni kezdte. Midőn azonban belenyúlt, eszébe jutott, hogy estélyre van híva és a gesztenye bekormozza az ujjait. Besüllyesztette a felöltő zsebébe. Majd találkozik valami gyerekkel, annak majd odaadja.

Bizonyára találkozott nem eggyel, hiszen amerre ment, túl a vashídon, a mozi előtt, ácsorgott néhány kamasz, de akkorra már rég elfeledte, ami a zsebében van.

*

Igen! Illésváry Lilit kellett volna nőül vennie. Akkor mindez másként volna. Akkor most találkozhatnék Adrienne-el, beszélgethetnének burkolt szavak mögé rejtett régi emlékekről; mint jóbarátok legalább, ha már másként lehetetlen. Legalább

látni, a kezét megfogni, megcsókolni hajlékony ujjait... És akkor volna otthona is, családja, nem kóborolna hontalan a világban. Igen! Ezt kellett volna! Ezt is eldobta magától, ezt a megalkuvó félboldogságot is, amit számára ez a megoldás jelentett. És most semmije sincs, se szerelem, se család, semmi!

Pedig csak ő rajta múlt. Csakis ő rajta. Jabláknán, december közepén, akkor mulasztotta el mindezt.

A háziak, Szent-Györgyi Antal és fiai megérkezésekor bizonyos várakozó örömmel üdvözölték. Persze nagyon visszahangolva az érzésüket és minden föltűnést kerülve, ahogy ez a jabláknai stílushoz illett; Szent-Györgyi Magda már valamicskével többet jelzett, hamiskás mosollyal üdvözölte és a szokottnál kissé erősebben szorította meg a kezét; Elise néneje, Szent-Györgyiné, pedig még a rendesnél is simogatóbb melegséggel fogadta és bár semmi szóval sem célzott arra, amit házassági tervéről nyilván mindenki sejtett, mégis az a biztató és kissé biztató tekintet, amivel ránézett, a becéző keze is és anyáskodó hangja, mindez azt mutatta, hogy ő jó szívvvel és kissé meghatódva figyeli unokaöccse szándékát. — Pfaffuluszon is meglátszott, hogy tud mindenről. Persze szóval mitsém jelzett, de vaskos szemöldökei mint a hőscincér csápjai, olyan jelentőségteljesen mozogtak, mikor kezét fogott Abádyval. Pfaffulusz, vagyis Czibulka apátkanonok már több napja van Jabláknán, mert a nagy vadászat ez évben szokatlan későn, advent idején tartatott, ő átjött Nagyszombatról és naponta misézett a kastély kápolnában. Bálint úgy érezte, itt mindenki tisztában van házassági szándékával és mindenki helyesli.

Lilivel akkor találkozott, midőn estebédre már sokan begyűltek volt a mésfélemeletes stukkó-terembe, a Pálos-barátok egykori refektóriumába, ami most nagyszalonként szolgál.

A túlnani ajtón jött be, a könyvtárszoba felől. Bálint már messziről meglátta.

Fehér tüllruhájában olyan könnyűnek látszott, mintha súlytalan siklana végig a ragyogó parketten. A nagyvilági lányok nyugodt biztonságával lépett, így biccentett a fejével azokhoz, kiket már előzőleg látott, köszönt az újonnan érkezett két bécsi vadászvendégnek. Abády újból megcsodálta azt a

tökéletes módot, ahogy ez a leány mozog. Mennyire talál hozzá ez az egész környezet, az óriási fehér terem, a vörös és arany bútorok, a hatalmas arcképek cikornyás rámaikban, mindez a pompa mint hozzáillő keret, amiben ez a habfehér leány majdnem tökéletesnek látszik, midőn ilyen könnyen halad itt végig akár egy pillangó, mégis érezni rajta acélkemény fajtáját.

Ez volna hát az a nő, aki a felesége lesz?

Sok nemzedékek kitenyésztett utóda, ősöké, kik gazdagok és önállók lévén, soh'sem vettek el valami rondaságot a hozományért, vagy másodrendűt szolgaságból. — De már Abádyhoz közeledik Lili. A járása nem gyorsul, a tartása sem változik, mégis abban a mozdulatban, ahogy kezét adott, volt valami oadaadó puhaság és örvendő villanás a nefelejtskék szemében.

Igen! így volt. Ezeket látta, ezeket raktározta el az elméje az első vizionálás percében.

Azután első, második és harmadik vadásznapi. — Lili többször mellette volt, így a nagystráf napján is, hol ismét a jobb saroknál jártak ők ketten. órákhosszat együtt. Sétáltak is délutánonként, persze már nem kettesben, hanem a többi fiatalokkal, de azok őt és Lilit gyakran hagyták magukra azzal, hogy el-elmaradoztak húsz-harminc lépéssel. Ilyenkor a különben beszédes leány el-elhallgatott, mintha a férfit bízna, hogy bármi témába kezdjen. Nyilván azt várta, hogy megkéri.

Akkor kellett volna! — Ott a hosszú gyertyánfasorban, ami a kilátóhoz vezet. Vagy visszajövet a telivér kancáktól.

Vékony porkahó szórta be a fagyott földet, halkan ropogott lépteik alatt. A többiek még a paddock-kerítésnél. Igen! Akkor kellett volna szólnia! Ott el tudta volna tán mondani azt a pár banális szót, a házasságkérő formulát. Nem tette. Milyen ostobaság, hogy nem tette! — De a télies tájban hidegnek érezte a hangját, tárgyilagosnak, lendületnélkülinek majdnem üzletiesnek. Pedig tán az sem lett volna baj, hiszen úgyis ezt a szót várta a lány.

*

A malomárok hídján átmenve megállt. Arra gondolt, hogy a sétatér felé, az így éjjel bizonyára néptelen parkba volna jó

menni. Ott senki sincs ilyenkor. — Csak néhány lépést tett azonban arrafelé, aztán ismét inegállott. Nem, ez nem jó! Ott át kell menni az úttesten és besározna a lakkcipőjét. Vendégségbe van híva; féltizenkettőre. Nem! — Itt kell maradni az aszfaltjárdákon, melyek alig nedvesek a délutáni záportól. Ez a csekély víz nem hagy nyomot.

Tovább indult tehát ki a vasút felé.

*

Most egy éve! Igen, most egy éve, a fővárosban töltötte az őszt. Akkor is hosszú-hosszú órákat sétált, járt céltalan csak azért, hogy járjon, hogy valamivel csillapítsa növekvő nyugtalanságát. Adrienné levelét várta, azt a döntő levelet, ami bejelentené, hogy hajlandó a válást kierőszakolni. És mindig halasztó szavak jöttek csupán — „most még nem lehet... várj... most még nem“ — igen! — ilyeneket írt az asszony és ő, Bálint akkor még nem értette, milyen szörnyű dilemma előtt állt ez időben Addy, látva miként közeledik a férje a megőrüléshez, ami végül rombadöntött mindent, amire készültek...

Adrienné! — Vájjon mit gondol ő most? — Ott ül az Operában még? Vagy ő is eltávozott onnan? Vájjon mit érzett, midőn ilyen véletlen egymás mellé kerültek ma este? őt is földülta biztosan az a kegyetlen játék, amit a sors űz velük...

Ilyennek nem szabad többé megtörténni! — Holnap reggel azonnal elutazom! — határozta él. Ha nem ígérektem volna el erre a buta vacsorára, már ma éjjel megtenném...

Vissza Dénestornyára az anyjához. A régi otthon az egyetlen hely, ami némileg nyugalmat ad. Annak szépsége, százados varázsa. Az otthon. Bár itt is valami halk szomorúság lengi körül mindig, csak ők ketten vannak ott az óriási házban: ő és az öreg anyja. Mindig csak ők ketten. Nincs itt semmi más. Nincs fiatal élet. Nincsen jövőendő.

Ha ott Jabláknán megkérte volna Lilit, akkor legalább ez volna, ennek a reménye. Milyen örülség volt, hogy nem tette...

*

Pedig nyilvánvaló volt, hogy a leány családja a maga hangtalan módján minden akadályt elhárított az útjából. Még a valláskülönbségre is gondoltak. Aziránt is megnyugtatták, hogy református volta nem okoz nehézséget. Művészi tapintattal hozták tudomására ezt.

Ez az emlék különös élességgel ugrott eléje, tán mert olyan meglepő volt, ahogy történt.

*

A második vadásznapon, annak délutánján, Bálint éppen átöltözött volt és a szobájából a nagyterem felé tartott, midőn a folyosón Pfaffulusz jött feléje. Abádynak önkéntelen az a benyomása volt, mintha ő reá várt volna.

— Nincs-e kedve, fiatal barátom, megnézni a kápolnát? — szólt hozzá kissé tótos kiejtésével Czibulka apát-kanonok. — Igazán érdemes, mert nagyon szép.

Visszafordultak hát és elsétáltak a hátsó szárnyba, mely a főkapuval szemben lezárja az egykori monostor udvarát. Itt a középen nyílik a kápolna hatalmas portáléja. Csavaros kőpárkányai szélesen ugornak ki az ajtópillérek cicomázott lendületéről. Az ajtószárnyak is kirakva sok drága fákkal a papi barokk kissé túlzott gazdagságában.

Hangtalan nyílt a zár. Beléptek.

Elég tágas templom. Az oltár körül ablakok, nyilván a homlokzatból kiugrik a szentély félköre és beül a hegyoldalba. Bár már sötét van odakünn, enyhe fény dereng még ott. Nagyon hangulatos volt, ahogy az oszlopos szentélysátor a szürkület elé rajzolódtott feketén. De Pfaffulusz föl csettintette a villanyt és a kápolna megtelt ragyogással. — Valóban gyönyörű kápolna.

A falak mentén a pálos barátok stallumai, mögöttük magas faburkolat sok pillérekkel megszakítva, melyek hatalmasan kiugró párkányt támasztanak, ki- és visszalendülő párkányt, mely majdnem zenei ütemben halad az oltár felé. A peremén szárnyas angyalfejek és a Pálosok jelképes madara: a kenyérvivő holló, aranyos fölkiáltó jelként a sötét lambéria melegbarna mívéssége fölött. A szentélyben csavaros oszlopokon fölsuhanó

baldachin, amit faragott arany bojtok vesszőznek körül. Alatta kicsi Szűz Mária-kép aranysugarak kilövellésének közepében, két oldalt pedig egy-egy felnőtt angyal térdel, arany és égszínkék ruhában, arany szárnyakkal és arany tagokkal a barokk ájtatosság kissé eltúlzott mozdulatában.

A kőpadlón gazdagvirágú szőnyeg.

— Úgy-e, szép? — kérdezte Pfaffulusz és most körülvette Bálintot, magyarázva a domborművű medáliákat, melyek minden második stallum fölött Eremita Szent Pál, a rend patrónusának csodáit ábrázolták.

Az oltár előtt gyors térdelés után áthaladva, a jobboldalon az apáti trónt bámultatta meg, majd a következő szentképeket. Valóban kitűnő mestertől voltak mind.

Már majdnem az ajtónál voltak újra, midőn Czibulka kanonok megállt és leült a legszélső stallumba. Elgondolkozott. Finom, okos arcán a visszaemlékezés mosolya.

Bálint elismerő szavaira udvariasan bólongatott, aztán — mintha nem tudná többé visszatartani a reátörő érzéseket — hirtelen megragadta Abády karját, maga mellé vonta a szomszédos ülésbe és mesélni kezdett:

— Tudja mit jelent számomra ez a kápolna? Úgy szeretem, mintha élőlény volna. Nemcsak azért, mert gyönyörű, hanem mivel annyi mindent éltem át benne...

Pár szóban vázolta, hogy itt kezdte a lelkészi pályát mint Antal gróf nevelője. Később ide tért vissza Rómából és pár évig házi papja volt a jablánci kastélynak. Nem vállalt plébániát, pedig az öreg Szent-Györgyi, mint számos község kegyura, leggazdagabb beneficiumával kínálta. De ő jobb szeretett itt maradni és csöndesen dolgozni egyház jogi munkáin.

Most szélesen elmosolyodott:

— És van még más, nagyon kedves emlékem is. Itt eskettem meg az Antal gróf másik nővérét, a Charlotte konteszt, aki egy svéd grófhhoz, Olaf Loewenstiernához ment nőül. — Pfaffulusz hegyes, vékony orra mintha megnyúlt volna e szakznál és vaskos szemöldökei megindultak a homlokán. — Hát ez nagy merészség volt, mert a vőlegény persze protestáns hitű és nem lett volna szabad megtennem reverzális nélkül. Dehát az

őreg Szent-Györgyi gróf reámparancsolt és azt mondta, hogy egy Loewenstiernától ilyet nem lehet kívánni. Azok Gusztáv Adolf egyik generálisától származnak és még ő is megvetné a fiút, ha a saját családi hagyományát megszegné. Ha pedig ő mint apa és jó katolikus nem kívánja, hát akkor az legyen elég az én számomra is. Hát én megtettem.

Itt a kis kövéres apát bizalmaskodva hajolt Bálinthoz.

— Igen, ez nagy hiba, vétek, igen, de nekem vétek, csak nekem, mert ilyenkor csak a pap a hibás. El is mentem a primáshoz mindjárt azután. Simor volt akkor a primás. Letérdeltem előtte és meggyóntam a bűnömet. Keményen megszidott és szigorú vezeklésre ítelt. — Mégis meghívott ebédre. Ebéd után pedig azt mondta: „Okos volt tőled, fiam, hogy nem kérdeztél senkit, mert akkor letiltottuk volna. Igen. Okosan. Ezek a Szent-Györgyiek annyit tesznek és tettek a katolikus egyházért sok századokon át, hogy egészen más megítélés alá esnek. Így tekintené ezt a római kúria is...”

Czibulka elhallgatott. Pár percig maga elé nézett, mintha a maga emlékein szemlélődne, aztán hirtelen felállva, úgy, mintha engedelmet kérne, hogy ilyen személyes emlékekkel tartotta Abádyt:

— Bocsássa meg, fiatal barátom, ha dtrécseltem magamról és visszatartottam ilyen hosszasan. De ez a kápolna úgy-e — ez annyi minden nekem...

Most gyors térdeléssel az oltár iránt újra lebillent egy pillanatra, majd eloltna a villanyt, a folyosóra kísérté Abádyt. Így sétáltak vissza a nagy szalonba a teához.

*

Mindenről gondoskodtak, minden körülmény iránt megnyugtatták. Csakis rajta múlt, ő rajta!

Akkor, azon az utolsó estén, akkor dobta el magától a kínálkozó szerencsét. Azt, ami ha szerelmet nem is, de kedves asszonyt, családot, otthont adott volna.

Akkor, azon az utolsó estén, akkor mulasztotta el...

Bálint korán öltözött ebédhez. Midőn belépett a nagy

szalonba, még nem talált ott senkit. A szomszédos könyvtár széjjelnyitott ajtószámyain át meglátta Lilit, ő még korábban készült el, mint Abády, bizonyára szándékkal. Csupasz karjaival a közbülső hosszú asztalon könyökölt. Egy széken térdelve lassú mozdulattal albumban lapozott. Úgy látszott, mintha el volna merülve, mintha nem is figyelne másra, mint arra a képre, ami éppen előtte feküdt.

Mégis, mint a villanyütés, úgy cikázott át Bálinton az a bizonyosság, hogy csakis ő miatta van ott, őt várja a könyvtárban, azért jött oda ilyen korán, hogy alkalmat adjon neki, utolsó alkalmat az utolsó estén.

— Ismeri ezt az albumot? — mondta Lili, midőn Bálint melléje támaszkodott. — Elég ritka. Ez egy magyar úrnak, egy Forray grófnak az egyiptomi útja. Nagyon szép, színes képek. Nézze ezt! Úgy-e, gyönyörű? — és tágranyilt ibolyakék szeme kérdően nézett reá, mintha nem a képről, a szeméről kérdezné.

Lassan forgatták a lapokat. A karjuk kissé összeért, néha az ujjaik is. Halkan ejtettek egy-egy szót: „... ez Malta...“ „ez egy tevehajcsár...“ „ez a kedive palotája...“ Lomha szavak és semmitmondók, éppen csak arra valók, hogy meg-megszakítsák a hallgatást...

Most kéne szólnom! — gondolta többször Bálint. Megfogni a kezét és elmondani azt a pár rövid mondatot, amit vár. Ezzel új korszak kezdődik az életében és lezárnam a múltat... Adrienné így is akarja, ő is ezt kívánja tőlem. — De a szükséges szó nem jelentkezett, helyébe más, mindig más, mindig csak a képekről... „ez itt a kamaki templom... mekkora kövekből van...miközben azon töprengett, kell-e azt mondani: — „Én magát szeretem“ ami hazugság volna — vagy elég annyi is: — „Akar-e a feleségem lenni?“ — És illantak el a drága percek, a nagyterembe már számosán gyűlnek, soká itt már nem maradhatnak, nekik is oda kell menniök.

Lili most leszállt a székről, kiegyenesedett. Tán azt gondolta, hogy a vakító csillár alatt, itt, annál az asztalnál, amit a széjjeltárt dupla ajtón át a szalonból mindenki megfigyelhet, feszélyezve van a férfi. Otthagytá hát az albumot és az egyik ablakmélyedéshez ment. A vaskos fal itt eltakarná őket.

Ide lépett hát, egészen közel az üveghez. És hogy valami ürügye legyen: „Mennyi jégvirág, nézze“ — mondotta és visszapillantott.

Bálint azonban csak a mélyedés sarkáig követte és ott maradt állva. A szeme végigsiklott a könyvtáron.

A falak mentén óriási szekrények vadul csavarodó arany kacskaringókkal, drága fákból összerótt oszlopozások, tündöklő ércagylok a felső görbülésen és arany puttók arany pajzsokkal hadonászva és mindezek fölött a stukkó-mennyezet a bécsi barokk kunkoraival; pazar gazdagságuk elborít mindent. És mialatt Lili finom lányalakja azt a pár lépést tette az asztaltól az ablakig, ahogy végigsiklott a berakott parketten, ő úgy érezte hirtelen: ez a nő itt van itthon, ez az a környezet, ami- ben született, ez az, ami talál hozzá, ez az osztrákos, kisisé idegen luxus, ami az ő erdélyi lelkének idegen világ. Hogyan vihetne át Erdélybe!? — Bármennyire szeretné is őt a lány, mégis számkivetett volna ott, nem illenék oda, bármilyen nagyszabású is Dénestomya, hiszen az is annyira más és annyira magyar, annyival egyszerűbb, akár az élet ott e nyugatias társadalommal szemben, ami a Lili köre. — Csak pillanatnyi benyomás volt ez, mint mikor egy fagyos szellő megcsapja az ember arcát. Mégis eggyel több gátlás többi gátlásai mellé.

— Hideg lehet nagyon ...

— Igen... már szürkületkor is hat fok volt nulla alatt...

— Pedig odakünn süt a hold...

— Annál inkább, mivel kitisztult az ég...

Ilyeneket váltottak, ilyen üres mondatokat, hosszúnak tetsző szünetekkel.

Az utolsó után Lili visszafordult az ablakban. Egyetlen pillanatig Abády arcába nézett. Majd kissé sikamodó, megszokott lépésével csöndesen visszatért a nagyterembe.

Bálint lassan követte. Tudta, hogy most elvesztette ezt a lányt. A szívét szomorúság öntötte el. Enyhe szomorúság, amit megadó mosoly világosít, mint midőn lemondunk olyan reményről, amiben valóban nem is hittünk soha.

Micsoda örültség volt így elpredálni mindezt!

Erre visszagondolva, Bálint bosszúsan dobantott a lábával. Haragjában meggyorsította a lépteit. Pár perc és az állomás terére jutott. Ott nagy sürgés-forgás. Most érkezett be a budapesti gyors. Számos kocsí indul onnan be a sötét város felé, poggyással rakodva. Ez a hirtelen előtte meginduló közlekedés állította meg az aszfalt szélén. Habozott. Az úttest gránitja sáros, a járda is, ami tovább vezet a raktárak előtt. Jó lesz nem menni arra.

Rikkancsok rohantak feléje a főváros déli lapjaival. Bálint az egyiket megállította. Muszáj szabadulni ettől az önsanyargatástól! — gondolta haragosan.

Egy húsfillérest nyomott a fiú markába, a lapot a zsebébe gyűrte és nem várva, hogy a gyerkőc visszaadjon, megfordult. „Bemegyek valamelyik kávéházba, majd csak elszóraztat, ha olvasok...” Ismét megindult vissza a város felé. De mihelyt megindult, máris elfeledte a tervét.

*

Akkor, az utolsó ebédnél is horvát vonatkozású ügyekről beszéltek. Már december eilieje óta folyt a Friedjung-pör a bécsi esküdthíroság előtt. Délután érkeztek a lapok a császárvárosból. Azok számoltak be róla. Rossz hírek, kellemetlen hírek.

Friedjung professzor a boszniai annexiós krízis legutolsó fordulatakor, 1909 március végén a „Neue Freie Presse“-ben támadó cikket írt. Az állította íbenne ötvennél több, néven nevezett horvátországi politikusról, hogy kapcsolatban állnak szerbiai irredenta szervezettel, sőt a szerb kormánnyal is. — Bizonyos, hogy Friedjung felszólításra lépett a nyilvánosság elé. A vád anyagát a Ballplatztól kaphatta. Ez a sajtó útján világgá hirdetett vád egyik mellékhatása lehetett annak az elhatározásnak, miszerint a monarchia utimátumot küld Belgrádba és ha azután Szerbia nem enged, megüzeni a háborút.

A diplomáciai előkészítés ezt lehetővé tette. Mióta Németország kimondta, hogy törhetetlen hűséggel áll a szövetség mellett, nyilvánvaló volt, hogy Oroszország kellenlenül bár, de

mozdulni nem fog. Azóta a nagyhatalmak egyértelműleg többször fölléptek a belgrádi kormánynál. Engedékenységre intették. Így hát Szerbia segítségre sehonnan sem számíthatott.

A „Neue Freie Presse“ cikke március 25-én látott napvilágot és az ultimátumot is akkor indították volna el. Az ultimátumra mégsem került sor, mert ugyanaznap Karagyorgyevics György trónörökös, a háborús párt feje lemond és pár napra rá Szerbia minden föltételt elfogad. — A cikk azonban már megjelent volt. Tán különben is megjelent volna, mert alig egy hónap múlva az államügyész Zágráiban hazaárulási port indít más ötvennégy vádlott ellen. Ezt a koalíciós kormány utolsó horvátországi bánja, Raueh báró készítette elő. Nyilván az annexiókrisis tapasztalatai alapján a szerb irredentát akarták most letörni Bécsben is, Zágráiban is. A zágrábi pör öt hónapig folyt és októberben lezárult 31 vádlott elítélésével. A védők föllebbeztek a hétszemélyes táblához; jogilag kétségtelenül helytállón, mert a vád jogi oldala elég gyöngén volt alapozva. Bizonyosnak látták tehát, hogy a tábla a törvényszék döntését nem fogja helybenhagyni. — Külföldön nagyon rossz hatást tett a zágrábi ügy. Ott fölfigyeltek azokra a zilált viszonyokra, miket a tárgyalás nyilvánossá tett. A francia sajtó ráadásul „Justizmord“-ról beszélt. A külföldi visszhang és a zágrábi tapasztalások merésszé tették most azokat, akiket Friedjung a cikkében pellengérré állított. Rágalmazásért vonták felelősségre.

Decemberben folyt Bécsben ez a pör. Friedjung vállalta a valóság bizonyítását. Okiratokat mutatott be. Azokat az adatokat, miket a Ballplatz gyűjtött volt össze kémei útján és bizalmasan a hírneves történészhez juttatott. És most a bűnper már sodik hetében az ügy rosszra kezdett fordulni. Egy-egy adat hamisnak bizonyult.

Erről volt szó már napok óta Táblánkén. Arról, hogy Friedjungnak érdemben igaza van, azok, akiket megvádolt, közöttük elsősorban Supilo, a fiumei rezolúció szerzője, valóban Belgrád ügynökei, de a külügy elég könnyelműen elmulasztotta ellenőrizni a kémek adatait. Nem egy tévedés, vagy tévesztés van közöttük. Olyan, ami nyilvánvalóan hamis. — Az történt

ezúttal, ami fizetett spionnál rendszerint. Az ilyen két oldalra dolgozik: az egyik félnek is, a másiknak is, és minthogy volt közöttük szerb is, az bizonyára szándékosan és a belgrádi hivatalosak tudtával olyan adatokat juttatott követségünk kezé-
hez, ami bizonyíthatóan koholmány.

Igen! Erről volt szó Jabláncán a három vadásznappal. Ezt tárgyalták abban a mindenről jólétesült, de mindig letompított, félszóval is érthető modorban, ami a Szent-Györgyi-kastély szokásos stílusa. Erről beszéltek azon az utolsó estén is. Bálintot ebben az évben kevésbé kötötte le, amit hallott, föl-
kavart lelkiállapotában csak tudomásul vette némán, de visszhangot nem érzett magában. Most, az utolsó estén, azonban nem tudott ott maradni a kandallónál politizáló csoportban, hanem fekete után rögtön átment a nagynénjéhez. Illett elbúcsúzni tőle. Hogyne, hiszen hajnalban indul vissza a fővárosba. De sietni azért sietett annyira, mert tűrhetetlennek érezte a teremben maradni, egy szobában Lilivel, akit annyira megbántott. Hogy Szent-Györgyinéhez jusson, a könyvtáron kellett áthaladni. A Forray-album még ott hevert az asztalon. Kissé ferdén, úgy ahogy Lili félretolta volt, mikor az ablakhoz indult. A nagy vörös-arany kötés vadul tündöklőit a csillár fényében, akárha vádolna; bűnjel ez — az ő bűnének kézzelfogható jele, annak a bűnnek, amit magával és azzal a kedves lánnyal szemben elkövetett. Kissé elszorult a sávja, midőn elhaladt előtte.

Belépett a nagynénje kis szalonjába. Szent-Györgyi Antalné az üveglaszfalak előtt az ő rendes helyén, vele szemközt a két bécsi asszonyvendég. Semmitmondóan nagyvilági társalgás folyhatott ideig, ami azonban megszakadt, mert Elise grófné magához intette az öccsét és megragadva a kezét az ő pici kövér kaesójával, maga mellé készítette a párnázott kanar péra. Bálint szótlan maradt; nagynénje is egy pillanatnyi pauzát tartott. A két osztrák nő a jólneveltség finom érzékével megsejtették, hogy a háziasszony Abádyval egyedül akar maradni. Így hát még két-három mondatot váltottak vele, mivel mindent föltűnés nélkül kell tenni és úgy, mintha véletlen volna. Nem illenek, ha rögtön távoznának. Ez aláhúzná, hogy

ők észrevették valamit. De a (három mondat után fölálltak és sajnálkozva azon, hogy bridge-re vannak ígérkezve, eltűntek.

— Kedves, hogy ilyen hamar hozzám jössz! — mondotta Gyerőffy Élise és nagy, barna szemei végigsuhantak Bálint arcán. — Úgy szeretek veled beszélgetni. Ha nálam vagy, úgy érzem, mintha kissé Erdélyben is volnék.

Mosolygott és a tenyerét rátette az Abády karjára. Az fölemelte a kezét és megcsókolta. Pár percig hallgattak. Aztán Szent-Györgyiné kérdezett. Elsőnek persze a Bálint anyját, majd másokat, régi ismerősöket, számos kortársait, kiket több, mint két évtizede nem látott. Némelyikről egy-egy kis adomát mondott el, leánykori eseményeket falusi bálokról, majálisról, társiaskocsizásról Radnára. Kérdezte az Alvinczy-fiúk apját, aki táncosa volt és nagyon szép ember — neki tetszett is bakfis korában — és a vén Kendy Dani bált, aki már akkor is ivott, de ők leánykák nagyon megcsodálták, mivel hallották, hogy egykor Eugénie császárné köréhez tartozott és akkor bár idősebb, mégis még roppant elegáns volt, az első nagyvilági ember, akivel találkoztak.

Így mesélt, meséltetett magának szülőföldjéről, az ottani ismerősökről és dolgokról és mindig egy-egy 'kis szünetet tartott, mielőtt újabb névre tért át. A szünetek mind jobban megnyúltak. Bálintnak az volt az érzése, mintha érdeklődése mellett, ami valódi és korántsem szánlelt, valami témát kerülgetne, amit még habozik, de szóba akar hozni.

Azt hitte, hogy Gyerőffy Lászlóra fog végül rátérni. De ezúttal nem erre gondolt Szent-Györgyiné.

Soká folyt ez. Aztán Elise asszony kissé elmélázott. Majd azt mondta hirtelen: — Milyen jó mindezekről hallani! — és az öccse felé fordulva ismét megfogta a kezét és rabul tartotta. A szeme a távolban.

— Mert tudod? — folytatta most halkán, akárha nagyon-nagyon rejtett titkot vallana meg. — Tudod, én úgy érzem, hogy még ma is valójában nem itt, hanem Erdélyben vagyok otthon. Az ottani emberek vannak az én fajtámból. Az idevalók számomra mégis csak idegenek valahogy, akár a bécsiek, ó, ne érts félre! Én nagyon boldog vagyok és nagyon boldog életem

volt Antal oldalán. De ez onnan van, hogy nagyon szerettem. Szeretemből mentem hozzá és hozzámentem volna és mennék ma is, akármilyen sorsú és akármilyen szegény lenne. De ez itt mind... — és most a keze körben föllibbenve jelezte, olyan világosan, akárha elsorolná: a kastélyt, uradalmat, pozíciót és társaságot, — ez itt mind idegen maradt számomra. Ez a világ sohasem lett az én világom igazán. És ha ma visszanézek, világosan látom, hogy csak a szerelem az, ami lehetővé tette, sőt gyönyörűvé az én házáséletemet. Nem csupán az én nagy szerelmem, hanem a férjemé is. Csak az adta meg azt a harmóniát, amiben élek... Igen! — tulajdonképpen ez az egyetlen, ami mindenben átsegít és mindent fölold... Másként tán mindkettőnk számára csupa súrlódás és keserűség lett volna...

Most elhallgatott egy percre, aztán könnyedén fölkacagott. A tenyere megsimogatta a Bálint arcát:

— Látod, a te öreg tantod miket beszél összie!? Attól van, hogy úgy eldiskuráltunk régi dolgokról...

Ez volt tehát az, amire készült, amit mondani akart! Elmondta segítségül, elmondta, hogy megnyugtassa, mert bizonyára első pillantásra meglátta rajta, hogy ő nem kérte meg Lilit és azt is, hogy ezért vádolja önmagát. És értette az okait is világosabban, mint ő maga: fő, hogy másba szerelmes még mindig, nem ebbe a lányba és kissé az is, hogy idegennek érzi, más világból valónak. Roppant jól esett Bálintnak az a jóság, ami feléje áradt. E keserű órában bizony nagy szüksége volt erre. Annál hálásabb volt, mert tudta, hogy olyan dolgot mondott el magáról Szent-Györgyiné, amit bizonyára soha senkinek és elmondta, hogy ő rajta segítsen.

Még sokáig maradtak együtt. A kis sarokszalon puha párnázottsága vette őket körül. Itt, hol a süppedős szőnyeg, a domború, stílustalan bútorok, a sötétes szövettel vont falak, minden akkora ellentétben van a kastély többi fehér, vagy fehér és arany igen nagyszabású és tökéletes, de kissé rideg termeivel és barokk bútorzatával — itt, hol köröskörül a tömérdek kisebb-nagyobb kép csupa régi erdélyi emlék: két kis olaj festmény SzamoSkozárdról, amilyen egykor lehetett, mielőtt átépítették; akvarellek Gyerőffy-szülők, nagyszülők és gyermekekről,

az asztalokon, polcon, mindenütt apró tárgyak, fényképek és miniatűrök rég elmúlt időkben és rokonokról — mindez most világosan szólt Bálinthoz arról a ragaszkodásról, ami Élise asszonyt a szülőföldjéhez fűzi, arról a lelki korlátról is, ami a nyugati világtól, hol annyi éve él, még ma is elválasztja. Csak azon az estén fogta föl Bálint e szoba majdnem jelképes voltát.

Most, a hideg éjjeli utcán, a szitáló esőben, most, midőn Bálint visszagondolt arra az utolsó órára, amit Jabláncán töltött, újra látta mindezt, újra végigélte. Látta kettőjüket abban a kissé túlfűtött szobában, ami annyira más volt, mint minden egyéb a házban. Olyan, akár egy sziget, — gondolta hirtelen — amit a sors árja elszakított arról a nem sokkal nagyobb szigetről, Erdélyről és elsodort idegen tengerre.

Vájjon igaza volt-e a nagynén jenek? Most, itt, a nedves utcán úgy érezte: nem! Úgy érezte, elpredált mindent, ami mégis csak nyugalmat adott volna. Nem lenne ilyen egyedül, nem lenne ilyen nyomorultan egyedül! — Lili szerette. Tán ez a szerelem, ha egyoldalú is, bearanyozta volna az ő összetört életét. Így most nincs egyéb, mint bánat!

*

Mindaz, amit végigszemlélt e hosszú sétán, le nem csillapította a lelkét. Teli volt keserűbbnél keserűbb gondolatokkal. Képtelenségnek érezte ilyen hangulatban nagyvilági estélyre menni. Arra gondolt, elmarad a mai vacsoráról. Beizen, hogy megfájdult a feje vagy bármi más hazugságot. De hogyan? ő maga a főispáni portásnak nem mondhatja ezt, hiszen jelenének, hogy személyesen volt ott. Kávéházból pincért szalasztani? Akkor kisülne, hogy maga beszélt vele. Vagy tán hazamenni és onnan küldeni el az inasát egy névjeggyel...?

Kivette az óráját. Fél-tizenkettő! A cselédei már alusznak, amíg felkeltené, elindítana valakit, abba sok idő telne; megváratná az egész társaságot, az ünneplendő primadonnát is. Jó franciasága miatt bizonyára annak a közelében van az ő helye, az üres maradna, ha megunva a várás, vacsorához ülnének. Szörnyű neveletlenség is így elmaradni az utolsó percben!

Ezeken töprengett, miközben a lábai önkéntelen a főispá-
nék felé vitték.

Az operának vége jó ideje. Már rég elhajtottak a hintók
mellette, melyek a meghívottakat a színházból a lakomára szál-
lították. Már csönd volt az utcán. Már mind begyűltek a
vendégek. Bálint meggyorsította a lépteit. Föl kell mennie akár-
hogy is, akármilyen neheze van is.

A főispáni szállás ablakai tündöklő fényben. Az út üres
& sötét. Csak egyetlen konflis vár a ház előtt. Nem közvetlen
a behajtásnál, hanem kissé oldalvást; a ló a kapu felé van for-
dulva.

Abády éppen áthaladt mellette, mikor a kocsiból a hosszú
Alvinczy Ádám ugrott ki, a Margitka férje, utána loholt és
hirtelen megragadta a karját.

— Téged vártalak! — mondta izgatottan. — Margit kül-
dött, hogy fogjalak el.

Bálint korántsem lepődött meg, mintha érezte volna, hogy
ez a véletlen találkozás Addyval nem múlhat el következesek
nélkül.

— Úgy? Úgy? — válaszolta.

— Igen. Tudtuk, hogy ide vagy híva. Margit kér, hogy
gyere rögtön. Valami baj van — azért küldött. Gyere gyorsan!

Beültek.

— Vissza az Uzdy-villába! — szólt Ádám a kocsisnak.

Elindultak.

Abádynak összeszorult a torka. Alig tudta kérdezni: —
Mi történt?

— Nem tudom, — felelt a társa — csak annyit, hogy mikor
Adrienne-t hazavittük, azonnal bezárkózott. Margit ott maradt
a fürdőszobában, nem mer távozni. Nagyon aggódik...

Többet nem beszéltek. A ló patái egyformán csattogtak a
kövezeten. Nagyon hosszúnak tetszett, amíg kijutottak végre a
villához, pedig alig tartott öt percet. Útközben Bálint csak
arra tudott gondolni, arra a kis revolverre. Pici Browning, de
komoly szerszám. Egykor, midőn Addy megvétette, altkor is ön-
gyilkosságra gondolt. És később is, ott Velencében, annak a
rövid hónapnak múltával, mikor elsőben szakítottak és azt hit-

ték örökre. Mindig ott kísértett a nő meg nem alkuvó lelkében ez a szörnyű megoldás.

És most újra vészes közelségbe jutott. Talán már meg is történt! Talán későn érkeznek! Későn, hogy megmentse...

A bérkocsi megállt. Ádám kinyitotta az élőkért rácsajtóját a magával hozott kulccsal. — Várjon! — szólt vissza a kocsinak, aztán besiettek. El a sötét ház mellett, be a hátsó udvarra, hol a földszintes épületszárny majd hogy a Számos-árokig nyúlik; az Adrienné lakása. Át az üveges folyosón. De nem a szalon felé fordult Ádám, hanem a fürdőszoba ajtajához.

Szófián léptek be, Margitka a keskeny pamlag végén ült összegörnyedve. A füle a belső ajtó résén. Minden érzékével halfilgatózott. Így kucorodva még kisebbnek látszott, majdnem gyermeklánynak hinnéd, ha előrehaladott terhessége nem bizonyítaná, hogy asszony. Visszafordult rögtön, mikor azok bejöttek.

Maga mellé vonta Bálintot. Nagyon halkán beszélt, de határozottan:

— Köszönöm, hogy eljött. Maradjon itt. — Ó! Tudom, vacsorára várják, mégis maradjon. Majd Ádám odamegy, megmondja, hogy rosszul érzi magát és átveszi a maga helyét. Ez nem föltűnő, hiszen mindenki észrevette, hogy elment a színházból és előzékenység, hogy helyettest küldött. Így nem okoz zavart. — Most a férjéhez fordult. — Úgy-e, megtartottad a bérkocsit? Jó. Hát akkor menj és intézd el ügyesen. A konfliktus pedig küldd vissza, lehet, hogy kellene fog és mondd neki, hogy várjon. A kapukulcsot is neki adjad.

Így rendelkezett okosan a kicsi Margit, mert akármilyen aggodalomban volt, mindig helyén volt az esze.

Ádám azonnal távozván, most gyorsan és majdnem sutogva, de nagyon szabatosan elmondta, ami eddig történt. Adrienné ma reggel érkezett Lausanneból, hol a kislányát intézetbe helyezte. A jó Gyalakuthyné megtudta és őt is meghívta ... — Én akkor már nem szerettem ezt a gondolatot: ez az opera igazán nem neki való. De hát azt hittük, hogy maga Dénestomyán van...

— Onnan jöttem be ma este...

— Igen, de ezt nem tudtuk. Dehát ez mind mellékes most már. A páholyban mellette ültem. Láttam az arcát. Csak én ismerem, más nem vett észre semmit. Borzasztóan féltém, de mitsem csinálhattam. Eljönni nem lehetett, nem is akart volna. Végére vége lett az operának. Eljöhettünk. A mi kocsinkon hoztuk haza. Egyetlen szót se szólt. Bekísértük. Már ezt se akarta. Mikor itt voltunk, el akart küldeni. Ádám a gangon várt, én azonban nem távoztam mellőle. A nézése rettentő volt. Párszor láttam így már... de ilyenek soha. Majdnem féltém tőle. A szemei mintha üvegből és a kezei kapkodnak. Vele tudtam maradni, amíg levetkezett. De akkor majdnem erőszakkal kitolt ide és bezárta az ajtót. Ezért küldtem Ádámot maga után, mert én már nem tehetek semmit., Nem tudom, mit csinál, mit csinált. Vagy kétszer motoszkált, hallottam isi, mintha kisebb tárgyak lehullanának a padlóra. Aztán csönd lett. Már régóta. És hiába kopogok, nem válaszol, pedig ébren van... ó! Bizonyos, hogy ébren van... Itt csak maga segíthet!

Egy kis szünetet tartott, aztán hozzátette:

— Ha nem késő... mert tudom, hogy Veronái is van nála...

Bálint fölállt. A belső ajtóhoz lépett. Kemény ujjal kettőt kopogott. Elég hangosan mondta:

— Én vagyok, Ábé. Kérem, bocsásson be.

Pár pillanatot vártak, alig húsz másodpercet, ami akár az örökkévalóság! Semmi hang sem hallatszott, se szó, se léptek. Semmi. Aztán hirtelen kettőt csattant a kulcs. Abády lenyomta a kilincset. Az ajtó megnyílt. Belépett. Az ajtót lassan betette. A szoba vaksötét, de világosságra nem volt szüksége. Jól ismerte. Jól ismert mindent benne, azt a meleg illatot is, azt a virágszirom vagy szegfűhöz hasonló szagot, ami nem parfüm, semmiféle gyártmány, nem is erős, mégis kábító, mint a nagyon titkos mérgek, szerelmének intim illatát. Csak két lépés és az ágynál volt. Leült a szélére.

— Te vagy? — kérdezte tompán egy hang mélyen a párnák közükh

— Én.

Ujjai megkeresték az asszony vállát. Végigsimított kibon-

tott haja között. Aztán újra megszólalt. Vontatva ejtette a szavakat és nagyon lassan:

— Nincs ennek semmi értelme ... Semmi értelme...

Néhány szempillantásig nem volt válasz. Majd a nő karja hirtelen átölelte, hatalmasul magához szorította, akár a vízbe-fülő az életmentőt és ajkaik összeforrtak hosszú, végtelen csókban.

A frakking plasztronja halkán megroppant közöttük.

*

Bálint világot akart gyújtani, de az asszony riadtan tiltakozott.

— Odakünn vár Margit, ki kell mennem hozzá — érveit a férfi. — És meg kéne nézнем, rendben van-e a hajam, nem csúszott-e félre a nyakkendőm... Ehhez mégis csak kéne valami világosság!

— Nem, nem! Azt nem! Hiszen így is, kézzel, tapintással... különben is olyan mindegy...

— De Margit talán be akar jönni, akkor mégis csak jobb, ha fény van...

— Nem, ne jöjjön! Mondd, hogy hazamehet, aztán gyere vissza, de nem akarok világosságot.

Nem volt mit tenni. Bálint végigtapogatta a hajzatát, gallérját; eléggé rendesnek találta.

Kilépett a fürdőszobába.

A kicsi Margit végig volt feküdvé a keskeny pamlagon. Fejét puha karjába párnázva, jóízűen aludt, akár a hűséges házőrző, veszély múltával. Olyan jóízűen, hogy majdnem kegyetlenség volt fölkelteni.

— Hát jó, hát jó — ismételte álmosan, miután fölébredt.

Nem is volt szükség, hogy Bálint bármit is mondjon, mert ő már magától kijelentette: „Én most hazamegyek...” Nagyot ásított azzal a pici szájával és vette az estélyi bundáját; gyorsan belebujt, nem is kérdezett semmit, alig köszönt és már ott sem volt. Hogy Abády miként fog majd innen távozni, ha ő odakinn bezárja a vasrács ajtaját és a kulcsot elviszi, arról

mit se mondott. Talán mert olyan álmos volt, vagy... vagy tán más okból. Ő soh'sem mondott fölösleges dolgot. Bálint a fürdőszoba villanyát eloltva visszatért a vaksötét hálóba.

*

Hármat ütött a szomszédos monostori templom órája. A bakacsin sötétségben végigzengett a hang. Az éjjeli csönd miatt úgy tetszett, mintha a harang idebenn kondult volna meg.

Ettől ébredtek föl. Összefont tagokkal szunnyadtak volt el, úgy is ébredtek, régi megszokásból összeigazodva, miként a párduc- vagy puma-párok együtt alusznak pazar kényelemben, Adrienné meghitt helyén, a Bálint vállában, kondor fürtjei a férfi ajkát, orrát csiklandozva, aki még mélyebben aludt el a nő gazdag hajában és mit sem zavarta ez őt, akárha e vadul kunkorodó fürtök láncszemei volnának ama bűvös bilincsnek, amely láthatatlan összefűzte őket már annyi éve — mindent megtaláltak egymásban, szerelmük minden ismert és mégis mindig újból új mozdulatát, vagy bizakodó nyugalmát, a beteljesülés viharában örök együvé tartozást, mindent úgy, mintha tegnap lenne, mikor így voltak egymás karjai között és egymás karjában.

— Három óra: föl kéne valamit vennem... — szólt halkán Bálint az Addy hajbozótja közül.

— Fázol? — kérdezte a nő, de még nem mozdult.

— Most nem. De így mégsem maradhatok. — És valami világot is kéne gyújtani!

— Hát jó. De ígérd meg, nem nézel körül. Úgy-e, ígéred?

— Ígérem.

Fölkattant a kis villanymécses az ágy mellett. Adrienné egyik hálóköntösét kereste elő, azt adta a társára.

Bálint betartotta ugyan az ígéretét, mégis mialatt magára Öltötte a selyempongyolát, akaratlan is meglátta, hogy az asztalkán az a kis Browning hever és rajta túl a parketten rengeteg golyós patron, rézhüvelyes apró töltényei annak a pici fegyvernek, a sárga dobozuk is a padlón. Bizonyára az asszony meg akarta tölteni a revolverét és ideges kezeiből kihullott a

doboz. Talán, csak ez a véletlen, csupán ez mentette meg az életnek... De Adrienné észrevette, miként komorodik el Bálint arca. Hirtelen maga felé fordította a fejét, gazdag szájával becsókolta a szemhéjait, el sem bocsátotta., hanem így rabultartva, vissadőlt a párnák közé vele. Később azonban, midőn újból szembenéztek, az asszony arcán halk bocsánatkérés volt és kissé szégyenkező mosoly.

De erről nem beszéltek.

Másról beszéltek. Arról a nagyon prózai dologról, hogy mindketten milyen éhesek.

— És semmi ennyivaló sincs kéznél, mert úgy volt, hogy Margitnál vacsorálunk... ez igazán borzasztó! — mondta Addy tréfás panaszossággal.

Bálintnak eszébe jutott az a maróni, amit séta közben olyan okatlan vett meg. Kiszállt. A ruhái közül, amik az ágy körüli pokrócszönyegen szét voltak szórva, kikereste a felöltőjét; annak zsebéből a gesztenyecsomagot. Az estila is a kezébe akadt.

— Volna ez a maróni, de persze egészen hideg. Ha meg tudnék melegíteni...

— ó, az soká tartana, a tűz már rég kialudt! — mondta Adrienné és kacagva tette hozzá: — És amilyen szörnyű éhes vagyok, így is kitűnő lesz az!

A széles, dívánszerű ágy közepén leterítették az újságot abrosznak; széjjel ne szóródjék a kormos gesztenyehéj. Melléje dőltek kétfélei és igazsággal megosztották a zsákmányt. Jókedvvel falatoztak. Bálint tréfásan mesélte, hogyan vette a kofától, akibe majdhogy beleütközött. És a lapot is, milyen bugyután! Most mindez valótlannak tetszett és olyan távolinak, mintha valamikor nagyon, nagyon régen történt volna, vagy tán sohasem.

A szakításuk is. Másfél év hosszú szenvedése, fájdalma és keserősége, az a sok kínos küzdés, amin átvívódtak hónapok és hónapokon át, végül az a sorscsapás Uzdy megőrülésekor, Adrienné lemondása és parancsa, kétségbeesett napok és éjjelek, önvád, bánat és hosszú önmardosás. — mindez mint a pára eltűnt a semmibe. Már úgyszólván nem is emlékeztek reá. Még

arra sem gondoltak, milyen hiábavaló volt mindez a sok kínszenvedés. Nem gondoltak, mert már nem is létezett mindabból semmi, mert együtt voltak és egymásban otthon, mert összetartoztak, valódi pár, egyazon fajnak hímje és nőténye, mert fantom számukra mindaz, ami nem ők maguk.

A tágas, szétdúlt ágyon az asszony kissé megszaggatott inggel, ami a válláról minduntalan le-lecsúszott, a férfi pedig a női selyempongyolában, jóízűen ették a hideg és kissé kormos gesztenyét.

— Milyen jó, hogy ezt megvetted. Igazán szerencse! —
mondotta Addy.

Midőn Khuen-Héderváry Károly 1910 januárjában megalkototta a kormányát, alig hitt valaki e vállalkozás sikerében. Különösen azok nem, akik a koalíciós politika bűvkörében éltek. Ezek azt hitték, hogy a Eejerváry-kabinet sorsa fog megismétlődni újra, hiszen Khuen kormánya ugyancsak parlamentenkívüli egyénekből alakult, akár most öt éve a Fejerváryé. Úgy fogadták hát, mint azt; persze azonnal bizalmatlanságot szarvaztak és midőn Khuen az országgyűlést elnapolta, ugyanúgy tiltakoztak, mint akkor.

Alig észlelte valaki, mennyire más most az ország hangulata.

Akkor, 1905-ben, az a sok hangzatos szólam, amivel a választásokon az ellenzéki koalíció győzött — önálló vámterület, önálló hadsereg — ez mind — úgy hitték az emberek —¹ a megvalósulás küszöbén álló javak, amit csak a „gonosz kamarilla“ akadályoz ideig-óráig, de azonnal beköszönt az aranykor, mihelyt a koalíció vezérei hatalomra jutnak.

Hogy a szövetkezett pártok maguk sem értenek egyet egyik kérdésben sem, hogy csak kormánybuktató maszlagnak hirdették mindezt, amikor azt hitték, hogy többségre amúgy sem juthatnak, hogy vannak az állam életében más erőle is, mint a paragrafusok ereje, hogy vannak más nagy érdekek is, a földművelés, kereskedés, ipái és az állambiztonság érdeke, hogy van szociális és van nemzetiségi kérdés — arra a nagyközönség nem gondolt, sem amaz elvekre, amin a kettős monarchia léte és nagyhatalmi állása nyugszik. Hogy a nagyhatalmi minőség milyen előnyt jelent minden egyes polgár számára, az már éppen kívül állott az emberek tudatán.

Fejerváryék kormányzata alatt csupán a koalíció vezé-

rei ismerték föl lassacskán, hogy küzdelmük kilátástalan. Így jött létre a paktum köztük és az uralkodó között.

És itt történt az első hiba.

A megalkuvást győzelemként jelentették ki. Ez a hazugság mint eredendő bűn harapózik tovább ötödféléves uralmuk alatt, miglen minden kérdésben összeveszve, csoportokra szakadva, egymás miatt tehetetlenségre ítélve, teljes csődbe jutnak. A közönség végül belátta ezt és elfordult tőlük, Khuen-Héderváry pedig bölcsen használta ki a megváltozott hangulatot.

A programja is okosan színtelen: alig tartalmaz mást, mint általánosságokat a választójog reformján kívül, de ezt is csak vázlatosan érinti. Így minden törekvés — a konzervatív vagy a radikális — a maga szempontjait beleolvashatta.

Hozzá is fog rögtön a legszembetűnőbb hibák orvoslásához.

Rauch bánt elbocsátja, a zágrábi ítéletet megsemmisíti és a függőben lévő számos izgatási port a nemzetiségiek ellen rögtön beszünteti.

Erre az inkább szürke, de mindig bölcs viselkedésre föllélekzik az ország és alig várja az általános választásokat A parlamentet ilyen hangulat közepette oszlatja föl.

Csak a függetlenségek nem lát j ált ezt. Csodálatos teóriát találnak maguknak; azt hirdetik, ők a nép választottal, és hogy amíg nincs elfogadott költségvetés, addig egyáltalán nem lehet a néphez fordulni. Mikor Khuen a felosztatást meg akarja indokolni, óriási lármát ütnek, nehogy a miniszterelnök egyetlen szavát bárki meghallhassa.

Soká állt Khuen az asztala mellett és várt. Az ordítás azonban azonnal kitért, ahányszor beszélni próbált. Végre látva, hogy ennek vége nem lesz, arra határozta el magát, hogy közelebb megy a gyorsírókhoz, legalább azok hallhassák, amit mond. Alig lépett ki azonban az asztala mögül, a szélsőbal! padokból többen előugráltak és fölkapva, ami kezükbe akadt, — könyvet, tintatartót, papírvágót — bombázni kezdték. Egyik nehéz tintatartó homlokon találta. Arcán végigcsurgott a vér. ő azonban olyan nyugodt és majdnem derűs maradt, amilyen mindenkor volt.

E botrányos támadás az egész közvéleményt fölháborítja. Mindenki, még saját vezérkaruk is elítéli a dobálókat és azt a mosakodást, amivel ezek másnap előállnak, miszerint ők azt hitték, hogy Khuen őket inzultálni akarja, nem fogadta el senki. — Valóban silány kifogás volt ezt állítani. Ők, akik többszáz társukkal ott szorongtak a balszéli padokban, aligha hitték, hogy ez az egy, kis öreges ember tetteleg akar rájuk támadni. — Mikor 1904 december 13-án körülbelül ugyanazok az emberek kipofozták a teremszolgákat és ezt valami nagy hősiességnek hirdették, a közönség befalta e mesét, hiszen nem tudta, vagy nem vette tudomásul, hogy a szolgáknak meg volt tiltva, hogy visszaüssenek. Most azonban hősködni nem lehetett. A mentegetődzésnél jobb lett volna, ha férfiasán bevallják, hogy elragadta őket a szenvedély. Ez legalább őszinte és némileg menthető lett volna. De így ia közvélemény csak megvetéssel hallgatta őket és ez incidens még hozzájárult ahhoz a hangulathoz, amely az elkövetkező választáson elmarasztalta a koalíció egész politikáját. Az új parlamentbe alig száz jutott be az egykori három kormánytámogató pártból. A kabinet óriási-többséghez jutott. Hozzáfoghat hát, így hitte akkor mindenki, az alkotó munkához.

Hozzáfoghat, hogyan! De vájjon véghezviheti-e, az más kérdés.

Mert előállhat még mindig a magyar parlament rákfenéje, az Obstrukció, mely már egy évtized óta megbénít mindent és amit felelőtlenül használtak már, még saját vezéreik ellen is és sikerrel, a balpártok rakoncátlan elemei. Ez a lehetőség még fönáll. Bármi népszerű jelszóval bármikor fölléphet és mindenkor találhat támogatást a sajtó ama részében, mely a sovinszta szólalomokra volt idáig is hangolva. És van még más gyengítő körülmény is, ami nem ilyen nyilvánvaló, de ott lapang az új parlament pártkeretei között és azokon túl.

A kormány a választójeg reformját első célul hirdette. De csak vázlatosan írta körül. Ennélfogva mindenki csatlakozhatott hozzá, akár radikális, akár mérsékelt reformra gondolt. Így hatalmas többség gyűlhetett a kabinet mögé és még soká bizonytalan maradt, melyik álláspont erősebb a kormánypárton

belül. Nyilvánvaló csak a függetlenségiéknél a megoszlás. Itt Kossuth hívei a mérsékelt oldalon állnak, míg a Justhisták annyira balról, hogy néhány hónap múlva a szocialistákkal szövetkeznek. Innen származott később az a meglepő helyzet, hogy Tisza és Kossuth egy platformra kerülnek, míg a kormánypárt ellenkező szárnya, mely Lukács Lászlóban látja a vezért, Justh és társaiban keresnek támaszt.

Választási taktika szempontjából kétségtelenül bölcs volt e nagy kérdést ilyen bizonytalanságban hagyni.

Az is kétségtelen, hogy Khuen vállalkozása első órájában aligha hirdethetett más programot, mint amibe Tisza fölfogása is belefér, hiszen az egykori szabadelvű párt táborának segítségével, vagy pláne ellenállása esetén okvetlen elbukik. Khuen legfőbb célja lévén helyreállítani a harmóniát a király és a parlament, az alkotmány e két legfőbb tényezője között, ennek a célnak rendelt alá minden mást és üdvözölt mindenkit, aki ha nem is az ő híve, de ezt a célt szolgálja. Így alakul ki az 1910-es parlament, az első, amit nem csupán a 67-es és¹ a 48-as jelszavak formálnak ki, de melyben már világnézeti különbségek is szerepet játszanak, ha még burkoltan is.

A pártok hagyományos programja több vonatkozásban már igen sok jelölt fölfogásával nem egyezik. Innen származik bizonyára, hogy olyan nagyszámú a pártonkívüli képviselő ebben a parlamentben — harmincegy kerület választott így: akkora szám, mint soha azelőtt és még azok is, akik párttagok itt vagy ott, a legfontosabb kérdésekben közelebb állnak az ellenpárt-hoz, semmint a saját táboruk másirányú csoportjaihoz.

Ez jut kifejezésre a választójogi reform ügyében.

A konzervatív irány a Vigadóban tart nagygyűlést, hol Tisza István és a szélső 48-as Károlyi Mihály hirdetnek azonos fölfogást. Ugyanaznap pedig a Városházán az egykori miniszterelnök és református főember, Bánffy Dezső, a kormánypárt oszlopos tagjai, Sándor Pál és Lánczy Gyula, a keresztényszocialista Giesswein apát s a demokrata Vázsonyi és Jászi ülnek össze, hogy a radikális választójog propagandáját megszervezzék.

És ez időben még egy mozgalommal találkozunk, mely átnyúl a pártok keretén. Ez az erdélyi mozgalom.

Abból az érzésből fakad, ami évek során alakult ki úgyszólván minden erdélyi politikusban, abból a fölismerésből, hogy Erdély szellemét, különleges viszonyait a központi kormányzat valójában nem érti, másodrendű tartománynak is nézi, melynek gazdagságaiból alig tér valami vissza ide; a főváros lassacskán minden értéket oda von vagy elsorvaszt és ha néha nap belenyúl az olyan kényes, annyi tudást és ügyismerést igénylő kérdéseibe, jószándékú, de brutális beavatkozása több kárt okoz, mint hasznot.

Abády Bálint egyik kezdeményezője volt a mozgalomnak. Programot dolgozott ki. Akkor még márciusban sokat járt-kelt e miatt, beszélt számos erdélyivel és Budapesten Tiszával. Próbált Timisán Aurél útján kapcsolatot kapni a román nemzetiségiekhez is. Úgy vélte, hogy ebben kötelességet teljesít, de bizonyos, hogy az a sok elfoglalás, amit magára vállalt úgy az erdélyi politikában, mint a folyton súlyosbodó és növekvő szövetkezeti munkájában kábítószerként is szolgált, mellyel elaltatta önkínzó bánatát.

Tisza bár az érveket helyeselte, közvetlen híveit eltiltotta e mozgalomhoz való hozzájárulástól, mert partikularizmust látott benne. Timisán az ő csöndesen gúnyos mosolyával végighallgatta, érdekesnek mondta, de semmit sem vállalt.

*

Bálintot ez akkoriban mélyen elkésérítette és bár tovább munkálkodott, öröm és remény nélkül dolgozott.

Pedig az első zászlóbontás elég számottevőnek mondható. Előzetes megbeszélésre március 12-én este jöttek össze a vásárhelyi szálloda egyik szobájában.

A gyűlés kezdeményezői Bethlen István, Bánffy Miklós, Abády Bálint, Désy Zoltán, Issekutz Győző és még néhányan, akik eljöttek, de előzőleg nem ismerték a mozgalom irányát. Ezek között olyanok is, kik nem születtek Erdélyben, hanem a koalíciós választások különleges lázállapotában jutottak itt ke-rülethez.

Abády részletes programot hozott magával. Három fő-

szempont körül csoportosította a mondanivalóit. A küszöbön-álló választási reform, Erdély közgazdasági érdeke és a nemzetiségi kérdés körül.

A két első pont nem talált ellenvetésre. A harmadiknál azonban már nem volt ilyen egyhangúság. Bálint programjában a nemzetiségi törvény végrehajtását kívánta kimondatni. Itt némelyik a székelyek közül, de még inkább azok álltak ellent, akik Budapestről, vagy az Alföldről származtak és itteni mandátumaik révén hivattak meg. — Hosszú vita származott ebből & Abády kitartván álláspontja mellett — kezdett elmérgesedni. Végül Bethlen, aki elnökkölt, jónak látta fölfüggeszteni a tárgyalást és Ahádyt félrehívta, ő a vitás pontot előzőleg ismerte és magáévá tette, mégis látva az ellenkezők hangulatát, azt ajánlta: hagyná ki Bálint a törvény kifejezett megemlítését, mert félős, hogy szétugrik az összegyűlt társaság, ami az egész akció csődbejutását jelentené; hiszen, ha az Abády-féle szöveg általános mondatai megmaradnának, az 1868:XLIV. te. végrehajtása ebben amúgy is benne foglaltatik és később, ha a mozgalom megerősödik, erre majd hivatkozni lehet és nyíltan is követelni.

Abády nem szívesen hagyta ki, de mást nem tehetett. Így jött létre az a szöveg, melyet másnap a vármegyeházán tartott nagygyűlésen olvasott föl és melyet több mint harminc volt államtitkár, főispán és törvényhozó egyhangúan elfogadott hatalmas hallgatóság részvétele mellett.

Minden lényeges benne maradt az „Erdély közönségéhez“ címzett határozatban. Abády adta elő. Rövid bevezetés után, melyben a küszöbön álló választásokra történik hivatkozás, ki mondja, hogy „itt az ideje, hogy végre pártkeretektől függetlenül összetartsunk azokban a kérdésekben, melyek szülőföldünket közvetlenül érdeklői, melyek az itteni békés együttélést, a hathatós továbbfejlődést befolyásolják, itt az ideje, hogy megszüntessük ama visszás állapotot, melyben rólunk, de nélkülünk ítélkeznek. Nem kérjük, de követeljük: a törvény hozásban vétessenek végre figyelembe a mi különleges viszonyaink, meghallgattassuk magunkat is, a magunk dolgában“.

„Nem méltánytalan ez a követelés. Az unióban Erdély ön-

zetlenül, ellenszolgáltatás nélkül lemondott állami önállásáról, lemondott mindazokról a tárgyi és személyi előnyökről, melyek különállásából természetsszerűleg folytak. E hazafias önzetlenség azonban azzal az erkölcsi feltétellel jár, hogy a központosított kormányzat és törvényhozás ugyanolyan szeretettel, ugyanolyan buzgósággal és megértéssel kezeli különleges ügyeinket, amilyen szeretettel, buzgósággal, megértéssel kezeltük volna magunk. Sajnos, a következők nem ezt mutatja. Sajnos, azt tapasztalhattuk, hogy kevés kivétellel mostoha gyermekeknek tekintetünk, kikkel senkisémmel törődik, vagy ha olykor foglalkoznak is velünk és bonyolult társadalmi és nemzetiségi bajainkkal, azokat nem értik, tán nem is tartják érdemesnek megérteni.

„A méltányosság és megértésnek e hiányát mi szenvedjük meg. Mi szenvedünk nemzetiségi viszonyaink elmérgesítésében, középosztályunk pusztulásában, iparunk, kereskedelmünk pangásában.

„Oktalan, a való állapotokkal ismeretlen, azokat számba nem vevő nemzetiségi politika eredményezi a nemzetiségi radikális irányt, kölcsönöz neki látszólagos jogosultságot és ezzel némi erőt is... és bátran mondhatjuk, hogy Erdély magyar társadalma támaszkodva a százados együttélésre és megértésre a közte élő nemzetiségek belső világa és való életének kifejezője lehet, sokkal inkább, mint azok, kik mesterkéltek és idegenből vett jelszavakkal közállapotaink megmérgezésére törekszenek.

„Teljes ismeretében nemzetiségi viszonyainknak, a magyar társadalom érdekében is szükségesnek tartjuk, hogy lerontassanak azok a válaszfalak, melyek azt nyelvi és vallási tekintetben egymástól idegen részekre különítik, szükségesnek látjuk azt, hogy a kormányzók és kormányzottak közti viszony mentol bensőbbé, mentői közvetlenebbé tétessék és hogy mindenki, ki itthon van és itthon akar lenni e hazában, itthon is érezze magát s hogy a társadalmi és nemzetiségi béke a fennálló intézmények keretein belül kölcsönös méltányossággal megvalósítható.

„Ezeknek hangoztatásával és követelésével nyújtunk baráti jobbot mindazoknak, kik nyelvi és felekezeti különbség nélküli szülőföldünk békés fejlődését munkálni óhajtják...”

Ez vonatkozik a nemzetiségi kérdésre. Azután a közgazdasági helyzetre tér át:

„Az ország központi vezetésétől az unióból folyó erkölcsi jognál fogva azt követeljük: fordítsa az egész haza erkölcsi és anyagi tőkéjének minket megillető hányadát az országrész kulturái és anyagi felvirágoztatására.

„Szülőföldünk közgazdaságáért alig történt valami az utóbbi évtizedekben, egyedül a székelyföldi és erdélyrészi kirendeltségek képeznek ebben dicséretes kivételt. De a hazarész közéletének mesterséges felosztása gazdasági téren a teljes téleneséget eredményezte. Gazdag bányáink és erdőségeink, vízi és más természeti erőink, fokozott adószolgáltatásunk az egész országnak hasznára válnak, az itt élő lakosság vagyonosodását azonban alig szolgálják...

„Ideje hát, hogy szakítsunk az elmúlt évek kéregetéseivel, meddő panaszkodásával s követeljük azt, hogy a középbirtokosság megmentésére, új, erőteljes középosztály felépítésére intézmények lépjenek életbe, mert úgy valljuk, hogy ez osztály-, faj- és valláskülönbség nélkül mindnyájunk érdeke, hogy a középbirtok életképességétől függ a társadalmi rend és a kulturái haladás, mert nemzeti érdek az, hogy földművelő népünk a maga földjén találjon nemcsak munkát és kenyeret, de birtokhoz jutva, teljes és önálló polgári önértetet is.

„A kereskedelem és az ipar eszközeiből is részt kívánunk Kívánjuk, hogy országrészünk eddig oly mostohán kezelt gócpontjai az országos vasúti politika részéről abban a figyelemben részesüljenek, melyet szociális és művelődési fontosságuk megérdemel. És kívánjuk azt, hogy a közgazdasági erő, mely lakosságának ipari készségében rejlik, itt e hazarészben a termelésnek lehetőségig egyéni önállóságával teljes mérvben kihasználtságát.

„Kötelességünknek tartjuk Erdély közvéleményét fölhívni, hogy pártkülönbség nélkül vesse szavát a latba. Kötelességünknek tartjuk fölhívni, különösen a mai percben, midőn oly országgyűlés megválaszása előtt állunk, mely egész jövő fejlődésünk irányát van hivatva megszabni!..“

Ezután a választó jogi reformról szól:

„A választói jog kiterjesztése áll a politikai homloktérben.

„Belátva e kiterjesztés teljes jogosultságát és a fejlődés törvényeit ismerve benne fel, nem lehetünk, de nem is akarunk kerékkötői lenni annak a mozgalomnak, mely szélesebb rétegeket kíván a törvényhozás sáncaiba befogadni. De föl kell emeljünk szavunkat e reform mikéntjére nézve. Föl kell emeljünk szavunkat az egész ország színe előtt, nehogy figyelmen kívül hagyassanak ama veszélyek, melyek az országban a reform könnyelmű keresztülvitele által beállanának s melyekkel szemben az egyszer elhibázott lépés után tehetetlenül állanánk.

„A kiterjesztés alapjául nem fogadhatunk el semminemű egyszerűen általánosító feltételt, sem az írni-olvasni, sem magyarul írni-olvasni tudást, mert sem egyiket, sem másikat nem tartjuk a hazafiság és választói képesség ismérvének & meggyőződésünk az, hogy a megalkotandó törvény minden jogosítást kerülve, ami amúgyis csak visszavonást és gyűlölséget eredményezne csupán — a való élet részleteibe bocsátkozva kell hogy megkeresse azokat, kiknek kezébe a törvényalkotás magasztos jogát helyezi, megkeresse azokat, kik hazafias szellem, egyéni tisztesség és becsületesség, valamint politikai érettség szempontjából e jogra méltók és érdemesek.

„Fel kell emeljünk szavunkat a higgadt megfontolás érdekében és úgy hisszük, hogy midőn tiltakozunk az ellen, hogy az ország legfontosabb intézménye kísérletezés tárgya legyen, nemcsak a fajok közti békét a nemzetiségek körében, nemcsak az osztályok békéjét, nemcsak a magyar uralmat, de a tulajdonnak, a műveltségnek az uralmát védelmezzük..

Befejezés előtt a kívánalmak pontokba vannak szedve és végül néhány lendületes mondat:

„Egyenként, szétszórt erővel mitsem érhetünk el. Fogjunk hát össze pártkülönbség nélkül, hiszen hazánkat szolgálni mindnyájan akarjuk. Fogjon kezét a« választók közönsége és tartsanak össze azok, akik hivatva lesznek a törvények megalkotására. Bármilyen pártnak a zászlajával mennek a harcba, ne feledjék, hogy utódai azoknak az ősöknek, kik tündöklő szerepben, vagy munkában, de fenntartották századokon át Erdélynek erejét és becsületét.“

III.

Erre gondolt vissza Bálint, midőn kora délután hazaindult autóján Dénestornyára.

Mégsem csekély dolog, — mondotta magának — hogy annyi jelölt magáévá tette az erdélyi programot. Kezdet, igaz, de biztató. És ha a parlamentben minden olyan javaslatnál, ami Erdéllyel vonatkozásban van, összejövünk, megtárgyaljuk és azonos álláspontra jutunk, bizonyos, hogy számottevő erővé növekedhetik ez a mozgalom és áldásos hatása lesz. — Erőben érezte magát és bizalomban. A gép, ahogy hatalmas nekirugaszkodott a Felek-kaptatónak, mintha a gazdája jókedvét, munkára való örömét kattogta volna.

Úgy érezte Bálint, mintha azóta, hogy több mint egy éve, szakítva anyjával és szülőházával — ugyanezen a gépen elhajtott onnan, csali ma térne először haza. Pedig sokszor járt itthon azóta. Ott volt mindjárt Jablánka után; ott volt tavasszal és nyáron; ott volt még néhány napja, mielőtt beindult a „Pillangókisasszony“ bemutatójára. De mindez alig hagyott nyomot a lelkében. Nem öröm volt, csupán kötelesség vagy megszokás és soha le nem vetkőzte azt az ólompalástot, ami bánatból volt reáöntve és lappangó önvádból.

Idáig csak húzta az igát, most kedvvel gondolt a munkájára és már terveket szőtt, sokféle, még csak kavargó tervet, akárha csupán így, még több vállalással, még több feladattal, csupán így hálálhatná meg azt a fölszabadulást, amit Adrienné bírása kiváltott benne. .

Dolgozni, dolgozni, mentői többet dolgozni!

A múlt tavaszi kongresszuskor a fogyasztási szövetkezetek irányításával is megkínálták, ő ezt akkor elhárította magától és az ügy függőben maradt. Most elhatározta, hogy elvállalja, persze csak Erdélyre nézve. És már számlálgatta, mi újat hoz-

hatna be, mi volna hasznos, mi volna jobb, mint amit a falusi kereskedők árulnak. Hollandiában látott szélespengéjű kaszát; különben Tirolban is ilyet használnak. Ezt kéne meghonosítani a szövetkezet útján. És vetőmagvakat is. Nemesített borsót, szójababot is talán. Meg fogja ezeket tanácskozni szakértőkkel, hogy a legjobbat, leghasznosabbat hozzák forgalomba... A fiatal Kozma Áront fogja megkérdezni; ő jól ismeri a falusiak szükségéit és kedvét.

Bizonyára Zsukon találja a falkánál, hiszen már megindultak a lovasvadászatok. Ő maga is vadászni fog! Idáig nem tehetette, hiszen Kolozsvárt kéne laknia, hol Adrienné miatt mostanig nem tartózkodhatott, nehogy találkozzanak. Csakis — Zsukon lakhatott volna a klubházban. De amúgy sem volt kedve, bár anyja kínálta többször az ő drága lovaival. Eddigi lelkiállapotában semmire se vágyott. Most azonban megszűnt a tilalom. Most újra szép, újra jó minden. Pazar gyönyörűség az élet! Passzió lesz lovagolni naponta és boldogság a városban lenni minden este... minden éjjel... És már számlálgatta, melyik lovat fogja magával vinni... a *Csinost* azt okvetlen ő a *Borostyánt*. De melyiket harmadiknak¹?... A *Menyét* az jó volna, de még csak négyéves. Hát akkor a *Csalmát*? Az is jó, de lassúbb. Igaz, hogy nagyon megbízható. Ezt még meg kell tárgyalni ... jól meggondolni...

Ezek jártak eszében, csupa remény, terv és örömvárás. Már átjutott a Felek-hágó utolsó szakaszán, amit a fuvarosok „lödöglesztő“-nek hívtak. Már lefelé siklik a gép, a község széjjel-szórt házai között.

Itt váratlan le kellett fékeznie.

óriási juhnyáj szorongott az úton. Sok-sok száz, talán félezer, vagy több. Ez pedig komoly akadály, mert a juh ki nem tér, hanem csupán a vezérkos után igazodik, az pedig egyedül a számadó-juhász után, aki ott jár előtte. A hátsó bojtárok se terelhetik sehová, hiszen meredek part és kerítés jobbról is, balról is és csak integetnek vissza Abádynak és kiáltoznak:

— Szei, domnule, sztei! — Álljon meg az úr! — amiben

igazuk is van, mert a juh egymást tapossa agyon, hogyha megriasztják. Máris kezdtek szorongani a leghátsók.

Megállt hát Bálint és leállította a gépet. Meg kell várni, amíg ott alul kijut a nyáj a faluból, ahol majd elterül valamelyik oldalon. Tudta: jóidéig eltart ez, mert az ilyen utazó nyáj rettentő lassan halad. Hajnaltól estig alig másfél mérföldet. Azt hirdetik okosan: elkopnék a körme, ha úgy menne, ahogy rendes járása.

Lehet, hogy így van, bár a mi havasi rackánk kemény hegyi állat, bizony kitaró jó csülke van annak. Máskor, például ha vásárra viszik, nem is hajtják ilyen lassan. De ha egyik szállásról a másikra vándorol, akkor a vezető bács legelői olyan tempósan lép, mintha „lassú magyar“-t járna; széjjelvetett lábain ide-oda imbolyog* és a talpait csak egy-cgy lábnyomaival viszi előre. Ugyanis, hadd legyen ideje a juhnak útközben legelni! Mert erre van alapítva az egész utazás. A tulajdonos mindig olyan szénafüvet bérel, ami a téli szállásától száz-kétszáz kilométernyire van. Így hát tavasszal és ősszel két-három hétig vándorol a nyáj az országút partján, az útszéli réten vagy vetésen jól él és nem kerül semmibe.

Várni kell tehát. Máskor is így tett volna, de most még nem is bosszankodott, sőt ő nyugtatta a hátsó bojtárokat, hogy: csak csöndesen, csöndesen! Örömteli szíve mindenkit szeretett, a szurtos juhászokat, kik gúnyát alig váltanak, amíg legelőn vannak, a zsiros hátú juhnyáját, mely mint valami barna folyó, lassú hullámozással ömlött el előtte, a kötelességtudó komondorokat leghátul és azt az árva szamarat, akin a fejőedények és a pásztorok cókókja tomyosodott. Szerette mind. — Csalt nálunk van ez, — gondolta — a mi földünk egyik különlegessége ez, azé a furcsa, minden mástól különböző földé.

Mikor szabad lett az út, nekiiramodott a géppel. A környező erdők sárárany, vörösréz és sáfrány lombjai vadul tündököltek, az ingoványos rét vadul zöld még most is. Gyönyörűnek érezte a tájat, még a szakadásos túloldal agyagja is meg-

szépült a ragyogó napsütésben. Teli tüdővel szívta magába a friss levegőt, a gyorsaság szelét, ami az arcába vágott.

Alsóbükkös előtt abból a kacsaringóból, amely hirtelen görbül ki és be a mellékvölgy nyílásán, lovast látott maga előtt. Tarka, kövér pónin léptet ott a tarlókon. Kadacsay Gazsi ez. Persze hogy ő! — De hát mi az ördög, hogy itthon a birtokán van és nincs Zsukon a falkánál? Ez igazán nagy eset, hiszen eddig soha egyetlen vadásznapot sem mulasztott.

Lefékezett hát Bálint és mikor a közelébe ért, átkiáltott hozzá: — Szervusz, Gazsi báró! Mi az, hogy itthon vagy? Mit csinál nélküled a falka?

Kadacsay odakocogott a géphez.

— Az mind olyan bachomság, bachátom. El van az nélkülem is... — A hangja rosszkedvű; nincs semmi rajta szokásos mókásságából. — Mégysz haza Dénestochnyácha úgy-e? — folytatta a szót, mintha másra akarná terelni a beszédet. — Átjövök hozzád a napokban, ha otthon vagy; valamit megbeszélni veled.

— Hogyne! Gyere. Az anyám is nagyon fog örülni neked. És jó is, mert tanácsodat akarom kérni, melyik lovat vigyem Zsukra.

— Lovak. Pechsze. Lovak! — mosolygott Gazsi furcsán és keserűn, félrevetvén hosszú orrát, ahogy szokása. — De most azonnal nem tudnék jönni, necht valami dolgom van Szilágyban a növéchemnél. Négy-öt nap; az nem késő, úgy-e?

— Nem, dehogy. Elvárlak!

Még pár percet diskuráltak, aztán Kadacsay köszönt: — Hát szeehvusz! — és elfordította az öreg tarkát.

Bálint tovaindult. Talán valami anyagi baja van Gazsinak? — mondogatta magában — hogy ilyen szokatlanul rosszkedvű. — De ez csak múló gondolat volt, annyira örömlátóan érzett máma, hogy semmi aggodás vagy gond nem érintette a lelkét.

*

Abády Róza a patkóudvarban ült az istálló melletti kis pádon. A ménesből előzetes válogatás után öt negyedfél éves

csikót hoztak be. Körben sétáltatják előtte a három és féléves állatokat, melyekről most kell határozni, melyik kerüljön hámba, melyik volna jó párja ennek vagy annak. Az ilyen döntést mindig így összel hozta meg Abádyné, mielőtt bekötik a ménest, s a hátilonak szánt növendékek tavasszal kezdik az iskolájukat. De okos ilyenkor kezdeni a hámos lovak tanítását, mikor a csikónak még fogékonyabb a lelke. Lassú, óvatos munka nem árt neki, hiszen súlyt nem hord a hátán, sőt mert kemény úton acélosodik az ina.

Mellette áll jobbról Jáger Simon lovászmester. Alacsony termetű, kissé szétvetett, térdben meghajlott lábakkal áll, de egyenes derékkal, mintha most is lovon ülne. Korosabb ember már, ötven esztendő; rövid őszült bajsza hegyesre kikenve, mert hogy huszáréknál szolgált most harminc éve. Egészséges orcái sírnák és pirosak. Föltűnően kis keze, lába van, pedig idevaló parasztfiú, Dénestornyára. Maga telke van és húsz hold birtoka. Mégis itt szolgál „az udvarban“, ahogy Dénestomyán különös hangsúllyal mondják, — nemcsak mert haszon a szolgálat, de tisztesség is a falu szemében. Az apja, nagyapja is így tett. A dédapja, Gubernátor Abádynak fácánosa volt — Jáger, ahogy akkor mondták — innen származik a család neve, ami azóta apáról fiúra öröklődik.

A másik oldalon, balról, Szakács Gergely áll. Ez is idevaló. Az ő neve is ugyanúgy támadhatott. Húsz évvel idősebb, mint az utódja, kinekelőtte ő volt lovászmester. Most nyugdíjas, de Abádyné ilyen alkalmakkor fölhivatja, mert sokat tart a szaktudására; ő pedig szívesen jön, bár amíg Ázbej uralkodott itt, a járandóságát elég szórványosan kapta. Mégse tett panaszt a „jó grófnénál“ soha, mert ő rátarti ember és nincs is rászorulva, hiszen hosszú szolgálata alatt szép házat szerzett és valami kis tőkét isi. Szép szálás legény lehetett valamikor, mint Szakácsék mind. Bár már kissé görnyedt és bottal szokott járni. Rövid szakálla és fülcimpáinál keresztülnyírott dús haja tekintélyt hirdet, ami jár is neki, mert ma ő a presbyterium egyik oszlopos tagja.

E hármas tanácsból szokott Róza asszony határozni a csikók sorsa fölött, dacára annak, hogy ő kitűnően ért lóhoz

maga is. Még az első kocsisnak, Rigó Ferinek szava lehet hozzá, de csak ha kérdezik. Ez tíz lépésnyire a pádtól a lovászokat, a második kocsist és a ménespásztort igazgatja: — Most trapp! Most lépés! Most fordítsd ide vagy oda — ahogy rendelkeznek.

Régóta válogatnak. Már csak három csikóból kell kiválasztani kettőt. Előbb a *Csujtárt* és a *Csalogány* nevű csikót a pad iránt farral állították. Ilyenek volnának, ha Összefognák őket.

Róza asszony pár percig szófián szemléli. Majd fölkel és körülgusztálja őket. A két tanácstag mögötte. A lónövendékek állnak békésen. Mikor elébük kerül, akkor is csak a nyakukat nyújtogatják, mivelhogy cukrot várnak tőle és ezúttal nem kapván, csalódottan hátrateszik fülüket. De máma másról van szó; most ítéletről van szó.

— Elég párosak volnának, — szólal meg végre Abádyné — de a *Csujtár*, úgy nézem, valamivel kisebb. Kérem Simonka, hozza ki a mérőszalagot.

Ő Jáger lovászmestert, akit mindenki más uraz, ma is így szólítja, mint mikor istállófiúcska volt itt, azelőtt harmincöt évvel, ő pedig már nagylány, de már nem tegezi, mióta lovászmesterré avanszáltatta.

— Már megmértem, instállom, mikor behoztuk. Két centi a különbség. Dehát *Csujtár* a CsaZm/í-családból való. Azok lassabban nőnek, mint a Bdrsony-familia. Mire öt éves lesz, utói fogja érni bizonyosan.

— Mégis próbáljuk még össze a Mérges-kancával — szólalt meg a vén Szakács Gergely. Hátrafordult és odaintette a ménespáasztort a *Mandula* nevezetű harmadikkal, aztán átvéve a kötőfékszárat, megbíztatta a jövevényt. Furcsa szóval szólott hozzá; azzal, hogy: „Kömeló!”

Mert hogy ő Róza asszony atyját, midőn ott apamént vásárolt, Angliába kísérte. Ott sok okos dolgot ellesett, ő hozta be az Abády-istállóba az angolos csutakolást félkézzel és test-súllyal; ő hozta onnan a flanelpólyát és korpadarából kavart „mash“-t és a bliszterezés tudományát. Néhány angol vezényszót is tanult, amik persze elváltoztak a szájában és így ragadt

át az egész istállószemélyzetre, tán még a lovakra isi. — És a csikó valóban elélépett a „Kömelő“-ra, mintha tudná, hogy „Come along“ angolul azt teszi: „Gyerünk!“

Újra hosszú gusztálás. Nehéz határozni, annyira összehasonul az ilyen régi ménes. Valóban akármelyik társa lehet akármelyiknek. Róza asszony végtére a főkocsishoz fordult: — Hát te mit szólsz, Feri?

— Én instállom, akármelyik csikónkat vállalom; mégis azt hinném, a Csujtór-nak hosszabb lesz a trappja, azért jobb volna nekünk hámba ő.

Simonkának megvillant a szeme:

— Hát bizony, *Mandula* nem rosszul festene a hátilovaink között!

Így beszéltek Dénestornyán a cselédek mindig. Mindig többes elsőben. Plurális majesteticus-ban.

Úgy mondták: ez a mi lucernánk, a mi zabunk, a mi kaszálónk; a mi kancánk, csödörünk, gulyánk, ökrünk, szamarunk. Így beszéltek mind, az öreg lovászmestertől és a komornyiktól, az inasok, csürbíró, vadőrök és kertpásztorokon keresztül, szakácsnő, kerekés és kovács, le az utolsó konyhaszolgálóig vagy istállófiúig: a mi hintónk, szekerünk, vagy a mi fazekunk, tepsink. Sőt még a vadról is, így: — ez a mi dāmavadunk, nyúlunk, fácánjaink. Valahogy magukénak tekintették, ami a gazr dájuké és úgy is vigyáztak rá. És szörnyű büszkék is Dénestomyára. Azt tartják, nincs párja sehol a világon.

Sok-sok nemzedék együttéléséből alakult ki ez a gondolkodás.

Alig van család a faluban, kinek valamelyik főlmenője ne szolgált volna az „Udvarban“. És aki szolgált, annak az mindig hasznos volt. Nemcsak azért, mert a fizetéséből él és a magáét félreteheti, de ha saját telkén házat épít vagy istállót, követ vagy fát kap hozzá; ha megdöglik a disznója, kap süldőmalacot; gyógy irtatják, ha megbetegszik ő maga vagy valakije és ha megvénül, hát akkor is gondoskodnak róla. — Mindez azonban korántsincs szerződéses alapon. Szólni kell érte. Megtalálni az uraságot és indokolni a kérést. Innen ez

a közösségi érzés és ez a családi viszony. Innen az is, hogy idegen cseléd alig maradhat meg közöttük. Most sincs más az egész háztájban, mint Abádyné két vastag gazdasszonya, kiket a többiek mélységesen utálnak, bár a belsők félnek tőlük, mint-hogy mindig a grófné körül lappanganak.

*

Abádyné éppen határozni akart, miszerint *Mandula* hátasló lesz, tehát még visszamegy a ménesbe, míg *C süjt ár* és társa rúd mellé és mielőtt kimondaná a döntő szót, még egyszer mögéjük ment az istállóajtóhoz — midőn autó túlkölése szólalt meg a főkapunál. Róza asszony fölnézett és alig egy pillanat, a fia gépje már be is suhant az udvarra.

A csikók láttára azonnal fékezett és még tán meg som állt az autó, Bálint az ülésen maga alá kapta a lábait és kiugrott.

Annyira fiatalos, majdnem kamaszszerű volt ez a mozdulat, annyira jókedvű, olyan ellentétben is Bálint eddigi komorságával, hogy Abádyné rögtön megérezte: fiával valami különös történt. Nem tudhatta mi; nem is sejtette. De a pillái összeszűkültek kissé kiülő szemén, éppen úgy, mint mikor a csikók mivoltát vizsgálta. Így nézett figyelmesen közeledő fiára. Mikor azonban odaért, semmi jel sem mutatta, hogy ő valami változást vett észre rajta. És azonnal a lovairól beszélt; a döntés iránt Bálintot is megkérdezte, tárgyilagosan és szakszerűen érvelt és végül számos kérdés és válasz hiábavalósága után kimondta, amit már rég elhatározott amúgy is, miszerint: a *Mérgeséből* igenis hátiló lesz, a másik kettőből pedig kocsiló — aztán anya és fiú beindultak ketten a főépület felé. De a sok mondat csak arra szolgált, hogy Abádyné az ifjú derús ábrázatát kifürkésze, azért tárgyalt annyit, hogy jól belenézhesen a szemébe és magában csak arra gondolt: — Bizonyos, hogy más, mint eddig... vájjon mi történt vele... vájjon mi történhetett? ...

*

A nyugati szárny emeleti verandáján már várta őket az uzsonna.

A ház asszonya számára csak az ő szerény tejeskávéja, de Bálint előtt tea és tömördek hideg húсок, sós és édes sütemények sorakoztak félkörben, frissen köpült vaj, ami még aj üldözött a maga kövérségétől, lépes és csurgatott méz, birsalmasajt és három fajta „liktárium“, ahogy régi szóval a „jam“-et hívták Erdélyben. Ez azonban korántsem minden. Tóthyné s Baczóné gazdasszonyok sokatigérő mosollyal tokás arcukon öt-hat percenként váltakozva tipegtek be meleg sütemények diadalával, apró fánkok és csöröge és vajas vagy tepertyús pogácsák titokzatosan leborított fazekával. Bálint pedig farkasétvágygal evett, evett és evett.

Az anyja lopva nézte csak, milyen gusztussal falja a sok ételt. Ajka körül alig látható mosoly. Még nem kérdezett semmit. Még csak amaz apró történekekről beszélt, amik végbe mentek, mióta Bálint, most öt napja berándult Kolozvára. A gyümölcsösben ültetvények számára most ássák a lyukakat; ma reggel dér volt, de csak lenn az Aranyos térségen; Sándor inas bejelentette, hogy házasodni akar; tegnap reggel egy dambika bőgését hallották a berekben. Ilyeneket mesélt hosszsan, miközben arra gondolt: mi módon tudhatná meg azt, ami egyedül érdekelte, azt a körülményt, mely átváltoztatta a fia kedély állapotát.

A nap már lemenőben. A járai havasok ibolyaszínbe borultak. Fölöttük narancs- és karmazsin-sávok lángolnak, mintha délszaki tenger hullámzana szürkén elnyúló páraszigeetek között. Egy-egy részből kiló a napsugár, hosszú csóvában föl-fölkalandozik az égbe, ragyogó zöld és halványuló kékségen végigkarmolva a tüzét, beleütközve egy-egy felhőcske piruló rongyaiba. A sárgás fény mindenütt előmlik, kettészakítja a tordai hasadék sötétlő kapuját, elkapja a Keresztes-mező enyhe hullámain, fáit, martjait és itt az üveges verandát betölti arany búcsújával.

Ebbe a fénylésbe hunyorgatott Róza asszony, midőn végül óvatosan megkérdezte: — Hát nem is mondtad még! Milyen

volt a Pillangókisasszony? Milyen volt az előadás? Igazán olyan szép?

Bálint közhelyekkel válaszolt. Gyönyörű, nagyszerű, remek.

— Na és a francia művésznő?

— Kitűnő, gyönyörű, egészen prima.

Ilyeneket mondott szaporán, de a sok dicsérgetés szaporításának dacára nem talált egyetlen szót sem, amely érzékiené is, amit elmond. Úgy hatott mindez, mintha kerülné a részleteket. Róza asszonynak ez azonnal föltűnt; annál inkább, mert jól ismerte fiának azt a szókészségét, amivel ábrázolni a látott, hallott dolgokat annyira színesen tudja. — Itt valami nincs rendben! — gondolta és úgy érezte, jó nyomon jár. Tovább tapogatózott tehát.

— Igazán olyan drámai ez az opera? És melyik a legmegkapóbb jelenet? És a közjáték a második után...? — ő a lap beszámolóját elolvasta ma délben, amit Bálint elmulasztott, így ő sok mindent tudott Pinkerton és Csocsoszán szerelméről. Hamarosan észrevette tehát, hogy Bálint csupán az első felvonás fináléjáról van igazán tájékozva, folyton arra tér vissza, ha másról kérdezi, sőt már második pónyik almába fogott, melynek hámozása, evése arra szolgál, hogy megszakítsa a társalgást.

Nem is folytatta Abádyné tovább. Csak még egy kérdést tett; a legfontosabbat:

— Kik voltak ismerősök a premiére-en? — És így megtudta, hogy a szomszédjukban, Gyalakuthyné páholyában, Milóth Margitka volt a férjével. Adrienne-t Bálint elhallgatta, de olyan félszeg hangon mesélte ezt, hogy az azonnal föltűnt az anyjának. Abbahagyta ezt a témát. Az ilyen kutatást ő mindig igen óvatosan végezte, nagy körültekintéssel. Csak vacsoránál tért vissza reá.

Egészen távolról közeledett hozzá. A zsuki vadászatokról beszélt, majd az új leányokról, kiket most mutatnak be, arról a mozgalmas társadalmi életről, ami ilyenkor ősszel Kolozsvárt megindul a kopászattal kapcsolatban. És számlálgatni kezdte, az idén hány ház nyílik meg, ahol vendéget látnak, kik adnak

majd bált, vagy vacsorát. Így jutott el hosszú vargabetűvel oda, hogy előzőleg tudván a meghívásról, a főispánék vacsoráját megkérdezhesse. Így kapta meg a második komoly adatot: — Bálint nem volt ott! — A feje fájdult meg, — azt mondta — azért nem mehetett. — Pedig nagyon sajnálta. — Ilyen nagy művésznővel megismerkedni stb.... Kellemes társaság stb.... A főispánék igen rokonszenvesek stb.... — Dehát örült fej-fájás ...! — és Bálint csak most említette, hogy nem maradt az előadás végéig. Bizonyára azt érezte, hogy nagyon hiányosan beszélt róla ma délután. Gondolta: ez jó magyarázat erre is.

Valóban jó. Kitűnő adat az anyjának.

Most már világos, hogy a színházban találkozott valakivel a fia, aki miatt elment onnan és elmaradt a lakomáról is. Most már bizonyos, hogy az Adrienné volt. Olyan világosan látta, akár ha elmondták volna néki pontosan.

Rövid pár pillanatig föltornyosult benne a régi gyűlölet. Újra az az asszony! Újra ő! De a haraghullám azonnal szétfoszlott.

Abádyné ugyanis sokat szenvedett ama utolsó tizenkét hónap alatt, hosszú hetekig egyedül itt Dénestornyán, miután Bálintot kitiltotta a házából és azóta is, hogy visszatért. A fia itt élt mellette komor nézéssel és sötét homlokkal. Nem foglalkozott semmivel, semmi sem érdekelt. Ahányszor ő az arcába nézett, mindig megmarkolta a szívét valami; és bár soha, egyetlen pillanatra sem vált kétségessé, hogy ő könyörtelenségével Bálint valódi érdekét is szolgálta és a család tisztességes hírét, mégis mindennapi fájdalom volt így, ilyen bánatosnak látni a fiát. Végre ma, ma végre fiatalosan derűs újra, amilyenek nem tapasztalta rég, régesrégóta! Ez mégis jó, ez mégis öröm! Majdnem hálás azért, hogy ilyenek láthatja. Öntudatlan hálaérzés, melyet nem vizsgált és nem is utasított el kiskirálynői zsarnoksága, hiszen nőszülésről szó nem lehet, ezt jól tudta. A házához tehát nem jöhet az az asszony és ha bírása boldoggá teszi Bálintot — ám jó! — még ha pár évig miatta nem is házasodik. Ezt elszívlelheti azzal a megnyugvással szemben, amit a 'fia szeméből kiolvast.

Mihelyt ennyit megtudott, beszüntette a kutatást. Úgy tett,

mintha mitsem vett volna észre Bálint zavarából és simán folytatta a társalgást.

— Gyerőffy Szaniszló, László egykori gyámjának két lánya, pirosszókék azok is, úgy-e? Akár az apjuk parókája. És a második Kamuthy leányka, úgy-e ezek az új kontesszek az idén? A kis Kamuthy Eszter olyan pufók-e az is, mint Isti, mint a nénje?

És midőn Bálint elmímelte holdvilág arcukat, bamba nézésüket, Abádné jóízűen kacagott és az asztal túlsó végén hájasodé két néma gazdasszonyt, Tóthynét és Bazsónét is erre ösztökélte.

— Biz'a jó! Abbiza! — nevetgélt szolgálatkészen a két tokás nő.

Újabbán ők amúgy is Abády Bálint kedvében akartak járni. Régi főtámaszuk és szövetségesük, Ázbej jószágigazgató, elhagyta őket. Még múlt decemberben kilépett Róza grófné szolgálatából. Mert nagyon okos ember az a kis tömzsi ügyvéd. Mikor a dénestomyai nagyasszony kibékült fiával, ő azonnal lemondott, úgy vélvén, hogy Bálint, majd megbosszulja rajta, amit ellene elkövetett. Hát azt nem várta be. Beutazott Abbáziába, ott kifejtette, miszerint neje számára meg kellett vásárolnia Szamos-Kozárdot, Ázbej né abba fektette vagyonát megmentendő és jobb is, hogy ő vette meg, mert Gyerőffy Lászlónak ő hajlékot biztosít, amit más vevő nem tett volna. Hiszen számára a főrangú család érdeke a legfontosabb! Magával hozta persze az elszámolásait és jól szövegezett fölmentvényt is, amit éppen csak alá kellett írni. És Abádné alá is írta és még sajnálkozott is a távoztán.

Ázbej ben a gazdasszonyok elvesztették azt a szövetségest, kinek támaszával az Abádné háztartásán basáskodtak. Tudva, hogy a helybeli cselédek gyűlölik Őket, tudva, hogy sok-sok apró visszaélést követtek el, sok kis tilalmas hasznocskát szereztek maguknak hosszú éveken át, most más támasz után kellett nézniük. Csakis Bálint pártfogása védhetné meg őket, ha valami az ő trafikáikból véletlenül Abádné tudtára jutna, még inkább, mert valószínűbb, ha Bálint tudna meg róluk valamit. Csak ha neki udvarolnak, mindenben kedvire vannak, akkor nyerhetik

meg, akkor remélhetnék, hogy nem kutat az ő dolgaik után, cukor, zsír, kávé és mészáros-számlák valószínűtlen magassága után.

Igaz, hogy mióta visszatért a fiatal úr, semmi jelét sem adta, hogy bármi iránt érdeklődnék. Mikor Ázbej elment és Bálint hazajött, a gazdatisztek, ispánok és bérlők szörnyen megijedtek, ők is mind ludasok lévén kisebb-nagyobb kápérápében, hiszen Ázbej sokkal nagyobb méretű visszaéléseit fedezvén, persze nekik is sok minden lopkodást el kellett néznie. Megijedtek, hogy Abády most kivizsgálja őket. Nem így történt. Aiínden maradt a régiben. Bálint még a havassal is — melyben annyi örömét lelte azelőtt, — kedv nélkül foglalkozott idáig, éppen csak hogy föl járt. Körülnézett és visszajött. Semmi újba nem fogott és semmi sem zökkentette ki komor egykedvűségéből.

Idehaza pedig későn feküdt, későn kelt; lovagolni se járt ki; naphosszat csak olvasott.

Ez azonban most megváltozott. Már másnap hajnalban kiment Jáger Simonkával és végigugratta a gyakorlópálya akadályait. Délben örömmel mesélte, hogy ez évben először hallott dámbikát bőgni a berekben, a Magyaros nevű sűrűben és szóbahozta, hogy elmenne Zsukra falkavadászni, ha az anyja három paripát adna neki hozzá.

— Hát rendelkez! Miért is kérdezed? Vidd amelyiket akarod, hiszen a tied mind! — volt a válasz.

Ezt is várta Bálint. Pontosan tudta a szavakat előre, de azt is, hogy az anyja nagyon zokon venné, ha ezt komolyan értve elmulasztaná megkérni. Jóságos tündérkirálynét játszani, minden javakat adni, ajándékozni maga körül, főként a fiának, ez volt az a szerep, amit szeretett; tulajdonképpen nem is szerep, mert őszintén így érzett és ha nem folyamodnának hozzá, akkor ebben az ő jóságának megkerülését látta. De visszaélést is. Mert nem szabad senkinek feledni, hogy minden az övé és minden csakis tőle függ.

Még két dolgot hozott szóba Bálint. Az egyik, hogy „Gazsi báró“ átjön valamelyik nap és azt is, hogy szövetkezeti ügyekben a fiatal Kozma Ábelt ide szeretné hívni.

Róza asszony élénken pillantott a fiára:

— Melyik Kozmákból való? A mezőségiékből? — és azt megerősítvén Bálint, tovább kérdezett:

— Milyen korú ember? Hogy hívják az apját?

— Boldizsárnak az idősebbik fia; már a magáéban gazdásodik Teke vidékén — mondta Abády és folytatva magyarázza gáttá, milyen kitűnő földművelő mind; úgy az idősebbek, mint a fiaik, mind szorgalmas, komoly munkájú emberek.

Az öregasszony úgy tett, mintha figyelmesen hallgatná, de midőn megszólalt, úgy látszott, hogy csak az első adatnál maradt az elméje:

— Úgy, tehát a Boldizsáré?... Ez a közbülső volt az öt testvér között. Itt nőttek fel Dénestornyán. Az én gyermekkoromban az apjuk gazdatisztünk volt. Jól ismertem mindegyiket ... Játszótársaim voltak a kisebbek. Hát nagyon jó, hívd meg. — Kissé elgondolkozott; az ajka körül halk, visszaemlékező mosoly. Aztán hozzátette:

— De írd meg, hogy sürgönyözzön idejében; ilyenkor ősszel előre kell fűteni a vendégszobákat...

— Hiszen még nincs olyan hideg.

— Mindegy! Az idő megváltozhat. Az ilyet jobb előre tudni...

Bálintnak nem tűnt föl, hogy Kadacsay jövetelével Róza asszonynak ilyen aggodalmai nem voltak.

IV

Ötödnap este megjött Gazsi.

Azon a telivér kancán érkezett, „*Honeydew*“ önágságán, aki a kezén úgy megjámborodott, el sem hinné az ember, hogy alig két éve a zsokeké réme volt a pályán. Gazsi báró alatt olyan békés, akár az az öreg tarka póni, amit otthon már csak mező'rejárom lónak használt. Igaz, hogy mást senkit sem tűrt meg a hátán.

— Muszáj volt így jöjje lóháton, hogy több munkát kapjon, pedig jobb szechettem volna szekéchen, mecht akkoch táskát hozhattam volna, — magyarázta Gazsi, mikor a patkóudvaron leszállt — de hát ezt a bestiát nem tudja jáchtatni senki és most, hogy el voltam Szilágyban, hát nem hasbachúgta a kisebbik lovászomat?! Valódi chabság ez számoméba ezzel a bolond döggel... — Félrecepta hosszú harkályorrát Gazsi és panaszosan nézett Bálindra. Utóbbi azt hitte, ezt csak mókából mondja, hiszen mindig a maga furcsán balszerencsés eseteivel mulattatott mindenkit; de most komolynak látszott és olyat tett hozzá, amelyet nem várt volna tőle. A ruházataról beszélt!

— Tudom, nem illik ilyen piszkosan échkezni ide Chóza nénihez; van is a nyehegtáskában valami váltógúnya, de hát a muntli-zsákba alig f éch valami...

— Az nálad nem fontos! — kacagott Bálint. — Az anyám így ismer már és megszokta tőled ...

— Pechsze! Pechsze! Az ilyen pachasztól mint én, nem is váchhatnak mást! — Ez keserűen hangzott és Abády megbánta az utolsó mondatát.

A nyeregáskából azonban mégis előkerült valami smoking-forma ruha, amit Gazsi egy tordai szabóval döfetett. Majdnem európaias benyomást tett, amikor vacsorához feljött, bár az

inge gyűrött és a gallérja eltörve. Valami reménytelen kultúr-törekvés érződött rajta. Az arca pedig szokatlanul komoly.

*

A szokásos esti tea és almakompót után, amit Abádynéval odafönn elköltöttek a kis szalonban, Bálint lekísérte Gazsit. Szótlan mentek át a nagy ebédlőn, szótlan le a lépcsőn. Bálintnak már jóideje föltűnt, milyen gondterhes a barátja. Vacsoránál és azután is. — Igaz, hogy néhány tréfás történetet elmondott az ő önmagát gúnyoló humorával: egy vidra-históriát, ahol ő esett a vízbe puskástól és a vidra a partról rámosolygott, a másikat a vincellerje kutyájáról, aki dróton szaladt, hosszú láncával körülfutotta spirálban, ő pedig ostobán megvárta, míg a lánc gúzsbakóti a lábait és a kutya megharapja — még több ilyet mondott el, pojacásán megjátszva mindegyiket, de Abády érezte, hogy csak megszokásból teszi és mivel azt hiszi, ilyet várnak tőle. Ahányszor elhallgatott, mindenkor vékony ránc jelent meg a homlokán, mintha ugyanegy sötét gondolat újból elfoglalná. Vájjon mi baja lehet? — aggódott Bálint és várta, hogy leérve a lépcsőn, az szóbakerüljön. Valóban így történt.

— Szechetnék valamit megbeszélni veled! — mondta Gazsi báró.

— Gyere hozzám, mert itt most mindent eloltanak. Az anyám nem szereti, ha ébren tartjuk a cselédeit. Onnan majd visszakísérlek gyertyával. — Megfordultak. Ahogy átsétáltak a csarnokon, fénylések jöttek le az emeletről, tűntek el az egyik boltív alatt és sorban kialudtak.

A két fiatalember a toronyszobában szembeült egymással. Az olvasólámpa mellettük keskeny aranytányért vetett az asztalra; minden egyéb homályban.

Kadacsay kissé habozott, mielőtt beszédbe fogott. Ahogy a hollófiókák, félrevetett orral, balszemét a szék kartámlájára szögezte, mintha onnan akarná leolvasni, amit mondani akart.

Lassan ejtette a szavakat, apró szünetekkel, megválogatva őket.

— Testámentomot csináltam — mondotta. — Igen. Ezt jónak láttam. Ezécht jöttem hozzád, mecht végcheajtásával téged akachnálak megbízni, ha elfogadod ...

Bálinton végigcikázott az aggodás. Egyetlen pillanat szádrészében eszébe jutott az ő apja sorsa, akin alig idősebb korban, mint ma Kadacsay, rákot állapítottak meg, ami néhány hónap alatt megölte. Ez volna hát itt is? Ez magyarázná a barátja kedélyváltozását?

— Csak nincs valami komoly veled? Voltál orvosnál? Van valami tünet, ami megijesztett? — vágott hát közbe tárgyilagossá erőltetett hangon.

— Dehogy, makkegészséges vagyok! — válaszolt Gazsi. — Mégis azt gondolom, okos, ha az embech mindent elchendez... elchendez idejében ...

És most kissé hosszadalmasan letárgyalta, hogy Ő a nővérével minden vagyoni dolgát tisztázta, most, midőn Szilágyban járt nála: idézett számokat és a birtoka adatait; ami kis adóssága maradt katonakorából, azt is kifizette, így már csiak az van hátra, hogy rendelkezék a hagyatéka iránt.

— Dehát mégis, mi ütött beléd, hogy így minden ok nélkül és ilyen fiatalon a haláloddal foglalkozol? Ez mégse természetes! — vágott közbe Bálint és most, midőn ő maga boldognak érezte magát, majdnem ingerültté tette a Gazsi felvetelátása.

— Muszáj mindennek oka legyen? — kérdezte a másik, aztán kissé ferdén elmosolyodott: — Tégy üli föl, hogy a kitűnő Honeydew újcha megbolondul, hanyattvágja magát egyszech és agyonnyom!? Hiszen egy jockey-t mách megölt így. Úgyis ez a halál volna méltó hozzám, aki a világon egyébhez sem tudok, mint lóhoz! — kacagott kissé fanyar gúnnyal Gazsi. — És miécht félni a halál fogalmától? Schopenhauer azt állítja: az életakachatunk fél csak tőle, ami pedig állati dolog. Legalább ennyit tanultam meg attól a vén némettől, de az is lehet, hogy chosszul! — lemondó mozdulatot tett a kezével, újra kacagott, azán hirtelen komolyra válva folytatta. Úgy akar rendelkezni, hogy a nővére fiai öröklík a vagyonát. Azonban feltételhez köti. Mindenik, mielőtt birtokba lép, két évet kell töltsön

külföldi egyetemen Angliában, vagy Franciaországban. Hogy hol, azt Bálint jelölné meg. De ezt be kell tartásuk. — Nem akachom, hogy azok is olyan sült machhák legyenek, amilyen én voltam.

Ez tehát a magyarázat!

Abády megilletődve hallgatta. Milyen meghasonlás lakozhat szegény Gázsiban, hogy így, úgyszólván túl a saját személyén, öccseinek akarja biztosítani azt a műveltséget, amit maga számára hiába keres. És e percben visszacsendült benne egy-egy keserű mondat, amit néha Gazsi önmagáról elejtett, arról a tudásvágyról és éhségről, amellyel kapkodva minden könyv után, német filozófiát bujt és történelmi műveket. Nyilván a sportban és léhaságban elmulasztott éveit akarta pótolni így.

— Köszönöm, hogy bizalmaddal megtisztelsz. Természetes, hogy vállalom. Eléggé valószínűtlen, hogy sor kerüljön rám; az öcséidet magad küldöd majd Angliába, még ha újak születnének is.

Gazsi nevetve állt föl: — Habakuk volt az utolsó pchó-féta és ennek is megmondták a zsidók, hogy utána hová lőnek a jövődöiének! — nagyot nevetett trágár tréfáján, mellyel tán a meghatottságát burkolta. — Mégis a kinyújtott kezét melegen szorította meg és kissé hosszasan is, akárha búcsúzna.

*

Nyolc óra lehetett, mikor másnap reggel kilovagoltak. Korábban nem lett volna célja, mert ilyenkor, őszi hajnalodás után, sűrű köd ül pár óráig az Aranyos térségein. Már pedig odaszándékoztak, a gyakorló pályán levizsgáztatni a lovakat. Különösen a gyorsaságukat. Tekintve, hogy itt van *Honeydew*, ez a klasszisversenyhez méltó telivér, rövid távon kipróbálják, melyik idevaló növendék tud közel maradni hozzá kinyújtott vágóban.

Őt ló várt rájuk az istállóudvaron. Négy dénestomyai: *Csinos* és *Borostyán* a Bálint nyergeivel, *Menyét* és *Csalma* a lovászokéval. Mind majdnem egyformák. Közel tizenhat marok pejkanca, alig van különbség már közöttük, minthogy

egyik sötétebb kissé, másik világosabb, hosszú, elegáns nyakkal, mind ferde és mély lapockával és „sok földdel alattuk“. Angol telivémek néznéd őket, ha kissé távolabb, nehogy hozzájuk rúgjon, nem állna ott *Honeydew* sokkal vékonyabb csonttal és agárként föl húzott hassal, de a versenyló tökélyét képviselve.

Lépést indultak ki a tágas kapun. Bálint az egyik főlván elől, mellette, de kissé visszatartva Gazsi, mert a telivér kancája gonoszul konyít és jó két hosszal mögötte Jáger Simonka meg a lovászok. A boltív visszhangzott a patkócsattagástól.

Az egykori várak hídján túl lekanyarodtak balra. Alattuk a völgyön még fekszik a köd, mint valami megbomlott paplan, olyan vattás hullámokban gomolyog odalenn, ellepi az egész síkságot, el messzi a Maros-szögén túl, de az erősödő napsütés már beletűz itt-ott. Az óriás-nyárfák koronája ott távol a Nagyberekben már kiszabadult belőle, aranylevél-süvegiikbe csak egy-egy fátyol akadozik még, levélzetük tallérai azonban már villognak a légben. A domboldal tarka nyír-, juhar- és fenyőcsoportjai között haladnak le a nagy kanyarodóval lankásított lejtőn és ahogy mind lejjebb jutnak, a sűrű¹ södő pára leenyhít minden szint, pasztellkönnyűvé teszi és bár jó távol elláthatni már, de csak mintha tejüvegen keresztül. Minden távolibbnak tetszik, nagyobbbnak. Álomban lát az ember ilyen tájakat.

Hídon mennek át. A folyó fehéren füstöl. Egy jégmadár száll el hirtelen kiáltással közvetlen a szomszédjuktól; zafir-kék ruhája csillanó vonalat ír a víz fölé, aztán eltűnik.

— Koehán fog a tél beállni, ha ez a madách máöb itt van... — jegyzi meg Kadacsay. Ezt is csak halkán mondja és nem is beszélnék többet.

A puha gyepen hangtalan a patkó. Most varázslatos a kép, amelyen áthaladnak. Jegenyék szálas fölkiáltójelei, Austriaca-fenyők fekete bokrétái kiugró szigetként szakítják meg hosszú kaszálók és lucernások gőzölgő szintjét. Mind csodásabb lesz és valószínűtlenebb, ahogy közelednék ahhoz a ligeterdőhöz, mely mindjárt körül fogja őket ölelni. Most csap be a napsugár elébük, narancsszán sávok suhannak át galamb-

szürkék között, a réten, halovány palástok szakadoznak el szakállas rojtokká és vékony ezüstszalakká a nyárfák ágaboga között, rózsazománc ömlik végig a közeli sűrűn, mintha a természet elpirulna, mialatt lefosztja ruháját a nap.

És ebből a titoksűrűségből váratlanul dübörgő hang szólal meg. Mintha valami roppant öblös dobot vernének nagyon lassú ütemben. Furcsa hang, semmihez sem hasonlít, üres hordó kongásához tán még leginkább, de ez élő hang, nem holt, mint a hordóé. Parancsoló és haragos. Sóvárgás és harci készség dohog benne és valami sürgető, kényszerítő kényszer.

Megálltak mind. A lovak is fülüket hegyezik.

— Dámbika bög! Nincs is messze! — súgja Bálint át-hajolva a szomszédjához. Oldalt fordul és ügetésbe indítja a lovát, neki ama gyepes útnak, mely kanyarogva visz át fűz- és bodza-dzsungel között, a topolyaóriások százainak boltozata alatt soká, ki a túlsó gázlóhoz.

Falként áll a nád előttük; kocsinyomnyi nyílás van kivágva benne és midőn átjutnak rajta, kavicszátonyra érnek, amit idesodrott a folyó. Víz itt alig csörgedezik, a lovak szárközepéig se ér, a felső gát másfél kilométerre innen, mind átnyomja a malomárok felé. Csak ami a rozse között átszűrődik, csupán az jut ide. Így ősszel leapad az Aranyos. Nem is hinnéd, milyen hatalmas tud lenni tavasszal, ha a túlsó oldal kétöles partja nem bizonyítaná, milyen erővel tud szakítani. Ott merőleges mosás, akárha geológiai ábra volna; legfelül a rást, alatta vastag és zsiros humusz feketén, aztán váltakozva vékony rétegekben agyag és kavics, míg végül egészen alul kékes pala fénylik, amit valami őskori tenger hagyott itt.

Rézsut léptetnek át a gázlón. A leásott kaptatón könnyen haladnak ki. Számukra csak most nyílik meg a táj, Erdély legnagyobb síksága, szemben a Mezőség kopasz oldalai sárgás szakadékaival és egy-egy szőlő négy szögű foltjával, jobbról a Maroson túli dombok, balról pedig nagyon-nagyon messze a Tordai-hasadék gerince és még tovább, már majdnem felhőszürkén a járai havas. A termékeny sikon ragyogó napsütés. Az egyik zabtábla négy oldalán tarlónak hagyva annyi hely, hogy három ló egymás mellett nyargalhat. Ez szolgál gyakorló-

pályaként így ősszel; hosszabb is, puhább is, mint a füves pálya ott benn a berekben. Az egyik hosszú oldalán, ahol nyílegyenes, hatszáz méter kimérve és két zászlós-póznával jelölve.

Két kör lassú munka után itt próbálják ki előbb az ötéves *C sóimat*, majd a fiatal *Menyétet*, hozzámérni az iramukat a kiváló telivéréhez.

Bálint, Jáger Simonka és Pisti a lovászyerek a dülőútról figyelték az eredményt. Az első kísérlet simán ment végbe. *Csalma* elég jól bírta *Honeydew* mellett, dacára, hogy annak könnyű vágója is már versenytempó.

— Nem fog ez szégyent hozni reánk, instálom — szólalt meg dölyfösen Simonka. — Egyik lovunkat sem adnám oda azért a cingár kecskéért. Ötezer méteren még tán le is főznél.

Gazsi odakocogott Abádyhoz, pár elismerő szót mondott, aztán magához intve a lovászfűt, visszaügetett az indulási pózna mögé. Itt azonban meglepő dolog történt.

Mikor — hogy egymás mellől induljanak — Pisti gyerek hangos „kömelo-zással“ elősarkallta a csikót, hát *Honeydew* ezt félreértette. Tán azt hitte, neki szól az a sok „kömelo“. ő rá merészel valaki kiabálni! Vagy azt, hogy ez igazi verseny, amit már Alagon is útált. Hirtelen kiflivé görbíti a hátát, a feje a két lába között és maga körül forogva, villámgyorsan bokkol a szélrózsa minden irányában. Gazsit ez oly váratlanul érte, hogy ezúttal bizony leröpült róla, de talpra, baj nélkül.

Nem így a lovászyerek! A csikó meghorkant. A farkát trombitának kunkorította föl. És utánozni akarván a szomszédját, óriási ugrással a levegőbe szökken, szegény Pisti pedig, mint a hulló csillag, úgy ível ki az égből és fejest le a földre.

Mindez egyetlen pillanat és rettentő furcsa látvány, akárha ott a pálya elején valami tűzhányó dobálna szét lovat és lovasokat. Bálint önkéntelen elkacagta magát, aztán — bár az ő paripája is próbált valami kisebb mókát, (az ilyen tréfa nagyon ragadós) — rövid vágóban Gazsi felé indult. Mellőle Simonka vágat el, rajta-rajtában egyenest a gázlónak.

Mert Pisti elszalasztotta a csikót. Az pedig mint a nyíl, hazafelé! Ugyan nincs sok értelme utána rohanni, hiszen bizonyos, hogy az istállóba fut és sehova máshová, de Simonka

szenvedélye futtában elfogni lovakat. Így tett most két éve is, ha a zsuki vadászatnál tartalék hátszlón kísérte Bálintot. Mindig azt leste, mikor pottyan le valald, hogy aztán — hajrá! — ő passziózhasson hegyen-völgyön az elszabadult hátság után. Állva a rövid kengyelben, de nem lehajolva, mint a zoké, hanem magasan kitomyosuló derékkal, ahogy a régi magyar huszár, úgy száguld el a folyó felé és már el is tűnt benne.

— Azt a бүdös дögит! — nevet már a telivér hátáról Gazsi báró, mikor Bálint odaér. — Hát nem leteehemtett megint!? — De nem haragszik ő, tréfa neki az ilyen és *Honeydew* is így érti tán és hátratett fülével, elhúzott szájával mintha gonoszul mosolyogna hosszú, száraz arca. A szeme is kárörvendően villog.

Visszaindulnak. A második sebességpróbára már nem kerülhet sor, minthogy az egyik főszereplő megszökött. — Befordulnak ismét a parkba, a Nagyberek szigetére.

— Járjunk körül kissé az ösvényeken, — javasolja Ahády — hátha találkozunk valamivel. A dámvad бөгёskor sokkal bolondabb, mint a nagyszarvas, nyugtalanabb és tovább marad kint....

A velük maradt lovászt hazaküldték és őк ketten félrefordultak, be a sűrűségbe.

Már alig van nyoma a reggeli ködnek. A vadkomló ezernyi folyondárja, a már elsárgult бүrök öles szárai, bodzák és papsapka kúsza szövevénye és köкénybokrok tövise mögé betűz a nap sötét rostélyként hagyva tömérdek apró ágacska összefont zürzavarát, rajtuk túl egy-egy tűzföltöt vet, ahol akárha lán-golna az avar és a fű; egyik százados nyár derekát elkapja fehér tenyerével, másikon a gereznás törzsét karmolja végig — csupa tündöklő folt mindenfelé, sötétкék sávok és vakító fények táncolnak össze-vissza, nincs plasztikája semminek, hiszen ráadásul az óriásfák koronájáról az árnyék bevetül ide, oktalan dobódik keresztül az alsó növényzet más mozdulatú domborodásain.

Most is varázserdő, de más, mint a sejtető párában reggel. Itt-ott a kecskerágó gyümölcse virít narancspirosan, mellette

a kutyafa bíbor vörösei, citromsárga juharlevél és sötétbronz tölgy egymásbafonódva és hogy még jobban összekavarodják a kép, koromszínű bogyók pöttyögetik végig a sűrűt, mintha szabadon úszna millió kis fekete gyémánt mindenütt.

Néhol vadul zöld rétecskén mennek át, aztán bozótalag-úton; aztán újra rét és sűrűség újra.

Olykor meg-megálltak hallgatózni a lovasok. Valóban mintha nyugtalanság reszketne körülöttük. Inkább érzés ez, mintsem tapasztalás. Nagyritkán megreccsen valahol valami. Talán száraz galy volt, talán csak képzelődés. És valami bőf-fenő, dübörgő hang is néha. De hol: előttük, vagy jobbra? Vagy ez is csak tévedés volt?

A lovak is figyelnek, az orrlikaik nyílván, fülük előre-szögezve, akárha ők is gyanítanak, hogy valami rejtélyes törté-
ténik körülöttük.

Egyik holtmeder oldalán haladtak most. Kadacsay kissé visszamaradt és megállt. Nád és fűzsarjak lövellnek ki a mély-
ből. Ott mintha cuppana az iszap. Alig fordította arra a kancáját előredűlve a nyeregben, — hát hatalmas dámbika rugtat ki a láthatatlan mélységből és megáll. Alig tíz lépésre, ott áll. Széles lapátjai széjjelmerednek, hatalmas két szem-
ággal között. Barnapiros ruháján fehér pontsorok. Nem nagy állat, akár egy másodfüves csikó, de szétálló agancsa majdnem félelmetessé teszi. *Roneydew* megtorpan. Hátra is lép egyet. Meg van illetődve. A bika szembenéz vele. Nyilván nem érti, mi ez az aransárga állat ott előtte. Lakkbőrfényű orrát előre nyújtogatja és két-hármat lép előre; majd megbizonyosodván, hogy itt emberszag is jön valahonnan, visszadobja magát és már el is tűnt a nádban.

Gazsi elkocogott Bálint után. Nagy diadallal mesélte, mikor melléje jutott:

— öchiási, kéchlek! Egy dámbika jött chám és *Honeydow* megijedt. Előszöch életében! Szívdobogást kapott a bestia! Écheztem a lábikchám alatt, úgy dobogott a szíve. Istennek hála, megéchtém, hogy valami imponál neki!

Még láttak néhány dámtehenet és borjút messziről, a Hársas nevű félszigetnél; onnan negyedórára csattogást hal-

lottak a zárt szálas mélyén, bizonyára két bika viaskodik ott, aztán délfelé járván, hazafordultak.

Egész kirándulásuk alatt Kadacsay jókedvűnek látszott. De csak a sok új tapasztalat szórakoztatta el, mert midőn — már a dombnál — Bálint megkérdezte, mikor költözik át Zsukra, újra megjelent az a kis ránc a homlokán.

— Nem hiszem, hogy elmennék... Megúntam mách, Mindig csalt ló és ló ... Minek?! Elég volt... megúntam...

— Dehát a falkavadászat el sem képzelhető nélküled!

— Majd megszokják...

Ez nagyon keserűen hangzott.

*

Abádynét a ház előtt találták, vastag szarvasbőr kesztyűvel pici kezén és nyesóllóval virágot vágott. Jócska bokkrétát gyűjtött már össze, azokból a rózsákból, amiket itt a belső udvar visszazáródó falai megóvtak a dértől. Mikor feljűk jött nagy csokorral a karjában, úgy hatott, mintha valami ünnepre készülne. De nemcsak ezért. Az a főköttő volt rajta, amit rendszerint csak vasárnap visel, mikor templomba megy; az atlaszszalag megkötte az álla alatt szélesen és a ruhája sem a mindennapi, hanem a jobbik, fehér csipke jabot és manzsettával. És valahogy fiatalosabb volt, mint máskor. Az éppen arra járó darabontot magához hívta:

— Fiam, add be ezeket a virágokat! — parancsolt neki — és mondd meg, hogy tegyenek belőle a vendégszobákba is.

Vidám léptekkel jött az érkezők felé.

— Na hogy volt? Mit láttatok? Jertek üljünk ide a ház elé. Szeretek ilyenkor napon ülni.

Elvitte őket ahhoz a pádhoz, honnan jól látszott a patkóudvar kapuja. És ott nagy élvezettel hallgatta Gazsi elmondását, aki most újra elővette az ő tréfás, modorát és remekül adta elő, miként pottyant le és milyen ostobán; a dábika-kalandot és *Honeydew* szívdobogását. A dénestornyai lovakat is megdicsérte, amit persze nagyon jó volt hallani. Mindezt örömmel

hallgatta Róza asszony, de a szeme gyakran, tévedt a főkapu felé.

— Kozma Áron most érkezik a féltizenkettőssel... — mondta úgy mellesleg, aztán tovább bölongatott arra, amit Gazsi mesélt.

*

Ebédnél az új vendéget jobbjára ültette, ami természetes, hiszen Kadacsay törül-végről rokon, míg Kozma idegen. Főleg vele foglalkozik és kérdezi a családját, nagybátyjait. Főleg apját. Jól beszél róla is, rokonszenvesen.

Senki sem gondolná, mennyire haragszik reá minden évben egyszer: a születésnapján.

Miért, miért nem, Kozma Boldizsár azzal bosszantja meg, hogy nyílt levelezőlapon gratulál és mindenkor odaírja a korát, amit pontosan tud, hiszen ugyanegy évben született ő is. Csak azóta teszi ezt, amióta eltöltötte az ötvenet. Addig sohsem írt, csak azóta és így. Róza grófné ebben valami gyermekkori bosszút érez, a siheder megtorlását negyven esztendő távolságából. Tizenhárom éves volt, amikor Kozma tisztartóék elköltöztek Dénestornyáról és attól fogva sohasem találkozott egyik testvérrel sem. Akárhogy gondolt vissza, nem emlékezett, hogy valaha, is megsértette volna, sőt tudta, hogy mindig barátságos volt mindenkihez és különösen ehhez a Bodlizsárhoz, aki rokonszenves fiú volt és kedves játszótársa. Hát akkor mi ez? És éppen mivel fogalma sincs, miért akarná szándékosan bosszantani, ezért rontotta el egész napra a kedvét és haraggal gondolt reá. De ennek most nyoma sincs.

Csupa jóság és mosoly Róza asszony.

Mert így akarja megtorolni annak gonoszságát. El akarja báj ölni a fiát, hogy mikor az hazamegy, mondja el, milyen jól fogadta, milyen rokonszenwel beszélt az apjáról, milyen vidáman. Hadd lássa a vén Kozma, hogy a gonoszkodása egészen hatástalan és hiábavaló. Azt is hallja meg, mennyire fiatalos ő még, dacára azoknak az éveknak, amit olyan pontosan számon tart és szemtelenül megír. Érzi, hogy ezzel bosszantja vissza, ha úgy tesz, mintha semmibe se venné. Ez lesz az igazi büntetés!

E szerep azonban nem esik terhére. Sok gyermekkori emlék támad föl benne, ami könnyebbé teszi a jóságos szerepét. És ha nem is beszél hozzá, néha átsurran a szeme a szomszéd fiatalemberen, mintha hasonlóságot keresne krimi-tatárvágású, nagyon barna arcán.

Ébéd után, feketekávé után, a háziasszony javasolta: mon nézzen ki mind a méneshez, mely sarjúkaszálás után mindig lejön a hegyi szénafűről és itt legel az alsó park tisztásain.

— Most kéne indulni mindjárt, — mondotta — mielőtt sötétedik. Bálint csöngess! Fogjanak be.

— Itt vannak közel a malomárkon túl, oda gyalog is csak öt perc ...

— Mindegy. Én mégis kocsin megyek. — Akar velem jönni? — fordult most Kozma Áronhoz. — Körülhajtánánk azután a kerten, hogy valami fogalma legyen róla; hiszen először van itt...

Kétségtelen, hogy ez megtiszteltetés. Nem szokatlan ugyan, mert Abádyné nagyon örül, ha mutogathatja a parkot, melyet akkora szeretettel ápolt és szépített. Így tett már az apja, nagypaja. Ez is tradíció itt. Csak több nemzedék figyelme és áldozatkészsége alkotja meg azt a szépséget, aminek főeleme a fa. Ennek számos évtizedeikre van szüksége, amíg az általános kép alkotórészesévé válik; amíg igazán érvényesülni tud, kell ahhoz ötven esztendő is. Nem csoda, hogy büszkék voltak reá.

*

Mikor Róza asszony és kísérője a patkóudvarra mentek, hogy azután ki a kapun és széles félkört írva lejussanak kocsin az első Aranyosi-hídhöz, Bálint és Gazsi közvetlenül sétáltak ki az északi teraszról a rózsáskertbe, hol a nyílegyenes utat hármás lépcsőcsoportok segítik le a rövid, de meredek oldalon. Csúcsosnövéssű tölgyek állnak itt kétfelől, keskenyek és nyurgák, akárha ciprusok volnának.

Nem kell sietniük. Amíg a hintó körülmegy a vár mögött, könnyen odaérnek, hiszen a malomárok itt van előttük, — alig

párszáz lépés — túl rajta, ott jobbról, még a lovak is látszanak a szegélyező bokrok gyérült lombján keresztül.

Pár lépést némán mentek.

Aztán Bálint szólalt meg:

— Sokat gondolkoztam azon, amit tegnap este beszéltél. Azt tartom, az a bajod, hogy mindig egyedül vagy ott Bükkösön. Attól töprengsz te annyit. Meg kéne házasodnod...

— A fene! — mondta haragosan Gazsi, nagyot legyintve a karjával.

— De igen. Rögtön másképp látnál mindent. Akkor volnának is kicsi Kadacsayk, azokat aztán nevelhetnéd, aminek akarod.

— A fene! — ismételte újra a másik, majd kisvártatva hozzátette: — Aztán nem is tudnék bánni magunkfajta nővel; én mách olyan pachaszt vagyok. Eddig afféle kis szolgálók... Ez való nekem; de valami pincus kontesz? — Ahhoz én machha vagyok. Különben nincs is olyan bolond, aki hozzám jönne!

— Hogyne volna! Akármelyik. Lám ott van mindjárt Laozók Iduska. Már évek óta várja, hogy megkéred.

Elmondta, milyen okos, kedves, egyszerű és ravaszkodva tette hozzá, tudva, hogy ez jó csalátek: — Fülíg szerelmes beléd, azt mindenki tudja.

— A fenét! — mondta újra Gazsi, de már nem olyan erőlyesen.

— Persze, hogy szerelmes, már a vársiklói bál óta. Emlékszel? És igazán jó volna. Nagyon házias. Csinos, egészséges. Jó gazdasszony is biztosan, hiszen az anyja jobbkeze. Korban is talál hozzád, nem afféle ugrifüles, hiszen már hat éve, hogy bemutatták.

Gazsi báró kissé gondolkozott:

— Talán mondasz valami... bách!? A fene tudja!

Többet nem beszéltek erről.

*

A méneslátogatás elég hosszan tartott, mert Róza asszony egyenkint magyarázta el a huszonnégy anyakanca teljesítését,

családfáját és érdemeit. Hosszan tartott, de érdekes volt, különösen lótenyésztők számára, mert jól értett hozzá és sok év tapasztalatáról tudott beszámolni.

A tulajdonságok örökléséről sok figyelemreméltót mondott. Mennyire állandó ez nemcsak testalkat, hanem jellem és indulat szempontjából. Végére elkocsizott Kozmával, míg Bálint és Kadacsy kísérték a felsőkerti fenyveshez.

*

Már szürkült az este, mikor kijutottak a kilátódombhoz. Ott kőoszlopos kicsi gloriéta áll. Körülötte százados fenyők. Előtte hosszú-hosszú tisztás beölelve sokfajta fák sűrűségei közé. Odalenn kanyarog az az út, amin ma reggel 'kilovagoltak; aztán túlfelől hirtelen kirugaszkodik a vároldal keresztbe és fölötte a kastély kupolás tornyaival. A halványsárga égre violasötéten íródik. A bástyák réz-patinás fedése sem zöld innen, hanem majdnem feketének látszik a napnyugta sáfrányszínű hátterén.

Eléggé hűvösödik már, mégis leültek ott.

— Milyen gyönyöchű ez innen, soh'sem jáchtam itt! — szólt Gazsi, aztán elhallgatott néhány percig.

Vájjon micsoda eszmeKapcsolás útján jutott ahhoz, amit most váratlan elkezdett! Tán az ellentét miatt, az őt mindenfelől környező jólét, szépség és ama nyomortanya között, amelyre önkéntelen vissza kellett gondolnia.

Hirtelen megszólalt:

— Találkoztam Lacival. Szegény öchdög...

— Igazán? Hol, mikor? — kérdezte Bálint, élénk várakozással.

— Most, mikoch Szilágyból jöttem vissza...

Kissé eltűnődött Gazsi, aztán elmondta, hogy Kozárdon hajtott át. Ott az úttól jobbkézre nagyobbacska parasztház előtt ült Gyerőffy László valami rozoga kertiszékfélén.

Későn ismerte meg.

Abba is idő telt, amíg a fiakeros megértette, hogy ő meg akar állani; így hát kissé tova jutottak, mire leszállhatott.

A szomszédos üres telektől ment vissza. De alig jutott a kerítés közelébe, László fölállt, hátat adott és bement a házba.

— Nem tudtam, mit csináljak. Utána menjek-e, vagy hagyjam? — Én mindig ilyen machha vagyok! — Aztán elhagytam mégis; gondoltam, látott engem jól, hát hogyha bement, ez azt teszi, hogy nem akach velem találkozni...

— Milyen volt? Hogyan van?

— Az hiszem, soványabb, de nem tudom bizonyosan. Közünk volt a kechítés. Olyan kis előtéch van, — tudod! — és a ház beljebb. Odáig elmentem; a széke mellett a földön fiasco és pohách... talán iszogatótt a ház előtt... Mikoch bement, megfogta az ajtófélt. Gondoltam: nem szecheti, ha italosán találok. Azécht fochdultam vissza. Talán szamácság volt. Most utólag sajnálom, hogy nem mentem utána...

— Én alig tudok valamit róla. Párszor írtam neki múlt nyár óta, de sohasem felelt.

És Bálint előadta azt a keveset.

Tavaly nyáron hallotta, hogy László eladta a birtokát; mégis ott lakik egy cselédházban, amit megtartott. Ez idén tavasszal újra írt és megkínálta az anyja nevében is, hogy költözzön ide; lakhatna itt fönn, vagy ha jobb szereti, odalenn az alsó udvarban, ami a nagyapjáé volt, Abády Péteré. Erre sem válaszolt. Talán jobb szereti így László. Tudja, hogy itt nem engednék inni.

— Az az Ázbec vette meg Kozárdot, aki az anyám jószágigazgatója volt. És azt állítja, hogy valami életjáradékot fizet neki. Mennyit, nem tudom. Magam nem érintkezem Ázbejjel.

Elhallgattak. Mindenik Lászlóra gondolt, szomorú sorsára.

Abády fölállt: — Az anyám bizonyára vár minket uzsonnához.

Aztán megindultak hazafelé némán.

Már majdnem a várhegy alá értek, amikor Kadacsay megszólalt:

— Kách a szegény Lászlóécht... De szechencséje van, begy szecheti a pálinkát.

Vacsora előtt Bálint elvonult Kozmával és letárgyalta vele szövetkezeti terveit. Volt olyan, amit Áron javasolt. Volt, amit nem tartott kivihetőnek az ő mindig józan és *szakszerű* ítélete, így abból a kissé ködös programjaiból, melyet Bálint összeálmodott, sok minden megvalósult a következő hónapokban.

A vendégek kora reggel távoztak, este búcsúztak el a háziasszonytól.

— Mondja meg, kérem, az apjának, — szólt Kozma Áronhoz, miközben csókra nyújtotta a kezét Ábádyné — hogy üdvözlöm és mesélje el neki, amit itt látott és azt is, hogy bár telnek az évek, én még mindig elég friss vagyok és nem nagyon bánom a koromat...

Erre a mondatra készült már reggel óta. Ezt a mérgezett nyilat szánta egykori játszótársának. Hadd lássa, hogy hiába gonoszkodik vele és egészen hiába próbálja őt bosszantani, azzal a furcsa gratulálásával. És bizonyosra vette, hogy így a vén Boldizsáron lesz a sor, hogy bosszankodják és ennek nagyon örült és nagyon jóságosan mosolygott.

II. RÉSZ

Gyeróffy László abban a házban lakott, amit visszatartott, midőn most másfél éve a birtokát eladta. Öreg cselédje, Balog Márton miatt tette; annak akarta ajándékozni, hogy a vén ember ne kerüljön az utcára, hiszen bizonyos volt, hogy Ázbej ezt a lomha, agg szolgát azonnal elcsapja, mihelyt beül a kozárdi kastélyba. Arra, hogy ő maga idekerül, arra sosem gondolt.

Kevéssel azután, hogy abban a márciusi hóviharban Apahidánál bebukott részegen az árokba, kis egylovas szekér jött az országúton. Bischitz, a kozárdi szatócs ült rajta, aki aznap Kolozsváron járván most hazafelé tartott. Vele volt a lánya, a Regina, akit magával vitt, lévén ő a gyerekei közül a legnagyobb, egyetlen, aki már elég okos, hogy a lónak enni adjon és a holmira is vigyázzon, amíg ő dolga után jár.

Visszatéréskor kapta el őket a vihar. A szörnyű szél ellen alig-alig haladt nyomorult gebéjük. Így jutottak az apahidai vashíd közelébe. Ott látták meg Lászlót. A petróleumos viharlámpa világított rá.

Hasmánt, a mart oldalában feküdt, a hó jócskán belepte már a hátát, mégis nagykockája kabátjáról rögtön megismerték, elsőnek tán Regina.

Kiszálltak. Élesztgették.

A hideg, nedves hó majdnem kijózanította már, de annyira meg volt dermedve, hogy alig tudott mozdulni. Kiemelték. Befektették a kocsi derekába. Így vitték magukkal Kozárdra. A szatócs azt gondolta, föl szállítja a kastélyba, ha majd hazaérnek. De olyan későn jutottak oda és a lovacska annyira fáradt volt, bizony föl nem bírta volna húzni a szekeret a dombon. Így hát Bischitzné megágyazott neki a jobbik szobába.

Ott töltötte az első éjjelt László.

Másnap már magas láza volt. Doktort kellett hívni. Közben Ázbej is megijött és hallani se akart arról, hogy a kastélyba hozzák, pláne ilyen állapotban. Ha tüdőgyulladás lesz, amit az orvos bizonyosra vett, ott kéne maradnia hetekig. Ázbej pedig azonnal reparáltatni akarja az egész házat; már pallért is hozott magával. Nem! Oda nem vihetik! — így adódott hát az a megoldás, hogy Lászlót a szomszédos béresházba szállították, ami a szerződés szerint is még az övé. Öreg szolgálja is odaköltözött persze. Ő ápolta, hosszú betegsége alatt. A kis Regina is áLátszókótt hozzájuk és segített mindenben, igazán nagy buzgalommal. Így maradt életben Gyerőffy. Sok hónapig volt beteg és bár a nyár végére kigyógyult a tüdőgyulladásból, csúnya köhögés maradt vissza ebből.

A gyógykezelés költségét eleinte Ázbej vállalta. Gondolta, jó lesz ez, ha valaha Abádyék firtatnák az ő viselkedését Gyerőffyvd szemben. Midőn azonban a betegség hosszan elhúzódott, egy szép nap kijelentette, hogy ő bizony tovább nem fizet.

Kétséges, mi történt volna Lászlóval, ha pár nappal azután meg nem jelenik a szatócs boltjában egy szamosujvári ügyvéd, dr. Simay. Idős ember, Bischitz már találkozott volt vele egyszer sok-sok évvel ezelőtt, ő volt az, aki több mint húsz esztendeje megvásárolta Gyerőffyné Ladossa JúHa arcképét, mely — miután Gyerőffy Mihály kihajította az ablakon — Bischitzhez került. Most is olyan váratlanul jött, mint akkor. Négyszemközt beszélt a boltossal. Ettől fogva Bischitz gondoskodott a szükségesekről, amíg a betegség tartott és azután, ha szűkösen is, László megélhetéséről. Heti negyven koronát kapott erre... Pontosan annyit. Többet nem. Kölesönt nem adhatott és meg volt tiltva, hogy bármit hitelezzen, vagy előre adjon. Azt is, hogy elmondja, honnan jó a pénz.

László különben nem is kérdezte. Néha ugyan veszekedett a szatóccsal, ha az nem akart több vagy jobb pálinkát adni, mert csakis ez érdekelte. A koszt miatt sohase panaszkodott. Amúgy is alig evett. A vén Balog fölást a házmögötti kertet. Innen került valami zöldség, meg krumpli az asztalra. Ebből élt főleg László és a pénz jórészét italban számolta el Bischitz,

persze nem Gyerőffynek, hanem annak az öreg ügyvédnek, Simay uramnak.

Így telt el több mint egy esztendő. László annyira gyöngé volt, hogy alig mozdult ki a házból. Odabenn ült, vagy előtte és nem csinált semmit. Olykor többnapos újság került valahogy hozzá, amit végigböngészett, de azt is érdek nélkül. Egyebet egyáltalán nem olvasott. Néha átment a szatócsüzletbe, ott eldiskurált a bevetődő vásárlókkal, legtöbbször azonban Bischitzcel vagy a nejevel. Ha ezeknek máshol volt dolguk, akkor újabban a kicsi Reginával is, mert ilyenkor reá volt bízva a bolt; bár még tizenhárom éves sincs, de okos, ügyes gyermek, minden portékáról tudja, hol van és mi az ára.

Lassacskán furcsa viszony alakult ki közöttük. Lászlónak már régen is az volt a természete, hogy amint eléggé felöntött a garatra, kivetkőzött szófukar mivoltából. Szokatlan döllyf öntötte el és sok aprólékossággal beszélt nagyvilági életéről, társadalmi sikereiről, azokról a régi időkről, amikor előtáncos volt Pesten és legelső gavallér. Ebbe a pajtásai gyakran gonoszul beugratták, mikor még járt közéjük. Most is így volt, ha bepálinkázott. Mivel pedig gyöngeségében sokkal hamarabb rúgott be, már két-három kupica után mesélni kezdett magáról és ama pompáról, melyben akkoriban élt. Csak meg kellett indítani és már öntötte a szót. A spanyol király estélyéről, a bálokról a királyi várban vagy más palotákban, tündöklő lakomákról és ünnepekről. A Bischitz-házaspár rossz publikum volt erre. Azt tartották, hazudik és únták.

Nem úgy a kis Regina.

ő nem kutatta, való-e vagy sem. Az ő számára mindez tündöklő mesevilág. Az aranyos termek, bársony bútorok, virág-garmadák és muzsika, gyönyörű nők gyönyörű ruhákban, ragyogó zsinórú tiszték, díszmagyaros leventék és gárdisták, hercegek, királyok, királykisasszonyok. Gyermekfantáziája ezt mind maga előtt látta és átélte. Szébb volt ez minden mesénél, amit olvasott, vagy hallott. És maga László, ez a sovány, aszottaréú ember, aki itt ült előtte, egykor kitűnőszabású, de feldozott és kopott ruhában, kilyukadt cipővel, gyakran borostás állal és borzasán — mondabeli királyfi volt az ő számára, nyo-

morúságra elátkozott „princ“, aki mindannak a fénynek, pompának a központja és uralkodója.

Átkönyökölve az árusító asztaldeszkn, hallgatta minden szavát.

Tiziánvörös haja körüllobogta keskeny, már majdnem leányos szépségű arcát, öznézésű barna szemei óriásira nyíltak hosszú, sötét pillái visszagörcbülő sövényében. Valószínűtlenül piros ajka kissé szétnyílt; úgy itta magába, amit hall, mintha magába szívna. És ha László megállt, — nem sokat számolta — újabb pohárkát töltött és feléje tolt, hogy igya le azonnal, mert hamarosan rájött, hogy Gyerőffy tovább fog mesélni, csak itatni kell folyton.

És szükséges olykor egy-egy kérdést bedobni, mintha nem értett volna valamit, akkor még több részletet mond el, arany-sujtású lakájok, selyembelésű hintók, ezüsttányérok és fazekak kincseivel megrakott asztalról, vagy gyémánttírák ési diadémokról, amit idősebb hölgyek viselnek, óriás gyöngyökről és rubinról. Csak ilyeneket hallott, csak ilyeneket, mesélt Gyerőffy; és Regina számára abban a világban, amiről most hallott először, nem is volt egyéb, mint ez az álombaillő pompa.

Már évekkkel ezelőtt, még kislány korában is öntudatlan kíváncsiság vonzotta „a gróf“ felé, ahogy a faluban hívták; örült, ha látta, megláthatta, hogyha figyelhette titokban a lakásajtóból, az utcáról, vagy a kastély kerítésén át. Utóbb, midőn segédkezett az ápolásban, már ez is nagy öröme volt. Közeli jutott hozzá. De most! Most, hogy néhanap itt ül előtte, itt ül és mesél neki, egyedül neki, az akkora boldogság forrása, olyan varázslatos és rejtélyesen izgató, hogy fiatal lelkét betöltötte egészen. Mindaz a ragyogás, amiről hallott, az ő szemében csak háttér. Egyetlen valóság ez a fiatalember maga. Mindaz, amit tőle hallott, csupán testetlen tündöklés, ami egyedül Gyerőffy feje köré ír glóriát és erről csak ő tud, ő, a kis Regina, csak ő látja, csakis ő. És mintha ez a mesekirályfi lesné az alkalmat, hogy őt egyedül találja a boltban. Mintha figyelné, mikor távozik az apja, mintha azonnal átjönne, mihelyt elment akár Szamosújvárra, akár odaki a mezőre, hol vagy harminc hold földjét művelteti egy s más adásával. Ez elég ritkán történik,

két-három hétben egyszer. De ilyenkor bizonyos, hogy azonnal itt van és rendszerint egyedül maradnak, mert Biscintznének a háztartással van dolga és számos apróbb gyerekével.

Regina úgy érezte, hogy miatta jön, csakis ő miatta. A szíve magosan vert a torkában, ha ezt elgondolta.

És nem is tévedett. László valóban leste az ilyen alkalmat. Valóban arra törekedett: úgy menni át, mikor csak a leányka van az üzletben. De nem a gyermekeleány szépsége vonzotta. Észre sem vette azt. Hogy már majdnem nővé serdült, azt sem. Két dolog tette kívánatosá, hogy ilyenkor menjen át. Az egyik az a körülmény, hogy az itallal Regina nem fukarkodott úgy, ahogy a jó Bischitz. Töltött neki akármelyik pálinkából és kéretlen. De a másik ok a főbb. Az, hogy beszélhetett a múltjáról. Arról a varázsgazdag időről, amit elnyelt a sors. Beszélhetett kaszinóról és Park-Clubról, ebédekről és bálokról magánpalotákban, ahol ő vezette a táncot, beszélhetett Berédyné tökéletes szalonjáról és Szent-György iék fehér kastélyáról. Beszélhetett Simonvásárról és leírhatta a szobákat, a könyvtárt, parkot, vadászatot, elmondhatta mindazt, ami körülvette az ő nagy szerelmét, Klárát, elmondhatta annak szobáját, ahol egyetlen egyszer megcsókolta, el a ruháit, el a sáfránsárga szegfűcsokrokat, amit annyiszor adott neki, elmondhatott mindent, mindent, amit örökre elvesztett — saját hibájából. De soha a Klára nevét. Soha semmit róla, csak azt, ami körülötte volt, köntöst, fényt, virágot és illatot, csupán öt magát nem, öt soha, ahogy az ősnépek számára tabu az istenség titokzatos neve. Az ital elhódította az önvádat, csupán az emlékek gyönyörét hagyta ébren, arról beszélhetett aprólékosnál aprólékosabban és a pálinka mámorával összeszűrődött a visszaidézés mámorára.

*

Már a múlt tél folyamán előfordult egynéhányszor, hogy a vén Márton nyúlpecsenyével kínálta a gazdáját. Nem szólt semmit, csak elibe tette. László azonban nem vett tudomást róla, annyira egykedvű volt és fáradt. Evett belőle, de nem gondolt hozzá semmit. Most ezen a második őszen, amit itt élt

le a béresházban, midőn az első hó megjelent, újból nyúl került az asztalára.

— Nyúl? Hát ez honnan van?

Bár nem érdekelte valami nagyon, mégis megkérdezte az öreg szolgától.

— Van.

Ennyi volt a válasz.

— Dehát honnan? Talán valaki küldte?

Márton hosszadalmasén csörömpölve szedte össze a tálat, tányért, kést, villát, rakta a tálcára és vitte kifelé.

Lászlót mindig bosszantotta a vén Balog szűkszavúsága. Rászólt mérgesen:

— Felelj hát! Honnan van ez a nyúl?

Márton a küszöbről visszanezett. A szemében rövid pillanatilag mintha fény villanna meg. Aztán egyetlen szót böfentett ki:

— Csak!

És kiment és becsapta az ajtót.

Mert ő nagy vadász az Úr előtt. Ez volt egyetlen passziója. özvegy ember régóta. Nem is barátkozott senkivel. Hosszú évekig, László kiskorúsága alatt, egyedül élt a kastélyban. Azután is legtöbbit így, hiszen a fiatal úr vajmi keveset volt otthon. Komenciós cseléd volt. Valami kis pénz is kapott és élést a gazdatiszt révén. Két verő malacot is hizlalt magának. Tehát nem a szükség vitte reá, hanem titkos kalandvágy és valami belső, néma gúnyolódás a falubeliekkel, akik őt — ezt jól tudta — bugyuta embernek tartották, ő ezt nem bánta, de ha fogott egy süldőt, megnyúzta ügyesen és mialatt sütötte, nemcsak a jó pecsenye miatt mosolygott a bajuszába, hanem azért is, mert elgondolta, hogy megcsúfolt mindenkit, a falubelieket, kertpásztort, gazdatisztet.

Mert nagy okosság kell ahhoz, hogy az ember ezt űzhesse. Tudni kell, milyen zsinag vagy drót való a törhöz. Legjobb a hegedűhúr. Ebből kis csomagot talált egyik fiókban, mielőtt leköltöztek ide. A hegedűt László már régen eladta, így hát ezeket használta Márton. Tudni kell miként akasztani, hogy megfogódjék benne a vad. Arra is vigyázni kell, nehogy valaki kószáló

megtalálhassa és ellopja. Az se könnyű dolog odalátogatni pirkadáskor anélkül, hogy gondolnák, mibe jár és ha van zsákmány, hazahozni észrevétlen. Tudomány kell ehhez és pokoli ravaszság!

Éveken át csinálta. Persze csak hébe-hóba fogott valamit, hiszen Erdélyben amúgy is kevés az apró vad, pláne olyan gazdátlan birtokon, mint Kozárd.

Amíg fönn élt a kastély alagsorában, a hurkokat a park külső mesgyéjén rakta el. Kényelmes dolog, vigyáznia alig kellett, a major odalenn az országút mellett; a közelében senki nem lakott... Mióta azonban leköltöztek ide, nehezebb a dolog. Ázbej körülkerítette a parkot és amúgy sem tűrték volna, hogy ő ott matasson. Nincs hát más vadászterület, mint az erdő! Oda kell kimennie, be a patak völgyén és ki a domboldalba. Nehezebb így, de sokkal izgatóbb.

Roppant ravaszul eszelte ki.

Nehogy föltűnjék, csak olyankor próbálta, mikor legtöbb reménység van. Hóhullás előtti estéken. A nyúl megérzi az időt és a sűrűbe törekszik. Ilyenkor Márton nekiindult „száraz gallyat gyűjteni“. Ezzel az ürüggyel járt. Ezt mondta az erdőőrnek, ha véletlenül találkozott vele, másnak is ezt, de csak ha faggatni merte valaki, ami alig történt. Mogorva ember volt, nem barátkozott senkivel. Másnap hajnalban végiglátogatta a töröket. És ha valamelyikben zsákmány volt, úgy hozta haza a subája alatt és nagy csomó ágat is a karjában, hadd lássák, miért járt az erdőn. Görbén, törődötten lépett, nagyokat sóhajtott a falusi házak előtt, pedig diadalmas öröm tombolt benne, hogy ő túljár mindenki eszén, itt viszi a nyulat a népek orra előtt és ezt nem tudja senki, még csak nem is sejtik!

Pedig az egész község tudta. Persze nem mondták sem Ázbejnek, akit útáltak, mint patvarkodó, szigorú embert és ráadásul jövevényt, sem az öreg Mártonnak. Ha neki szólnának, vége szakadna a mulatságnak. Mert az volt. Figyelték, miként lopakodik az erdőre és vissza, hogy vigyáz, hogy bujkál, hogy színészkedik, miként bandukol el másnap a szomszéd községbe, hogy ott adja el a nyúl bőrt titokban; mindezt meglesték és nagyokat kacagtak rajta még a gyerekek is. Némelyik kérdezte:

— Mit visz Márton bácsi? — És az öreg rámordult: — Fát! —
 Vagy hogy: — Az ányod tárgyit! — Hát roppant vigyorgotak a háta mögött és ilyenkor két hétig is elmulattak rajta.

*

László persze mit sem tudott erről.

De aznap éppen szín józan volt és rosszkedvű, mert elfogyván a heti járandóság, megtagadták tőle a pálinkát. A kis Regina az adna, de ma péntek délután van — sábesz — ilyenkor ki nem mozdul hazulról Bischitz, nincs remény hát, hogy a leánykával egyedül maradhasson. Bosszankodott. Valahonnan pénzt kéne keríteni. A szeme rátévedt a fiókos kasztenre, barna náderezése lekopva az éleken. Cselédbútor, mint a többi is itt; mindezt Ázbej engedte, át neki „nagylelkűen“.

A szekrény lapján azonban hosszú, sírna bőrtok, vászon sarokvédőkkel, pici patenzárral. Angol kazetta két puska számára. De benne már csak egy van. Ez se volt már itt, Dezsmeről került vissza, mikor szakításuk után Lazámé minden holmiját visszaküldte ide.

A függőlámpa gyéren világít reá. Mégis fénylik, a sima, kemény bőr, a zár, a fülmarkolat csatja. Akárha igézné.

Máig nem gondolt vele. El is felejtette. Most azonban fölkel és odalépett. A bőrben bepréselt írással, kissé hibásan a neve: „Count Ladislav Gieroffy“. A két nagynénje ajándéka volt ez, régesrégi karácsonykor. Végigsimított a betűkön. Igen! Karácsonykor Simonvásáron. Tizennyolc éves volt akkor. Karácsony a könyvtárteremben. Óriási fenyőfa föl a mennyezetig. Ezernyi gyertya! Pazar világosság. És Klára... Klára fehér ruhában. Akkor még nagyon sovány volt... csak a szeme, a tengerszürke szeme tágranyilva az örömtől...

Megrázkódott és majdnem gyűlölettel nyomta meg a zárt. Falhoz hajtotta a födelet. Ott feküdt a puska, külön az agy, külön a cső. A párjának helye üres; azt eladta már rég. Minek ezt is tartani? ő ugyan vadászni sohse fog már! Hol is vadászna? Még itatra sincs pénze, nemhogy töltenyre.

Ezt fogja eladni; hogy nem jutott hamarabb eszébe?!

Kivette. Össeillesztette. Olyan tökéletes kézimunka, akárha óramű volna. Zajtalan nyílik, könnyen, finom csengéssel csattan vissza. E hangtól is megborzongott. Sok-sokszázszor hallotta reá se figyelve, sok-sok fáciánhajtás alatt, Szent-Györgyiéknél, Kollonichéknál... finom csöngetyűhang borzasztó messziről. Sietve bontotta szét. Sietve rakta vissza. Ettől szabadulni kell!

Fölkapta a kalapját, bekecsét és ki, mintha menekülne.

Csak rövid darabig ment az országúton, aztán befordult egyik oldalutcába. A Szamoshoz visz ez. Ott lakik Fábián úr, a „milliomos“ Fábián. Olyan félparaszt, félkaputos fajta. Cseh vagy morva származású. A család neve Szprnad, de mint-hogy ezt senki sem tudja kiejteni, hát egyszerűség okából csak a keresztnévét mondták. Tavaly ősszel került ide, állítólag Bongóról, ahol az apja — úgy mondják — kocsmáros. A ványolómalmot vette meg itt a folyónál és a gyapjűfűsűlöt; melléje olaj prést állított be. Mert üzletező, élelmes ember. Nagyon nagy ivó is és mulató. Néhanap egymaga megissza az összes sört, ami a faluban van, úgyhogy lóhalálában kell hozatni, hogy másnak is legyen.

Lászlóval a boltban ismerkedett össze. Mindjárt annyi dupla kupicát rendelt, hogy László ott esett össze a pudli mellé. Haza kellett vinni. Fábiánnak azonban kutya baja se volt, nála meg se kottyant tíz-tizenöt stamperli. — Azóta ilyen ivóbarátság kötötte őket össze. Párszor Fábián bevitte magával Szamosuj várra. Ott olyan dáridót csapott, hogy csak másnap délben kerültk haza; igazi orgiát, cigánnyal és helybeli örömlányokkal. Hogy az utóbbiak milyenek, azt el lehet képzelni, de a cigány is inkább vályogvető, mert abba a lebuja jobbféle banda nem jön. Fábián nem finnyás és csak ott szeret mulatni, ahol akár pucérra vetkőzhetik, ha a kedve tartja. A muzsika pedig legyen lármás és a nő kövér.

Kitaposott ösvény van az olvadó hóban. Ezen haladt László elég sokáig.

Már villanyfény tündöklök ide a ványoló ablakából, már hallatszik az olaj prés ütemes dohogása, akárha Fábián úr hatalmas szívverése volna. — Csak otthon találjam! — gondolta

Gyerőffy. Mert Fábián sokat jár-kel; két-három nap a legtöbb, ha itt van, aztán újra utazik üzleti dolgaiban.

Most is indult, éppen szembejön a szekéren. Középtermetű, szélesvállú ember. Gépollóval borostásra nyírt fejét báránybőrsapka fedi. Széles, kövér arcán rövidre vágott korszakai!, amelyből azonban a szája sarkaitól a füléig meg van hagyva annyi, hogy araszosra hosszabbítsa ki a bajuszát. Bár erős ez is és fekete, mégis szabadon hagyja vaskos, duzzadt száját. Úgy hat, mintha erőszakkal vízszintesre kefélték volna a szőreit kétfelé. Az ajka vörös, csupa vér és életerő. Megáll. Nagy hanggal üdvözli Lászlót:

— Hát mibe jársz, gróf? Hát hozzám!? Hát ez nagyszerű!

— kiáltja döngő hangján. Jól beszél magyarul. Csupán megnyujtott magánhangzói jelzik, hogy nem az anyanyelve. — Visszaviszlek a házadhoz, mert én nem maradhatok. Iklódra vagyok vacsorára híva. De van még idő bővön. — Lapátszerfi mancsa megragadja Gyerőffyt és mintha pehelykönnyű volna, fölpenderíti az ülésbe. Lépést mennek tovább. Lágú a hó és az út kátyus.

László fölkinálja a puskát. Angol puska. Nagyon értékes.

— Mi az ára? — kérdi Fábián.

— Akármilyen! — mondja László.

— Bolond vagy, gróf! — mondja Fábián kacagva és vállával tréfásan meglöki a szomszédját; aztán hozzát teszi:

— Ha pénz kell, én adok neked...

— Azt nem! Ha megveszed, jó, de csak úgy? Nem! Azt nem fogadom el.

— Hát megnézem.

Megérkeztek a házhoz. Bementek.

Kétszáz koronát adott a fegyverért. László a kazettától is szabadulni akart, de Fábián nem vette meg. Minek is, Gyerőffy neve van rajta, alkalmatlan tárgy, hosszú és nehéz. Nem, az nem kell! — A puskát betette a kocsijába és azonnal kifizette. Kétszáz korona. Persze pottom ár egy valódi Purdy-kétecsővéért, de Fábiánnak fogalma se lévén arról, hogy micsoda kincs, azt hitte, gavallérosan fizet. Aztán elhajtott.

László ottmaradt a sötét szobában. A két szép bankó az asztalon. Most van pénz, sok pénz, most inni kell, elbódulni, felejteni. Elszongítani azt az oktalan szívszúrást, amit érzett, midőn Fábíán megmarkolta a puskát az ő nagy, durva kezeivel és kiment vele az ajtón. Miért fáj ez neki? Gyűlöletes minden, ami „onnan“ származik! Jó, hogy nem látja többé...

Mezítláb volt, mert átázott csizmáit, kapcáit lehányta. Gondolta: átküldi Mártont a szatócshoz, hozzon köményes pálinkát. Vette az egyik százast és kilépett a pitvarba. Elég tágas helyiség, széles tűzhellyel. Két bérescsalád számára épült volt a ház; az egyik ott lakott, ahol most László, a másik ahol most Márton. Ez itt közbül volt a közös konyha.

Benyitott a túlsó ajtón. Ott kapta az öreg Mártont a földön guggolva faggyúgyertya mellett. Éppen a nyúl bőrt feszítette ki keskeny deszkadarabra, nehogy összezsugorodjék. Bambán nézett a gazdájára.

László elkacagta magát:

— Hát te vén lurkó! Most megcsíptelek! Hamar ki vele, honnan van ez a nyúl?

— Fogtam.

— Hogyan? Mivel? Csak nem futtában?

— Hurokkal.

— Bravó! Ezt szeretem, ez már ügyes dolog. És hol?

Erre már nem szívesen válaszolt Balog. Mégis kibökte:

— Az erdőn.

— Úgy! Az erdőn, helyes! Ha az az Ázbej ellopta tőlem az erdőt, mi visszalopjuk a nyulakat. Na, de most menj át Bischitzhez és hozz nekem félliter köményest, de a javából. Aztán majd beszélünk erről.

Ezzel némileg új szint kap Gyeróffy élete. Vadorzó lett. Már néhány nap alatt megtanulta Mártontól hova, miként kell a hurkokat kötni. Aztán fölváltva mentek ki a vágottba. László a megbeszélte pontokon szürkület előtt kiakasztott nyolc-tíz tört. Márton pedig hajnalban lejárta őket. A következő héten két nyalat fogtak így.

Ez volt évek óta az első dolog, ami Lászlónak örömeit okozott. Zongorához gyakorlott ujjai tökéletesre tudták bogozni a zsinórt. Művészi ügyességgel akasztotta ki ágmentén, tövisnyíláson, meg nem láthatta sem állat, sem ember.

Csak egy volt a baj. A nyúl csöndes, szürke időben, vagy napsütésnél nem jön az erdőbe. Künn marad a szántásban, vagy a tarlón. Így hát csak ritkán, csupán havazás előtt, vagy nagyon nagy szélkor érdemes ezzel vesződni. Máskor hiábavaló.

Lászlót ez nem elégítette ki. Naponta szeretett volna foglalkozni ezzel, olyan kedvet kapott hozzá.

*

Az a telek, amin lakik, csak az út felől van léccel kerítve. Két oldalt liceumsövény húzódik hátra a patak árkáig; ez választja el a szomszédos üres házhelytől Bischitz felől és csak ez volt túl is, ahol azonban, amióta megvette Ázbej, stakétás kertelést rakatott a park legalsó szélére. Ez kissé kiugrik itt; a főkapu beljebb van jobbról.

Homokos lévén ez a hely és a víz is közel, Ázbej ebbe a kiszögellő részbe baromfiudvart rendezett be. Orpington fajtyukot akart tenyészteni, ami akkor jött divatba, mert nagy, drappos *színi!* tojást tud tojni, ezt viszik Angliába teatojásnak. Hosszú ól néz szembe a patakka; a domb alatti végén kicsi ház a majorságos asszonynak, előtte sírna térség. Igen szép, finom, tiszta, tökéletes. A nagytermetű sárga tyúkók ott járkálnak a porondos udvaron. Éber szemük örökké leskelődik. Mert korántsem szeretik, hogy ide vannak zárva e homokos szteril udvarba, hol hiába kapirgálnak, se csiga, se csimasz nem akad és hol kétszer naponta van csak izgalom, mikor kiszórják az élest. Unatkoznak. Néha egyik-másik végigtipeg a kerítés mentén. Oldalt vetett pofával kémleli, nincs-e nyílás, rés, vagy törés rajta, hol kiszökhetne.

Egyik nap késő délután László lesétált a patak közelébe, hol a vén Márton egy kidőlt égerfát aprított. Az első hó már elment. Száraz, fagyos idő járt azóta. Ma azonban beborult az ég. Meg akarta kérdezni az öregtől: vájjon hó jön,-e, vagy sem.

Mert ha jön, akkor tán jó volna kitenni a töröket, ő most elvégezné, mielőtt sötétedik.

Márton megszűnt faricskálni, reátámaszkodott a fejszére és földobta a fejét. Az öklével megtörölte lelógó bajuszát, meg a nedves orrát és beszippantott a levegőbe. Aztán kimondta a végzést:

—< Nem lesz hó.

László ott állt még egy ideig és elnézte a vén Balog munkáját. Bosszankodott. Már nagyon vágyott volna orwadászokni újra. Lassan indult vissza a házhoz.

A telek közepén futó rendes ösvényt a dült fa ága-boga elzárja. Ki kell kanyarodni a régi liceumsövényig. Jöttében nem gondolt semmire, csak az időjárásra; de visszamentében szembe-került a skatakétás kerítéssel. Előtte a majorságudvar. Azon túl föl a domboldalon a park. Az övé volt valamikor. A lomb-talan fák között fehér kocka világít át. A kastély homlokzata ott fönn a tetőn. Az is az övé volt. A fedélen új rózsaszínű cserép; ezt is kitarozta Ázbej.

Megállt. Az arca elsötétült. Aztán lassan gonosz mosoly vonta el a száját. A lécek közül négy-öt tyúk sandít feléje. Egyik-másik néha kikoppint a résen, mintha próbálná; nem talál-e falnivalót a kerítésen kívül. Csábítja őket ez a sok szemét és burjánmag, ami az innenső bozótban kínálkozik.

László^ körülnéz. Nincs sehol senki. A vén Márton is háttal.

Gondolkozott. Egyetlen lépést kéne tenni. A liceumbokor elfödné...

Besietett a házba. Kihozott egy hurkot és jó acél csavar-forgatót a puszkakazettából. Újra körülkémlelt, majd gyorsan a kerteléshez! Leguggolt. A csavarforgató jól szolgált. Csak egy nyisszenés és az egyik léc alul már ki van ugrasztva. A nyílás elé lehajtott egy ágat, a csúcsát visszaerőltette ívben. Az ágra ráfonta a zsinórt.

Kjét-három perc és ő már a ház előtt megint.

Vár. Úgy tesz, mintha a tájat nézné, de minden idegével fölajzottan figyel. Közeledik a szürkület. Ilyenkor a baromfi visszamegy az ólba. Alig van félóra már, tán annyi sem. Addig megtalálja-e valamelyik a nyílást? És ha meg, nem fog-e lár-

mázni, ha rászorul a hurok? Az baj volna, ha meghallanák! Akkor kisülne, akkor szégyen volna. Szégyen, hogyha rajta-kapnák.

Majdnem örökkévalóságnak tetszett. Szárnycsapkodás hal-latszík, más semmi. Aztán csend. Megvan!

Alig tudta magát annyira fékezni, hogy ne szaladjon. Mégis lassan, óvatosan ment odáig. A fölcsapódott ágon kövér madár lóg... Leakasztotta, kabátja alá dugta ési futva be a házba! Semmi lelkifurdalást sem érzett azért, hogy az Ázbej tyúkját megfogta. Hogy ez valójában lopás, eszébe se jutott. Bosszú volt ez; kicsi bosszú, de mégis az. Elégtétel, amiért kifosztotta Ázbej. Csak erre gondolt és diadalmas öröm tombolt benne. Ha egész vagyonát visszakapta volna, nem örült volna így.

Ettől fogva nyolc-tíz naponként gyakorolta ezt. Egyedül csinálta; mert a vén Márton ebben nem akart résztvenni. Nem mondott ugyan semmit, de valami íratlan törvény szerint azt tartotta, hogy a vad Isten ajándéka, azé, aki megfogja. A baromfi azonban tulajdona annak, aki nevelte, ahhoz pedig nem nyúlt. Megsütötte ugyan, vagy megfőzte, de koppasztani, azt már nem igen akarta. Erre László legtöbbször a kis Reginát volt kénytelen áthívni. A leányka szívesen jött. A boltban, pá-linkázás közben, csak egy fej biccentés kellett, egy rövid kéz-mozdulat messziről, ha kinn volt, máris átszökött hozzá és akár-mit elvégzett. Regina szeme állandóan a Gyerőffy házatáját figyelte úgyis és számára minden indok jó volt, ami a közelébe hozza.

Gyakran kiáltoztak utána, az apja, vagy az anyja és keres-ték. De ő nagyon ügyesen lopódzott haza. Nem ott, ahol kijött. Az üres telek felől, melyet évek óta bérel Bischitz, kicsi ajtó volt vágva a kerítésbe. Ezen szökött ki rendszerint. De nem itt ment vissza, tudván, hogy az elárulná. Pillanatok múlva már a patak árkából került elő, vagy az utcáról, vagy a túlsó szom-szédttől és bár néha egy-egy pofont is kapott ilyenkor, akár-hogy vallatták, sohse mondta el, hol járt.

Kutyahűséggel imádta Gyerőffyt.

Az ő tudatlan gyermekszíve teli rajongó szerelemmel.

Végigélte annak gyönyörét és szenvedését, akárha felnőtt volna. Boldog volt, ha László szólt hozzá és szenvedett, ha Gyeróffy mással barátkozott.

Gyűlölte Fábiánt. Mikor néha beruccantak Újvárra Fábián és László és csak másnap kerültek elő, a leányka ösztönösen tudta, hogy nőkkel mulatnak, aljas, alávaló nőkkel, féltékenységgel tombolt benne és maró fájdalom. Ágyában egész éjszaka sírt. Másnap megpróbált haragot tartani, nem nézni a szomszéd ház felé, nem menni át, ha hívnák. Egyetlen szó, egyetlen pillantás, elég volt azonban, hogy mindent elfelejtsen és kutyahűséggel szolgálatba álljon újra. Ebbe a készségbe még más indok is vegyült. Kíváncsisága. A serdülők kíváncsisága a szerelmi tett valósága iránt. Ilyenkor, ha László közelébe jutott, a konyhán, vagy a szobájában minden idegével figyelte, figyelte az arcát, a kezeit, minden mozdulatát, vékony, finom orrával körülszimatolt és ha azt képzelte, hogy meglát, vagy megérez valamit, amit onnan hozott magával, harapást a bőrére, vagy idegen szagot, ez furcsán fölzavarta és összeszorult a torka. Fájó volt ez és mégis titokzatosan vonzó.

*

Újév után egyik este — úgy kilenc óra tájban — kőberes fiakker állt meg László lakása előtt. Fábián jött ide a névnapját megünnepelni hatalmas dáridóval. Két városi nőszemélyt hozott magával, nagy kosár olcsó pezsgőt és konyakot, egy hizott hideg pulykát is és borcsúsztatónak tepertyüs pogácsát és valami cukrászsüteményt. A helybeli cigány is ott termett rögtön. A konyhaajtóból muzsikált, a szobába nem férvén, hiszen ott vacsoráltak négyen, közben táncoltak is. Különösen Fábián, akinek sok hely kellett. Két nővel is ropta néha és szilaj ságában nagy taglejtéssel gajdolt.

A falun végigszaladt a hír. A szomszédból odagyűltek a népek a ház köré, muzsikát hallgatni. Főleg asszonyok. Az idősebbek kivallatták a fiakkerest: honnan hozta a nőt és jóízűen botránkoztak ezen a szörnyű dolgon, míg egy-egy falusi lány táncraperdült egyik-másik legénnyel a simára fagyott havon.

De ez nem tartott soká, igen nagy a hideg. Lassacskán hazaszállingóztak.

Bisehíték vacsora után még ott üldögéltek a bolthelyiség mögötti szobában. Ebédlő is, társalgó is. Itt tartotta a szatócs az üzleti könyveit s néhány kényesebb árut — kockacukrot, fűszert, fűgét, amik a szomszédos kicsi raktárban könnyen szagot kapnak a sózott haltól, meg a kapadohánytól. A kövér Bischitzné, súlyos napi munkájától fáradtan, a függőlámpa árnyékában bóbiskolt. A férje lapot olvasott. Regina már korábban ágyba tette apró hűgait, öcseit és most az abroszt, szalvétát rakosgatta össze. Ebbe a családi békébe robogott be cselédjük, Juliska, ő újságolta el, mi folyik Gyerőffynél. A Bischitz-házaspárt ez nem nagyon érdekelte, sőt a szatócs boszszankodván, hogy nem tőle hozatták az italt, mérgében jól leszidta Juliskát, mivelhogy az edénymosogatást félbehagyva, átszökött csudát látni. Pofont is ígért néki és visszakergette a konyhába. Aztán azt mondta: — Menjünk aludni.

Regina a szekrényénél állt szoborrá meredve. Rettentő halvány volt. Kétszer is rá kellett szólni, hogy jöjjön.

*

Elmúlt egy óra, elmúlt kettő. Álom nem jött a szemére. Mozdulatlan feküdt hatéves húga mellett. Hallgató dzott. Az éjszaka csendjében a nagybőgő dohogott nagyon-nagyon halkán. Majd ez is megszűnt. Már régen nincs semmi, semmi hang, csak a szülei egyforma lélekezése.

Mi történik ott? Mi történhetik ott?

Nem bírta tovább.

Roppant óvatosan kicsúszott a takaró alól, nehogy ágytársa fölébredjen. Tapogatózva megkereste a ruháját. Hevenyészve öltözött fel. Aztán, bár vaksötét volt, meg tudta találni az anyja nagykendőjét az ajtó melletti szögön. Magáravette és ki osont.

Sötét, holdtalan éj. Csak a hó világít kékes üvegfénnel.

Nehogy a csattogástól fölébredjen valaki, csak a tornác utolsó lépcsőjén húzta föl lábballijét. Magassarkú, félretaposott,

egykor divatos női cipők; szárközépig érnének, ha a legtöbb gomb már nem hiányozna róluk; még az anyja viselte őket, mikor leszakadtak.

Csúszkálva ment a jéggé fagyott udvaron is, el a fásszín sarkáig. A kerítésajtótól átpillantott az üres telken. Világosság dereng a László ablakából. Vöröses, gonosz fény. Mintha a pokol pislogna feléje, mintha hívogatná.

Magára szorítva a nagy, fekete kendőt, nekiindult. Nehéz járás volt. Burgonyát termelt itt Bischitz. Mikor kiásták, úgy hagyták a földet rendetlen hullámokban, földücolva néhol, más hol kikotorva. A leánya mégis ment, ment maga elé az ablak irányában. Elcsúszott, elbotlott. Párszor térdreasett. Vékony, sötét alakja ide-oda imbolygott, akárha szélvészben tántorogna, így haladt át a fekete éjszakában.

Odaért. Semmi hang sincs. A ház némaságban, csak a lámpafény, ami a sok jégvirágon átszűrődik, csakis ez bizonyítja, hogy odabenn ébren vannak.

Az ablakhoz lopódzott. Keskeny arca odaszcrul az alsó üvegtáblához. De a pára reá van fagyva kusza cikomyában. Ő azonban látni akar, tudni, megtudni, mi történik, azért jött — ezt kell, kell! — akár betörné az ablakot, de meg akarja tudni! Reálehelt és vastag kendőjével elkezdte dörzsölni. Erősen, hosszasan, aztán újra rálehelt és újra dörzsölte. Lassacskán letisztult az üvegtábla közepe, tenyéryi résen a jég leolvadt. Végre!

Vizsgáló szeme kutatva keres. Egész lénye megfeszülve. Kezei görcsösen kapaszkodnak a párkányon. Fejét előrenyújtja a kétféle leomló kendő gyászfiuggönyözésében.

Rettentően halvány; ^egyedül az ajka vérpiros. Soká tartott, míg a szeme eligazodott a szobában. Soká-soká, amíg felismerte, amit lát, amíg megértette. Soká.

Kövémeredve állt. Aztán borzongás rázta meg és mélységes undor. Eldobta magát az ablaktól és szaladni kezdett. Szaladt hazafelé, szaladt ész nélkül, elbukva, fölugorva, térdreesve többször, újra elrugaszkodva, szaladt tágranyílt szemekkel, szaladt, mintha el tudna futni attól, amit meglátott, szaladt, ahogy a megriasztott őz a kopók előtt...

Semmire sem gondolt, csak a menekülésre. Csattogva dob

bánt a tornácra is, neki a szobaajtónak. De már csak benyitni volt ereje. Ájultan végigbukott a küszöbön.

*

Szülei szeretettel ápolták, bár sosem tudták meg, hol járt azon az éjszakán. Nem *faggatta* senki; azt hitték, önmagán ijedt meg. Mert abban az órában, annak izgalmaért, vagy talán ama pillanatban csak, midőn elterült a padlón, akkor lépett át a gyermekkorból a serdülőkorba.

László alig vette észre Regina távolmaradását.

Fáradt tunyaságban töltötte a nagy dáridóra következő napokat. Három üveg kareos konyakot nálahagyott Fábián, szándékosan, vagy feledékenységéből. Volt hát ital elég. Így a tyúkfogásra nem gondolt egyelőre és a lánykára nem volt szüksége.

Többet is köhögött, mint eddig.

Regina fölépülése után viszonyuk mitsem változott. Újból szolgálatába lépett a lány. Csak még hallgatagabb lett. Halványabb is talán és nagy, barna szemét kékes harmat zománcozta körül.

II.

Ama hosszú békekorszak, melyben Európa 1878 óta élt, 1911 nyarán ért véget. Az első félévben még semmi sem mutatja az elkövetkezendő változást. Néhány alig észlelhető apró tünet, melyek értelme csak sokkal később derül ki, kapcsolatuk egymással csak évék múlva világosodik meg és csak azok számára, akik kutatnak utánuk, csupán pici szórványos események jelzik, hogy Európa nyugalma nem a régi. Olyanok ezek, mint mikor ragyogó estén a láthatár peremén halvány szürkesség fogadja a leáldozó napot, vagy az a halk ismeretlen morgás, ami a földrengést megelőzi.

A világbéke hitét meg nem ingatják, nincs is ok reá, hogy megingassák. Hogy Nikita fejedelem ötvenévi uralkodásának jubileumán Montenegrót királyságnak kiáltatja ki és az ünnepélyen résztvesznek Itália, Bolgárország és Szerbia uralkodói: ez családi ünnepélynek látszik, hol elkövetkező szövetségnek még semmi nyoma. Néhány hónapra rá Albániában zavargások mutatkoznak, azonban összefüggésre e két körülmény között aligha gondolhat bárki, hiszen az albánok mindenkor elég rakoncátlanok voltak. Európa másik végén föltűnő ama hír, hogy Hollandia Vlissingen kikötő körül erődotket akar építeni. E legbékésebb ország ilyen elhatározása vihart kelt. A párizsi és a londoni sajtó német tervet lát ebben, Vilmos császáret, aki itt flottabázist akar szerezni tán, pár órányira az angol partok és a La Manche-csatornától. Bizonyára az Entente Cordiale két hatalma föllépett e miatt, mert alig egy hónap múlva a hollandi kormány visszavonja a tervet. Ez a viharocska is elült hát, ahogy most két éve a boszniai annexió sokkal nagyobb vihara. Természetes tehát, hogy az egész világ közvéleménye azt hitte: minden kérdés elintéződik nyugodtan, békésen, zöld asztal mellett, vagy a kabinetek többé-kevésbbé barátságos levél-

váltása útján. Még a diplomaták zöme is így gondolkozott, annál inkább a nagyközönség minálunk. Hogy a delegációban bejelentik a hadsereg létszáma fölemelésének szükségét és a hadiflotta építési tervét, ezt egykedvűen olvassák az emberek. Ferenc Ferdinánd trónörökös nagyzási hóbortját látták benne.

A magyar parlamentben is még békés a hangulat. Az osztrák-magyar bankszabadalom 1917-ig szóló meghosszabbítása elég simán megy végbe. Apró csetepatéle folynak körülötte, Justh és a Néppárt, Lukács pénzügyminiszter és Kossuth Ferenc között: de ezek a koalíciós kormányzat dolgaira vonatkoznak, idáig titokban tartott tárgyalási anyagra, ami más senkit, csupán a foglalkozásszerű politikusokat érdeklí, annyira beletörődött már mindenki abba, hogy az egykori koalíció mást hirdetett, mint amit valóban gondoltak a vezérei.

*

E nyugalmi korszakra jellemző az a nemzetközi akció, amit egyik francia herceg, Gaston d'Orléans, Comte d'Eu indít meg. Párbajellenes ligát akar szervezni! Ezért utazza be egész Európát. Minden fővárosban, sőt minden társadalmi központban egy-egy fiókot akar létesíteni. Akik belépnek, kötelezzék magukat, hogy becsület-ügyeiket választott bíróságra bízzák és fegyveres elintézésétől tartózkodni fognak.

Szép és nemes gondolat.

Minthogy nagyon előkelő úr ő, francia királyi herceg, felesége pedig Brazília császárnője volna, ha az apját, II. Pedro császárt, el nem csapták volna azok a komisz brazilaiak — hát mindenütt nagy ünnepléssel fogadták. Ahova látogatott, mindenütt rögtön meg is alakult a párbajellenes ligafiók, elnökkel, főtitkárral, közgyűléssel és gyönyörű alapszabályokkal. Hát hogyné! Végre is Louis-Philippe király unokájával találkozni, vele azonos véleményt vallani, reá hivatkozni, mint munkatársra és főnökre előnyös és hízelgő. És a Comte d'Eu Párizsban lakik. Az ő pártfogásával be lehet jutni a különben annyira zárkózott legitimista körökbe, a Faubourg St.-Germain-be.

Pestre is eljött. A Liga megalakult legszebb nevű tagokból. Tán Berédyné befolyására történt, hogy Wuelfenstein Frédi jutott be országos főtitkárnak. A királyi herceg innen Bukarestbe indult, de útját megszakította Kolozsvárott. Így Erdélyben is központot szervezhet a párbajozás megszüntetésére.

Itt is persze fényesen fogadták. A kolozsvári kaszinó este bankettet adott az ő tiszteletére. Ahogy mondani szokás, „mindenki ott volt“.

A nagyteremben hatalmas U-alakú asztal. Közepén a királyi herceg, mellette jobbfelől két kegyelmes úr, Kendy Sándor Kajsza a Szt. István-rend kiskeresztjével a frakkján és Gyerőffy Szaniszló, aki rövid ideig a Szapáry-kabinet tagja volt. Minthogy minisztersége alatt kötötték a bolgár kereskedelmi szerződést, hát megkapta a Szt. Alexander-rend nagykeresztjét. Azt viseli most a nagyobb dísz okából: széles zöld-vörös-fehér szalagot rézsut a plasztronján és ragyogó csillagot a szíve fölé tűzve. Az utánuk következők udvari rang vagy társadalmi állásuk szerint következnek, a mostani főispán és az elődje, alispán, polgármester, az egyetem rektora és egyházi méltóságok. Valóban előkelő kép. Hátuk mögött teljes hosszában gyönyörű gobelin fűdi a falat.

Az ünnepelttel szemben mint vendéglátó gazdák, a kaszinó igazgatói, „Mozogós“, vagyis a másik Kendy Sándor, akit megkülönböztetésül röviden csak így hívnak, Alvinczy Ádám idősb és Bogácsy árvaszéki ülnök és nyugalmazott őrnagy.

Bogácsy is polgári ruhában. Semmi sem jelzi egykori harcias mivoltát, hacsak nem óriási bajusza, ami akkora és olyan fekete, azt hinnéd: véreshurkát tart a szájában keresztbe. A frakk kihajtásán azonban a Mária Terézia-rend jelvénye virít. A boszniai háborúban kapta, hol valami különösen merész dolgot vitt végbe. Hogy mit, azt senki sem tudja, mert ő erről fíoh'sem beszél, hanem csak a párbajairól és fényes viselkedéséről, mint foglalkozásszerű szekundáns.

Borzasztó méregben van. Ugyanis mitsem mondtak neki, mi járatban van a herceg, csak annyit, hogy ki és mi és hogy a tiszteletére lakomát ad a kaszinó. Így hát igazgatóként ő is ott állt a lépcső tetején előkelő vendégüket fogadni. Benn persze

amíg tálalnak, beszélgetnek a pipázóba. Itt a Comte d'Eu nagyon barátságosan diskurált a három igazgatóval. Elég jó németséggel az ő ligájáról beszélt: „Es ist eine verachtenswürdige Sache, dass man in unserem aufgeklärtem Jahrhundert noch immer duelliert. Das Duell ist pure Barbarei — nicht wahr? Und ausserdem auch ein schrecklicher Blödsinn! Das ist wohl auch ihre Meinung?“

Ezt éppen Bogácsyhoz fordulva mondta. És magyarázta neki, milyen ostobaság a párbaj. Aki jobban vív vagy jobban lő, az jár jól, nem pedig az, akinek igaza van. Ezért megvetendő, aljas és ostoba szokás, valóságos szegény!

Bogácsy fuldokolt a dühtől. Ellentmondani nem mert ilyen borzasztó nagy úrnak, viszont tudta, hogy a többi jelenlevő mind csak őt figyelni és igazi erdélyi kárörömmel mulatnak rajta. E gondolat olyan iszonyú volt, hogy minden tisztelet dacára tán kirobbant volna, ha nem akkor jelentik a vacsorát. Így hát nem került sor erre, az egész harag benne zápult meg. És szegény Bogácsy egyetlen falatot sem tudott enni a sok kitűnő ételből. Pedig huszonöt korona egy teríték, ami nagy szó.

*

Az asztal oldalszárnyán, elég messzi az előkelőségek frontjától, Kendy Dániel, a vén Dani bá'.

Tekintve, hogy még a császárság végén és az 70-es évek elején attaché volt Párizsban és olyan tökéletes franciasággal bírt, mint alig valaki, a rendezőség úgy gondolta: jó, ha itt lesz. Ebéd után bemutatják Gaston d'Orleánsnak, hadd beszélgesse valakivel, aki valóságos párizsi. Unokaöccse, Kajsza fizette az ebédjét. Elesett öreg a vén Dani bá', ezért is került ilyen távol a honoratiorok helyeitől. Azonban fontos, hogy ne igyék semmit, nehogy berúgjon. Dani bá' meg is fogadta és a szereplésének nagyon örült már előre. Végre ő lesz ismét a társaság központja, ahogy egykor Eugénie császárné udvaránál Biarritz-ban és később még pár évig. Elhatározta, hogy, ki-tesz magáért.

Roppant figyelemmel borotválkozott, öltözött. Valóban ki-

tűnő megjelenés volt; vékony horgas orra, koromszín szemöldöke már feltűnővé teszi. Ezüstfehér, „kissé gy örült haja kettéválasztva közepén. Bajusza fölsütve, ajka alatt kis „mouche“ és orcái mellett vékony, de hosszúcska pofaszakáll. Alacsony, lehajtott gallérjával és széles ingmellével a frakk nagyon széjjelnyitott kihajtói között ő valóban pontos ábrázolása volt, ha megvénülve is, annak a típusnak, amit a múlt század közepén szeladonnak hívtak. Annyira föltűnő és tökéletes, hogy a Comte d'Eu érdeklődött iránta. És midőn Kendy Sándor elmondta a nevét és múltját, d'Orléans kijelentette, hogy emlékszik rá, találkozott vele Párizsban, mikor a királyi ház tagjai száműzetésükből hazájukba tértek vissza. Igen! — „Le Comte Candis“ — hogyan! így hívták a nők a párizsi szalonokban és e cukorédes névnek valami buja, andalító csöngése volt.

Dani bá' is megösmerte a herceget. — Hol is látta? — A Rochechouart-palotában, vagy a Princesse de la Moscovánál? Akkor ő még nagyreményű ifjú volt, kinek fényes pályát jövendőlt mindenki. Ha vagyont el nem issza, ha tönkre nem teszi magát, kegyelmes úr volna, ma ő viselne sokkal előkelőbb rendjeleket, ő ülhetne most a fővendég jobbján, nem pedig itt lármás kölykök, fiatal senkik között. Folyton oda-odapillantott az előkelőségek sorára, kik rendjelek, szalagok díszével ott ékeskedtek a gobelinos háttér előtt ős agg szíve megtelt bánattal.

Ahogy haladt a lakoma, mindjebban elbúsult.

De mit tehet az, aki búsul? Iszik. Nem tehet mást.

Az öreg tehát ivott. Ivott szakadatlan. Ebből pedig baj lett. Az a találkozás, melynek annyira örült előre, bizony gyengén sikerült. Már tökrészeg volt, midőn ebéd után odahívták a hercegehez és bemutatták. Ekkor mindaz, ami ő lehetett volna és ami önhibájából nem lett, annyira erőt vett rajta, hogy csak folyton hajlongott, jobbra lépve, balra és minden lépésnél kettőcsoklott, mélyen, alázattal, fájdalommal és csak magyarul mondta és folyton dadogta nagy karmozdulat mellett: — K... K... Kendy — egyéb s... s... semmi!... Kendy — egyéb semmi!... Kendy — egyéb semmi!...

Mást belőle kivenni nem tudtak. A Comte d'Eu elfordult;

Dani bá't pedig karoncsípte két úrfi és vitték kifelé, mert ismeretes, mi következik olyankor, ha sokat hajladozik.

*

A nagysztal egyik kinyúló szárnyánál Abády ült, Kada-csay Gazsival. Bálintot, mint képviselőt és cs. és kir. kamarást a rendezőség nem ide akarta elhelyezni, hanem a főemberek csoportjába, ő azonban jobb szeretett itt maradni barátjával, Gazsi báróval, mint díszelegve unatkozni odafönn. Különben is mikor ma este találkoztak, Gazsi azt mondta: „Szechetnék veled küssé beszélgetni..

Jó idő óta nem látták egymást. Farsang elején *Gazsi* a városban volt vagy egy hétig; aztán eltűnt és nem jött többé, pedig amíg itt volt, bizonyosra vették, hogy elmátkásodik Laczók Iduskával. Háromszor vacsoráit vele, folyton vele lán-colt, naponta haboskávézott a Laczók-háznál, hol a legfinomabb kuglófokkal tartották és két szerenádót is vitt a lánynak az első napokban. Midőn azonban már csak azt várta mindenki, hogy mikor deklarálják az eljegyzést, 'hát Gazsi kiment falura, elillant, mint a kámfor.

A lakoma elején még általános társalgás folyik. Csupa fiatalabb ember volt itt. A királyi fenség körútjáról beszéltek, a párbaj ellenes ligáról persze csúfalkodva, tréfásan, ahogy az erdélyiek szoktak. Egyedül Kamuthy Isti és Wuelfenstein, Bálintékkal szemben, csak ők vették komolyan a dolgot. Wuelfenstein Frédi, mert ő nemcsak főtitkár, de szeret mindent jobban tudni, mint más, Istike pedig mert ő „engől“, még angolabb, mint valaha. — Angliában nincsenek párbajok! — mondta Isti — ez számára döntő. Frédi azt helyezelte, bár bosszankodott, hogy ez nem neki jutott eszébe és föltette magában, hogy ezután ő fogja ezt az érvet hirdetni.

Az általános társalgás azonban nem tartott soká; bejött Pongrácz Laji a bandával és nótára gyűjtött. A beszélgetés át az asztalon megszűnt. Csupán a szomszédok folytathatták egymással.

Kadacsay más tárgyra tért.

— Én neked fölvilágosítással taechozom, — kezdte most Abádyhoz fordulva — azéciht is jöttem be ma este, mivel tudtam, itt leszel...

— Nekem? Valóban nem látom, miért?

— Az Iduska dolga miatt. Tudom, hogy echhól sokat beszéltek a váchosonj chólam elég chosszul. A többi embecht nem bánom, azonban nem szechetném, ha te is chosszat gondolnál chólam.

Bálint szabadkozott, de Gazsi folytatta. Elmondta, hogy Dénestornyáról hazatérve, magában meghányta-vetette Abády tanácsát. Talán valóban megoldás volna, ha megházasodnék. Elhatározta hát, hogy rászánja magát. Azt is megállapította: igazán csak az az Iduska az, aki találna hozzá és aki mint nő, valamennyire tetszik is neki. Ezért jött be január közepén. Jól is ment minden. Laczókék szívesen látták volna, mint vöt. „Eléggé csodálom, hogy olyan machhát, mint én...!” Minden jól ment, amíg csak táncoltak, mókáztak. A lány igazán csinos. Dehát az még nem elég arra, hogy együtt is éljen az ember valakivel. Azt is kell tudni, miként gondolkozik, mi az, ami érdekli, mi a fölfogása.

— Hát kéehlek, az volt a baj. Az a leány bochzasztó buta!

Próbált vele komolyabb dolgokról beszélgetni. Ahogy ilyenbe fogott, Iduska csak bambán nézett reá, vagy kacagott. Azt hitte, hogy tréfálkozik. Azt mondta: „Ezek csak olyan számárságok!” Vagy hirtelen jó főzésről beszélt és majorságról, vagy elkezdett rajongani lovakról, mert azt hitte, hogy neki, Gazzinak ez is kell. Ha kérdezte, mit olvas, azt felelte: „Semmit. Mire való az? Jó gazdasszonynak arra nincs is ideje.“ Szörnyű volt! Megborzadt. Ezt vinné ő haza? Ezzel a libával élje le az életét?

— Tovább tenyészteni olyan pachasztokat, amilyen én vagyok?

Ez a nő kiölné a gyerekből mindazt, amire ő akarná nevelni.

Hát ezt akarta elmondani Bálintnak. Ne ítélje meg őt, ha hírbe hozván Iduskát, mégis otthagya.

— Amúgy sem ítélnék el! — válaszolt Abády. — Ehhez senkinek sincs joga. Abszolút senkinek. Nekem legkevésbé.

Az arca elborult, Lili jutott eszébe, a kedves Illésváry Lili, akinek ő is udvarolt, akit ő sem tudott megkérni. És hirtelen önmagát látta ott a jabláncái könyvtárban és a Lili nefelejtsek íriszeit, ahogy várakozva néztek reá akkor...

Elhallgattak. Jó ideig szótlán maradtak. Elgondolkozva és elkülönülve.

Most Gazi keze föllibbent, mintha eltávoztatna valamit magától, lehörpintett egy pohár pezsgőt, megköszönlte a torkát és e nagy készülődési után ismét Bálinthoz fordult ezzel az egyszerű tömönddal:

— Kihágtam *Honeydew*-t.

— Ugyan! Hiszen a legjobb vadászlovad?! — csodálkozott Bálint és ugyanakkor eszébe ötlött az a lósport iránti kedvetlenség, mellyel az utóbbi időben már többször találkozott Gazsinál. Ez is annak egyik tünete. És bizonytalanul bár, de úgy érezte, hogy ez a bejelentés összefügg ama meghasonlással, ami Kadacsayból néha kiütkezött.

— Igen, kihágtam, múlt héten. Kolozson áll „*Gallifard*”, ahhoz küldtem. Nagyon kiváló mén. *Gunnersbury* „aus dér“ *Gaillarde*. Egészen méltó hozzá.

És most majdnem suttogva folytatta, mintha mélységes titkot mondana, illetve kerülnetne, az indokait magyarázta sok fölösleges szóval, túlzott körülményességgel. Hogy *Honeydew* már hétéves, ideje, hogy csikót adjon. Igen kitűnő csikót. Hogy mást nem tűr meg a hátán, csak őt, más senkit. Hogy ez neki borzasztó rabság, mindig ott kell lennie, hogy meg jár tassa, másra nem bízhatja, máskor csakis longe-on trappoltatják két órát. Hát ez a lónak se élet. Így jobb. A kanca meg is fog nyugodni, ha csikó lesz benne, bizonyára megszelídül. Így nincs *Honeydew* egyedül csakis reá utalva.

— Mecht mi lenne belőle, ha én nem volnék? Úgy echttem, ha... ha valahogy elmennék... elutaznám valahová? Mint hátíló elpusztulna. El se fogadná senki. Így pedig nagyon échtékes akáchki számába...

Bálint gyanúsna talála a szavakat. Kapcsolatot látott

köztük és ama társalgásuk között Dénestornyán, mikor Kadesay a testamentumáról beszélt és halálvárásról. Mégis könnyed szóval akarta elütni a dolgot, mintha nem fogná föl, amit elutazás alatt ért Gazsi.

— Ha most hosszabb utat alkarnál tenni, amit én nagyon helyeselnék, nagyon ajánlanám Itáliát. Ilyenkor ott már tavasz van, pláne Nápolyban vagy Szicíliában, *Honeydew* pedig átjöhet azalatt Dénestornyára, ott adnánk neki külön paddockot, amiben egész nap kedvére futkározhat. Ezt gyakran tettük olyan kancával, aki még nincs összeismerkedve a többivel.

— Igazán? Igazán? — kiáltott föl örömmel Gazsi. — Igazán elfogadnád? Látod, éppen azt gondoltam, echhe akachtalak kéchni. Nem hogy most! Most még nem. Hanem... később, ha úgy adódnék. — És most, tán mert észrevette a barátja szemében az aggodást, szakszerű beszédbe fogott. Mielőtt lecsikózik talán. Talán csak akkorra kémé, önála nincs olyan személyzet, míg Dénestornyán van ménesmester és sok tapasztalt ember. Az első ellés mindig nehezebb. Kényes dolog, pláne olyan ideges kancánál. — Aztán dicsérte *Honeydew* erkölceit. Csupán ha ülnek rajta, csakis akkor bolond, másként szelíd és barátságos; ha nincs nyereg rajta, sohase rüg se emberhez, se lóhoz. Nem! Ezt soh'se teszi.

Hosszan beszélt így és jókedvű hangoz. Aztán a pohárhoz nyúlt, színültig töltötte & koccintásra Bálinthoz emelte: — Szechvusz! Hódolat és hála *Honeydew* nevében!

*

Mialatt ez folyt az asztalszámy innenső oldalán, Kamuthy és Wuelfenstein Frédi sokkal nagyobb dolgokról beszéltek.

Imádásuk tárgyáról, Angliáról. Angol nép, angol szokás, angol úr, angol gép, angol ló, angol sport, angol ruha, angol csizma, angol nő, angol flastrom, angol puska, angol patron, angol borotva, angol kert, angol tánc. Ezeket tárgyalták és dicsérték föl váltva és egyetértve. Hosszú ideig jól ment minden. Lassacs-kán azonban romlani kezdett ez a harmónia és a feketekávé nál összevesztek, össze, mert a jó Frédi bár kitűnően beszélt a

nyelvet és sok angolt ismert, de hosszú lábai soh'sem léptek Albion földjére és csak távolról és hallomásból imádta. Viszont Kamuthy igen rosszul beszélt angolul, azonban tavaly Londonban járt és nemcsak hogy ott járt, de a legelőkelőbb társas-körnek, a St. James-Clubnak is vendégtagja lett.

Úgy történt ez, hogy a kis Kamuthy a koalíciós korszak végén egyik pótválasztásnál Szilágyban nagy buzgalommal agitált a kormányj előtt mellett. A választás sikerült. Mikor visszatért a fővárosba, a belügyminiszter megdicsérte. Erre Isti megragadta az alkalmat és kibökte: „Nekem is volna kéréssem ...“ és Andrassy biztatására elmondta, hogy Londonba készül és ajánlást kér az ottani nagykövetséghez. Kamuthy persze megkapta a levelet és Londonba érve átadta a nagykövetségnek, Mensdorf grófnak. Mensdorf elolvastván az írást, megkérdezte, mit tehet érte.

Kamuthy csakis egyetlen dolgot kért, csak azt, hogy beírják a St. James-be!

Hát ez abszurdum kívánság volt. Abszurdum, mert a St. James a legzárkózotabb klub egész Angliában. Még az ottani „upper tenthousand“-ból, a „felsőbb tízezer“-ből is csak kevesen méltók hozzá, olyan szigorúan válogatnak Íratlan, de annál erősebb szabályok szerint. Külföldi diplomatákra is áll ez. Közülök is alig-alig választanak be valakit és különös kitüntetésnek veszi, aki bejuthatott. Mensdorf magyarázgatta ezt Kamuthynak. Azt is, hogy angol illeni szerint az idegen meg kell hogy várja, míg a belföldi bemutatkozik neki és így mégha tag is valaki, évekig tart, míg összebarátkoznak vele. Így hát semmi értelme, ha sikerülne is. Megkínálta viszont minden más jóval: gyönyörű meghívásokkal, weekend-del valamelyik lordnál, vadászattal Skóciában, autókörúttal Anglia legszebb vidékein, vendéglátással a Cowes-i regattára. De nem! Kamuthy Isti csak egyre vágyott, csak egyet kért, csakis egyet akart: a St. James-Club tagságát kérte. Más nem. Más nem kell neki!

Mensdorf az angol király közeli rokona, társadalmilag mindenkinél befolyásosabb volt tehát. Ambicionálta is talán, hogy ezt a legeslegképtelenebb dolgot véghezvigye. Így történt hát meg a csoda: Kamuthyt fölvtették.

Így történt, hogy Isti ama két hét alatt, amit Angliában töltött, minden áldott nap déltől estig beült a St. James-Club földszinti ablakába és onnan nézett ki nagy dölyfösen a Piccadilly-ra. Senki szóba nem állt vele; még az inasok is tünnető megvetéssel hozták a teáját. De ő ott ülhetett a nagy tükörablak mögött azzal a magasztos tudattal, hogy az a sokezer járókelő, aki végigmegey alatta, mind csak őt irigyli és abból a hétmillió néhány százezer lakosából Londonnak egyik se jöhet ide az üveg mögé, ahol ő jogosan teázik. Főnséges érzés volt!

A két hét múltával hazajött. Betanulta ugyan az egész Baedeekert, de nem látott Angliából mást, mint ennek a klubnak a szobáit. A múzeumokon végigfutott, nem mintha érdekelték volna, sőt inkább unta őket, hanem azért, hogy beszélhessen róluk. Beszélt is. Most is elbeszélte Frédinek. Innen indult el, hogy összekülönböztek. Ugyanis Isti elmondván, hogy ő a St. James tagja, Wuelfenstein megsárgult az irigységtől. Ettől fogva ahány angol szót kiejtett Kamuthy, mindannyit helyreigazította Frédi. Nem *englis*, hanem *inglis*, nem *Waterloo*, hanem *Waterlu*, nem múzeum, hanem *mjuziom*. Hát ez tűrhetetlen volt! Isti nem is tűrte. Azt mondta, hogy aki nem volt Angliában, az őt ne tanítsa; mire Wuelfenstein azt felelte, hogy aki nem tud angolul, attól hülyeség, ha odautazik.

A szóváltás így már hangossá kezdett dagadni. Jó hogy Pongrácz Laji a közelben muzsikál és látva a veszekedést, az ő okos fejével dübörgő frissbe váltott. Mégis a szomszédból néhány odanéztek. Kadacsay átszólt hozzájuk:

— Vigyázzatok kissé, mách mindenki titeket figyel.

Erre elhallgatott a két „angol“. Morcosán ültek egymás mellett. De Wuelfenstein nem bírta sokáig. Hogy övé legyen az utolsó szó, Istikéhez fordult és azt mondta:

— Én egyáltalán nem hiszem, hogy a St. James-ben voltál!

Pulykavörös lett a kis Kamuthy. Kétségbevonni az ő dicsőségét! Fölugrott és selypítve rikácsolta: — Ilyet mondani aljaf pimaffág, aljaf pimaffág!

— Ezt kikérem magamnak! — ordította Wuelfenstein és fölugorva ő is az asztalra csapott pataforma öklével. Az egyik kávéscsésze földült és csörömpölve tört szét a padlón. Szerencse,

hogy e pillanatban Gyerőffy Szaniszló nagy lélekjelenléttel asztalt bontott és a fenséget a pipázó felé fordította. Így a királyi vendég az általános fölállás közepette mitsem vett észre.

Nyugodalmasan sétált át a kandallós terembe és ott, a köréje telepedő idősebb urak között szép és magasztos előadásba kezdhetett a párbaj ozás elavult szokásáról.

Bogáesy is ott ült. Szembe ült Gaston d'Orléans-val. De csalc néhány percig, mert már melléje lopózott Alvinczy Farkas, aki lekönyökölt a karosszék támlájára, pár szót sugott a fülébe, aztán eltűnt. A kitűnő őrnagy szeme megvillant, de még nem mozdult, mert a herceg éppen feléje volt fordulva. Csak kolbászbajusza hosszabbodott meg hirtelen a vissza nem tartható öröm-mosolygástól. Mikor azonban a Comte d'Eu másfelé nézett, hangtalan fölállt és kisietett. A széke üresen maradt.

A lépcsőházon túl, az úgynevezett női ebédlőben már várak reá a Kamuthy segédei; Kendy Jóska örökös makrapipával a szájában és a szelíd Garázda-fiú, aki bár magyarországi, de már harmadéve egyetemi hallgató itt. Komoly méltósággal, de kézadás nélkül köszöntötték egymást, aztán elhelyezkedtek az asztal két oldalán, emitt a Frédi szekundánsai, Bogáesy és Alvinczy, amott a Kamuthy Istié.

És következtek a szertartásos szavak:

— Ügyfelem, Wuelffenstein Nándor gróf elégtételt követel . . .

A dolog gyorsan ment. Bocsánatkérésről szó sincs. Becsületbírósról sem, amit a Párbaj ellenes Liga olyan bölcsen ráparancsol mindenik tagjára. Fegyveres elégtétel? Jó. Kard? Helyes. Könnyű lovassági. Ügy van. Meddig? Hareképtelenség. — Mikor?

Itt volt a bökkenő!

Frédi mint a liga országos főtitkára vállalta volt, hogy az elnök-herceget a határig kíséri. Ezt be kell tartania. Orléans reggel ötkor indul. — Tehát csak amikor Predeálról visszatérhet? — kérdezte a Garázda-fiú.

— Ó, dehogy! — válaszolt ellentmondást nem tűrő hangon Bogáesy. — A Code Duverger szerint, ha a párbajozó felek együtt vannak, semmi sem akaszthatja meg a verekedést. Nincs

is szükség rá, a párbaj végbemehet ma éjjel. Még nincs tizenegy óra. Éjfélre meglehetünk.

— Helyes, de hol? A Torna-vívóda zárva van, más terem pedig nincs.

— Van! — harsogott diadalmasan Bogácsy. — Itt! Ez elég nagy szoba, az asztalt félretoljuk, így van hely bőven. A padló sem sikos. Egészen jó lesz. Én az igazgatóság nevében máris megadom a szükséges engedélyt.

Most a részletekre tértek. Két orvost kell fölkelteni és idehívni. Kardok? Van a lakásán Bogácsynak kettő; Alvinczy Farkasnak is egy pár, azokat ide kell hozni. Aztán majd sorsot húznak, az dönti el, melyiket használják.

— Csak az a baj, hogy így éjjel hol találunk késest? Mert a kardjaim nincsenek kifenne... — aggodalmaskodik Farkas.

Az őrnagy dölyfösen mondja:

— Az enyimek mindig borotvaélesek. Az inasom pedig kifenheti azonnal a harmadik párt. Kitűnően tud hozzá, én tanítottam ki.

Hát ez így rendben volna. Még a szerepeket kell kiosztani. — A Garázdar-fiú verje föl a Kamuthy orvosát. Farkas a másikét és hozza el a fegyvereit. Bogácsy mint vendéglátó igazgató nem távozhatván innen, amíg a jó Comte d'Eu a kaszinóban van, megkérte Kendy Jóskát, menne el a lakására, költse föl az inasát, aki majd idehoz mindent, a két pár kardot és a fenőszerszámát. Így gyorsan, pontosan végbemehet minden.

*

Bogácsy ezek után visszatért a pipázóba. A karosszékét nem foglalta el senki, tehát újra leült szembe a herceggel. Győzelmes örömmel hallgatta a szép előadást.

„... Mert honnan származik a párbaj? Honnan ez a barbár szokás? Uraim! Ez a középkori istenítéletek maradványa! Ama sötét korban még hihették, hogy az Úristen beleavatkozik, hogy a jámbornak, az igazmondónak adja a győzelmet és elveszti a bűnöst; bár akkoriban is, ha valaki tehette, a leggyakorlottabb verekedőt állította a porondra. De ma, uraim,

ma?! Ki hisz abban, hogy a gondviselés ilyennel törődik? Tudjuk, hogy az győz, aki folyton vív, folyton éélbaló. És a legalávalóbb ember legyilkolhatja a legtisztességesebbet! Szörnyű ez, kérem, szörnyű, szörnyű!”

Helyeslő moraj üdvözölte a szavakat. Még Kendy Sándor Kajsza is böffentett egy rövid szót. Hogy ez helyeslés volt-e, bizonytalan maradt. De bizonyos, hogy Bogácsy nagyokat bólintott minden mondathoz.

Hogyne bólingatott volna? Hiszen bizonyos volt, hogy körülötte mindenki, de különösen a fiatalok ott hátrább, akik vacsora előtt olyan gonoszul mulattak rajta, tudnak a párbajról és most nem rajta mulatnak, hanem az emberbarát hercegen. Tudta, hogy őt nézik, élvezik ezek a gúnyos kölykök, hitte, hogy csodálják, őt, Bogácsyt, a tökéletes szekundánst, aki kiismerhetetlen pofával hallgatja e hiábavaló szavakat, meg se moccan az arca, mert az a magasztos szabály, hogy párbaj - ügyet titokban kell tartani, amíg le nem folyt. És merev tartásban ült, szétterpesztett lábbal, dübbedő pocakkal, csupa tekintély és előkelő nyugalom ez az ember!

A fenség pedig beszélt tovább, beszélt hosszasan, vagy másfél óráig beszélt, szépen gördülő mondatokban elég jó német-séggel és nagyon folyékonyan, hiszen ezt előadta sok százszor Európa-szerte. Ájtatos csönd vette körül. Nem zavarta semmi. Nem is zavarhatta.

Igaz, hogy első félóra múltán a Garázda-fiú odacserkészte magát Bogácsy mögé és a füléhez hajolva, jelentett valamit. Később ugyanígy Alvinczy Farkas és még később Jóska. De ez nem volt föltűnő, annyira simán, óvatosan ment végbe. És hogy Bogácsy mindenkor bólintott egyet Hát ez a szép előadás miatt történt, mi más oka lehetett volna?

A Comte d'Eu végül felállt és persze mindenki körülötte. Elegáns alakja kinyúlt, körüljártatta kissé méla, szürke szemeit és ünnepélyes hangon megköszönte a lelkes fogadtatást és néhány forró, lelkes búcsúszót intézett még a hallgatóságához — milyen boldoggá teszi, hogy ilyen sokan támogatják emberbaráti mozgalmát. Ilyen sikert, ilyen egyhangú megértést alig remélt, mikor ideindult. Sokat hallott a harcias magyarokról

és kétkedett, vájjon e kardforgató nemzet melléje fog-e állani. És íme! Mindenki egyetért vele, mindenki támogatja a párbaj - ellenes mozgalmat! Ez erőt és bizalmat önt belé, most már bizonyos, hogy a párbaj el fog tűnni, sőt mondhatjuk, máris a múlté.

— Dank, meine Herren, Dank, Dank, Dank!

Jólnevelt, kissé letompított éljenzés válaszolt neki. Észre se vevődött, hogy ott hátul, a túlsó kártyaszoba felől, fojtottan vihog valaki.

A három igazgató körülvette, két szolgáló égő kandeláberrel a kezében előtte, ahogy illik ilyen magasrangú vendégnél, így kísérték le a lépcsőn. Odalenn a csapóajtónál fölhajtott gallérú emberbe ütköztek, aki valami kis kézításkát hozott. Az idegen azonban helyet adott rögtön, visszahúzódva a sötétes falhoz. Észre sem vevődött, hogy nagy karbolos üveg szorong a karja alatt és a zsebe teli van kötözőpólyával.

Az egyik párbaj-orvos volt ez a siető idegen.

*

Wuelffenstein, ha kissé késve is, de még idejében jutott ki a pályaudvarra. A fején fehér turbán gézből és az orrán, mely kétszeresre dagadt, széles rózsaszínű leukoplast.

Nagyon bosszankodott. Az a kis Kamuthy megvágta, nemcsak megvágta, de ami még rosszabb, orron ütötte. Igazán marhaság! Az a rongy, kiesi törpe!

Úgy történt, hogy mikor a „rajtá“-ra Wuelffenstein a nagyon hosszú embereknél elég gyakori ügyetlenséggel kilendítette karját, a kis Istike, akárha hörcsög volna, olyan dühösen és olyan közel ugrott be hozzá, hogy a kardmarkolattal orron öklözte, a homlokát pedig csúnyán megsebezte. Nyolc öltés! De ami fatálisabb azonban: úgy megindult az orrvérzése, hogy alig tudták elállítani. Most is két tampon fullaszt ja és csak a száján szuszog. Milyen lesz ő holnap? Az orra kék lesz és lilaszín! Rettentő gondolat!

Bosszúság volt az is, hogy a Comte d'Eu a helyett, hogy a szalonkocsijában lefeküdt volna, olyan udvarias volt, hogy

a vagon előtt várta. Így hát azonnal magyarázkodni kellett, valamit hazudni, pedig Frédi nem is készült erre. Bizony kisült volna, hogy a Párbajellenes Liga országos főtitkára párbajozott az éjjel. Füstbe ment volna az előkelő összeköttetés, füstbe minden gyönyörű reménység párizsi meghívásról, protekcióról, mindaz füstbe ment volna, amire Wuelffenstein sznob lelke áhítózott és sóvárgott, a legitimista szalonok francia hercegnői és milliomos pezsgőgyárosai mind kámforrá lettek volna. Így történt volna, ha Bogácsy az ügyfelét Id nem kíséri a vasúthoz.

De Bogácsy ott volt. Szokása volt az utolsó percig kiélvezni segédi mivoltát. Pláne most, pláne ma, mikor a párbajelleni mozgalmat így megcsúfolhatta. Boldog volt, hogy a duelltagadó prófétát ott találta. Három hüvelyk vastag bajusza széjjelmeredezett az örömtől. És bár rossz németséggel, de talpraesetten el tudta magyarázni rögtön, hogy „Májn lieber Frájdnd Wuelffenstein“ elbotlott a lépcsőn, nekibukott a kőkorklát sarkának, belevágta csúnyán a homlokát, betörte az orrát.

— Isz grosze Malór, Hohájt, isz grosze Malór! — ismételte sokszor és hajladozva mélyen, tán hogy meg ne lássák szemében a diadalt.

Csak mikor már kirobogott a vonat, akkor egyenesedett ki. De akkor megsodorta bajuszát jobbról is, balról is és úgy ment be a perionról, olyan hatalmasan csattanó léptekkel, akárha Caesar lenne, aki leverte Galliát

III.

Adrienné hosszú utazásból érkezett vissza március elején. A hajnali gyorssal indult Budapestről. Lausanne-ból jött, hol leánykáját látogatta meg, a kis Klémit. Ott helyezte volt el múlt októberben, abban az intézetben, hol ő maga is nevelkedett. A régi tanárnőkből még ott van némelyik, kissé megöregedve ugyan, de éppen olyan jók, okosak, megértők, mint akkor. Mme Laurent, aki midőn ő ott tanult, majdnem barátnéja volt, ma az internátus igazgatónöje. Ennek tudatában vitte oda Klémit. Bízott a főnöknő bölcsességében és gyermekismeretében. Nem is csalódott benne. Most, hogy az első félév után átbeszélték a kislány furcsán zárkózott és¹ elég barátságatlan természetét, Mme Laurent olyan nagy megértéssel magyarázta a leányka lelkét, hogy Adrienné világosabban látta ezt, mind eddig.

Itt a hosszú úton hazafelé közeledve, ezen gondolkozott el. Végigsorakoztak emlékében ama körülmények, amik odavitték, hogy magától távol neveltesse a lányát, amik megindokolták ezt a számára annyira fájdalmas elhatározást. Valóban így volt a legjobb. Valóban nem tehetett mást.

Amíg férje meg nem bolondult, a kislányt a nagymama nevelte. Neki beleszólása nem volt. Még azt is alig tudta kiharcolni, hogy — midőn a gyermek kanyarót kapott — ő is ápolhassa. E többhónapra nyúló betegség alatt azt hihette, hogy leánykája ragaszkodik hozzá és hogy csupán az öregasszony vaskemény akarata zárja el tőle. Ebben csalódott. Midőn Uzdy megőrült és az örültek házába kellett szállítani, az utolsó napok szörnyű izgalmai megtörték az anyósát. Búskomorságba esett. Nem érdekelte többé semmi. Élő szoborként ült szobájában, némán tekintett maga elé naphosszat és nem szólt, nem rendelkezett semmiről többé. Nemcsak Adriennét tartotta távol magá-

tól, hanem az unokáját is. Ha bebocsátották hozzá, azonnal intett, hogy vigyék ki. Így hát a gyermek nem maradhatott Almáskőn; a francia nevelőnő és az angol nurse már második napon behozták Kolozsvárra.

Az öreg Uzdyné sem maradt ott. A vén Maier komornyikkal és régi szobalányával elutazott meráni villájába. Azóta ott van. Nincs hír róla más, mint amit a cselédei írnak időnként, mikor nyugtázzák azt az összeget, amit Adrienné küld havonta oda.

Így a kis Kiérni most már teljesen az anyjáié lett.

Egyetlen öröme volt. Hiszen akkoriban szakított Bálinttal. Azt hitte, örökre. Azt hitte, Bálint nőül veszi Illésváry Lilit, ahogy ő maga parancsolta. Azt hitte: nincs egyebe, mint ez a kis leánykája. Nekiszentelte minden figyelmét, minden szeretetét. Próbálta meghódítani magának.

Nem sikerült.

Attól a perctől, hogy Kiérni mellől eltávozott nagyanyja, az a parányi jóindulat is eltűnt, amit olykor, különösen a kanyarója alatt és ha jelen volt az öreg Uzdyné, a mamája iránt tanúsított. Most már világossá vált, hogy nem szeretetből tette, hanem inkább gyermeki gonoszságból; csak a nagyanyját akarta ezzel bosszantani.

Idáig a kislány Kolozsvárit a főépületben lakott. Most, hogy Clémence grófné eltávozott, Adrienné átköltöztette a gyermeket magához közel, a földszintes szárnyépületbe. Uzdy Pál lakását rendezte be neki. Tágas, világos szobák, melyek hamarosan megteltek sok bábuval, játékszerrel. De a gyermek sohasem játszott velük. A legszebb baba, a legdrágább pojáca hiába került a karácsonyfa alá. Kiérni illetlenül megköszönt minden játékot, átvette, elvitte, fölhelyezte a gyermekszoba polcára. Pontos glédába rakta őket mind. Ha takarításkor megbomlott a rend, roppant figyelemmel visszaállította újra, de különben hozzá sem nyúlt egyikhez sem. Nem érdekelték.

Olvasni szeretett. Ezért a Bibliothèque Rose, Alice in Wonderland és más kitűnő gyermekkönyvek egész garmadáját kapta. Ezeket is ugyanazzal a hűvös, finom modorral fogadta el és köszönte meg, ahogy a játékokat. Soha öröm nem látszott rajta, hacsak nem ama doboz színes ceruzánál, ami pusztá

véletlenül került az ajándékok közé. Ennél sem mutatkozott Ugyan más, mint jólnevelt érdeklődés. De pár nap múlva már tapasztalta Adrienné, hogy szabad idejében sokat rajzolgat velük. Furcsa rajzokat ír. Nem otromba embert, állatot, ahogy gyerekek szoktak. Nem! A könyveiben a címlapok nagybetűit rajzolta körül színesen; kék, vörös, vagy zöld háttérrel töltött ki mögöttük; volt akit meghosszabbított előbb háromszorosára, vagy meghízalt sok vonalzással, itt-ott némelyiknél rábigygyesztett egy-egy óriási szemet, vagy kinyújtott szarvakat. Később az irkáiba is ilyen tarka ábrákat rajzolt. Mindezt rop-pant pontosan, pedánsan, akárha iskolai föladat volna. Viszont abba is hagyta, mihelyt szólították, mintha ehhez se ragaszkodnék. Ha pedig az anyja olykor tréfálkozni próbált, vagy kérdezte, miért csinálja ezeket, mit gondol hozzá, amikor csinálja, mindig egykedvűen, fagyos ildommal felelte: „Csak úgy csinálom... Nem fontos... nem is tudom, miért, csak úgy..

Soha semmit nem mondott magáról, soha bizalmas nem volt, soha föl nem engedett a szíve. Mindig kimért, udvarias, jólnevelt és távortartó maradt. Csinos, kissé tatáros arca mindig mozdulatlan. Barna szemei félig lehunyva állandóan, mintha ezekre is vigyázna, nehogy eláruljanak valamit. A haja koromfekete, de hullámtalan, akárha sörte volna, amilyen az apjéé. Valóban az Uzdy Pál leánya és nemcsak testileg. Nincs benne semmi az anyjából, a Milóthok pajkos életkedvéből.

Háromnegyed évig küzdött Adrienné a leánykája leikéért.

Szeretettel, jósággal, minden pillanatnak odaadásával. Hiába. Tapodtat sem tudott közelebb jutni hozzá. Kétségbeejtő küzdelem volt. Sőt tán még romlott is a viszony. Az ő figyelme, állandó gondossága, mintha mind több idegenséget váltana ki. Ezt inkább csak érezte Adrienné, nem tudta volna indokolni.

De ahogy telt az idő, annál bizonyosabban érezte.

Így jutott arra a fájdalmas elhatározásra, hogy megváljon Klémitől és kivigye Lausanne-ba.

Most onnan térve vissza, úgy látta, hogy helyes volt. Kiérni mintha ezúttal némi örömet is mutatott volna, valami kis ragaszkodást iránta. Nyilván jót tett neki, hogy sok idegen lány között van, akik zajonganak körülötte, kissé fölrázzák.

Amit a főnöknő mondott, az is megnyugtató, ha nem is mindenben.

Kitűnően tanul, engedelmes és szorgalmas. Első időben kissé aggasztónak találta, hogy bár mindig hidegen udvarias, de barátságatlan volt a többi növendékkel szemben. Ez azonban megjavult, különösen mióta sportol. Evezés és teniszre és más könnyebb labdajátékokra fogták. Jótermészetű társakat osztottak melléje, olyanokat, akik nem lármások és jóindulatúak. Mindig ugyanazt az öt válogatott leányt. Velük evez és velük teniszeznek. Most ezekkel elég jó lábra jutott és ha nem is mondható ez barátság, de pajtásnak talán mégis. A kis Clémence jól érzi magát velük, annál inkább, mivel közöttük ő a legintelligensebb és tartózkodó modora miatt is, ami a leánykák ragaszkodást kereső indulatánál fogva arra ösztökéli a többit, hogy hozzáforduljanak, vezérüknek tartsák és maguknak meghódítsák.

— Én másként nagyon ügyelek arra, hogy ilyen külön kotériák ne alakuljanak a növendékeim között, — mondotta a főnöknő — itt azonban magam törekedtem rá. Nem volt más utam. Másként a kis Clémence magába zárkozott volna el mindjobban, jobban, ami végül igen káros lett volna. Igen! Nagyon káros . . .

Mme Laurent kissé elgondolkozott. Aztán hozzátette:

— Cár naturellement c'est une enfant assez difficile... — Természetes, hogy elég nehéz kezelésű lányka.

Csupán ez az egy mondat jelzett aggodalmat. Csupán ez mutatott rá a gyermek származásából eredő veszélyre. Aztán nyugodt bizalommal folytatta:

— Úgy hiszem, hogy állandó figyelem és nagyon nagy türelemmel át fogjuk vezetni olyan lelkiállapotba, ami egész jövő életére áldásossá válik. Szerencse, hogy olyan korán került hozzánk...

Ez komoly bátorítás, annál inkább az, mivel Adrienné még mielőtt kivitte a leányát, mindent megírt róla régi tanárnőjének, az Uzdy állapotát is, anyósának búskomorságba átváltozott zsarnoki hajlamát is, mindent, amit fontos volt előre tudnia.

Adrienné nem utazott egyenesen haza. Innsbruckban kiszállt és onnan lerándult Meránba.

Nehéz szívvel tette, de kötelességnek tartotta, hogy utána nézzen az öreg Uzdyné állapotának. Bármennyire gyűlölte is őt a vénasszony házaséletének első percétől, bárhoggy gyűlölte ő maga is, amíg állandó ellenségekként együtt kellett élniök — most, midőn ő az egyedüli cselekvő tagja a szétzüllött családnak, szükséges, hogy mindent félretegyen, szükséges, hogy meggyőződjék, vajjon az öreg Clémence grófné kellő ápolásban részesül-e, nem szenved-e hiányt valamiben. Szándékát még hazulról megírta az öreg komornyiknak; odainduláskor sürgönyzött is neki. Így tehát mikor délben kiszállt, a hűséges vén Maier már ott várta a meráni állomás perronján.

Maier mit sem változott ama tragikus események óta, midőn utoljára találkozottak, mintha sem az idő, sem az izgalmak nem fognának rajta. Ugyanaz a hatalmastermetű, tagbaszakadt ember, egészséges, nyugodt arcával, okos nézésével. Ilyennek ismerte mindig. Pedig hetven éven jóval túl lehet. Még Uzdy Pál apja mellé hozatták, mint vizsgázott ápolót, a mellett volt haláláig; azután ott maradt Almáskőn. Másfél év óta pedig Clémence grófné oldalán teljesít szolgálatot ugyanolyan szóltan hűséggel, bölcsen, az Uzdy-család immár harmadik betegénél...

— Hogy van az anyósom? — kérdezte Adrienné, miközben kezetnyujtott. — Bemehetek hozzá, láthatom?

A vén Maier lassan, megdöntött felelt:

— Nincs semmi változás. Szellemileg ilyen eseteknél nem is várható más. Testi egészsége jó. Majd meg tetszik látni. — Most kissé habozott, aztán óvatosan folytatta: — Úgy gondoltam: legjobb volna, ha most méltóztatna odajönni, ilyenkor... ilyenkor a legjobb.

Ragyogó idő volt. A délszaki nap itt már tavaszias és meleg. A behemót hegyek tündöklő hősapkái olyan közelnek látszanak, sokkal közelebb, mint a dombsorok, akárha leválnának a fenyvesek, kőszirtek sötét alapzatáról. A távolban az Ortler-csoport óriásai párákonnyúsággal úsznak a majdnem itáliai ég

azúrkék tisztaságán. Itt körülöttük mindenütt álmákért és lugasként nevelt szőlő. Sok örökzöld fa, babér, cédrus, jázmin és kamélia és ahogy lassan fölsétáltak a várkastély mögötti dombon, mind szélesebben tárult szét ez a dús, áldott fekvésű völgy, apró váracskákkal, templommal, kicsi klostrommal minden kiszögellő csúcson; odalenn kövér rétek bársonyával a folyónál. Mintha mosoly ülne az egész tájon, béke és boldogság.

A villa az úttól jobbra, homloka délkeletnek; a bejárat északról. Olaszos ház, mely akárha tálcára tették volna, nagy négyszögű kőterasison áll. A völgy felé, le az alsó kertbe, garádicsiok vezetnek bizonyára, mert innen a bejáratától csupán a fák koronája látszik. Midőn ideértek a főajtó elé, csak itt érezte Adrienné, mennyire elfogódott. Idáig nem gondolt bele. Csakis arra, hogy kötelességet teljesít. Amióta kiszállt a vonatból, a járás és a vidék szépsége elszórakoztatta, hiszen először járt Meránban. Itt azonban, az árnyékba öltözött ház küszöbén, hirtelen elébe dobbant a találkozás közelsége. Szemtől-szembe lenni anyósával. Szembeállni azzal a lénnel, akitől évek gyűlölsége választotta el, beszélgetni, tán magyarázatni is, miért jött, miért van itt, beszámolni Uzdyról, vagy a lányáról. Elviselni az öregasszony fagyos tekintetét, talán sértő szándékú szavait. Igaz, hogy minden levelében azt írta Maier, hogy az öreg hölgy néha napokig se szólal meg, hogy szentelen és majdnem mozdulatlanul ül egész nap, hogy ösztökélni kell fölkelésre, mosdásra, lefekvésre. Olyan, akárha gépiesen tenne mindent és csupán többszöri biztatásra. Bizonyára így van.

De így marad-e, mikor találkoznak? így lesz-e, ha elébe lép? Nem támad-e föl, nem változik-e meg, ha ő áll majd előtte?

És nemcsak ettől félt most Adrienné, de attól is, hogy ő maga sem tud olyan barátságos lenni, könnyedén beszélni és jószágos hangon, ahogy kell.

Félt, hogy kiütözik belőle is a sokéves harag.

Míndez végigvillant az agyán ebben a pillanatban.

— Kérem, Maier, — szólt a komornyikhoz — nézzen he és tán készítse elő. Nem, nem. Még nem megyek be, nem most azonnal... kissé itt maradok, egy negyedórát csak... aztán jöjjön utánam ... egy negyedóra múlva... Itt maradok ad-

dig... — és rámutatott arra a kőpadra, ami a ház falába volt építve.

Az öreg ember megértően nézett rá. Nem mondott ellent, nem is biztatta. Némán bólintott és eltűnt a házban. Az ajtó zajtalan csukódott mögötte.

Adrienné egyedül maradt. Leült. Várt, gondolataiba merülve. Azonban csak pár percig maradt itt. Hűvös volt itt az árnyékban. Tán e miatt borzongott meg kissé. Megindult a sima kőkockákon; át a ház túlsó oldalára, át az árnyékból, ki a napra.

Lassan ment, alig-alig lépve. Régi emlékek törtek reá.

Távoliak is, menyasszony korából, midőn bemutatták jövőendő anyósának és a közelmúlt emlékei ott Almáskón, midőn Uzdý reátámadt az anyjára és ő az iszonyú jelenet után, szánalomból és hivatlan, bemerészkedett anyósához. Mit is kiáltott akkor reá? „Őn mérgezte meg a fiamat!“ — Igen, ezt kiáltotta akkor, ezt a szörnyű vádat.

Kiért a sarkon túl és tovább sétált a széles teraszon végig, a ház egész hosszában.

A délkeletre néző homlokzatból öt ajtóablak tekint le a városra. Négy be van csukva. A napsugár rézsut tűz reájuk, kék-lila vonalzást róva a zsaluzások lemezei alá. Csak egy, a negyedik van nyitva.

És midőn odaért Adrienné, ott találta maga előtt az öreg Uzdýnét. Ott ül alig öt lépésre tőle! Ott közbül. A nyitott ablakpárkány alig ér a térdéig. Hosszú, fekete alakja gyászszoborként, mozdulatlan, maga elé nézve. Múmiává aszett keze az ölében. Csak ez világos rajta és az a keskeny gallér a nyakánál. Arca is sötét és sovány. A visszaverődő napsugár tűzsávokat rajzol fölemelt állába és a járomcsonitok szikárságához, ahogy a bronz fölveszi a fényeket. Majdnem egyiptomias így, félelmes nyugalmában, fenyegető és titokzatos. Gránit istenkép, melynek koromszínébe minden ragyogás belefutad.

Tatárovágású szeme nem villog, merően, kissé tágultan is egyenesen rajta Adriennen, aki kővéváltan áll előtte.

Meddig állt így, nem tudta. Úgy érezte, nagyon, nagyon soká. Minden pillanatában e hosszú időnek, várta, hogy reászól,

hogy valami gonoszt, valami vérgisértőt fog hozzákialtani, hogy föl fog ugrani, hogy átkokat szór reá. Az öreg Uzdyné azonban néma maradt és olyan mozdulatlan, mint a kőszirt.

Lassan rájött, hogy az öregasszony nem őt nézi, talán nem is látja. A tekintete mögéje céloz, sokkal távolabb, sokkal messzibb mint ő, el valahová a láthatárra, ahogy a bálványok néznek, el a semmibe. Mégis igézve állt ott, akárha az a két üvegnezésű szem megbűvölte volna.

Valaki megtapintotta a vállát. Maier volt. Csak ekkor tért magához Adrienné.

Szótlan visszakozott és hátrálva lépett el. Csupán mikor a fal már elfödte az ablakban ülő alakot, tudott megfordulni, csak akkor tudta Maiért követni.

Már a ház sarkához jutottak, midőn képes volt megszólalni:

— Menjünk valami szobába, ahol átbeszélhetjük a továbbiakat ... — aztán hozzátette: — Én ma éjjel továbbutazóm.

Bementek Maier lakásába. Odajött pár percre a régi szobalány is. Itt Adrienné átnézte a nyugtákat, számlákat, inkább a rend kedvéért, hiszen ismerte a két vén cseléd megbízhatóságát. Jó volt az másként is. A számadások közben elcsitult az izgalma. Immár tárgyilagosan beszélhette át mindazt, ami a jövővendő hónapokra vonatkozik, pénzküldést, költséget, mindent, ami Clémence grófné ittlétére vonatkozik. Végül az ápolás jött szóba, az orvos és a diagnózis.

— Milyen kilátás van? Meg fog-e gyógyulni? — Ezt a kérdést intézte Adrienné Maierhoz, aki az asztal túlsó oldalán szembeült vele és az íráscsomót rendezgette vissza. Szomorúan hangzott a válasz. Lassú, meggondolt szavakkal vázolta a helyzetet. A szakorvos véleménye szerint az ilyen melankóliás eset előhaladott korban már aligha javul. A páciens nagyon soká élélhet, tekintve, hogy a test alig fogyaszt valamit. Soká élélhet kellő ápolás mellett. Nincs ugyan kizárva, hogy erősebb roham lép föl, midőn nagyon vigyázni kell, a beteg ilyenkor hajlamos lévén az öngyilkosságra. — „Erre állandóan vigyázunk persze, bár mostanáig semmi olyan tünet nincs. Ilyen roham után ismét ugyanez az apátia állna be. Úgy volna, ahogy most: félig-meddig öntudatlan. És bármédig eltarthat, bár-

meddig... amíg csak él... amíg sok éven át lassan lemorzsolódik a szervezet.“

*

Egyedül sötétes vagon-fülkéjében ezekre gondolt vissza Adrienné. A majdnem félhónapos út tapasztalásait sorakoztatta föl: Lausanne-ban töltött idejét, Klémit és az igazgatónővel folytatott társalgást és komor emlékeit Meránból. Sokszor ismételte mindezt, mióta beköszöntött az est.

Ez ismétléssel azonban nem élénkült az emlék, sőt mindinkább halványult és ahogy közeledett céljához, Kolozsvárhoz, öntudatlan örömvárás ébredt föl benne.

Midőn most hosszat sípolt a gép és dörgő zakatolás vette körül pár percig, elmosolyodott boldogan.

Ez a sztánai alagút, az utolsó.

Hazaér. Otthon lesz. Már egy óra múlva.

Egy óra csak és kandallós szobájában le fog heverni a fehér cserge pokrócra, piros párnák közé, hatalmas tűz előtt.

És várni fog. A lángokba nézni. Várni, míg éjfél tájban halkán megzörren a kerti üvegajtó, míg belép hozzá az ő szerelmese. Akkor lesz egészen otthon, annak karjaiban. Ott feledni tud minden aggodást, bút, gondot, kegyetlen múltat, mindez semmivé válik összetartozásuk diadalában.

Nincsen más valóság, csak ez.

IV.

Két nappal Adrienné megjötte után rendezték az idény legszebb bálját. Abban különbözött a többitől, hogy a hölgyekre kötelező valami kosztümszerű fejdísz. „Téte“-bálnak hívják az ilyet.

Garázda Elemér ideája volt. Tolnamegyei ifjú ő, de már harmadéve jogászcodik itt. A „Garázda-fiú“, így beszéltek róla Erdélyben, vagy röviden „a fiú“-nak mondták, mivel tejfehér és rózsaszínű arcában halványszőke kiesi bajusza alig-alig látszott és mert furcsa is a magas, tagbaszakadt embert „fiú“-nak mondani, ő az idei elótáncos. Tudva pedig, hogy nagyon-nagy megtiszteltetés, hogy magyarországi létére ilyen fontos szerephez juthatott, hát ki akart tenni magáért. Újait kell hozni, szépet, nagyszerűt, hadd lássák az erdélyiek, hogy nem érdemtelenül viseli ezt a magas tisztséget.

A pesti Park-Clubban látott ilyen „téte“-bált. Annak mintájára javasolta ezt az újítást. Gyönyörű bál lesz, jótékony-sági bál, valami székelyföldi három falu javára, miket tűzvész pusztított el. Az is újítás, hogy nem az ódon Redut-ban lesz, hanem a Központi-szálloda, a „Central“ újdonságjában.

Mindenki megörült a fényes bál-gondolatnak.

Az urak, mert nekik nem kell maskarába bujniok, amit minden férfi utál. A nők pedig, mert nincs teljes kosztüm, ami haszontalan költség, hanem rendes báli ruha és mégis túltehetnek egymáson, lefőzhetik egymást, nagyon gyönyörű, egészen váratlan, sohasem látott, el se képzelt, sohasem álmodott jaj-be-nagyszerű fej díszsel.

Már hetek óta nagy töprengés, tervezés folyt. Folyt rop-pant ravaszul és titokzatosan. Próbálták megtudni egymásról, ki mit csináltat. Borzasztó titokban tartani a saját gondolata-

kát, nehogy valaki utánozza, nehogy (bárki ugyanazt viselje. Nem! Ez borzasztó volna!

Mégis, vagy tán éppen a titkolódzás miatt, sok hölgyet a bálon szörnyű meglepetés ért. Nyolcán voltak törökös turbánban, öt hollandi főkötővel, három Carmen-fésűs és csipkefályolos, hat kalotaszegi pártával, két Cleopatra és négy „Rotkäppchen“! Hát ez iszonyatos! Az egyetlen mentség immár, hogy mindenik azt hirdette: ő gondolta ki elsőnek és a többi mind tőle lopta el azt a remek ideát és ezt különösen ádázul, ha a legjobb barátja volt ilyen gyanúban, „az a kétszínű kigyó!“.

*

A „Lady-patronesse“-ek pódiuma a terem rövid oldalán. Ott ülnek félkörben néhány kölcsönkért pálmafa alatt. Ott a polgármesterné. Ott Gyerőffy Szaniszlóné, Kamuthyné. Ott van Laezók Jenőné is és a kis Körösiné, aki sokkal fiatalabb ugyan a többinél, dehát a férje az idei Rektor Magnificos, hát a neje is komoly személy, ott kell ülnie az idős hölgyek között. És persze ott van, még pedig középen, Sarmasághyné, a vén Lizinka tánti. Mindjárt, mihelyt megjött, odatessékelték a főföhelyre, mert úgy a leányos mamák, mint a városi asszonyok féltek az ő közismert rettentő szájától.

Mindenik fején valami csipkedísz, fekete vagy fehér, fodorra kötve vagy csokorba. Csak Laczókné visel mást, régi kis gyöngyfőkötőt, apró boglárokkal tűzdelve. Családi ékszer ez, majdnem unikum. Apaffy Mihályné fejedelemasszonyé volt, tőle örökölték a Laczókok Bornemissza-jusson. És valóban, jól talál a kedves Ida nénihez, talál finom vágása kissé kövéres arcához, olyan ő így, mintha valami régi arckép rámajából lépett volna ki.

A bál védnökei is ott vannak velők. Polgáriak és mágnások vegyesen. A polgármester és két vezérigazgatója egy-egy nagyobb banknak, az ügyvédi kamara öreg elnöke és mások. Itt a „Narancsos“ Gyerőffy Szaniszló sárga parókájával. Éles sasorrával Kendy Sándor Kajsza, Alvinczy Ádám idősb és Bogácóy őrnagy, persze. Vannak olyanok is, akik nem hiva-

talosak, mint például Ambrus bá, de idejöttek föl, mert legjobban innen láthatni a belépő hölgyeket, akik a túlnan nyíló szabad lépcsőn érkeznek és végigjönnek a termen a bálanyáknak köszönni.

Kendy Jóska is idesomfordált. De ő nem nézni jött, hanem másért. Merthogy a kis Körösiné legszélből ül. Hát odaállt melléje. Halkan puzmogznak egymással. A csinos kis Körösiné bántosabb, mint valaha. — Hogyne volna! Férjeurának a rektorsággal még több elfoglaltsága van, mint eddig, politizál is és ellenzéki vezér a városon. Tanácskozik és szónokol, előad és adminisztrál, ő vele pedig nem törődik! Egészen el van hagyatva! Bizonyára ezt panaszoja halkan Jóskának, aki néha kiszedi az üres makrapipát a zsebéből, a foga közé vágja, aztán ismét visszasüllyeszi a frakkba, tán a meghatottság mián.

Már sokan gyűltek be és a hosszú Garázda-fiúnak ugyan sok dolga van, hogy szabadontartsa az utat a lépcső idetorkolása és a pódium között. Dehát ő erre nagyon tart; az teszi ünnepélyessé a bált, hogy minden nő végtől-végig sétál a termen, a táncravárók kettős sorfala között. Ide-oda szaladgál ő és segítsége Laczók Dezső, aki másodéves jogász és nagyon-nagyon buzgó. Fölváltva szaladgál egyik vagy másik, rendet tartani és tartatni, kérlel és parancsol és midőn újabb érkező hölgy feje föltűnik a lépcső mélysége fölött, hosszú lábain rohan Elemér vagy odacsicsonkázik Dezső, meghajlik bókolva és az érkezőt nagy méltósággal kalauzolja a patronessek felé. Igazán jól csinálják. Nem könnyű dolog rendet tartani, de sikerült. Csak egyszer fordult föl a rend.

Nem valami gyönyörű hölgy, hanem Kamuthy Istike miatt.

A pufók kis Isti ugyanis, mikor e nyáron Angliában járt, a legeslegnagyobb sportszabónál tulipiros falkakabátot döfött magának. Csodálatos kabát, olyan kemény posztóból, akárha pléhből volna. Hát ezt akarta megcsodáltatni. Eredetileg úgy gondolta, hogy Zsákon a Hübertuszi vadászatkor fog páváskodni benne. De Hubertus reggelén eszébe jutott, hogy ideig ő hirdette azt a tantételt, hogy „engől törvény szerint

„harrier“-falka után nem fabad vöröf kabátban lovagolni. — Nem fabad!“ — Ezt mondta már sokszor és mindenkinek, aki hallani akarta. Mármost hogy szeghetné meg ő maga a törvényt?! Fájdalmas volt ugyan, mégis a régi zöld kabátját vette föl és a gyönyörűséges gúnya — ami pedig nyolc és fél angol fontba került és ez nagy szó! — ott maradt használatlan a ruhaszekrényben. Hallván a „tété“-bálról, gondolt egyet és kiöltözött falkavadásznak. Tudta ugyan, hogy a férfiak rendes esti ruhában lesznek, de mit tesz az?! Azt fogja hazudni, kosztiumbálnak hitte. Lovaglócsizmát húzott és fehér bricseszt és magáraöltötte a pipacsvörös remekművet; így ő gyönyörű lesz, túltesz mindenkin és a lányok mind őt fogják csodálni. Talán bele is bolondulnak, olyan szép fiú lesz.

Mikor a kis Isti tulipiros és fehér mezben följ ütött a lépcsőn, elképedt mindenki. Egy pillanatig elnémult a társalgás zaja. Aztán rettentő örömrivalgás tört ki és a lányok mind hozzáfutottak; körülvették, hogy lássák, tapintsák, csodálják és ami fő — bosszantsák. Mindenki beszélt, mindenki kérdezte: mi ez? Mi jutott eszébe? Miért öltözött így? Isti első percben azt hitte, óriási sikere van. De nem hitte sokáig. Alig pár szó múlva undorodva visszakoztak a nők és az ő kis szemtelen unokahúga, Malvinka, meg is mondta miért:

— Te borzasztó lószagú vagy, Isti!

Hát ő erre nem gondolt! De most maga is érezte. A sokszor használt bőrflekkes nadrág, sok lóizzadsággal itatott csizma olyan istállószagot terjesztett, hogy szörnyű! Nem is maradt senki mellette. És később, egész éjjel így volt. Senki se táncolt vele, egyetlen nő se hagyta, hogy közel lépjen hozzá. Sőt a férfiak is fölkapták azt a mondást: — Te rémítő bűdös vagy! — És már viccből is szörnyű undorodást játsztak meg. Árván, üldözötten ténfergett magában, mindenholnan elúzve, míg végül hosszú lelki küzdés után lemondott mindenről és a kártyaszobában omlott össze, ahol akkor már nagyban folyt a mákáó és a nagy szivarfüstben már nem törődtek az ő szagával.

Az Isti-okozta zándorodás után helyreállt a rend. Újra jöttek csinos nők odaliszk-fáty óllal, vagy torero-kalappal. Ha férj, apa vagy férfitestvér jött vele, a kísérő úr becsatlakozott a széltől álló tömeg közé, a fejdíszes hölgy pedig örvendő és sikerváró mosollyal, némelyik szégyenlősen is, fölsétált a szabadon tartott parketten. Ahogy így végiglejtett a várakozók sorfala előtt, az általános csacsogás közt néha egy-egy gúnyos megjegyzést is suttoztak, olykor nem is nagyon halkán: — Ez már a harmadik tulipán! — vagy — Olyan éppen, mint egy fehér pudli! — Ez az egyik rokokó-parókásnak szól, míg ha valaki nagyon tetszett, akkor halk moraj futott végig a tömegen, az elismerés moraja. Így volt, mikor Dodó jött meg indiánfőnöki tollkoronával és a babaarcú, szép kis Fischemé, a fején egész „Ringlispil“-lel, melynek apró állatkái körülzaladtak, ha megindította az ujjával. Így volt, amidőn a kicsi Margit érkezett. Olyan volt most is, mintha leányka volna, pedig január óta már mama. Egészséges, kövér fiúgyermeket szült, az első Alvinczy-unokát. Alig teltebb, mint volt és apróvirágú fehér ruhájában elhinnéd, hogy első báljára jött. A haját bekötötte piros kendővel, ahogy a parasztlányok. Az egész hús-krajcárba került. Olyan ügyesen volt megbogozva, hátul szíj-jelmeredő csücskökkel, olyan kitűnően talált barna arcához, fölemelt állához, olyan nyugodt önérzettel tipegett a védnőknőig — tudva, hogy ilyen olcsó dolog és mégis nagyon hatásos — olyan bájosan pukkerlizett is, hogy lelkesen megtapsolták és ő elpirult örömeiben.

%

Már majdnem mindenki begyűlt és a Garázda-fiú a bálanyák mellett már az óráját nézte: indítsa-e a bálkezdő csárdást, midőn megjött Adrienné.

A lépcső korlátjánál olyan tömeg szorongott, hogy az érkezőt meg nem látták, csak midőn már előlépett az üresen tartott térbe. Alig nyílt szét a várakozó frakkosok fala és Adrienné ott áll előttük.

Csak pillanatra állt meg, aztán hosszú lépésével megindult föl a termen.

Nagyon hosszú, sima fekete ruha volt rajta, mindenütt elfödve acélfényű „paillette“-ek csillogó pénzecskéivel, amik hal-kan zörögtek, ahogy járt. Mintha valami varázslatos kigyópáncélba öltözött volna. Magasan hordott fején széles aranykorona. A Mandzsu-császárnék képein látunk ilyet. Vékony aranyvirágok sokfajta mívességben, amik arasznyira kihajtanak kétféled. Indagörbülésük végeit kősöntyük bojtazzák; ércvirágok ezek is, piros ékkövel megtűzdelve, mintha vércsöpp hullana ki a kelyhükből.

Szemöldökeit és pilláit megnyujtotta karbonnal kissé rézsútosra, ahogy kínai nőhöz illik. Fekete haja, elefántcsontszán teste és halvány arca, melyben semmi pir sincs, csak a vadul vörös száj, valóban távolkeleti látomásként hatott. Titokzatos meseistennő, aki valamely pagodából indult ide. A ruha mélyen kivágva, diadalmasan.

Táncos fények csúsznak el a vállain, a nyakán, keble indulásán, siklanak végig simára csiszolt bőrén, akárha márványon. Már nem az a leányszerű, kissé szikár nő, aki régebben volt, aki mindig burkolgatta fátyollal, kendővel magát, kulescsontja kagylóit, kissé még soványos nyakát; aki majdnem szűzies benyomást tett, bár régóta anya és aki sértésnek érezte, ha a férfiaki szemében megcsillant a vágy. — Idomai kiteltek, mióta szerelmesével újból találkozott és asszonyéletet élt immár félve.

Olyan magasztosan gyönyörű' volt most, hogy láttára hirtelen elnémult minden zsvaj. Így sétált végig a termen, szépségének majdnem támadó tudatában.

Bálint a lépcső közelében várakozott reá. Önkéntelen feléje lépett. Adrienné azonban csak reámosolygott gazdagon ívelt ajkával, mintha azt mondaná: „Látod, ez az a fej dísz, amit Becsből hoztam, amit kérdeztél ma éjjel is, amit titkoltam idáig, hogy számodra is meglepetés maradjon, hogy így láss meg, váratlan, hirtelen...“ — és ment tovább a tarka tömeg kettős sora között, melyből az ámulat halk fölkiáltásai hangzottak. Ment királynői lépésével tova. A korona hátsó széléről vékony aranszalagok iramodtak térdhajlason alul, egy-egy ércvirágban átvésődve mindenik. Mindenik megtűzve vérszínű rubinkövekkel ahogy ment, a ruha sodrában a násfák ide-oda görögtek,

kísérték a járás ritmusát, mintha férfiak pirosuló vágya követné suhogó lépteit.

Az emelvényhez jutott. Ott mély bókkal köszönt, akár udvari bálon, rugalmas teste térdből visszacsúszva és kiegyenesedve újra a mozdulat végén. A párducok mozognak így, ilyen nyugodt, magától értetődő biztonsággal.

Többen megtapsolták, olyan királyian csinálta, óriási sikere volt. Nagynénje, a jóságos Laczókné, elragadtatva szólt: — Jaj, be gyönyörű vagy, kedves! — és ez egyszer Lizinka tantit se tudta visszatartani a gonoszsága, ő is dicsérte: — Igazán mandhatam, ilyen szépet én tán sahase láttam! — Ambrus pedig egyetlen harsogó szólásba foglalta az érzelmeit:

— Azt az áldóját ennek a fehérnépnek!

Pár perc alatt körülvették öregurak, fiatalok és bár megindult a zene, alig tágitottak Adrienné mellől. Táncra is kérték persze, de ő úgy tett, mintha nem hallaná, vagy csak a fejét rázta. — Abádyt várta.

Mikor Bálint melléje jutott, a többiek lassacskán elszéledtek.

Ez újabban mindig így volt.

Mióta Uzdy az örültek házába került, ők nem alakoskodtak, színleltek többé. Hogy szeretik egymást, azt nem titkolták, azt mindenki tudta. Hogy viszonyuk van-e valóban, az bizonytalan maradt. Összetartozásukat azonban fölemelt fejjel viselték és éppen e miatt a társaság ezt tudomásul vette. A férfiak már nem udvaroltak Adrienne-nek, bár szebb volt, mint valaha; tudták: hiábavaló minden és ha Bálint vele van, úgyse figyel rájuk.

A társaság pedig ismervén, hogy az asszony el nem válhat, tudomásul vette és napirendre tért e kapcsolat fölött, annál inkább, mert apró külsőségeket mindig betartottak és bár ahova az egyik ment, ott volt rendszerint a másik, sohasem érkeztek és sohasem távoztak együtt. — Még a vén Sarmasághyné is, még ő is abbahagyta a mocskolódást Adrienne-ről, kinek immár nem voltak flörtjei, ifjú sóvárgók nem sóhajtoztak utána és még Ambrus bá is beszüntette azt a reménytelen próbálkozást, hogy

sajátmagával hozza hírbe. A pletykálkodásnak alapja a titokzatosság. Itt azonban semmi titok sincs.

Adrienné és Bálint szembenéztek bátran a világgal.

Így hát a vén Lizinka más téma után nézett és hamarosan talált is Laczók Tamás személyében, aki mérnök az államasútnál és szolgálata idehozta Kolozsvárra. — Ismert lévén Laczók különös ízlése nagyon fiatal cigánylányok iránt, újabban róla „aggodalmaskodik“ a jó Lizinka néni. Roppant gusztussal magyarázta most is a szomszédos hölgyeknek: — „Nagyan félek, lelkem, hogy szegény Tamás öcsémet be fagják csukni, mert az a kis morélány nála, az nincs tizenhárom éves. Milyen barzasztó volna ez a rokonságnak! Pedig azt is tudam, hogy már keresi a rendőrség.. *¹

Ezt sipította a pódiumon Lizinka tanti, mikor Bálint és Adrienné elsétáltak a középről. Micsém hallottak belőle; más dolga őket nem érdekelte. Úgy mentek, akár álomban. A hosszú falnál leültek. Akkor Addy mosollyal fordult a társához.

Egyetlen szóval kérdezte:

— Tetszik?

— Borzasztón! — felelt Abády.

— Igazán?

— Még sokkal borzasztóbban! — ismételte forrón a férfi, aztán nagyon halkán, alig hallhatóan pár angol szót mondott, szerelmük jelképes ígéinek néhány titkos szavát.

A nő nagy topázsárga szemén a pillák egyetlen pillanatra lestüllyedtek. Nem válaszolt. Csak ennyi volt a válasz. És hogy duzzadó ajkai kissé széjjelnyíltak fehér fogsorán...

Aztán jókedvvel mesélte, miként okumálta ki ezt a koronát, sok-sok kosztümkönyvekből, hogy most, midőn kiutazott, rendelte meg a Hofoper műhelyében és visszatérőben vette át és itthon megnyuj tóttá hátul a szalagokat, mert azt találta, így szebb és azért is, mivel míg rövidek voltak, az ércvirágok szörnyen csiklandozták a csupasz hátát.

*

Folyt a bál. A megnyitó csárdás már rég átváltott kerिंगőbe.

Éppen az akkor divatos Luxemburg-valcert játszotta hatalmas lendülettel Pongrác Laji, mikor szakállas, kissé köpcös ember, Laczók Tamás uram jelent meg a lépcsőnél. Jövelete olyanféle zándorodást okozott, mint a kis Kamuthy Istié, ha nem is általánost, hanem csak idősebb hölgyek és bálányák közt. Nem is ok nélkül és öneki sem váratlanul.

Sőt.

Laczók a vasútnál mérnök. Némely munkákat vezet a kolozsvár—apahidai szakaszon. Ezért költözött ide most három hete. Künn a Brétfűben bérelt kis parasztházat.

Ott lakik. Eddig nem jött be a városba; egyedül élő ember.

De most megtudta, hogy lesz ez a „tete”-bál. Ez még nem lett volna elég megmozdítására, ha nem olvasta volna, hogy a vén Sarmasághyné Lady-Patronesse és öccse, Laczók Jenő egyik bál védnök. Ráadásul ma délben Weissfeld Soma bankárék érkeztek a vásárhelyi vonattal. Velők találkozott véletlenül az állomásnál. Ők is a bálra jöttek be.

Ekkor határozta el, hogy maga is odamegy.

Mert ezeket mind gyűlöli. Azt tartja, hogy öccse őt a közös havasból kifliktázta, még pedig ezzel a Weissfelddel és az öreg Lizinkáról, hogy nagy része van abban, hogy őt könnyelmű ifjúsága idején kiátkozták a rokonai és elüldözték külföldre. Igaz, ember lett belőle ott, mérnöki vizsgát tett Párizsban és alkalmazást talált egy nagyvállalkozó cégnél, melynek bizalmából előbb Durazzóban épített mólót, később pedig vasutat az Atlasz-hegységben. Sok évig volt Algierban és nagy úr lehetne ott ma, de hazatért és másodrangú kis állást vállalt a MÁV-nál, hazatért, mert csak Erdélyben érezte jól magát, de azért is, hogy ahol csak lehet, megbosszantsa az öccsét és bosszút álljon az ellenségein.

Ide is azért jött — annál inkább, mivel fülébe jutott, amit nagynénje terjeszt róla. Kissé megkésett, mert míg egyik láda fenekén megtalálta ódon frakkját és a cigánylány kivasalta; míg kemény plasztron inget és fehér nyakkendőt vásárolt a belvárosban és újra kiment a Brétfűbe, az bizony sok időbe telt.

Na de most már itt van. Átkémlel a táncoló sokaságon. Odatúl az emelvényen ott ül Lizinka tánti és az ő sógornéja;

öccse is ott lesz valahol. Weissfeldné is ott legezezi magát. Neki indul. A keringőző párok közt fedve halad óvatosan, kissé kettégömyedve, akár vadoroszlánra cserkészne. Így váratlan előbukkanhat két körülpörgő táncospár közül.

A rajtaütés fényesen sikerült.

A férfielőkelőségek már jóideje átvándoroltak a szálloda pipázóvá átalakított egyik parádés szobájába, abba, ahol a múltkor a Comte d'Eu lakott, de az öregebb dámák itt maradtak.

Az öreg Kamuthyné, Weissfeldné és Laezók Jenőné hallgatják a vén Sarmasághynét, aki nagy törvény tudós volt mindig — már a Bach-korszakban is maga pörösködött az úrbérváltásért — most pedig megtanulta a büntető eljárást csakis azért, hogy mindenkit elrémissen Laezók Tamástól. Éppen azt mondja:

— Az vágyán abba a paragrafusba, hogy hivatalból muszáj bécsukni és nem is börtön, hanem ötévi f egy ház jár ki neki, leikeim és tudam, hogy már bé is kérték annak a kis szajhának a keresztlevelit és aztat a vályogvető apját, aki eladta, tudam, már bé is hozta a zsandár...

Éppen itt tartott, mikor Laezók Jenőné, a jószívű Ida, aki csak kénytelenségéből hallgatta mindezt, unottan elnézett, ő látta meg a sógorát!

Ott áll, közvetlen mellettük. Szakasztott mása Jenőnek, ha nem is annyira kövér. Ugyanaz a tatárvágású arc; nála is egyetlen üstök porcellánsíma koponyája közepén. Behízott szeme, széj jelálló szemöldökkel, mintha mindig csudálkozna, min-

denben hasonló azokhoz a zsírkőből faragott figurákhoz, miket keleti boltokban árulnak. Még tökéletesebben olyan, mint a testvére, mert míg Jenő csupán bajuszt visel, Tamás teljes szakállt, ritkáit, melynek hosszú tincsei lantszerűen csimbózóznak csúcsba. Így áll egyenes derékkal az inkább rövid lábain, zsebre-vágott kézzel és mosolyog.

Ida fölkiált: — Né! Tamási...! Hát itt vagy!?

— Szervusz! — felel a sógor.

Mindenki odanéz. Lizinka tantiban megakad a szó. Csupán annyit tud még dadogni:

— Te... te... te... hogy jössz te ide?

— Mert még szabaddalbon vagyok, ma chère tante. J'ai voulu vous tranquilliser à ce sujet... — meg akartam erről nyugtatni — és bókol és körben kezetsókol és odahúz egy széket és leül és barátságoskodik.

Persze ebben nincs köszönet. Sőt, ügyes mondatfűzéssel azt mondja Weissfeldnének:

— Nem mindenkit zárnak bé, aki rászolgált, úgy-e? ezt az ön kedves férje is tudja! — és Idának: — Jenő öcsém hogy van? Azt hallom, lopóhidegben szenved! — és roppant rokonias hangon bizalmaskodik Sarmasághynéval:

— Tudja-e, kedves néném, milyen borzasztó bajban vagyok?! ó, nem azért a cigánylány-dologért, hanem másodpalléromat most csukták bé rágalmazásért! Nagy baj ez nekem, igen jó munkás volt. Azt sem tudom, mit csinállok nélküle. Dehát az a bolond többek hallatára beszélt valamiket a főpallérról. Az pedig följelentette és bíróság elé idézték azokat, akiknek mondta. A bíró pedig nem tréfálkozik, hanem megesket mindenkit. Egy tanú nem lett volna bizonyíték ellene, de három! Képzeljék, az a szamár három előtt beszélt! Több is a kelle-ténél, ha három tanú van! — és itt kurta karjával körül-mutatott Laczóknéra, Weissfeldnéra és Kamuthynéra — s bizony becsukták. Látja, kedves néném, milyen roppant nagy baj ez!

Itt pár percnyi szünetet tartott. Apró szemei gonoszul mustrálták az elképedt hölgyeket; aztán fölállt.

— Na de most kicsit körülnézek a bálban. Ma chère tante, — mondta Lizinkának — je me prosterne devant votre bienveillante attention. — Leborulok jóakaró figyelme előtt.

Meghajtotta magát és elment.

És mihelyt ellépett, a három idős hölgy is fölkel. Hárman háromfelé menekültek. Lizinka néni pedig egyedül maradt a mérgével.

*

A cigánybanda mögötti kisajtóban áll az egykori elótáncos és tavalyig még képviselő, Alvinczy Farkas. Görögös vágású

arca áttekint a muzsikuskok fölött. Inkognitó van itt, rangrejtve! Nincs frakkban, hanem nappali ruhában. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi örömökről lemondott. Azt, hogy áld olyan ragyogó múlttal bír, mint ő, aki régen első úrfi volt itthon és szédületes asszonyok bálványa a fővárosban, fontos törvényhozó és döntő politikus is — az második szerepet nem játszhatik többé, az inkább visszavonul mindentől, mintsem második sorba álljon, mintsem holmi vidéki nőket figyelmére méltatna ő, aki végigkóstolt minden kéjt, amit az élet nyújthat. Ezt persze sohse mondta, sohse mondja, de világosan beszél rejtélyesen fölényes és lemondó mosolya.

Mindez igazában csak póz. Képviselő ugyan volt, de szava éppen semmi. Női kalandja se volt több, sem különösebb, mint bárki más jókülséjű fiatalembernek. Mivel azonban beleélte magát ebbe és maga is elhitte, ugyanúgy szenved, mintha mindez igaz is volna. Mióta elbukott a multévi választáson, nem jár sehová, nem foglalkozik semmivel, átkartyázza az éjszakákat, nappal pedig alszik. Már cigánnyal se mulat, de azt mondják, otthon titokban iszik súlyos pálinkákat. Erre vall megduzzadt arca és vizenyős szeme. Mégis szép ember még mindig, bár kissé hízásnak indult.

Laczók Iduska meglátta. — Ez is jó volna nekem! — gondolta, mert mióta a Kadaesay-dolog elromlott, bárkihez szívesen menne. Két nővére már asszony, csak ő maradt pártában.

Ott a banda mellett állította meg keringő közben táncosát, elköszönt tőle és besiklott Alvinczyhez. Farkas kissé közelebb lépett. A nagybögős háta mögött fogták kezét.

— Mit csinál? Úgy örülök, hogy látom! — szólt a lány és biztató szemmel folytatta: — Nem is képzeli, mennyire hiányzik maga nekünk!

Alvinczy legyintett a kezével, aztán fölényes hangon mondta: — Csak meg akartam nézni, hogy csinálja ez a Garázda-fiú. Egészen jó. Egészen ügyes. Bele fog tanulni...

— ó, ez nem az, mint mikor maga...! — felelt Iduska rajongó hanglejtéssel és folytatta sok bókkal, dicsérő mondással.

Így hízelgett már néhány perce, mikor a kicsi Margit hozzájuk jött.

— Nem láttad Ádámot? — kérdezte sógorától. — Már jó ideje eltűnt. Nincs a kártyaszobában? Onnan jöttél ki?

A hangja szigorú és számonkérő.

— Igenis onnan és ha tudni akarod, igenis kártyáztam! — válaszolt epésen Farkas. — De hogy Ádám ott van-e, vagy nincs, azt én nem tudom és nem is bánom. Nem is spionálok senkit! Tőlem mindenki tehet, amit akar!

Ezt tördöfésnek szánta, hiszen az Alvinczy-testvérek ropant nehezteltek a kicsi asszonyra, sőt Ádámra is, amiért — ahogy ők mondták — „elkapatta“. Valójában azonban félték tőle mindannyian. Félték a józan eszétől és erős akaratától. Farkas is csak nyilvánosan mert vele ilyen hangon beszélni.

Margit gébicsforma orrát fölemelte hórihorgas sógora arcába, alig-alig elmosolyodott kissé és nyugodtan felelt:

— Hát akkor megkeresem.

Szólt, fordult és eltűnt.

*

A szomszédos folyosóba lépett. Pár percig habozott. Vájjon melyik a kártyaszobáé? Mert négy duplaszárnyú ajtó sora-kozik itt. Szerencsére pincér jött arra jeges vödörrel a karjában és kinyitotta a harmadikat. Margitka mögötte surrant be, mert onnan Ambrus bá hangja bűgött: — Csak guberáld ki öcsém, ez itt nem fuszujkába megy. Ezerhatszáz a bank! Nahát! Ki akarja elvinni?!

Körülnézett Margit.

Ez a szálloda egyik paradés szobája. A díszbútort azonban eltolták a falhoz. A középső csillár alatt jókora játékasztal, zöld posztóval leterítve, körülrakva nádszékkel. Itt ültek vagy nyolcán, de Ádám nem volt köztük, csak Ákos, a kisebbik sógora. Ekkor nem gondolt rá, csak később emlékezett vissza, milyen halotthalványnak látta.

Éppen távozni készült, mikor megpillantotta a férjét az innesső sarokban. Egyik aranyos karosszékben hanyattdőlve ül, hosszan elnyújtott lábbal és alszik. Alszik mélyen, boldogan.

Alszik kissé széjjelnyílt ajakkal, ahogy a csecsemők. Alszik, mert mióta házas, elszokott az éjjelezéstől. Mert ki van merülve. Mert ma egész éjszaka az újszülöttet hordozta a karján, akinek tán a hasa fájt és órákon át bömbölt. Mert ő imádta a fiát és úgy ápolta, akárha ő volna a szárazdajkája.

Margit odalopódzott a férjéhez — könnyű kézzel megsimogatta a homlokát. Ádám félálomban a kéz után nyúlt, megfogta és végigvonva a szája előtt, fölsókolt a karján. Azt hitte, ágyban vannak, éjjel. A szemét sem nyitotta ki.

Bizonyára szokásos kényeztetésük volt ez, mert Margit halkan elkacagta magát. De aztán felköltötte az urát.

— Harinaynének, Laczók Annának nem volt vacsoratársa. Azt mondtam neki, hogy te kéreted általam. Jó volna azonban, ha most már te is szólnál neki, mégis úgy illik; félóra múlva tálnak és furcsa volna, ha csak az utolsó percben...

Ádám talpra ugrott. — Igazad van. Azonnal odamegyek!

Indultak. A kicsi asszonyka fölnezett a toronymagas férjére: — Nem vagy megghatva, hogy ilyen nagyon csinos partnert szereztem? Nem mondhatod, hogy féltékeny vagyok!

— Minek is lennél? — válaszolt jólelkűen Ádám és megfogva a nő kacsóját, egy forma lépéssel, ahogy azok járnak, kik nagyon értik egymást, kísétáltak a kártyaszobából és vissza a bálterembe. De amíg a folyosón voltak és sienki sem látta, kézenfogva mentek, boldog összetartozásban.

*

Laczók Tamás, miután Lizinkával kiviccelt magát, öccsét kereste és Weissfeldet. Ha már frakkot húzott és a bálért le-szurkolt tíz koronát, hát ezeket is meg akarta bosszantani; így jut a pénzéhez! Benyitott tehát a pipázóba.

Valóban ott van mind a kettő. Laczók Jenő odatúl ül meredten, akár kőbálvány volna, talán a hája tartja olyan oszlopegyenesen, szomszédja pedig a bankár, aki idegen lévén itt, állandó üzletfelénél keres társadalmi támaszt, merthát itt Kolozsvárit alig tudhatják, milyen fontos ember ő Vásárhely gazdasági életében.

Innét rajtuk széles körben vagy húszán, a bál védnökei és azok, akik feleségeik miatt megvárják a vacsorát. Persze politikai vita folyik, mert magyarok mit is tehetnének mást, ha ilyen számosán összegyűlnek.

Dr. Körösi egyetemi rektor magyaráz éppen, amidőn Tamás úr betör a középre és a jól alapozott okfejtést elrontja széles szervuszokkal

— Szervusz Sándor! Szervusz Ádám! Szervusz Szaniszló! Szervusz! Rég nem láttalak! Szervusz! — és parolázik körül és bemutatkozik egyiknek-másiknak, nem is mindenkinek, akit nem ismer, de ő azzal nem sokat törődik, míg végre átjut a másik oldalra. Ott rettentő vígsággal a hasára üt az öccsének és a hátára, megfogja két kézzel a vállát, jól meg is rázza, miközben harsogva kiabálja: — Tyi! Be fakó színed van! Miért vagy te ilyen sárga? — és bár Jenő fagyosan szabadkodik, ő csak folytatja: — De igen! Igen! Rettentő sárga, te csak nem veszed észre, mert mindennap megnézed magad a tükörben! — és körül mindenkire: — Hát nem igaz? Nem találjátok? Na persze! Mert ti udvariaskodtok. De én nem, mert én a bátyja vagyok, hát kötelességem az őszinteség! — aztán újra a testvéréhez, miközben melléje ül szó nélkül, elfoglalva Weissfeld székét:

— Meg kéne vizsgáltatnod magad, Jenő! Ez komoly dolog lehet! — és most úgy tesz, mintha súgná: — Gondold meg: atyánk rákban halt el, már pedig azt mondják, ez öröklődő hajlam, ha nem is föltétlenül...

— Eridj a fenébe! — förmed reá Jenő és kacag. Kissé savanyúan kacag. Tamás pedig jól tudja, hogy nem hiába ijesztgette. Tudja még fiatalkorukból, hogy Jenőnek rögeszméje ez a kórság. Miután megmérgezte gyanúval, most már jószágoskodik:

— Na jó, jó! Hát lehet az egyéb is: gyomorsavtúltengés, vagy epeporond! Mindenkép azonban menj doktorhoz! — aztán a környezőkhöz fordul: — De bocsánat! Talán megzavartam érdekes társalgásukat e családi jelenettel... bocsánat — és ellhallgat és most már némán ülnek egymás mellett a gyűlölködő testvérek. Szakasztott egyformák, akárha ikrek volna-

nak. Csak az a különbség, hogy Tamás szakállas, míg Jenő borotvált. Egyébként valódi pár; tar koponyájuk közepén fekete tincs, csodálkozásra szétálló szemöldök, rézsútos pofacsontok. És egyformán ülnek sziklamereven, még a kezük is uyanúgy helyezve jobbról és balról kövér térdeikre.

Dr. Körösi ismét beszédbe fog.

Arról van itt szó¹, hogy a delegációban bejelentették az újonclétszám emelését, valamint a hadifölszerelés szükségét. Ez még januárban történt. De azóta már részleteik is kerültek napvilágra. Újonc ötvenezerre! több, mint eddig és húszmillió költség évente. Továbbá ha! van most azonnal. Igaz, hogy három hete Lukács pénzügyminiszter megnyugtatólag beszélt; azt mondta: nincsen új adóra szükség, de megtoldta azzal az újsággal, hogy új hadihajókat is fognak építeni. Lukácsi szépen beszélt és okosan. Elmondta, mennyire elmaradt a flotta a többi államé mögött, milyen elavult az állapota. Hogy abban a fegyverkezési versenyben, ami Európa-szerte folyik, a monarchia nem maradhat el; nagyhatalmi súlya, sőt szövetséges! értéke csak akkor állhat fönn, ha tengeri és szárazföldi fölszerelése legalább annyi és olyan modern, mint a hozzá hasonló államoké. Utalt a bosnyák annexió válságára, utalt a német flotta példájára, utalt azokra a kereskedelmi fontos érdekekre a magyar hajózással kapcsolatban is, amik mindezt megkövetelik. Az ország közönsége általán egykedvűen fogadta a hadsereg növeléséről szóló tervet. Annyit hallottak erről és annyi éven át, hogy megszokták és tudott dolog, hogy Oroszország állandó ellenség. Már pedig közismert, hogy francia milliárdokkal fegyverkezik a cár. De a flotta, az új dolog! A flotta az más. Minek kéne az és ki ellen?

Erről prelegál dr. Körösi egyetemi rektor és fő-főellenzéki. özve beszél, hiszen Szegedről való.

— Minők az a tengőrészt? Kínok? Ki öllen?

És magyarázza, ami valóban közvélemény ez ügyről: Kolóniáink nincsenek, sem fontosabb érdekeink tengerentúl; a német flotta máris erősebb, mint a francia, míg az angol flottával szemben úgysem számít akármit építenénk. Tehát marad Itália? Vele azonban szövetségben vagyunk, melyet vál-

tozatlannak hitt mindenki, annál inkább, hiszen a hajóraj indokolásánál azzal érveltek hivatalosan, hogy a monarchia hajó-
raja karöltve az olasszal, megvédi az Adriát. Hogy külpoliti-
kában nem lehet mindent nyíltan kimondani, hogy az olasz szövetsé-
gségben főleg a vezérkar már régóta nem bízik, hogy eljöhét az idő, midőn Olaszország átáll az ellenséghez, hogy minden szövetség amúgy is csak addig él, amíg mindkét fél érdeke azt
főntartani és hogy csupán az erősnek vannak barátai — mindezt külügyben gyermekien járatlan közönségünk nem is álmodta. Okokat keresett, titkos, be nem vallható okokat a flottaprogramm magyarázatára.

Es azt hitte: megtalálta abban, amit most Körösi kimond:

— Nyilvánvaló, hogy a trónörökös akar passziózni, mint admirális! A némöt császárt akarja utánozni. Csakis őzért köll ez a flotta! Azért köll sok milliót elköltöni errő. A mi garasainkból akar osztrák csatahajót csináltatni, hogy azon parádézhasson!

— Ez az! Ez az! — kiáltották többen.

Gyerőffy Szaniszló megsimogatta narancssárga parókáját, mintha meg akarna bizonyosodni, hogy jól áll a fején, aztán kormányzati főlényel:

— Én ugyan nem tudom, igaz-e ez, de ha így volna, — szólalt meg — én azt tartom, okos lenne kissé kedvébe jární a főhercegnek. Végre is előbb-utóbb királyunk lesz...

— Király lössz, ha megkoronázzuk!

— Király mindenképpen ...

— De csak az országgyűlés koronáz a Pragmatica sanctio szerint...

— Addig se pénz, se posztó!

— Se hadsereg, se flotta! — és most ezen a nyomon parázs alkotmány-vita indult, melyben a jövőndő hitlevél szövegére tettek javaslatot. — Ezt kell követelni és azt! — akárha most rögtön szövegezői kéne, akárha csak ő tőlük függne, mit tartalmazzon. És vitatkoztak, hová tartozzék Bosznia és hogy Dalmáciát vissza kell csatolni okvetlen, aminek ellentmondtak mások, mert az trializmusra vezetne, amit az előbbiek tagadtak és minden jogi szempont fölkanyarodott hadállásba, szép pa-

ragrafusok sorban, mint manőveren az ágyúk, amik közvetlen közelből egymásra lövik a vaktöltést — szenvedélyes közjogi vita csillogó szemmel és acsarkodással, hol mindenről szó volt, csak az ország biztonságáról semmi.

Szaniszló úr rikácsoló hangja és Körösi basszusa túlharogta a mind általánosabb civódást és zsvajt, ők ketten már nem voltak távol a sértő szavaktól, midőn váratlan fordulat állt be.

Onnan származott, hogy valaki valahonnan bedobta:

— Tán bizony Nikitától félünk...

Harinay Kálmán, a Laczók Anna férje folytatta:

— ...vagy azoktól a majom albánoktól!

Itt Tamás úr hirtelen fölugrott:

— Ne ítélj magadról, öcsém! — harsogta Harinay felé — az albán nagyon kemény nép, jól ismerem őket!

Hát ez váratlan volt. Váratlan, hogy valaki az albánokról egyáltalán tud valamit, még váratlanabb, hogy ez a szótlan, kövéres ember, akit legtöbbször még névről is alig ismertek, ilyen szenvedélyesen közbekiált. Gyors odavágása Harinayhoz is áldásosan hatott, mert az erdélyi ember az ilyet mindig élvezi. Néhányan nevettek, mások csodálkoztak.

Gyerőffy Szaniszló fölkapta a témát, örülvén, hogy így szabadulhat dr. Körösisel való vitájától, amit miniszteri múltja miatt méltóságán alólinak tartott.

— Ismered Albániát? Ott most valami lázadás van a török kormány ellen.

— Bizony. Erős harc lehet ott. A Petit Párisiét szerint, amit járatok, a malisszorok visszanyomták Torkút Sefket basát és tegnapi hír szerint csatlakoztak a lázadáshoz a miridióták.

Nagy gaudium lett erre.

— Micsoda? — kiáltoztak mindenfelől. — Miféle idióták? Így hívják őket? És azok a malesszórok! Ha! Ha! Ha! — óriási!

— Ez a két leghatalmasabb törzs. Te pedig, öcsém, tu ne rigolerais pás comme une baleine — nem mulatnál, mint egy bálna, ha ott járnál köztük! — rivallt Harinay felé, aki bosszúból az iménti mondásért, tüntetően röhögött. — Elszánt hegyi

rablók mind! — És most hátrafordult, mert rágondolt: itt az alkalom, mikor Weissfelden üthet egyet. Mosolyogva, mintha csak magyarul: — Ezek azonban, bankár úr, nem afféle művelt erdőtolvajok, akik íróasztal mellől részvénytársaságot alapítanak nagy biztonságban, hanem kemény hadiemberek, naponta az életükkel játszanak.

Páran összepusmogtak, kik értették Tamás úr célzását és jót mulattak rajta. A többi gúnyolódó is látván, milyen éles a nyelve az idősebbik Laezóknak, egyelőre abba hagyták a közbeszólást. Ő pedig tovább beszélt.

A körbenülő hallgatóság közepén, ide is fordulva, oda is, magyarázott, állva. Nagyon furcsa volt így. Még a nyolcvanas évekből származó, rövidszámyú és kihízott frakkban, tar fejével és tincsekként növe csúcsos szakállával úgy hatott, mintha bohócati szerepre maszkírozta volna ki magát. Csodálkozásra álló szemöldöke és az a tincs a homloka közepén már majdnem valószínűtlenül komikus és az is, hogy tipegve forog maga körül, mikor kérdést intéznek hozzá Szaniszló bácsi vagy Kendy Sándor, sőt Bogácsy őrnagy is, kit rendszerint csak párbajügy érdekel, de Boszniában szolgálván egykor, balkáni harcokat tapasztalásból ismert.

A háta mögött pedig sugdosták:

— Szakasztott mint a fajdkakas, ha dűrög! — és főleg ezt figyelték legtöbben.

Pedig nagyon érdekes volt, amit mondott. Nyilván jól megnézi, amit lát; nem is feledi el és összeköti az itt-ott tapasztalt adatokat logikus egésszé; nem hiába dolgozott évekig maga eszére utalva az Atlaszban. A veleje annak, amit magyaráz az, hogy a mostani albán lázadás teljesen más, mint minden azelőtti. Nemcsak hogy több olyan törzs fogott össze, kik között százados vérbosszú áll fenn és nemcsak keresztény és mohamedán népek, ami példátlan, de — ami még több! — el vannak látva modern puskával és nyilván tömérdek municióval. Ezt bizonyára kapták valahonnan, mégpedig ajándékba. Mármost kitől kaphatták és hogy? Csakis Nikitától kaphatták. Ezt valószínűsíti ama csodálatos tény, hogy a mozgalom elején az akkor széjjelvert kisebb bandák Montenegróba menekültek és onnan

vissza is jöttek. Ez sem történt soha! Régebben, ha albán át-
 tévedt Csemagorába, azt azonnal megölték és így tettek az
 albánok is a csemagorcokkal. Ha pedig ilyen ősi gyűlölet most
 hirtelen barátsággá változik, ez azt teszi, hogy a ravasz, vén
 Nikita támogatásával van ez mind. Ő adja a puskát és a muni-
 ciót. Honnan? — Egyik párizsi lap a francia „Gloire“ kedvéért
 elhencegte tavaly, hogy nem csupán Szerbia, hanem Monte-
 negro is Schneider-Creuzot-tól kap fegyvert. Nikitának azon-
 ban egy vasa sincs és hitele még kevesebb. Itt tehát valaki
 más fizet, valószínűleg a cár. Fizeti a Nikita puskáit és fizeti
 az albánokét is. Valami készül hát a Balkánon. Erre vall, hogy
 a multévi jubileumon, mikor királynak kiáltották a fejedelmet,
 ott voltak az orosz nagyhercegi vők, ott Sándor szerb király
 is és bolgár Ferdinánd. Ezek is furcsa, hogy együtt ünnepel-
 nek; két éve csak annak, amikor még utálták egymást!

Erre vall még az is, hogy Torkút basa a montenegrói
 határt akarja elzárni. Így északról kell átkanyarodnia a miri-
 dióták földjén.

— Délről könnyebb volna?

— Igen. A malisszorok Elbászán fölött laknak.

Az előadás alatt is próbáltak itt-ott beleviccelni és legalább
 Laczók Tamáson mulatni, ha más nem akadt, most azonban
 kacagó orkán tört ki. A hallgatók legtöbbje úgyis csak arra
 várt, hogy valami újabb névből mókát csinálhasson, trágár
 értelemre forgassa. Némelyek majd ledőltek a nagy kacagástól.
 Ugyanazok az emberek, akik a legcsalafintosabb közjogi tételt
 halálos komolyan vették és miatta készek lettek volna akár
 bírókra menni, a külpolitikában valami szórakoztatót láttak,
 valamit, ami nem is valóság, akár Mars-lakókról volna szó;
 csupán alkalom jobb vagy rosszabb tréfa, legföljebb szellemes
 mondásra.

Laczók Tamás haragosan nézett körül. Bizonyára reászólt
 volna valamelyik szomszédra, ha e pillanatban nem nyílik az
 ajtó. Pincér kukkant be rajta:

— A vacsora kezdődik. A hölgyek már leindultak az
 ebédlőbe! — kiáltott be a szobába.

Fölbomlott a kör. Mindenki sietett kifelé. Éhesek is már

és a nőket nem szabad váratni. Egyedül Gyerőffy Szaniszló szólt még Tamás úrhoz, de nem volt köszönet benne, nagyon is fölülről mondta:

— Igazán érdekes, amit meséltél. Úlj hozzánk a vacsoránál; még kérdezni akarok egyet-mást... — és választ se várva elsetált, magasan hordva sárga parókáját.

Laezók Tamás Waterloonál használt történelmi szót dobott utána, aztán nagy mérgeesen cigarettát kezdett sodorni.

*

Ekkor vette észre, hogy nincs egyedül. Tompa nyöszörgés ütötte meg a fülét. Hátrafordult a hang iránt.

Az öreg Alvinezy ott volt elnyúlva a karosszékében. Lát-szott, hogy indulni akart a többiekkel, mikor villámütésszerűen leütötte a roham és visszaesett az ülés legszélére. Csak a vállá éri a támlát. Az arca halottfehér, homlokán verejték-harmat, szeme pedig az iszonyattól kitágul szörnyű halálfélelmében. — Laezók hozzáugrott.

— Itt... itt... oldalt... csöppek... itt a mellényben... — hörögte a beteg.

Tamás rir gyorsan cselekszik. A zsebből kikapja az üvegcsét, vizet vesz a mosdóból és még visszasiettében a pohárba ejti a szert. De nem elégszik meg azzal, hogy megitatja, hanem följebb húzza az ülésbe az öreg Ádámot, a gallérját kibontja, az ingmellét is és megáztatván egyik zsebkendőjét, a szív-tájékra rászorítja gyorsan. Aztán melléje ül és vár.

Vár szótlánul, türelmesen. Alvinczyt figyel.

Az orvosság gyorsan hatott. A szívgyörcs nyilván alább-hagy. Kissé már megenyhült az arc, becsukódtak a pillák. Még szaporán szuszog, de nem olyan lihegve, mint az előbb. — Talán már nem kell orvost hívnom! — gondolta Laezók Tamás. Megfogta a beteg csuklóját, pulzust keresendő, majd lassan, gépiesen simogatni kezdte Alvinezy aggastyán! kezét.

Hosszan ültek így szótlán egymás mellett.

A folyosón ajtót csapdosnak; léptek és bizonytalan, távolodó beszéd hallszik — tán a kártyások most mennek el és velők

— mitsem sejtve, hogy apjuk a halál küszöbén járt — talán az öregúr két fia, Farkas és Akos ...

Aztán sokáig csönd van.

Sokkal-sokkal később zene szólal meg a földszinten. Nyilván a banda jött be a vacsora végére.

Tamás már azt hitte, hogy szomszédja elaludt; gondolta: most már elmehetne, de nem akarta egyedül hagyni, midőn Alvinczy megszólalt:

— Igazán nagyon köszönöm... nagyon köszönöm... — mormolta elalélt hangon. — Ha nem vagy itt, tán már halott volnék ...

— Butaság! — mondta elutasítóan Laczók, bár ő is ezt tartotta.

— Talán jobb lett volna... — folytatta az öreg Alvinczy hosszacska szünet után — talán jobb...

— Ugyan, micsoda beszéd! — válaszolt Tamás úr goromba hangon, de jószággal.

— Arról te nem tudhatsz... arról te nem tudhatsz... — ismételte párszor az öreg ember, aztán szakadozva, lassan elkezdett maga elé beszélni. Bánatát mondta el, csalódását fiaiban.

Egész életében gyűjtött, magától mindent megvont, mindent megtagadott, hogy négy fiának annyi vagyont hagyhasson, miből mindenik szerényen, de úri módban megélhessen. Szétszórt birtokait rendezte, tagosította, meggyarapította, istállót épített, tanyát és malacoztatót. És most az történik, hogy fiai szemeláttára teszik tönkre egész életművét. Őrülten költenek, isznak és kártyáznak, már évek óta rettegésben él, mikor kell egyikért, másikért fizetni, fizetni sokezer koronát, fizetni néha máról-holnapra nagyon nagy összegeket... Már fölborult vagyoni egyensúlya. Már kölcsönt kellett fölvenni, megterhelni birtokait és ha újra fizetni kéne valamelyikért, már eladásra kéne gondolni ...

— Talán az én hibám... Talán rosszul neveltem őket, hogy ilyenek lettek... Mind a négy, mind a négy... egyik mint a másik ...

Mi lesz belőlük, ha ez így megy tovább? Egyedül a másodikért, Ádámért nincs gondja, azt rendbe fogja tartani a

felesége, az az egy most már dolgozik; mióta házas, meg van mentve. De a többiek...?! — Istenem! Csak ne érjem meg, hogy ezt lássam ... lássam, miként pusztulnak el...

Így beszélt az öreg ember hosszasan, ezt mondta el most az egyszer, panaszolta el Laczók Tamásnak, akit tán háromszor se látott életében, — soha senki másnak — elmondta bánatát, amit mindig szótlán viselt és fölemelt fejjel, némán. Az iménti szörnyű roham törte le önfegyelmét, szemérmes hallgatását, amit elvül állított föl, nehogy fiainak ártson. — Még most is, midőn idáig jutott, valami tiltakozhatott e bizalmaskodás ellen, mert alighogy kiejtette az utolsó mondatot, hirtelen kiegyenesedett és majdnem szégyenkezve fordult a kis szakállas, kopasz ember felé:

— Kérlek, feledd el, amit... amit így... ez túlzás... ez csak úgy kijött belőlem...

— Fő, hogy már jobban vagy! — vágott közbe Laczók. — Most pedig haza foglak kísélni... — fölállt és lábra segítette a hosszú, sovány vénembert, karonfogta és kivezette az ajtón.

Lassan lépkedtek végig a folyosón, a szikár, magas, elegáns aggastyán és a furcsafrákká, zömök emberke.

Lementek a szállodai lépcsőn. Odalenn Tamás úr elkérte Alvinczy ruhatári jegyét és míg ápolója megvárta az előcsarnok p amiaján, kihozta a felöltőiket.

— Ne kíséj tovább, hazamegyek magam! — szabadkozott Alvinczy, bár jólesett neki, hogy Tamás úr letácsolta:

— Ne is mondj ilyen marhaságot.

Laczók Tamás — miután felköltötte az öregúr inasát és ott maradt, miglen ágyban nem látta a törődött vén embert — majd lemenvén kifizette a konflist, amivel idehozta, most elindult gyalog a Brétfű felé. A füstös hotelszoba után, hol vagy két órát töltött, jólesett a hideg márciusi éjjelben járni.

Nagyon jó kedve szottyant. Sikerült kirándulás igazán! Végiggondolta azt a sok impertinenciát, amit elkövetett. Azt tartotta, ennek örül, bár emberbaráti viselkedése, az is örömforrás. Többször feltolult az a gondolat, mennyire csodálkoztak volna az ellenségei, ha őt ott látták volna szamaritánus szerepben, őt, áld — főleg az öccsével szemben — mindig megjátszotta

a gonosz, szívtelen frátert. De Laczók Tamás ennek csak a humoros oldalát akarta látni.

Gyors léptekkel haladt a néptelen utcákon, ki a vasút felé, át a Hidelvén, rövid bekecsben, hátratolt prémsüveggel. Vaskos kalucsnija csattogott a fagyos aszfalton.

Dudorászott elég hangosan. Régi tréfás nótát dalolt, ami egykor Párizs utcáit járta:

*Moi m'en fou
J'reste tranquillement da-ha-hans mon trou!
Pourquoi courir ailleurs
Pour ne pas trouver meilleur...
Moz, j'm'en fou ...*

Ment tova vígan, lobogó szakállal és ide-oda lóbálta rövid karjait, mintha színpadon adná elő.

„Tattatám... Tarará ... tattarará ...“ mert már nem mindenütt tudta a sikamlós szöveget.

*

Közben a vacsora végétért jókedvű hangulatban. Csak Kedy Pityu számára végződött szomorún. Pityu a kicsi Margittal vacsoráit ahogy legtöbbször, mióta átvitte reá azt a borzasztó nagy rajongást, amit egykor Adrienné iránt érzett.

Ugyanis ennek a régi udvarlásnak egyik legfőbb tényezője volt, hogy Pityu az ő barátjával, Alvinczy Ádámmal le-tárgyalhatta Adrienné tökéletességeit és szörnyű kegyetlenségét. Ádám azonban ellépett Adrienné mellől és nőül vette annak nővérét, Margitkát! Ez Pityu életében is változást okozott. Ádám ízlését követve most ő is Margitka felé fordult, most már neki udvarolt. Persze éppen olyan reménytelenül, mint azelőtt Adrienne-nek. De így tovább panaszkodhatta Ádámnak majdnem azonos szavakban, amit érez és Ádám jószágosan hallgatta, sőt vigasztalta minden feltékenység nélkül. Így hát minden azonos maradt közöttük, csak az imádat tárgya változott. Margitka azonban egészen másként bánt

Pityuval, mint az elődje. Míg Adrienné úgy Ádámot mint Pityut bábukként kezelte, bosszantotta őket egyéb flörtjeivel, különben pedig nem törődött velük, a kicsi Margit nevelésbe vette az udvarlóját. Főleg az ivásról akarta leszoktatni es a kártyáról. A kártyáról sikerült is, de az ivásról nem.

Amiatt történt baj ma este is. Pityu a vacsoránál be-rúgott. Margit már a fagyalt óta hátrat fordított neki és midőn odafönn megszólalt a szupécárdás és a környezők fölkeltek, hirtelen reászólt:

— Maga megint részeg! Itt fog maradni és igyék tovább, vagy menjen haza. És meg ne lássam többé a bálteremben!

Ezzel ő is fölkel, kapta a szoknyáját és fölszaladt a lépcsőn. Pár pillanat és már el is tűnt a táncraindulók között. Szegény Pityu mit tehetett? Nem volt mit tennie, ott kellett maradjon búbaborultan és nagyszomorúan a ruhatárba ment, fölvette a kabátját és eltávozott.

Borgózós fejében semmi lázadás nincs. — Ó, az a nő; az az angyal! Milyen kegyetlen, ó, milyen kegyetlen! — Ezt ismételte sokszor, amíg a lakásához ért.

*

A társaság föltódult az emeletre. Alvinczy rosszullétééről persze senki sem tudott.

Bálint a lépcsőn karonfogva vezette föl Adrienne-t. Mikor feljutottak a terem küszöbére és elbocsátották egymást, a férfi kérdőn nézett vacsoratársa arcába.

Az asszony alig észrevehetően biccentett. A jkai valamit mondtak, de csak a levegőbe és minden hang nélkül. Aztán tovább ment.

Abády ott maradt. Megvárta, míg az utolsó pár is feljött az ebédlőből. Akkor lesietett. Fölvette a bundáját és gyalog távozott.

Dél már régen elmúlt.

Az ablaktábla réséből a padlóra vékony tűzpálcát dobott a nap. Egyetlen nyílegyenes vonal, át szőnyegen, parketten; legvége visszatörik az ajtó merőlegesén. Sárgás sugárzás tölti be a szobát.

Ettől ébredt föl Bálint.

Csöngetett. Fürdőt rendelt. Aztán ismét lehúnyta a pilláit. Boldog félálomba merült. Nem is álomba, visszaemlékezésbe.

... Tűz ég. Lobogó nagy kandalló-tűz. Csakis ez világít vörösen, majdnem vakítóan, de csak itt, ha belebámul fektében a habfehér pokrócról; máshol derengő rejtelmesség minden. Ő rakta ezt a tüzet, mialatt várt.

És várt . . .

Tán ajtó sem nyílt és Adrienné ott állt mellette. Pikkelyes ruháján izzóan vörös csillanások szaladgálnak, mellét árnyékban hagyja a fény, de fölsiklik álla alá, szemgödreinek kékes ívébe, föl aranykoronája ércvirágai közé. Úgy van világítva, akár rivaldánál állna.

Áll mozdulatlan előbb, aztán lassan széjjelindulnak halvány karjai piros zománcozásban és ő a fehér, puha szőnyegen térdelve, a ruha szegélyét csókolja, aztán lassú szertartással föl a ruhán, föl... föl, mind fölnebb, míg két puha tenyér megfogja a fejét és onnan felülről a nő szája jön le hozzá, gazdag, piros szája és csókjuk alatt hosszan, ott csilingelnek arcán, fülén, vállán az aranykorona kösöntyűi, násfái, araszos lán-cokon.

*

— Levél jött Gazsi bárótól, — jelenti az inas, miközben Bálint átment a fürdőszobába — lovász hozta. Odatettem az íróasztalra.

— Jó! — mondta Abády, de a szavak értelme nem jutott be a tudatába. — Jó, majd megnézem — ... és már néhány perccel később, hanyattfekve a kádban továbbszövődik az emlék.

... Vékony bokáinál pikkelyes ruhája vaskos fekete gyűrűként. Óriáskígyó talán összecsavarodva körben. E bűvös karikából föl a magosba alabástrom szobor nő, síma márványszobor, amin elcsúsznak rézvörös fények, végigírják minden idomát, elvesznek az árnyékok pára-könnyű lilájában, beleolvadnak az éjjelbe. Hindu istennőket ábrázolnak így. Párvátit, Mayát, vagy Brahmanaspátit, aranykoronásan, sok-sok szalaggal, ékszerrel, vérző rubintok hullásával csupasz kebleire, néma, de diadalmas mosollyal az ajkán. És szobor marad mindig, titokzatos remekmű, midőn imádat kúszik föl hozzá, könyörgő kezekkel és fohászkodva, alázatban előtte térdelve — és akkor is, később, hosszában a tűz előtt, fehér pokrócszönyegen, ami bolyhos és puha, akárha északsarkai medvebőr lenne, még mindig koronásán, széjjelszóródó kőöntövénynek piros csillagsorával, ami széles ívben glóriát ír fekvő feje köré... Vadul lobog a tűz. . Fenyőtobozok kapnak lángra; sorban robbannak föl, boldog önkívületben, mintha nem bírnák el azt a kéjt, ami elragadja őket. Szikrabokréta ugrik szét mindenikből, pillanatig haboz, mielőtt föliramodnék onnan, mielőtt másik toboz robban föl, mind több-több, mind gyorsabban, vadabbul, mintha szerelmes crescendo ütemét kísérnék tombolva...

*

— Mikor hozták ezt a levelet? — kérdezte Bálint, midőn felöltözve a nappaliba indult.

— Tegnap este, instálom, jóval tíz után. Lóháton hozta a lovász.

Kadacsaytól levél? Ilyen későn este? És lovassal küldi?! Ez roppant sürgős lehet, valami nagy, komoly dolog!

— De hát miért nem hoztad utánam azonnal?! Hiszen tudtad, hol vagytok!

— A lovász csak annyit mondott: adjuk át. Kérdeztem, sietős-e? Nincs-e valami baj? Azt felelte, hogy la báró illet nem mondott és jól van. Másként sem történt semmi különös náluk . . .

Bálint átsietett az íróasztalhoz.

Ott a levél a középén.

Közönséges szürke boríték; rajta Gazsi kusza, ügyetlen írása. Mikor Abády kézbe vette, meglátta, hogy a hátán is van néhány szó, amit barátja nyilván utólag írt rá. Ennyi volt:

„Elég számáru! Dénestomyára küldtem ezt, azt hívén, még ott vagy. — Gazsi“

A levél pedig így szólt:

„Kedves Bálint!

Egy s más dolgot meg akarnék Veled beszélni, mielőtt távozom. Ezért arra kérek, holnap délelőtt gyere ide Bükkös Szt. Mártonba, mert elhatároztam, hogy délben egy órakerületen elutazom innen és alig hiszem, hogy egyhamar előkerülnék újra. Bocsánat az alkalmatlanságért! — Többször nem fogom tenni. Ebben bizonyos lehetsz.

Tehát viszontlátásra.

Szervusz!“

Mi ez? Micsoda utazás? És milyen furcsa levél!

Hány óra?

Félkettő! Tehát félórája már eltávozott hazulról Gazsi, ha betartotta a programját.

Vájjon a déli gyors hoz jön be, ami félkettőkor indul Pest felé? De erről mitse ír és ha ez lett volna a terve, bejött volna korábban és nem magához hívná. Vagy tán elakadt útközben? Vagy megkésétt és egyenest az állomásra hajtattott?

Mindez valószínűtlen. Nem így írna, ha egyszerű utazásról volna szó. Valami más van, valami komolyabb. És most jutott először Bálint eszébe utolsó beszélgetésük a bankettkor, életunt

hangja és az a kétértelmű beszéd jövőd terveiről, amiben ott lappangott a halál gondolata. Eszébe jutott, de csak egy pillanatra. Hiszen maga Bálint tanácsolta: utazzék el Gazsi, menjen külföldre, lásson világot! Igen, ezt tanácsolta neki. Bizonyára ez lesz! Valami útmutatást akar tőle kérni... Nem! Ez nem hasonlít hozzá! Inkább valamivel megbízni, hogy gondoskodják loviról, tán a gazdaságáról is, amíg távol van... Igen! ez az; ezért hívja! És el is hitte, mivel boldogságában így akarta hinni, bár aggodalma csupán elcsitult, de élve maradt mégis.

Akárhogy legyen is, azonnal indulni kelt Néhány perc és autója már rohant föl a Feleken.

Ragyogó napsütés van. Nincs tavaszodás még, de a verőfényes oldalakról már eltűnt a hó. Mintha lemosdatták volna a déli, délnyugati lankákat, a mezőket, rétet. Semmi szemét sincs rajtuk, semmi gaz, minden szennyet leúsztatott róluk az olvadás, mintha ünnepre készülne az egész mindenség. Észkos hajtásokon még hó. Ez is tündöklően fehér újra, akárha most hullott volna, mert minden, ami tél folyamán elkormozta, lesülylyedt alája, le a tiszta jég alá, honnan titkon csörgedező ezer kis patakocska sodorja el...

A levegőben a megújulás sejtése.

A gép hatalmasan zúgott föl az utolsó kaptatón. — Mindjárt a tetőn leszünk, — gondolta Abády — onnan már alig negyedóra a betérő Szt. Mártonba. Húsz perc, huszonöt és ott lesz.

Vájjon miért hívta Gazsi? Mi az, amit mondani akar? — És így közeledve, ismét aggodás fogta el, indok nélküli, ostoba aggodás! így tartotta, így csitította magát. De újra és újra visszahangoztak a levél szavai: „... Okvetlen elutazom innen ... alig hiszem, hogy előkerülnék újra.— Furcsa mondatok! Önmagukban banálisak és semmitmondók volnának, de Kadasayt ismerve és az ő keserűen öngúnyoló modorát, titkos értelmük van, baljósító értelmük. És visszaemlékezett arra a teóriára, amit egykor magyarázott Gazsi. — „Az ember életében öröm és gond mindig egyensúlyban vannak“, — így mondta — „de akinél ez megbomlik és az öröm-oldal eltűnik, akkor öngyil-

kos lesz“ ... Márpedig utóbbi időben Gazsi gyanúsan kedvtelen volt!

Bálint, szemlét akart tartani mindarról, amit Kadacsay valaha mondott, megnyugtató érveket keresett, de nem talált. Régebbi társalgásukat földézte — midőn oly váratlanul végrendeleti végrehajtónak választotta — utóbbit is, mikor megkérte, hogy telivér kancája Dénestornyán csikózhasson le — minden kétértelmű szót is, amit itt-ott elejtett.

Behunyta a szemét, hogy erősebben végiggondolja mindezt. Mihelyt lehunyta, szemhéjain vörös izzásban szűrődött át a fény. És azonnal eltűnt minden, aminek magyarázatát kereste, eltűnt az aggodalom is, ami eltöltötte és a piros sötétségben Adrienné arca jelent meg, tűzvilágított arca, széjjelnyílt ajakkal, kitágult pupillákkal; réült, majdnem fájdalmas arca megfeszülve várásában ama percnek, midőn eltörlődik idő és tér, összeomlik múlt és jövő és örökkévalósággá magasztosul a pillanat. — Gyönyörű Meduza-arc, vagy a tragikus múzsáé, amit vadul körülkígyóznak kunkor fekete fürtök... Csak ezt látta ismét és vágó borzongás' szaladt rajta végig...

Nem! Nem! Most ne! Most csak a barátjára szabad gondolnia és visszaerőltette magát, vissza a vidék látásába, hó és vakító napfény közé a kanyargó útra és abba a reménybe, hogy semmi rossz nem történt Gazsival, hogy a levelet is csak hirtelen indulatban írta, vagy múltó' szeszélyből, hogy az úton találkozik tán vele, hol elakadt talán, vagy majd ott a háza előtt, tréfásan kacagva, furcsa, ferde tartásában az orra, ahogy szokta, mikor mókázik és semmi komoly sincs vele, semmi végzetes.

*

A gép befordult a keskeny községi útba. Kis kanyarodás még hólepte domb alatt és már látszik a falucska, oldalvást pedig öreg szilfák közt Gazsi báró háza.

Itt a kerítés. Itt nyílik a kapu. Mikor behajtottak rajta a dombnak rúgta, néhány falusi nő- és férficsoporttal találkoznak. Ezek is mind fölfelé tartanak libasorban — hárman-négyen együtt — a mezőségiék lomha lépésével és szótlan.

A szaxofon tülköl. Az emberek kitérnek. Egyik-másik a süvegéhez emeli a kezét. Miért jönnek ezek is? Mi keresnivalójuk van odafönn? Miért ez a vándorlás föl a kúriához? És mintha bánatos volna a nézésük!

De itt vagyunk! Itt két görögös faoszlopával a beszögellő tornác. Három tőglalépcsője szélén ketten állnak: a helybéli református pap és a gazdatiszt.

— Hol van Gazsi báró? — kiáltott hozzájuk Abády.

— Meghalt, most másfélórája! — volt a válasz.

Bálintot nem bírták a lábai. A falmelletti pádhoz tántorgott.

Ott mondták el neki, ami itt következik.

Gazsi báró egész délelőtt írt valamin, míg végül lezárta és lepecsételte. Később végigjárta az istállóit. Cukrot adott minden lovának, ahogy máskor is tette, majd déli harangozáskor magához hívatta a papot és a tisztartót. Leültette őket a nap-pali szobában és rendelkezett nekik. A papnak az orgona felől, mely régóta javításra vár. Azt mondta: vállalja a költségét, ötszáz forintot, fogasson hozzá mielőbb. Sok apró részletét megbeszélte, azt is, hogy aranyozót hívasson, ha már elkészült, mégpedig az öreg Kast Kolozsvárról, úgy mondják, ő a legügyesebb. Frissítsék föl az orgonaház cikomyáit, mert nagyon kopottak; a tiszteletes úr azonban alkudja ki előre a munkát, csak ami szükséges és semmi prédaság ne legyen! — A tisztartóval behozatta a számadását, maga adta össze, aztán vonalat húzott keresztbe és odaírta: „Idáig mindent rendben találtam“ és dátumot tett és a nevét alája. Ezután egy-két folyó ügyben intézkedett: hogy a választott borjúkat ne most vigye vásárba, mert ilyenkor még nincs ára, hanem mihelyt kiszökdült a legelő; a bivalytehenet azonban adja el azonnal, mielőtt elapad a teje; a Botos-dűlőben, ahol kifagyott a búza, oda muhart kell vetni, az őszi árpát pedig gyomláltassa ki, ha tövises volna tavaszkor. — így parancsolgatott a legnyugodtabb hangon. Néha beszéd közben ránézett a falórára. Csak ebből gondolták, hogy vár valakit, vagy hogy elutazik, de csak sokkal később, pár perccel egy előtt mondta, hogy Bálintot várta idáig — de úgy látja, már aligha jön. Ezt tette hozzá, miközben elment

az íróasztalig és azt az újságpapírba burkolt iratcsomagocskát, amit odakészített volt, elhozta és odanyújtotta a papnak. Arra kérte, adná át Abádynak, ha idejönne később, ha pedig estig nincs itt, akkor vinné be hozzá a házához. Ezt elvégezvén, a hálószobájába távozott. Odabenn csöngetett az inasának.

A pap és a gazdatiszt, bár nem tudták mire véljék mindezt, de semmi nyugtalanítóra nem gondoltak.

Pár perc múlva Kadacsay ismét bejött.

Mögötte az inas és a darabont az ágybéli mátráccal, amit uruk parancsára leterítettek a padlóra. Gazsi a szolgálkat kiküldte, aztán újra beszédbe fogott és az elámult hallgatói csak most tudták meg, miért történt mindez. Sztrichnint vett be! Ezzel néha görcsök járnak. Ezért tétette a mátrácot ide a földre. Ez így jobb! Jobb, mint a deszkákon vergődni. Kényelmesebb! — És rögtön utána a verőmalacokról rendelkezett még és a juhok takarmányozása iránt.

-Aztán újra ránézett az órára.

— Fuchcsa! Még nem hat, pedig annyit vettem be, hogy elég lenne egy ököchnek!

Ezek voltak utolsó szavai.

Alig pár pillanat múlva hirtelen végigdőlt a földön és négy-öt másodperc múlva már halott volt!

*

— Nagyon el van torzulva? — kérdezte Bálint, midőn a pap- és a tisztartó elmondásukat bevégezték.

— Nincs. Tessék megnézni.

Benyitottak a nappaliba. Tágas helyiség, ami mindenre szolgált, étkező is volt, társalgó is. Pici, vénhedt íróasztal odatúl a duplaablaknál. Még egy nagyobbacska fenyőfából, ami ebédlőasztalként szolgált. Utóbbi eltolva a falhoz; eredeti helyén, középen, mátrác van most és rajta fehér lepedővel leborítva a halott.

Abády letérdelt melléje. Kitakarta a fejét. Sokáig elnézte.

Valóban mitsem változott el barátjának arca. Ha nem volna olyan viaszhalovány, azt hihetné, hogy csak lehúnyta a

szemeit, sőt azt hihetne, hogy tréfálkozik vele. A szája mintha gúnyos mosolyra húzódna, harkályforma orra kimeredve ferdén, szemöldöke kissé fölhúzva, ahogy szokta, amikor mókázott. Majdnem gondolhatná, hogy a következő percben fölugrik és nagyot *fog* kacagni, ahogy sokszor tette. Volt azonban most valami fönségesen nyugodt rajta, titokzatos méltóság és megvetés. Főleg ez: megvetés.

És ebben már idegen számára. Ez már nem a régi, mindig szerénykedő Gazsi. Valaki ez, akit nem ismert, valaki, aki csak most nyilvánul meg a halálban.

Ismét ráborította a szemfedőt és fölállt.

Körültekintett. E szoba, annak igénytelensége is a megvetést hirdeti. Nincs egyetlen jobb tárgy benne, bár régen bizonyára volt, ahogy minden jobbmódú erdélyi udvarházban. De Gazsi báró erre nem tartott. Midőn osztozott a nővérel, átengedett neki minden antik bútort, porcellánt, szőnyeget és csupán azt a vénhedt két karosszékét tartotta meg ott az ajtó mellett és a törődött dívánt. A falak mentén alacsony polcok alig meggyalult, összerótt deszkából. Tömérdek könyv düledezik rajtuk. Bálint odament. Bölcsészeti munkák, Hegel, Wundt, Schopenhauer. Néhány történelmi mű Ranketől, Szilágyitól, egy Renan is, fedőlap nélkül. Német lexikon kötetei szétszórtan, sok más könyvek közé. Mind szakadozottak, gyűröttek. Van ami ketté van tépve, legtöbbje pecsétes, tán sztearingyertyától, vagy mert valahová félredobták haragban.

Ezekben babrált Abády, mikor jelentették, hogy megjött a körorvos mint halottkém, a főszolgabíróval és a jegyzővel; a látlelet fölvételére jöttek. Bálint kimenekült a szabadba.

*

Gyönyörű idő van idekűnn. Az ég vakítóan tiszta; színe még alig van, inkább fehérésszürke, mint kék, de olyan vadul világos, akárha túl akarna tenni a megmaradt havon.

Bálint megkerülte a házat, hogy ne maradjon a sopánkodó falusi asszonyok és bámész gyerekekkel. Ösvény vezet itt dombnak; kissé sáros. A nyomról már leolvadt a hó. Ezen indult el

és vagy száz lépésnyire padocskához jutott, ami három nyírfa tövéhez van lekarózva.

Ide ült és itt bontotta föl a pecsétetes csomagot.

Két borítékot talált benne és egy jókora, kanócos cigaretta-tárcát, rovátkolt ezüstből, rajta domború arany betűkkel: „Hölgyek díja, Debreczen, 1905“.

Kinyitotta. Kicsi cédula van benne és sok dohánypor. Ennyi a cédulán: „Ezt neked hagyom emlékül, ez lévön egyetlen értéktárgyam. Gazsi“. — Aztán alul zárjelben: „Lehet, hogy ronda, de nem muszáj használnjad, hogyha nem szereted!“

Milyen csodálatos volt! Majdnem hallotta a Gazsi hangját, mikor ezt olvasta!

A nagyobbik borítékban hosszú ív, rajta legfölül nagy betűkkel: „Pótlás a végrendeleteimhez“, azután pontokba foglalva egész sor rendelkezés, hagyományok minden cselédje számára; a helybeli orgona költségére 1000 korona. Mindez összegszerűleg a közjegyzőnél elfekvő végakaratóban benne van — úgy írja — itt csak hova fordításukat részletezi. A következő pontban temetéséről gondoskodik. Ne vigyék sehová; itt földeljék el a kertben, minden jelzés nélkül. Az utolsó pont két lováról intézkedik. Egyik az a kis öreg tarka paripa, amely már idáig is kegyelemkenyéren élt. Ezt lőj jók agyon, nehogy vénségére cigánykézre kerüljön. A másik híres telivér kancája *TToneydew*. Azt Abádyra hagyja. Vitesse el azonnal. — Legalul dátum. A mai dátum és az aláírás, nagy, görbe cikomyákkal.

. A kisebbik levél Bálintnak szól, a telivér pedigree-je van belebónyálva. Ez is csak néhány sor. Beajánlása a kancának ... „Minthogy múltkor elfogadtad, hogy Dénestornyán csikózzék le, tán nem tolakodás, ha arra kérlek, tartsd meg...“ — utána pár gúnyos szó: „A nővérem elég kapzsi, de nem hiszem, hogy vágya erre a híres vadállatra. Pénzt úgyse kaphat érte!“ — Utolsó bekezdésül egyetlen komolyabb mondat: „Kérlek, ne feledd el, amit öcséim nevelése iránt ígértél; nem akarom, hogy odajussanak, ahova én.“

Szegény Gazsi! Utolsó órájában is erre gondolt, az ő nagy, kielégületlen kultúrszomjára... És Bálint szemei megteltek könnyel.

Hosszan ült még ott, tenyérbe támasztott állal. Merően nézett a hóba.

Milyen csodás ilyenkor, mielőtt eltűnik! Apró jégcsipkékre bomlik, sokezer tündöklő és habszerű kicsi csúcsra, ami mind egyenesen a nap felé van fordítva, neki a napsugárnak. Mély, szűk lyukak tűzdelik, mintha délfelől megannyi dárdát ütöttek volna beléje, az olvadás bontja ilyen rojtosra, a napsütés melege, ami elpusztítja lassan, folytonosan, mégis ezt a sok kis hótajtékot mintha orkán fújná a nap felé, titokzatos sóvárgás lendítene fény, világosság és ragyogás felé, hiábavaló és halálos vágyban. Majdnem képletesnek látta ezt most Bálint és öngyilkos barátjára gondolt.

*

Ugyanezen a napon még egy haláleset történt, a vén Alvinczy Ádámé. Reggel halva találták az ágyában és ennek híre és az általa okozott társadalmi izgalom elvonta a közfigyelmet Kadacsy öngyilkosságáról.

Előkelő ember lévén, parádés, nagy temetése volt, ami hosszú menetben vonult föl az Alvinezyak családi kriptájához.

Következő napon végakarátát bontotta föl a közjegyző, fiai és menyé, Margitka, valamint Gyerőffy Szaniszló jelenlétében, akit a hagyakozó végrehajtóul jelölt ki. Szigorú okirat a maga igazságosságában. Az öregúr pontosan följegyezte mindazokat az összegeket, miket fiaikért fizetett. Ennek alapján hár-muk örökrészét táblázatszerűen állítja össze; azért csak hár-mukét, mert ifjabb Ádám részét már életében kiadta, házassága alkalmával, most két éve. — Lesújtó kép volt ez a három testvér számára. Farkasnak Magyarókerék jut, 800 hold és három kis erdőparcella; Zoltánnak a Magyar-Tóhát melletti pusztá és a kolozsvári ház, mindez súlyosan megterhelve. Ákos azonban már nem örököl semmit! Legutóbb, alig két hónapja kifizetett adósságai máris túlhaladják igazságos örökrészét. „Legnagyobb sajnálatomra rendelkezem így“, — írja az örökhagyó — „de másik két fiamat miatta nem károsíthatom meg“.

Kínos meglepetés volt ez a három Alvinczy-fiúnak. Legsúlyosabb Ákos számára, aki a közjegyző távozta után fakó

arccal és izgalomtól dadogva adta testvérei tudtára, hogy a bál éjjelén tizenhatezer koronát vesztett kártyán ési a nyerők csak a gyászeset miatt adtak neki kétheti haladékot. Most még tizenhárom nap van hátra. Tizenhárom nap! Csak ennyi. Akkorra fizetnie kell, vagy kivégzik!

Hosszú vita és tanácstalan tanácskozás hosszan. Segítség nincs. Nincs sehonnan! Farkas és Zoltán nyila amúgyis súlyosan megvan terhelve, még illetékkel is számolniuk kell; ők nem vállalhatnak semmit.. Egyedül Ádám fizethet az öccse helyett, ő jólelkűségében hajlandó is lett volna erre. A kicsi Margit azonban rögtön letiltotta. Nekik gyerekük van. Annak vagyonát ilyen oktan prédálni nem szabad! És mi célja is lenne ekkora áldozatnak? Ez ostoba pénzkidobás csak! Ákoson nem segít, ő itt így úgysem élhet a semmiből. Hogy a testvérei nyakán tengődjék mint örökös vendég, azt bizonyára ő maga sem akarja. Sokkal okosabb, ha elmegy. El valahová, messze, ahol új életet kezdhet. Ezt lehet támogatni, valami áldozatot hozni, útját fedezni és némi költséget, hogy révbe jusson. De csak azért fizetni, hogy a nyerők megkapják a pénzüket — nem! Azt soha!

Farkas és Zoltán rátámadtak Margitkára. Azt mondták szívtelen és anyagias, ők persze lózsiban ültek, maguk is el lévén adósodva nyakig. Ingyen nagylelkűsködhettek tehát Ádám számlájára, aki heveskedésük miatt már-már közel járt ahhoz, hogy a kicsi Margit ellen ez egyszer föllázdjon. Szerencsére Szaniszló bácsi Margitka mellé állt, ami eldöntötte a dolgot.

Ezután már csak arról tanácskoztak, hová küldjék Ákost. Elsőben persze Amerika jött számba, aztán Jáváról volt szó, majd Dél-Afrikáról. Mindeniknél azonban az a probléma merül föl, hogy miből élhet ott meg? Cipőtakarító legyen, vagy kapás valamelyik plantage-on? Hiszen semmi kereső foglalkozáshoz sem tud. Katona az lehetne, — önkéntessége alatt kitűnően bevált — dehát hol van erre szükség?

Így jutottak el ama gondolathoz, hogy jelentkezék Algierban az idegenlégióhoz.

Ezt Ákos vállalta, majdnem megörült neki. Így hát min-

denki egyetértett újra. De miként juthat oda, milyen eljárással?

Laczók Tamástól kéne megtudni. Vele az öregúr halála után Alvinczyék hosszasan beszélgettek, hiszen ő az, aki azon az éjjel hazahozta; utolsó ismerő's, aki még élve látta. Jóakarónak látszott; társalgás közben afrikai múltjáról beszélt, hogy ő ott gyakran ápolt beteget a sivatagban és így többször szóba-jött a légió.

De ki az, aki a nélkül, hogy elárulná miért, megtudhatná tőle a részleteket?

Az Alvinczy-testvérek nem. Ők ilyenről nem hajlandók senkivel beszélni. Az ujjukat sem fogják mozdítani ezért. Intézze más! Gyerőffy Szaniszló is húzódozott: „Alig ismerem én ezt a Laczókot...” — mondta előkelő hangján és némi megvetéssel. Így szinte kátyúba került a terv. Kicsi Margit azonban vállalkozott:

— Majd én megtudom! — mondta. Hogy hogyan és mi úton, azt nem mondta, de nem is kérdezték. Valószínű különben, hogy akkor se mondta volna, ha kérdik; legfőnebb annyit felelt volna: „Majd valahogy. Mert ő kevészavú nő, akit faggatni amúgyse tud senki.

*

Abády Bálintra gondolt már akkor. Jólábon is van Laczókkal, okos ember és bizonyos, hogy hallgatni fog.

Valóban ő ment ki a Brétfübe még aznap délután. Egy-I ovással ment, aki tudja ott a járást. Csak a domb lábáig jutott; föl az olvadásos úton már nem bírta volna a ló.

— Az a kicsi ház, instállom, ott fenn a szőlő alatt! — mutatta ostorvéggel a kocsis.

Elég erős mászás ilyen sáros időben. Negyedórába telt, mire kiért oda. Valami nyári lakocska vagy présház lehetett fiatal korában ez a szerény kis épület, amit egy szoba-konyhára alakítottak át. Odabenn a szobában már lámpa ég. Bálint kopogott.

— Entrez! — kiáltották belülről.

Két kis bakra állított széles rajztábla mellett találta

Laczók Tamást. Ő maga deszkaládán ülve, ingujjban, valami számításokat végzett.

Nagyon megörült Bálintnak.

— Quelle charmante visite, eher ami...! — Milyen kedves látogatás! — kiáltott föl és félrehányva onnan az odadobott kabátot, nyakkendőt, gallért, egyetlen székére készítette Abádyt és gondolván, hogy nagy ok nélkül bizonyára nem jött volna ki hozzá, azonnal kérdezte:

— Mivel szolgálhatok, kedves barátom!

Bálint nem köntörfalazott. Föltette a kérdést:

— Miként lehet a légióba jelentkezni?

Tamás úr rákacsintott a vendégére, szemöldökei pedig még jobban szétcsúsztak a homlokán. Nyilván tisztában volt, hogy az egyik Alvinczy-főről lehet szó, de nem mutatta, hanem tárgyilagos hangon felelt, mintha a kérdés a világ legtermészetesebb dolga lenne:

— Az idegenlégióba? Ó, az roppant egyszerű! — És azonnal elmondott minden fontosat.

Az illető csak jelentkezik. Nem kell se okirat, se semmi, akár a Karthausi-barátoknál. Sőt akármilyen nevet mondhat be, azzal se törődnek; legtöbbje amúgyis álnév alatt szolgál. Megvizsgálják egészségi szempontból és ha beválik, öt évre kötelezi magát. Ha jól viselkedik, hamarosan altiszt, sőt tiszt is lehet a légión belül. Öt év múltán újra szerződhetik, vagy kilép.

— Többeket ismertem, akik kiszolgálván ott, kis farmot szereztek és jó módban élnek. Vasfegyelem van persze, hiszen elég vad társaság. De mind kemény, elszánt ember és odakünn, harcban, megbízható fegyvertárs. A csapat tradíciója, hogy soha cserben nem hagyják egymást. A klíma bár nyáron forró, de általában inkább egészséges.

Így beszélt Laczók, persze franciául és még sok okos megfigyelést is elmondott számos tapasztalásairól, midőn legionisták őrsége mellett dolgozott az Atlaszban.

— De meg se kínáلتalak semmivel! — szólt hirtelen. — Akarsz feketekávé? Én ilyenkor mindig azt iszom! — és válaszáat se várva, hanyatt hajtotta oszlopszerű derekát és hátra-

kiáltott, most persze magyarul: — Rára! Rára! Hol vagy, te kis bestia! — Mert tudnod kell, hogy Eszmeraldának kereszteltem, rövidítve Rára — magyarázta rögtön és hozzátette: — Meglátod, megérdemli ezt a eukorédes nevet.

Halkan nyílt mögötte az ajtó. Vékony cigánylány lépett be. Valóban gyönyörű lány; nagyon fiatal. Tulipiros kartonruha van rajta, melytől haja még feketébb, ha ez egyáltalán lehetséges volna, bőre pedig zöldesbarna majdnem. Hosszúvágású szeme végigsimogat Bálinton, féloldalt húzódik durcás ajka és úgy kérdezi, akárha önmagát kínálná buja, meleg hangjával:

— Mi kell tőlem...?

— Kávét! Kávét kettőnknek!

— Már fő. Mindjárt behozom ...

Hangtalan megy ki és pár perc múlva ugyanolyan hangtalan jön be. A talpa nem csattog, pedig mezítláb van. De lábujjhegyen jár, ahogy az őzek. Minden mozdulata lassú és majdnem jelképes, mintha ősi, titokzatos táncot lejtene valami zenére, amit csak ő hall; jöttében, mentében, akkor is, midőn letette a tálcát, hosszúvágású szeme egy-egy pillanatig átsiklott a vendégen hívó nézéssel és halk mosollyal félrehúzott száján.

Látta-e ezt vagy sem Tamás úr, ez bizonytalan maradt.

Visszatért a légió dolgaira:

— Azt hiszem, ez jó momentum; mostanában fokozottan fognak katonát keresni oda. Amit ottani barátaim néha írnak és újabban a párizsi lapok persze elburkolt beszéde, mindaz arra mutat, hogy Franciaországnak nagyobb tervei vannak Marokkóval. Én azt már ismerem, mikor panaszkodni kezdenek, hogy így-úgy, az ő kereskedelmi érdekük, meg a határok biztonsága ...! Ez azt teszi, hogy bemásíroznak és ha egyszer beim vannak, onnan mindenki mást ki fognak szorítani.

— De hiszen úgy a konferencia Algécirasban, mint most alig két éve a német-francia egyezmény a nyitott ajtó elvét szögezte le Marokkóra nézve és a szultán függetlenségét. Csak politikai ügyekben van elismerve Franciaország prioritása.

— Lárifári! Azzal a franciák nem törődnek! Akármibe fogadnék, hogy ott történni fog valami. Annál inkább, mert

Liautey indul oda, akit még kapitány korából ismerek. Az pedig kemény ember.

Ezután bő tudással és nagyon érdekesen vázolta Észak-Afrika kérdéseit. Mindenről tájékozva volt, minden bonyolult kapcsolatról és azt is olyan világos látással adta elő, ahogy múltkor Albániáról beszélt.

Bálint nagy élvezettel hallgatta.

Sötét este volt, mikor visszaindult. Laczók kijött vele az ajtó elé.

— Várj! Ösvény van itt oldalvást, azon száraz lábbal jutsz le! — és bekiáltott a konyhába: — Lajkó! Rajkó! Gyere ki!

A konyhaajtóból vékony cigány fiú lépett elő, olyan tizenhat-, tizenhétéves-forma. Még alig serked a szakálla. Vénhedt úri ruha van rajta, ódon szmoking és sávós foltozott nadrág és ócska teniszcipő meztelen lábain. Hogy inge volna, azt semmi se jelzi. Fínomvonasú, egyiptomias arca sunyi alázatossággal mosolyog:

— Parancsol? — kérdezi.

— Kísérd le ezt az urat a kisösvényen!

A siheder pár lépést tett völgynek, aztán látva, hogy még nem követik, várakozva megállt.

Laczók — tán mert csodálkozást látott Bálint szemeiben — cinikusan kacagott:

— Elle affirme que o'est son frère, mais je ne le crois pas!

— A lány azt állítja, hogy a testvére, de én ugyan nem hiszem...

Jókorát ütött Abády vállára, aztán útnak bocsátotta.

A cigányfiú elől, Abády mögötte, így indultak le a dombon.

Párduckönnyen járt a siheder, vándor őseinek szapora mozdulatával. Öt-hat lépés után — hogy Bálint utolérje — megállt és hátranézett. Fehér szemgolyói fekete arcából visszavillantak rövid pillanatra, aztán újra iramodott tovább, mintha nem bírna nyugtalan vérével.

Bálint lassan ment. A város ezer villanyfénylése és közvetlen alattuk az állomás ívlámpái kissé vakították. Gyönyörű is volt a már koromsötét éjjelben a számtalan tündöklő lángocska.

Megállt. Elgondolkozott.

Milyen furcsa ember ez a Laczók! Mennyi mindent tud, micsoda kultúrája van, mekkora látóköre, mennyi ismerete! És mindezt nem használja, eldobja magától. Itt él ebben a hurubában ezzel a kis cigányszajhával és nyilván boldog ember.

Szegény Kadacsay jutott eszébe, aki megölte magát kétségbeesésből, mert nem tudta megszerezni azt, amit Tamás úr magától elhajít. És kérdés villant meg benne: vajjon másként fordult volna-e a Gazsi sorsa, ha mindezt eléri? És Laczók ilyen derűs lenne-e, ha nem széles kultúrája birtokában mond le pályáról, hatalomról, érvényesülésről? Vajjon a kultúra bírása adja-e meg azt az erőt, hogy mindezt sutba vesse, vagy így élne akkor is és ilyen elégedett volna-e, ha végzete nem kényszeríti külföldre, ha idehaza marad, semmittevésben élve és tunya tudatlanságban?

Az élet formálja-e az embert, vagy belső adottságok?

És nyugalommal csupán arról mondhatunk-e le, ami már a miénk, de arról nem, amit nem tudtunk elérhetni?

III. RÉSZ

A Nemzeti Casinóban vagyunk, 1912-ben.

Számosán gyűltek be. Nemcsak a rendes bridge- vagy bezigue-játékosok és az úgynevezett „szkupcsina“ örökké zsém-belő öregurai, hanem a politikai világ vezérei is majdnem teljes számmal. Mert máma, március 7-én, tért vissza Bécsből Khuen-Héderváry miniszterelnök fontos közlésekkel. Bizalmasan akar beszélni velük.

Erre akkoriban mindig a kaszinót használták.

Ide föltűnés nélkül jöhet bárki, alti ott tag. Sőt odalenn a földszinti vendéglő különszobájában találkozhatnak olyanokkal is, akik nem tagok és pedig a nélkül, hogy erről tudomást szerezne a sajtó. A nélkül, hogy híre menne, a nélkül, hogy kommentálnák nyilvánosság előtt.

Nagyon fontos ügy lehet, mert Aehrenthal utóda a külügyben: Berchtold Lipót is Pestre jött, ő is feljött a kaszinóba.

Valóban az: fontos, váratlan komoly és meglepő. Riasztó és veszedelmes. A tegnapi audiencián Ferenc József fölhatalmazta Khuent: közölné a magyar politika vezetőivel, hogy lemondásra gondol!

ő — így mondta — negyvenöt évig híven és becsületesen betartotta a 67-es kiegyezést, mindig kedvezett a magyaroknak, az ország jólétét előmozdította, egyes családokat magasba emelt és most éppen ezeknek utódai hagyják őt cserben a kiegyezés fönttartásának nehéz munkája körül.

— Ilyen viszonyok között — végezte a király — ... fölhatalmazom önt annak bizalmas kijelentésére, hogy ha a 67-es kormánypárt is azok melle áll, akik meg akarják csorbítani egyik legfontosabb uralkodói jogomat: én kész vagyok lemondani a trónról, melyet azonnal átadok utódomnak. — És itt

hozzátette talán kissé gúnyosan: — Majd akkor meglátják, mi fog utánam következni ...

A király szavai ama „resolútió“-nak keresztelt javaslatra vonatkoztak, amit Kossuth Ferenc kezdeményezett és ami ha érvényre jut, megszüntette volna azt a főhadúri jogot, mely szerint mikor a folyó évi újonc jutalék nincs megszavazva, vagyis ha az obstrukció ezt megakadályozta, behívhatta a szabadságolt állományban lévő póttartalékosokat. E javaslatot hosszas huza-vona után nemcsak Andrásy, de Tisza is, tehát az egész 67-es tábor, sőt a miniszterelnök, Khuen-Héderváry is magáévá tette. A két utóbbi részéről valóban váratlan elhatározás. Magyarázata abban rejlik, hogy a véderőtörvények elleni obstrukció már múlt év júliusa óta szakadatlan folyt és Kossuth a rezolúció árán vállalta volna annak beszüntetését.

Márpedig Khuen-Héderváry és Tisza, látva a mind komolyabbra forduló külügyi helyzetet, elsősorban azt nézték, hogy a hadsereget azonnal és legsürgősebben fölszerelni lehessen. Tiszánál tán az is közre játszhatott, hogy ő már akkor el volt szánva az obstrukciót letörni és ezért úgy tartotta, hogy a jövőben csekélyebb szerepe volna ama főhadúri jognak és így kisebb fontosságot tulajdonított a rezolúciónak. Ami fontos, ami sürgős, az a hadsereg szaporítása és modern felszerelése.

Mert múlt év júliusa óta nagyon sötétedik a külpolitikai horizont.

*

Az albán lázadás, mely már korábban indult, kiszélesült. Mind több-több törzs csatlakozott hozzá, a szultán csapataiból számos tiszt és közlegény szökött át a fölkel okhoz; mindenfelé pusztították, gyilkolták a törököt. A Porta elrendeli a Montenegróval szomszédos határsáv megszállását, mire Nikita mozgósítással válaszol és hogy a humor se hiányozzék, ugyanakkor ő ajánlkozik békés közvetítőnek, ő, aki hadianyaggal és állandó menedékkal segíti a lázadókat. De a segítségben már nincs egyedül. Kétségtelen, hogy titokban Itália keze isi dolgozik ott, hiszen Olaszországból ott élő albánok mentek át az Adrián,

harcolnak a török uralom ellen, játszanak vezérlő szerepet. Ez bizonyára nincs Róma tudta és beleegyezése nélkül. Első tünete annak, hogy Itália egyéb utakon jár, mint a hármass szövetség másik két tagja, Németország és a Monarchia, kik balkáni politikájukat a török status-quo-ra alapozták.

Mindez azonban csak csupa előjáték ahhoz, ami máshol indul.

Kicsi, később is alig tisztázott bántódási ér néhány német ügynököt Marokkó egyik kikötőjében, Ágadir-ban. Erre rögtön a „Panther” nevű torpedóromboló indul oda elégtételt követelni. Maga a tény: előző tárgyalás nélkül azonnal fenyegetéssel kezdeni, már ez is eléggé kihívó, de tetézi a kihívást az a sürgöny, amit Vilmos császár — aki szerette az ilyen „forsch” beszédet, — a parancsnokhoz intéz: „Panther! — Fass!” — párdúc, fogd meg! — De a német igének olyan értelme is van, hogy: vedd el, vagy szerezd meg.

Azok a hatalmak, kik Algecirasban 1905-ben tartott konferencián meghatározták Marokkó sorsát, bizonyára megmozdultak, mert Németország kijelenti, hogy senkivel sem hajlandó tárgyalni, egyedül a franciákkal. A francia és az angol kabinetek állásfoglalása ekkor nyilvánosságra kerül. Párizs tiltakozik, London pedig kijelenti, hogy egész erejével Franciaország mögött áll. Pár nap alatt már a háború veszélye toronymagasságra nő. Bár a Reuter kijelenti, hogy Nagy-Britannia a maga részéről nem kíván beavatkozni, mégis az angol Atlanti és az ú. n. Home-flotta már készenlétben és a torpedók raja lepecsételt paranccsal kifut Portlandból. Nyilván Angliának jó alkalom volna ez a német hajóhadat, mely régóta tövis a szemében, megsemmisíteni. Ez azonban már akkor világháborút jelentett volna.

A jó Bethmann-Hollweg német kancellár bizonyára okosan tette, hogy kiegyezett a franciákkal. Nehezen sikerült. Hosszadalmas szóváltás során kénytelen volt önmagát licitálni lefelé, míg végül Kongóban egy darabocská sárgalázás gyarmatszelettel érte be.

Sovány eredmény ilyen nagyhangú kezdés után. Volt még súlyosabb oldala is. Agadir-ig Marokkóban a nyitott ajtó elve

uralkodott mindenki számára. Németország azonban azzal vásárolta meg a maga békéjét, hogy ezt az általános érdekű alapot elhagyva, kereskedelmi jogait eladta ama gyarmati tál lencséért. Békebontóként szerepelt tehát, aki azért kötekedik, hogy valamit kizsaroljon magának, pedig amit marokkói kapcsolatban föláldozott, sokkalta becsebb volt. Így mutatkozott be Betlmiann-Hollweg kancellár a világpolitika színpadán. Itt csorbult meg először a német birodalom tekintélye.

A marokkói krízis 1911 július 5-étől szeptember végéig tartott. Pontosan ekkor mozgósít Montenegró is. És pontosan ugyanekkor kezdődik a katonai javaslatok elleni harc a magyar képviselőházban. Július 9-én Asquith tudomásul adja Anglia helyállását Franciaország mellett és 11-én Kossuth kijelenti, hogy pártja minden eszközt fölhasznál a véderőjavaslat ellen, másnap pedig már megindul a technikai obstrukció, hogy megakadályozza a hadsereg fokozását és felszerelését.

Július 26-án mozgósítják Plymouthban az angol hajóhadat és 30-án Justh Gyula népgyűlést tart az általános választójog jelszavával a véderőjavaslat ellen. Az itt megvadított tömeg beözönlik a Rákóczi-úton. Csak a körút sarkánál tudják visszanyomni. Azon a délután történik ez, midőn a brit torpedónaszádok „ismeretlen céllal“ éppen kifutni készülnek Portland kikötőjéből. Abban a pillanatban, midőn a háború réme tán a legfenyegetőbb volt.

És így megy ez tovább. E szörnyű párhuzamosság folytatódik. Akkor is, midőn az agadiri ügy végtére elcsitul és Albániában rövid időre létrejött a béke és ezek helyett más bonyodalom támad közelébb, közvetlenebb.

Olyan, ami a Balkánra átterjedhet, a magyar határok mellé.

A német-francia megegyezést szeptember 28-án írják alá és 25-én két olasz hajóraj úszik ki Syracusából, hogy a török birodalmat megtámadja és Tripoliszt elhódítsa tőle.

Meglepő dolog és váratlan. Még a bécsi és berlini kancelláriáknak is. Ismert volt, hogy Franciaország még akkor régen, midőn rátette a kezét Tuniszra, Itália érdekkörében levő-

nek ismerte el Tripoliszt. Ezt azonban csak olyan flastrom-félének tartották, amit az olasz közvélemény sebére ragasztottak, tekintve, hogy sok talián él Tuniszban. Már rég nem gondolt ezzel senki. Most hirtelen erre hivatkozott Róma és hadat izent a Portának. Kétségtelen, hogy midőn Németország az Algecirásban fölépített államközi szerződést félredobta és Agadirban önállóan lépett föl, míg végül lemondott a nemzetközi nyílt ajtóról Marokkóban, ezzel Itáliát is károsította. Valamint Aehrenthal eljárása a boszniai annexiókor érlelte meg Olaszország elhatározását, hogy függetlenül szövetségtársaitól, maga erején szerezzen gyarmatot, utolsó percig titokban tartva szándékát, ahogy Aehrenthal 1908-ban. Így liarapószik tovább a szerződések semmibevevése, amin Európa békéje idáig nyugodott.

Halmozódnak a háborús tények. Az otrantói szorosban olaszok elsüllyesztk a szultán két gőzösét és bár kijelentik, hogy a balkáni „Status quo“-t fönn kívánják tartani, Albánia legészakibb pontján, alig hatvan kilométerre a dalmát és húszra a montenegrói határtól, megbombáznak egy török kikötőt. Igaz, hogy rövidesen Itália az Adriából visszavonja a flottát, Bulgária azonban mozgósít, mialatt Tripoliszban erős harcok folynak már, mert Enver bég oda tudott jutni és szervezi az ellenállást.

Ezek történnek október folyamán. A magyar közéletben azonban semmi se változik. Folyik tovább a magukat leghazafiasabbnak tartó pártok részéről az obstrukció. — Másként sem ébred föl a közvélemény. Apponyi ugyan a Házban megkérdezi, nem fog-e átterjedni a Balkánra az olasz-török háború, de ugyanaznap Károlyit az érdekli: igaz-e, hogy olcsó húst importálnak Argentínából?

És Berzeviczy, a képviselőház elnöke közvetíteni próbál kormány és ellenzék közt. A Károlyi-palotában kéne összehatalkozniok, de csak Andrassy, Kossuth és Polónyi jön el. Az egész hónapot az obstrukció és ez a közvetítés foglalja el. Utóbbi nem sikerül és Berzeviczy novemberben lemond. Rövid fegyverszünet következik, mert a költségvetést kell sürgősen letárgyalni, a honvédelem ügye tehát ismét háttérbe szorul és rövid

három hét múlva, amikor újból előveszik, a technikázó ellentállás folytonos névszerinti szavazások útján újult erővel tör ki.

Pedig e három hét alatt sok mindent lehetett olvasni, ami megszívlelendő. Le lévén zárva a marokkói ügy, fontos közlések látnak napvilágot, amelyek addig titokban tartottak. Így Delcassé bejelenti a francia-angol katonai szövetséget és Anglia legkomolyabb folyóirata, az *Observer* nyilván a Downing-Street tudtával közlésezi, hogy 150.000 angol katona indult volna Franciaországba „hadi veszély esetén“. Aki látni akar, láthatja, mi fenyegeti a központi hatalmakat, ha újabb ellentét támad.

Nyilvánvaló már, hogy a Nagy Entente egységes frontot alkot, amely Németországot térdre kényszerítette a marokkói kérdésben és nyilvánvaló, hogy Itália Tripoliszban angol és francia pártolással visel háborút olyannyira, hogy ennek áránban Solum kikötőt Egyiptom szomszédságában átengedi Angliának.

Mindez mitsem változtat a magyar politikusok fölfogásán. Sőt mind nyakasabbá lesz az ellentállás, mentői komolyabbra fordul a külügyi helyzet.

Ferenc József lemondási szándéka úgy hatott, mint villámcsapás kék égből. Olyan régóta uralkodott, annyira eggyé vált a királyság fogalmával, hogy személye már azonos magával az intézménnyel. Voltak néhányan kevesen, akik bizonyára számoltak a trónváltás lehetőségével, de aligha akadt, aki elképzelni tudta. Voltak, mint például Justhék, akik Kristóffy keresztlit titokban érintkeztek a trónörökös „mühelyével“, de az inkább taktika, a hatalomrajtás egyik görbe útja, hogy innen kanyarodva nyomást gyakoroljanak Ferenc Józsefere a választójog és ezen át saját kormányképességük érdekében, nem pedig előkészület a jövődő változásra. Volt egy-ket törekvő, ki azt tartván, hogy az ő kiváló értékét nem becsülik eléggé, a Belvedere felé próbálkozott, — ahogy a házard ember, mikor a bukás szélén van, sorsjegyet vesz, hátha megüti a nagy lutrit! — de Budapesten a politizálóok ezernyi tömege soha nem számolt valóban azzal, hogy ez bekövetkezhetik máról-holnapra.

És most hirtelen itt áll előttük!

Itt áll a legváratlanabb formában: a király lemondása révén!

Mialatt odabenn, az úgynevezett Deák-szobában a miniszterelnök tárgyal pártja vezéreivel, mialatt Berchtold bizalmasaitól kísérve a galériában föl és alá sétáltatja legtökéletesebb ruhákba öltöztetett előkelőségét, a kaszinó többi termeibe mind több-több ember gyűl, összeverődnek csoportokba és riadtan tárgyalják a vészírt. Odalenn a lépcsőház alján újságírók várakoznak; lapjuk egy-egy bizalmasát odakéretik, hogy információt adjon és folyton szól a telefoncsengő, mintha tűzharang volna.

Mindenki aggodalmas. Hogyne volna, hiszen a trónörökös a Nagy Ismeretlen! Csak egyet tudni róla: hogy gyűlöli a magyarokat. Csupán ennyi bizonyos, minden egyéb csupa kérdőjel.

A kormánypártiak csak az aggodással vannak. Az ellenzéki oldalon azonban ebbe harag is vegyül. Senki se meri nyíltan kimondani, de ott lappang a harag szavaik alatt. Az öreg királyra haragusznak. Azt tartják, hogy nem úri dolog ilyenvel fenyegetődni. Valahogy úgy érzik, mintha jólmenő sakk-játék-nál az ellenfél hirtelen fölállna és otthagyná a partnerét — azt a csinos kis alkotmányú ósdi játszmat, amit olyan szépen folytattak idáig.

Ahogy sakknál adva van, hogy futó csak rézsút szaladhat, huszár lóugrásban és a paraszt oldalvást üt, de csupán előre tud lépni és mind a sok húzásnak egyedüli célja a királyt gemattolni, így hosszú évek óta házszabályok, formulák, paktumok és elvi deklarációk finom fortélyaival eljutottak oda, hogy a hadsereg fölszerelését már egy évtizede elgáncsolták és a király valóban nehéz helyzetbe került. Ők legalább így látták. Mert kinek kell hadsereg? Az országnak? Ó, dehogya! — a királynak; kinek kell haditengerészet? — a királynak. Tehát, ha kell neki, hát engedjen! És nyilván engedni fog, engednie kell, hiszen a külpolitikai helyzet folyton rosszabbodik. Mentői inkább rosszabbodik pedig, annál inkább szorítani kell, annál inkább akadályozni a hadügyi javaslatokat, míg végül is beadja a derekát. És most, most mikor elérték, hogy maga a kormány hajlandó

nekik még több hatalmat juttatni, mint amivel eddig bírtak — most hirtelen, váratlan, a király bejelenti, hogy otthagyja őket — ám lássák, mi történik azután! — és mást ültet a helyébe, aki minden játékszabály ellenére ökölrel talál szétütni a sakkfigurák között. Hát ez valóban nem úri dolog tőle.

Ezért haragosak, de burkoltan beszélnek, világosan nem fejezi ki senki.

Még tán Wuelffenstein jár legközelebb ahhoz, hogy ki mondja. A Széchenyi-szobában mindjárt a bejáratnál áll, fiatalok csoportja közepén, akik előtt tekintélynek tartja magát. Amit magyaráz, az a baloldaliak reménysége:

— Nem szabad ennek fölülni! A király csak blöfföl minket! Igenis! Ijesztget, ami nem szép tőle. Dehogyan mond le! Eszeágában sincs. Blöff az egész, csak blöff! Azt képzelem, megijedünk a trónörököstől. Hát nem! Mert mi volna, ha F. F. jönne? Ő sem tehet mást, mint megalkudni velünk. Annál inkább muszáj neki, mert még a koronázást se csináljuk meg másképp, mint olyan hitlevéllel, amelyet kikötünk. Koronázás nélkül pedig nincs király! Azzal legyen tisztában a Belvedere, hogy ez a mi magyar vérünk legszentebb hagyománya...

Így szónokolt Wuelffenstein Frédi roppant energiával. Csekély szókinccsel bírván, folyton ismételte ugyanazt és az öklével úgy járt, mintha kalapálna, ezzel akarván szavai erejét fokozni.

Kollonich Niki szólt közbe, ő az utóbbi választások óta néppárti képviselő. Szaglászó, fürkésző ifjú, szeret is gonoszkodni, amire már gyermekkorában is hajlamos volt. Szelíd hangon kérdi:

— Dehát nem te mondtad tavaly ősszel, hogy okos volna kapcsolatot keresni Ferenc Ferdinánd ő fenségénél?

Borzasztó dühbe gurult Wuelffenstein. Annál nagyobb méregbe, mivel ez igaz volt és ő valóban megpróbálkozott a Belvedere-nél. Nővére, a szép Berédyné útján keresztülvitte, hogy múlt télen vadászatra hívták Morvába, együtt a főherceggel. F. F. azonban meg se szólította, úgy tett, mintha meg se látná, pedig ő a legszebb angol ruháiban feszített. A három vadásznap alatt még azt se mondta neki, hogy kukk! Idehaza

pedig elterjedt ott jártának híre és ő az Andrassy-táborban, hova most is tartozik, gyanússá tette magát.

— Ilyet én sohsem mondtam! — ordította. — Én csak azt mondtam, hogy igenis föl kéne világosítani a trónörököst. Igenis! Meg kéne mondani, hogy mi nem engedünk. Mi semmit se engedünk! Nemzeti engedmények nélkül semmi se lesz. — Ezt mondtam! — Hadsereg nem lesz és semmi egyéb sem, éppen semmi, semmi!

Niki úgy tett, mintha megcsodálná:

— Ezt mondtad neki, mikor vele vadásztál?

— Én azt mondtam mindig és neki is... illetve mondtam volna, ha alkalom lett volna, mert nekem nem imponál, nekem senki sem imponál... és a főhercegnek, míg nem lesz király, addig semmi szava, éppen semmi szava és azután is csak akkor uralkodhat, ha mi is akarjuk!

Talán nem szónokolt volna Frédi ilyen hevesen és nem mondott volna ilyen bolondokat, ha észreveszi, ki áll a háta mögött.

Slawata követség! tanácsos állt ott. A főherceg bizalmasa, óriási okulárja mögül vaksi szemeivel maga elé bámult; szenvtelen arca mozdulatlan. Azt hinné az ember, hogy véletlenül tévedt ide a csak unalmában állingál itt. Valóban nem maradt itt soká, hanem tovaindult, tán hogy máshol mást halljon.

Akkor jött föl Abády. Az ajtóban majdnem beleütközött Slawatába, aki roppant megörült neki.

— Komm! Ich muss mit dir reden! — Végre valaki, aki-vel beszélni tudok. Keressünk egy csendes helyet. Gyere! — és karonfogta és vitte magával.

Bálint rendszerint kerülte Jan Slawata bizalmaskodásait, mert Jan mindenkor olyanokat mondott, ami Abády mélységes magyarságát bántotta. Mégis ritkán térhetett ki ez elől, ha találkoztak. Együtt is kezdvén pályájukat a Ballplatz-on, fennmaradt közöttük az a baráti kapcsolat, ami a diplomáciabeli embereket összefűzi egész életükre. Különben Slawata azt öntudatlan tette és nem rosszakaratból. Ezúttal Abády nem is

próbált kitérni, ahhoz túlságosan aggodalmas volt; remélte, megtud valamit a krízis mai állásáról.

*

— Képzelheted, — mondta a trónörökös embere — milyen izgalmat keltett nálunk az öregúr kijelentése! Évek óta várunk arra, hogy mi jöjjünk, mégis annyira hirtelen jött ez. Semmi sincs előkészítve, embereink sincsenek, akiket beállítani tudnánk és nincs fix program! A Hoheit persze tudja nagyjából, mit akar, de részletekben kimunkálva nincs semmi. A műhely lázasan dolgozik, de nagy a fejetlenség. Majdnem azt kéne kívánni, hogy a krízis most még oldódjék meg másként, annyira készületlenek vagyunk. Engem ideküldtek informálódni emberekről, dolgokról, hangulatról. Hát ez nem nagyon kellesz, borzasztó felelősség; ha valami nem klappol, annak én leszek majd az oka és a Hoheit — tudod — nem ismer tréfát.

— Én nem hiszem, hogy trónváltásra sor kerül — válaszolt Abády. — Khuen-Héderváry bizonyára lemond és a következő kabinet visszavonja a rezolúciót. Ezt úgyis csak az obstrukció megszüntetése miatt fogadták el a kormánypárton.

— Ez így lenne, ha Tisza nem szignálta volna. De Tiszával a dolog sokkal komolyabb. Ő magáévá tette a rezolúciót és csak most, hogy itt vagyok, látom, milyen hiba volt, hogy a mi utasításunkra Auffmanberg hadügyminiszter tiltakozott a magyar kormánynál! Tisza ettől megvadult. Hiszen tudnivaló, milyen nagyon érzékeny mindenre, ami a magyar állam önállása. Különben is úgy sejtjük, hogy neki más célja van a rezolúcióval. Ellenünk akarja használni majd trónváltozás után. A gondolata talán az, hogy az obstrukcióval alkudozni nem kell, hanem le kell tömi; ellenben a rezolúció maradjon meg; korántsem az obstruáló kisebbség, hanem a parlamenti többség kezében, aki ezzel a fegyverrel élne a Hoheit ellen, ha trónralépés után szembekerülne a mai alkotmánnyal. Mert mi azt tartjuk, hogy Tisza mindenkinél sokkal keményebb magyar és terveink legkomolyabb ellenfele, sokkal komolyabb, mint akármelyik a hangoskodó ellenzékiek közül.

Így beszélt Slawata és hosszan magyarázta Tisza veszedelmes voltát. Szavaiból kicsendült az aggodalom: nehogy Tisza most a válsággal kapcsolatban audienciához jutván, meggyőző modorával levegye a királyt a lábáról. Auffenberg beavatkozását magyar parlamenti ügyekbe könnyen a Hoheitnak tulajdoníthatja; amiál könnyebben, mert igaz. Ha úgy állítja íbe a kérdéses rezolúciót, mint Ferenc József személyes művének, a 67-es kiegyezésnek, jövődő védelmét az utódjával szemben, nincs kizárva, hogy reá tudja beszélni annak elfogadására.

— És akkor még több nehézségünk volna, pedig így is van él ég...

Soha ilyen gondterhesnek Bálint nem látta Slawatát. Eddig mindenben bizonyos volt, mindent tudott és jobban, mint akárki; mindenről határozott és végleges véleményt mondott. Most azonban nem volt semmi ebből; tétovázó és habozó benyomást tett és mintha tanácsot kéme. Hiába! Más dolog bírálgatni felelősség nélkül és más, ha vállalni kell, amit mondunk.

Nagyot sóhajtott a követségi tanácsos, levette vaskos szemüvegét, megtörülte és visszatette az orrára.

Abády ismerte ezt a szokását. Így tett, ha valami döntő szóra készül. Valóban, most szembefordult Bálinttal és kérdezte:

— Hajlandó volnál-e, ha trónváltásra kerülne a sor, segítségünkre lenni, esetleg tárcát vállalni?

Váratlan kérdés volt. Abády homlokán vékony ránc jelent meg. Az a néhány adat, amit F. F. terveiről tudott — éppen Slawatától — lelkének minden hagyományával ellenkezett; ami pedig pár éve a főherceg másik bizalmasa, Czemin tollából jelent meg, egyenest fölháborította. Trializmus; tartományokra osztott birodalom, „Gesammtmonarchie“, központi Reichsrattal, mint egykor az, melybe a nagyapját tudtán kívül kinevezték és amit Abády Péter visszautasított; terjeszkedés a Balkánon hűbéres királyságokkal. Erdélyt pedig mint hozományt adni valamelyik Habsburgnak, mikor Románia trónjára ültetik! — Mindez végigszáguldozt az agyán és fejébe kergette a vért.

Mégis nyugodt tudott maradni és hogy továbbit halljon, kérdéssel válaszolt:

— Először azt kéne tudnom, milyen programmal és kivel kéne dolgoznom? — A hangja nagyon fagyos.

— Kristóffy az egyetlen, akiben a Hoheit megbízhatik.

— Kristóffy?! — Ez teljes abszurdum. Minden mástól el is tekintve, nincs senki az országban, aki vele menne!

— No! Talán mégis! — és Slawata tudóan mosolygott. — Mi azt hisszük és nem ok nélkül, hogy Lukács kombinálható vele, sőt Justh is.

— Justh a legszélsőbb függetlenségi és a főellenségük Kristóffy, aki belügyminiszter korában letörte a 48-asokat! Ezek mennének együtt?!

— Kéz alatt régóta kapcsolatban állnak. Radikális szavazati jog alapján találkoztak össze és ez úgyszólván az uralkodói programú első pontja; csak azután jön a többi.

— És mi volna a többi?

A főherceg bizalmasa alig egy pillanatig habozott: aztán kiejtette a diplomata kollégák titoktartási varázsigejét: „Unter uns, natürlich!“ — és beszédbe fogott. — Az első lépés az uralkodói manifesztum, melynek gerince a szavazati jog reformja, a hadi szükségességek hangsúlyozása; csak könnyedén jeleznék a 67-es törvények revízióját, az eddigi sürölődások kiküszöbölésére. A mostani parlament csakis az első megszavazására szóítatnák föl és a hadi javaslatokéra csupán egyévi érvénnyel. A kormány is csak erre vállalkoznék és a két törvény megalkotása után föloszlatná a Házat. Minden egyéb, így a koronázás, hitlevél és ezzel a monarchia központosításához szükséges törvények, ez mind az új országgyűlésre marad.

— Tehát az első, ami ehhez szükséges, — szolt közbe Bálint — hogy Kristóffy választási javaslatának — hiszen bizonyára ezt venné elő — többsége legyen a mai Házban. Ezt én nagyon bizonytalannak látom.

— Lukács hozná a kormánypárt radikális szárnyát, a függetlenségiiek egész táborát Justh. Ilyen viszonyok közt a Néppárt is kénytelen lesz velünk jönni. Tehát csak Tisza marad mint ellenfél és az ő gárdája.

— Tegyük föl, hogy így van. Ebben a többségben Justh volna az úr. El tudod képzelni, hogy a függetlenségi Justh

olyan naiv lesz, hogy az osztrák centralizáció számára dolgozik és nem a saját programja szerint: personal-únióra? A választási törvényt és a kerületi beosztást ő abban az irányban fogja kívánni, ami az ő táborának hasznos. És ha most tárgyal is veletek és ma el is fogadja a 67 revízióját központibb irányban és a hadi követelések iránt engedékenynek látszik, bizonyos, hogy azzal a hátsó gondolattal teszi, hogy olyan választói törvényt hozat, ami a függetlenségek uralmát jelenti. Ha tehát Justh szerint csinálják meg a reformot, a jövődő uralkodó sokkal súlyosabb helyzetbe kerül, mint amiben Ferenc József valaha is volt. Ha pedig nem így csinálják, már az első lépésnél széjjel fog robbanni a Lukácsi—Justh—Kristóffy-együttes. ALi lesz akkor?

— Akkor oktrojálnék a radikális választói jogot és azonnal választanánk!

— És azt hiszed, hogy ez sikerülhet? Hogy így többséget tudtok szerezni mindannak, amit... — és itt Bálint kereste a szót és akaratlan gúnyosra fordult a mondat: ... amit olyan szépen kiterveztetek?

— Mein Gott! — felelt Slawata — a Műhely ezt bizonyosra veszi. Úgy számít, hogy Lukács hozná a kormánypárt felét vagy kétharmadát, Kristóffy a radikálisokat — igaz, hogy az csupa intellektuell és nem valami nagy tömeg — és a nemzetiségi kerületeket, de maga Justh is kénytelen volna jönni és szövetségesei a szocialisták. Így látja ezt Kristóffy és így látja Hodzsa Milán is.

— Hodzsa? ő is be van avatva?

— Igen. Persze. Hoheit nagyon bízik benne.

Pár percig hallgattak. Aztán Abády szólalt meg; komolyan és szárazán beszélt:

— Én ezt mind rettentő kalandosnak tartom. És nagyon veszélyesnek. A főherceg szempontjából is. A trónváltozás amúgy is krízist jelent. Ezt tetézni általános választással, hol mindenfajta sovinizmus ütköznék a szocialista és demagóg jel-szavakkal, majdnem örültség. Ami ebből megszületik, nem lehet más, mint káosz, — olyan parlament, mellyel dolgozni egyáltalán nem lehet, ami egységes államérdekre már össze se fogható. Az

új uralkodó tehetetlenül állna vele szemben. A Bach-rendszert pedig megismételni nem lehet. Azt csinálhatta akkor a császár, mikor háta mögött állt Oroszország és mindenütt béke volt. De ma ilyenre gondolni se lehet. Síralmas vége volna hamar. — Tehát csak a káosz marad és alkudozás a pártok felcsigázott szenvedélyeivel. A külföld felé pedig micsoda kép! Éppen most, mikor helyeztünk korántsem rózsás és bármely percben föllánghat a Balkán, akkor provokálni ilyen kavarodást idebenn!?

Slawata elgondolkozva felelt:

— Ez az egy, ami ellene szíó!

— Nemcsak ez. Sokkal általánosabb és mélyebb érvek vannak. A monarchia alapja a tradíció. Ezen alapszik, ez tartja fön. Az az ezeryi szál, ami az ország intézményeivel és a társadalmi osztályok különböző rétegeivel összeköti. Az az uralkodó, aki ezeket lerontja, aki lefelé nivellál, elpusztítja azt az alapot, amin maga az öröklődő királyság intézménye nyugszik. Tehet ilyet forradalom által fölvetett diktátor, akit csupán népszerűsége tart fön, vagy győzelmes hadvezér, akit a hadserge. Ezeknél egyetlen személy uralmáról van szó, ami legfeljebb addig áll fön, amíg ő maga él. Az ilyen nivellálhat, sőt okos, ha teszi, mert annál hatalmasabb ő maga, mentői tagozatlanabb az a társadalom, ami fölött uralkodik. A főhatalom öröklése azonban csak ott lehetséges, ahol a nép társadalmi osztályokra tagozódik, olyan osztályokra, kiknek hagyományja az örökös királyság. Mert az öröklődő főhatalom korántsem logikai eredetű, hanem érzésbeli. Az a koronás fő, aki maga forradalmosít, aki maga áll a demagógia élére, önmaga tán boldogulhat, de ezzel a tettevel a köztársaságot készíti elő, vagy országainak fölbomlását.

Slawata halk gúnnyal szólt közbe:

— Ez Montesquieu. — Esprit des lois.

— Úgy van. De amiért rég megírták, még nem kevésbbé igaz Különben azt hiszem, csupán teoretikus, amit itt beszélünk. ő felsége nem fog lemondani és az egész vita legalább egyelőre tárgytalan. Khuen elmegy, új kormány jön és az megcsinálhatja már most a választójog reformját, amit én is szükségesnek tartok. Justh ezzel szemben, úgy hallom, hajlandó az

obstrukciót beszüntetni és a hadügyi javaslatokat, ha egyévi érvénnyel is, de átbocsátani. Így hát ami a legfőbb, a honvédelem érdeke ki volna elégtve és már most teljes harmóniában meg volna az a reform, melyet a trónörökös kíván.

Amit erre Slawata felelt, az váratlan:

— Csakhogy Ferenc József alatt mi ezt korántsem akarjuk, sőt valóságos reformot nem is fogunk engedni. Legfeljebb valami tessék-lássék félmegoldást. Azt is csak ha muszáj. Az igazít a Hoheit akarja, megcsinálni majd trónralépés után, ő maga addig minden módon akadályozni fogja, sőt ha Lukács László következnek, ma valószínű, akkor egyenesen el is tiltja tőle.

— Még akkor is, ha ennek árán a hadügyi törvényeket azonnal tető alá lehet hozni? — csodálkozott Bálint.

— Akkor is.

— Nem értem! Hát a mai válságos helyzetben a Monarchia számára nem a hadi fölkészültség a legfontosabb? Nem ez az, amit maga a főherceg szorgalmaz?

— Hogyne! De nem ezért az árért! Dehát érts meg: — magyarázta a tanácsos — a Hoheit legfőbb tromfja mikor majd trónra lép, a választói reform. Más ne adja meg, csak Ő, mikor majd jön! Ha ezt most kivennék a kezéből, nincs semmi fogantyúja egyéb terveihez! Ezért nem szabad, igenis, nem szabad, hogy máma megcsinálják. Semmi szín alatt! Semmi szín alatt! Inkább maradjon egyelőre minden így...

Bálint fölugrott: alig tudta haragját türtőztetni.

— Hát ez mégis hallatlan egoizmus! Itt van a mi elmaradottságunk hadügyi téren, itt a folyton súlyosbodó nemzetközi helyzet. És akkor a főherceg tisztán személyi érdekből szándékosan akadályozza a saját jövődjé legegységesebb érdekeit!

— Kérlek, ne heveskedj! Az öreg úr nem élhet örökké és talán már rövid pár hónap múlva...

— ... Rövid pár hónap múlva hozzá lehet fogni azokhoz a kalandos tervekhez, amiket elmondtál. Világos tehát, hogy ez a fontos nektek. Semmi más, csak ez: széjjeltörni a meglévő mentői erőszakosabban, hogy helyébe valami nagyon ködös és nagyon bizonytalan „Gesamttmonarchiá“-t tegyetek. Hát ezért nincs senkitek, ahogy magad is mondtad. Mert ilyen fölfogás-

hoz csak az csatlakozik, akinek nincs veszténivalója, vagy olyan, akinek egészen más célja van, vagyis a fölbomlás maga.

— Igazán sajnálom, hogy így fogod föl, — szólt komor arccal most Slawata és ő is föllállt — sajnálom, mert benned egyik munkatársunkat láttam.

— Akkor ne sajnáld! Én semmi ilyen dologra sohase lettem volna kapható. Valóban, nincs mit sajnálni. Szervusz!

— Szervusz!

Bálint kézfogás nélkül sarkon fordult és távozott.

II.

A következő hetek alatt Abády sokszor gondolt vissza a Slawatával folytatott beszélgetésre.

Egyelőre ugyan, minden a régiben maradt, tekintve, hogy a lemondott kormány háromheti huzavona után újból megalkult. ő és pártja félretette a királynak sérelmes határozatot, a Resolutiot. — Khuen azonban csak ennek eltakarítására vállalkozott és két hét múlva véglegesen távozott, annál inkább, mert az obstrukció ezalatt is vígan folyt tovább. Április közepén valóban Lukács László lett miniszterelnök.

Nyilvános programja ugyanaz, mint az elődéé; de már bemutatkozása előtt is Justh-tal kezdett tárgyalni. Azután, is valójában csak vele, a többi ellenzéki nagysággal inkább formáságból.

És hírek járnak, sokféle és a benemavatottak számára képtelennek látszó hírek, mintha Lukács azon fáradozna, hogy Justhékkal karonfogva választó jogi blokkot hozzon össze, Tisza nélkül, sőt ellene. — Egy-egy tünet is erre vall. A delegációban, midőn Kossuth Ferenc hívei meg akarják támadni Auffenberg hadügyminisztert amaz illetéktelen átirata miatt, amit a Resolutio alkalmával tett és mellyel valóban beavatkozott magyar belső ügybe, az a váratlan dolog történik, hogy védelmére siet a Justh köréhez tartozó Batthyányi Tivadar. Váratlan pálfordulás ez. És más ilyen fordulás is tapasztalható. Az OMGE elnöke, Károlyi Mihály, aki bár mindig függetlenségi volt, alig két éve még Tiszával együtt vezérkedett a konzervatív tábor választójogi gyűlésén — úgy hírlik, átment az ellenkező oldalra és ő is közvetít a kormányfő és Justh között radikális alapon.

Mindezek csak lappangó hírek. Senki bizonyosat nem tud, de a belpolitikai légkör mind viharváróbbá lesz, miközben a technikai obstrukció vígan folyik tovább, megölve a közönség-

ben minden érdeklődést az iránt; ami a t. Házban történik, hiszen azt olvasni, hogy reggeltől délutánig apróságok fölött névszerint szavaztak a törvényhozók, vagy zárt ülést tartottak, valóban már nem érdekel senkit.

Abády ezek alatt csak akkor jött a fővárosba, ha szövetségi munkája ezt megkívánta. Elég sokat utazott Erdély, Budapest és Abbázia között, ahol az anyja április végéig maradt.

Ilyenkor szokott hazatérni onnan.

Így tervezte az idén is. De közbejött valami.

A Hungáriá-ban már le volt foglalva a szobája. Fia mindennap indulása hírét várta. Jött is Sürgöny, de abban más állott. Csak ennyi: „Most nem utazhatom. Levél megy. Anyád.“

Másodnapra rá megjött a levél. Szállodája borítékán idegen írás, nem az ő vékonyszálú, nagyon dült betűi. Bálint nyugtalanul szakította föl a borítékot.

Két levél volt benne.

A nagyobbik így szólt:

„Kedves Fiam!

Diktálok e sorokat, de azért ne ijedj meg, nem vagyok komolyan rosszul, csak kis baleset ért, ugyanis ma reggel, mikor fölbredtem, valahogy nem tudtam úgy használni a jobb kezemet, ahogy máskor. Erőtlen; olyan, mintha el volna zsibbadva. Minthogy délig nem javult, hát mégis elhivattam az orvost, bár tudod, mennyire útálok a doktorokat. Azt mondja, vérkeringési zavar és hamarosan helyre fog jönni. Masszírozást rendelt és borszesz-pakolást.

Csekélység az egész, de ilyen ügyefogyottan nem akartam elutazni. Ezért még itt maradok néhány napig, igazán csak azért, mert félkézzel kapaszkodni föl a vagonba és öltözni, vetkezni a hálókocsiban, inkább alkalmatlan, azt pedig, tudod, nem szeretem, ha segítenek nekem.

Szóval ne aggódj és teljességgel fölösleges, hogy ideutazz miattam.

Ezerszer csókollak . . .“

E levelet Abádyné nyilván régi komornájának, Terkának mondta tollba, mert a mellékelt féliven azonos írással ő tett jelentést:

„Csak azért írok, kézit csókolom, hogy megmondjam, hogy igazán így van, kézit csókolom és a Méltóságos Grófné igazán nincs rosszabbul, mint ahogy írja.

Igaz, megijedtem ma reggel, mikor láttam, hogy nem bírja a karját, de más nem volt vele, kézit csókolom, csak ennyi és a doktor nekem külön is azt mondta, hogy meg fog javulni, ha nem is olyan gyorsan, ahogy a Grófnének mondta. Bocsánat, hogy én is írok, de gondoltam jó, ha ezt megírom. Kézit csókolom.

Terka.“

Bálint azonnal Abbáziába indult, bár úgy volt megbeszélve Adrienne-el, hogy őt, aki május első napjaiban félhónapra Lausanne-ba szándékozott a lányához, Pesten bevárja és elkíséri Bécsig.

Ott két-három napot együtt tölthettek volna! Erről persze le kell mondani. Expresszlevelet küldött hát Kolozsvarra, magyarázva, miért kénytelen rögtön távozni és még azon az estén elutazott.

Anyját valóban úgy találta, ahogy megírták. Kezét, ujjait mozgatni tudja, de fogni csak alig tud vele. Bálint titokban fölkereste az orvost. — „Artherosklerosis, — mondta a doktor — okvetlen meg fog javulni, ha egészen tán nem is jön helyre. Csupán tünetként kell komolyabban számbavenni. Mint apoplexiára való hajlamot. Ez adottság. Védekezni ellene alig lehet. Talán jó volna, ha nyáron elmenne Gasteinba...“

Róza asszony úgy tett, mintha haragudna, amiért Bálint odajött, de nyilván nagyon örült neki. Még tizenhat napot töltek a Quarnero partján.

Az orvos prognózisa bevált. Valóban sokat javult az öreg hölgy keze, már írni is tudott valahogy, de tökéletesen sohsem állt helyre.

Az együtt töltött napok alatt Bálint úgy érezte, mintha

soha ilyen közel nem lettek volna egymáshoz, mint most. Úgy érezte, mintha anyjánál valami föloldódott volna., talán mert itt szállodában élve kevésbé uralkodik rajta ama kiskirálynői tudat, ami őt odahaza, főleg Dénestornyán, soha el nem hagyta. Hiszen ott sem volt ez nyilvánvaló. Különösen nem a fiával szemben. Mégis valami enyhébb, puhább van most rajta; tán az a fenyegető élmény a karjával — ami okvetlen kiválthatott halálváró gondolatokat is — okozta. Bálintnál ez már nem is sejtés, hanem bizonyosság. Annál melegebb törekedett lenni, egy hajszálnyival tüntetőbben szolgálatkész, de csak alig-alig, mert jól tudta, mennyire gyűlöl az anyja mindent, ami érzélgősséghez, vagy frázishoz hasonlít.

Május közepe táján indultak hazafelé. Bálint úgy számított, hogy Adrienné valószínűleg ekkortájt tér vissza és sürgőnyt küldött Lausanne-ba.

Érkezésük napján — bár fia nem javasolta, tekintve, hogy ilyenkor rettentően zsúfolt — oszonnára mégis a Gerbeaud-ba mentek. Abády Róza akarta így, ő újabban szeretett olyan helyen lenni, ahol sok az ember. Már Abbáziában is föltűnt ez a fiának. Váratlan volt. Hiszen mióta ismerte, anyja mindig kerülte a tömeget, sőt társaságba is alig-alig járt, vendéglőbe, cukrászdába pedig soha.

Most azonban a sokaságot valóban keresni látszik, mintha örömet okozna neki a körülötte zajló élet, az az élet, melynek múlására ébredt talán, ott a tengerparti hotelszobában.

Ahogy mostanság rendszerint, karonfogva sétáltak oda.

Valóban zsúfolva volt a Gerbeaud. Minden asztal, szék elfoglalva, a hosszú árusítóasztal előtt is ember ember hátán. Csak közvetlen az ajtó mellett tudtak helyet kapni. Abádyné a falnál, fia pedig tőle jobbra. Mellettük a márványasztalkát gyakran súrolva, a ki- és beözönlők tömege hömpölyög.

Róza asszony nem bánta. Mosolyogva kavarta a nagysokára elhozott haboskávét. Kissé kiülő, nagy, szürke szemével a sokaságot figyeli; kifelé törekvőket, betologó divatos hölgye-

két; nyilván mulattatja mindez, pedig némelyik alig pár araszra van tőle!

„Csodálatos! Régebben hogy utálta volna ezt a közelséget! — gondolta Bálint és belehajolt a teáscsészéjébe.

*

Rozsdabarna vászonba öltözött magas nő jelent meg az ajtóban.

Adrienné.

Alig jutott be a kifelézőnlők árjával szemben. Így is ki kellett térnie, hogy helyet adjon nekik. Félreállt. Éppen Abádyné asztalához háttal.

Itt állt már, mikor Bálint meglátta. Persze megismerte azonnal.

Öröm száguldott végig rajta, de rögtön utána ijedség. Mi lesz most! Ha ilyen közelből Addy nem veszi észre és nem köszön az anyjának, az öregasszony ezt szándékosságnak veszi. Másrészt képtelenség, hogy pusztá köszönéssel maradjanak ilyen közvetlen közelségben! Szükséges ilyenkor néhány szót váltani, akármilyen semmitmondót, különben sértőbb, mint meg nem látni egymást. Addyn nem múlik, de milyen lesz az anyja? Évek óta gyűlöli Adrienne-t; évek óta nem látta és azelőtt is bálon, bazáron ha véletlen találkozott vele, fagyosan biccentett és elfordította a fejét. Mi lesz most?! És szörnyű volna szemtanúja lenni, miként bántja meg — nem szóval, de magatartásával — azt a nőt, akit ő minden idegével szeret!

Mindezt egyetlen másodperc századrésze alatt gondolta végig és szíve összeszorult.

És ekkor csodálatos dolog történt!

Abády Róza balkezeivel megérintette Adrienné karját.

Barátságos hangon mondta:

— Adrienné! Hát meg se látsz?

Meglepődve fordult meg a fiatal asszony. Annyira váratlan volt az ő számára is ez, hogy első pillanatban nem talált szót. Azonnal magához tért azonban, köszönt és ajkaihoz lemelte Abádyné kezét. Ebben az önkéntelen mozdulatban több volt a

szokásos üdvözlésnél. Meglett asszonyok csak olyan idős hölgyeknek csókoltak kezét, akik közeli rokonuk. Ebben hála volt, majdnem alázatos hála. Aztán Bálint felé köszönt az asztalon keresztül.

Abády Róza a fia elhagyott székére mutatott:

— Nem ülsz ide hozánk? Igaz, hogy szükén vagyunk — vagy tán van társaságod?

— Köszönöm. Egy percre csak, ha megengedi, — válaszolt Adrienné — én csak vásárolni jöttem.

A hangja elfogódott. Annál nyugodtabb, sőt derűs az öregasszony. Majdnem boldognak látszik. Az a kegyosztó királynői szerep támadt föl benne, amit mindenkor szeretett. Ajándékot adni; meglepőt adni; fölülről, az ő trónja magosságából. És jószág. Halk és elnéző gúny is fia és Adrienné megilletődésén. De mindebből semmit sem mutatott. A legtermészetesebb módon beszélt, elég bőségesen, hogy átsegítse őket a társalgás első percéin. Mondta, hogy Abbáziából jön, hogy ott töltötte a telet, aztán kérdezte Milóth Ákost és Margitkát és Addy leánykáját, a kis Klémit, kiről hallotta, hogy Svájcban van, okos dolog, hogy ott nevelik...

— Éppen neki akarok bonbont küldeni. Az igazgatónő- és az osztályfőnöknőnek is. Mindig szoktam, ha visszajövök onnan. Lássák, hogy az ember elismeri őket!

Aztán hozzátette, igazában ok nélkül:

— Csak ma délután érkeztem az ötórás gyorsal...

Tán igazolni akarta, hogy nem tudott Abádyék ittlétéről; hogy Bálinttal nem beszélt össze.

Még néhány mondatot váltottak, aztán a fiatalasszony elköszönt. Bevegyült a vásárlók tömegébe, majd három csomaggal távozott.

Az ajtó előtt — midőn átment Abádyné mellett — kissé meghajtotta a fejét. Sárga szemeiben mintha meghatódás csillogna.

Negyedóra múlva Bálint hazakísérte az anyját. Szótlan sétáltak a szállodáig. A csarnokban váltak el. Ott se beszéltek mást, csali a ma esti programot, mert innen hírt hallani a kaszinóba indult Bálint, ő búcsúzáskor hajszálnyival hosszab-

bán csókolt kezét, Abády né pedig kis kövér kacsójával megcirógatta a fia orcáját.

Csupán ennyi jelezte számukra egyik részről a hálát, másik részről a kiengesztelődést. Többre nem volt szükség.

A kaszinóban ismét nagyon sok ember. Ismét vihar készül.

Lukács az utóbbi hetek alatt megpróbálta a katonai javaslatokat — mint provizóriumot — bár egyévi érvénnyel átvenni. Ennek ellenében kétféle módozatú választói jogot is fölajánlott Justh-nak. Nem jutott vele célhoz. Annál kevésbbé, mert Apponyi nyilvános beszédben kimondta, hogy ő és hívei katonai, törvényekről még tárgyalni sem akarnak, Justh pedig keveselte a jogkiterjesztés mérvét,

A függetlenségi párt kettészakadása már magában is csorbítja a béke esélyeit, mert Justh-tal ha megegyezéshez közeledik, a Kossuth—Apponyi-töredék azonnal rálicitál nemzeti követelésekkel. Minthogy pedig Justh sem vállalja, hogy a másíknál kevésbbé hazafiasnak látszassák, annál radikálisabb reformot kell kívánnia. Hogy Lukács keze a reform terén a trónörökös által kívánja, arról csak ő maga tudott, más senki. Így tehát Justh-ék mind makacsabbul követelték a mélyreható reformot és azt hitték: csak a miniszterelnökön múlik a több, vagy kevesebb. A technikázó obstruálás a parlamentben teljesen az ő kezükben van, amit minden erővel használnak is. Nem is folyik egyéb a Házban, mint névszerinti szavazás, szavazás, szavazás, aztán zárt ülés, aztán szavazás végnélkül.

Így került előtérbe most Tisza.

Még semmi sem történt, de bizonyosra tudják, hogy Berzeviczy utóda, Návay házelnök lemond és Tisza fog a helyébe tűni!

Ez parlamenti erőszakot jelent. Olyan valamit, amit Tisza már 1904-ben próbált, mint kormányfő.

Abády majdnem némán járkált a politizálok között. Egyegy csoportnál maradt negyedóráig, aztán ment másíkhöz, hogy

ott is csak ugyanazt hallja. Mindenütt a gyűlölet beszélt, gyűlölet Tisza ellen, mindenütt, ahol bármily árnyalatú ellenzékiek találkoztak össze, akkor is, ha hitihű 67-esek, Andrásyék, vagy néppártiak, akkor is ha 48-asok. Különbség nem volt köztük.

A kormánypártiak között nincs ilyen egyhangúság. Az a néhány ember, aki Tisza környezetéből itt van, fagyosan hallgatag; a többi inkább Lukácshoz tartozik, vagy abba az akaratlan tömegbe, mely minden nagyméretű gyülekezet legszámosabb része, abba a passzív sokaságba, mely a siker után indul és kerül mindent, ami kockázat. Ezek aggodalmasak, nyugtalanok, fejszóválók. Bölcseségről adnak elő és higgadt mérsékletéről. Nyilvánvaló, hogy be vannak ijedve. Az 1904-évi házszabálysértés és az arra következő bukás emléke van a csontjaikban. Azzal bíztatják egymást, hogy Tisza tekintélye elég erős lesz arra, hogy békésen megoldódjék a helyzet, hogy nem lesz szükség erőszakra, elég lesz az a fenyegetés, amit Tisza pusztá elnöksége jelent. És ellenfeleik előtt itt-ott elejtenek egy-egy szót, amit majd, ha az erőszak balul ütne ki, igazolásukra szolgálhat, bizonyítékul, hogy ők egyénileg illet sohasem pártoltak, sőt valójában ellene voltak.

Nagyon elszomorodott Bálint. Maga előtt látta Tiszát, aki kockára teszi egész jövőjét, halálos gyűlölettel magával szemben és árulásra kész sokasággal maga mögött. Mentői tovább gondolkozott ezen, annál jobban aggódott.

Abban nem kételkedett, hogy maga az erőszakos szavaztatás sikerrel ne járna. Tisza, ha félretéve a házszabályt, elnöki székből enunciólná a javaslatok elfogadását, a többség éljenezni fog, az ellenzék tombolni és lármázni; ennyi lesz, más semmi. De azután, mi lesz azután? Akkora gyűlöletet halmoz magára Tisza, hogy egész életére kizáródik az alkotó politikából. Hatalmas egyénisége a magyar közélet számára elvész és ez annál inkább történhetik, mert az ő fejét fogják majd eladni a saját hívei, talán maga ez a kormány, vagy a következő, hogy helyreállítsa a parlament normális életét. A gyűlölet ellene azonban fönmarad örökre, annál inkább, mivel nemcsak hogy az ellenzékiek ápolni fogják a maguk tömegeiben, de a kormányképesek is ugyanazt fogják tenni, hogy a legkomo-

lyabb miniszterelnökjelöltet kiszoríthatják a versenyből. Így a jövőben éppen az a férfi lenne kizárva minden aktív szerepből, akiről Slawata azt mondta, hogy a Belvedere kalandos terveinek legkomolyabb akadályja.

De hol van más megoldás? Hogy képtelenség így kormányozni tovább, az bizonyos. Képtelenség valóban, hogy a parlamentnek egy maroknyi csoportja megakadályozhasson mindent, amire az országnak szüksége van. És nyilván nincs más mód, mint letörni az örökös obstruálást. Szükséges-e azonban, hogy Tisza maga vállalja ezt a szerepet? Nem találhat-e valaki más, kemény, higgadt embert, aki ezt végrehajtja? Aki nem olyan államférfi, mint Tisza, akinél tehát nem akkora veszteséi, ha a jövőben ki is szorul a cselekvő politikából? Igen! Az más volna!... Mert a közvélemény természete, hogy számára nem az a döntő: ki irányított valamely cselekvést, hanem az: ki vitte végbe. A név az, amire emlékszik; a vezérlő akaratot hamarost elfelejti.

Igen! Ezt kéne szóba hozni!

Soká töprengett Bálint, beavatkozzék-e? Nem tolakodás-e, ha teszi? De annyira aggodalmasnak, olyan fontosnak tartotta Tiszának legalább elmondani mindazt, amit elgondolt, hogy másnap reggel találkozást kért tőle.

Tisza készségesen jött hozzá kora délután.

Előbb Bálint beszélt elég hosszan. Vallotta, hogy a szándékával egyetért. Elmondott mindent ama közgyűleletről, amit a végrehajtás okvetlen ki fog váltani. Ismerte azonban partnerének önzetlen puritánságát, említést sem tett olyanról, ami személyes jellegű. Sőt hangsúlyozta, amit különben őszintén is vallott, hogy az ország érdekével szemben az egyéni érdek számba sem jöhet. Itt azonban nem erről volt szó. Majdnem goromba formában mondta, nehogy bóknak hasson, hanem ami valóban volt, igazságnak: hogy nem az a kérdés, sőt egészen mindegy, hogy Tisza egyénileg ebbe belepusztul-e vagy sem, hanem arról, hogy lévén ő az egyetlen államférfi, aki az országot megvédeni képes az alantas és a legmagasabb rangú fölforgatók ellen, őt, az ország jövődő oszlopát nem szabad olyan föladatnál elhasználni, amit más kisebb kaliberű ember is elvégezhet.

És javasolta, hogy a házelnöki tisztet ne vállalja, hanem ültessen oda mást, — hívei között bizonyára talál ilyen — aki irányítása mellett elvégezi a szükségset.

Tisza figyelmesen hallgatta. Szemüvegjének vastag leneséi óriásira nagyították amúgy is nagy, szürke íriszeit, nem szólt közbe, talán egyszer sem.

Mikor Bálint bevégezte, részletesen válaszolt, körülményesen. Elismerte, hogy sok mindenben igaza van Abádynak, kétségtelen, hogy aki letöri az obstrukciót, kockáztatja további pályafutását. De ő annyira fontosnak, annyira életbevágónak tartja helyreállítani az országgyűlés rendjét, hogy ezt ma mindennél elsőbbségnek tartja. Nem szabadkozott az ellen, amit Bálint az ő hivatottságáról mondott. Valóban, csak póz lett volna, ha letagadja, hiszen aki egy fejjel magasabb a legtöbb embernél, okvetlen tudatában is van ennek. Tiszától pedig minden póz távol állott. Hogy a jövőben az országnak sok más vonatkozásban szüksége lehet rá, azt elismerte. Mégis el van szánva, hogy önmaga cselekszik. Senki mást nem állíthat oda, mert éppen az ő tekintélye szükséges hozzá. Nem fogja megbánni, még altkor sem, ha azután kénytelen elhagyni a tevékeny politikát. Nemzetének szüksége van erre és az ügy megéri ezt az áldozatot is.

— Nyugodtan vonulnék vissza, ha kell.

Okfejtése mint a jól kovácsolt lánc. Egyetlen hézag sincs rajta. Főlöskézes szó sincs. Mintha bronzba volna öntve minden mondata.

Fölállt. Miközben a folyosóra kíserte Bálint, jószándékát megköszönte pár barátságos szóval. Aztán magas, szélesvállú alakja elhaladt a lépcső felé. Egyenes tartásban ment, nyugodtan. És eltűnt a fordulónál.

*

Május 22-én elnökké választják Tiszát.

A szocialisták — kik e tényben az „általános titkos“ bukását látták — sztrájkot hirdettek. A munkások, a hozzájuk csatlakozó csőcselékkel villamosokat és nehéz szállító-kocsikat dön-

tenek föl, hogy torlaszt építsenek. A tömeg a parlamenthez akar jutni. Az Alkotmány-tér sarkán rendőrségbe ütközik, akiket kövel dobál. Néhány revolver is eldördül. A rendőrség közibe lő. Hat halott, 182 sebesült.

Ez történik kinn a téren, mialatt a törvényhozók odabenn tovább szavazgatnak apró semmiségek fölött.

Az egész országot viharváró hangulat lepi el.

Csupán ezt érzi mindenki, csak ezt látja. Pedig suba alatt tárgyalások folynak, mégpedig Tisza háta mögött. Titkos üzenetváltás Lukács László és a függetlenségek közt. A miniszterelnök még utolsó percben tán meg akarta próbálni a békés megoldást választó jogi alapon. Ma is bizonytalan, hogy valóban mi történt. Kétségtelen azonban, hogy jogosan-e vagy nem, de Kossuth és Justh azt hitték, hogy megvan az egyesség. Csakis ez magyarázza, hogy Kossuth június 1-én az összes függetlenségek nevében kér szót és mintegy 120 százaléknyi választójogi kiterjesztés áráért följánlja az obstrukció megszüntét. Lukács kitérő választ ad, de másodnapra rá végleg elutasítja. Lehetséges, hogy Tisza miatt visszakozott; valószínűbb azonban, hogy utolsó percben a trónörökös hozzájárulását nem tudta megkapni, hiszen a főherceg minden mélyreható reformot megtiltott neki.

E csalódás szörnyen fölháborítja a 48-as vezérlöket. Ilyen dühös hangulatban nyílik meg a *következő* ülés.

Bálint — aki múlt héten hazakísérte az anyját — ekkor jött vissza. Június 4-ére érkezett. Tudta, hogy számára fájdalmas lesz, bármi történik is a parlamentben. Az alkotmány szentségének hitében nőtt fel, a hagyományok tiszteletében. És sokkal fájdalmasabb látni, mint lapokból olvasni. Mégis vonzotta, hogy ott legyen, ugyanúgy, mint most nyolcadtól éve, mikor a darabont-kormány katonaságot küldött a képviselőházba. Most is ilyesmi történhetik, de most a szenvedélyek erősebben föl vannak csigázva, az utcán már lövöldöztek, lehet, hogy a gyűlésben is fognak ős Tisza nem az az ember, aki ne állna első sorba. Bálint gyávaságnak érezte, ha nem volna ott.

A gyűlés vihar jegyében nyílik meg. Mindjárt az elején

az időprédálás egyik bevált eszközével próbálnak élni: a házszabályokhoz való fölszólalás címén jelentkezik valamelyik edzett szóharcos. Ezzel háromnegyed órát jól el lehet tölteni. Tisza nem veszi figyelembe. Erre irtózatos zsvivaj tör ki a baloldalon, verdesik a padokat és persze azonnal zárt ülést kémeik.

Tisza vár. Bálint a szemközti félkör pereméről kitűnően láthatta.

Vár, míg valamennyire elcsitul a lárma. Mozdulatlan ül az elnöki székből; a napfény elsiklik rövidre nyírt, kissé már őszülő haján, óriási szemüvegei mögött nem látszanak a szemei, homloka alatt csak két tündöklő tallér villog. Végre komolyan szólal meg:

— Azzal a kéréssel fordulok a Ház összes tagjaihoz, álljanak meg végre a borzasztó lejtőn, amelyen az obstrukcióval az ország összes közügyeit juttatták...

Bizonyára ő maga is tudta, hogy minden ilyen kérés milyen hiábavaló. Fütty, padverdesés, lábdobogás és ordítás a válasz. Tisza rendreutasításokat osztogat folyton, aztán folytatja. A hangja ünnepélyes; csak mikor ellenfelei szavait idézi, csendül benne valami gúny:

— Én, mint a Ház rendjének őre, hivatalos kötelességemnek tartozom azzal, hogy az obstrukcióval, amelyről gróf Andrassy Gyula azt mondta, hogy az klotür húsz ember kezében, azzal a technikai obstrukcióval, amelyről gróf Apponyi Albert azt mondta, hogy az ország és nemzet jogait bitang jószágá teszi... — a befejező ige: „leszámoljak“ — már belevész a pokoli zajba. Öklök emelkednek a balszélső padokból, egyesek fölgráznak üvöltve, de Tisza hangja átdörög a zajon:

— Fölteszem a kérdést: elfogadja-e a Ház a véderőről szóló törvény javaslatot... igen vagy nem?

A többség föláll. Az elnök kijelenti a határozatot. Tehetetlen dühében az ellenzék vadul szitkozódik és durvaságokat ordít, ezt is csak hiába, mert mitsem lehet hallani, olyan nagy a lárma, miközben Tisza bezárja az ülést, fölkel és nyugodtan, lassan, mintha sétálna, lejön az emelvényről.

Ez történt délelőtt.

Abády korán ment a délutáni gyűlésre. Még alig múlt

félnegy, mikor benézett a terembe. Az ellenzékiek már mind ott vannak, mert persze meghallották, hogy Tisza rendőrséget hívott a parlamenti palotába és attól féltek, hogy később kordont vonnak a bejáró-ajtókhoz és nem jutnának be. Telve voltak hát a baloldali padok kevés kivétellel. Inkább jókedvű társaság. Viccelnek egymással, nagy bizakodásban. Egyik-másik sípot is hozott, vagy csöngetyút, ezeket mutogatják egymásnak. Halkan próbálgatják is. Majd lesz itt tánc! Óriási hecc lesz!

Négy órára bevonul a kormánypárt és viharváró csönd fészül a teremben.

Mihelyt Tisza megnyitja az ülést, kitör a botrány. Síp, dob, kukorékolás, röhögés. Az elnök egyetlen szavát sem hallani, csak az látható, hogy a szája mozog és ceruzával jegyeget valamit. Majd fölkel és kimegy. A kormánypárt is vele. A lármázok azt hitték, hogy győztek.

Nem sokáig hitték.

Mert most széjjelnyílik a balszélső plüsfüggöny. A háznagy jelenik meg az ajtóban, kezében cédula; mögötte aranygalléros főtiszt és sok rendőr. Komor arccal jönnek és átkanyarodnak az ellenzéki padsorok elé.

Onnan, ahol Bálint állt, nem jól látszott, mi történik. A rendőrsisakok sűrű fala mögött valami vitatkozás van, talán lökdösődés is.

Ekkor Károlyi Mihály, aki véletlenül a folyosón volt, megjelenik a balközép ajtóban. Fölugrik a szélső padsor írópultjára és onnan fehércipős lábaival átlépve a padban ülők vállán, széjjeltárt karokkal tornyosul ki egyedül, magasan, végig a pultok tetején lesiet és Justh elé ugrik. Két ökle nekisujt a legközelebbi rendőrnek. Bizonytalan innen, leért-e az ökle, mert már abban a pillanatban gyakorlott karok fölkapják a levegőbe. Négy rendőr hanyattfekve viszi ki az ajtón, ő volt az egyetlen, aki nekitámadt a rendőrségnek, pedig a kivezetendők lajstromán az ő neve nem is szerepelt.

A többi már megelégszik a „szimbolikus erőszakkal“. Az aranygalléros megérinti a vállát, mire az illető főikéi és két sisakos közt békésen kísétál.

Különben Abády az első néhány kivezetés után elment.

Eljött a gyűlésre, mert azt hitte, kötelesség. Ott maradt, míg bevonult a rendőrség, ámbar biztosan tudta, hogy e tény legbensőbb érzéseit föl fogja háborítani, dacára annak, hogy ítélete belátja, mennyire szükséges. Ott maradt, akárha meg volna ígézte. Így van, kinek szemeláttára valami szörnyűség történik és, bár borzad tőle, de nem tud elfordulni, nem tudja behunyni a szemét, oda kell néznie, látnia, amíg végbemegy.

Fanyar szájjal lépett ki a folyosóra. A folyosó üres. Nyilván Tisza kiadta a parolát, hogy pártjából senki se lézengjen ott. Még a teremőrök is eltűntek.

Gyorsan ment. A földszinti előcsarnokban két-két rendőr között három-négy kivezetett képviselő. Bálint kalapért, botért betért a ruhatárba. Mikor ismét a csarnokba lépett, azok a képviselők és páros kísérőik még mindig ott voltak. A kijárókapuba torlódnak.

Abády nem értette. Mit várnak ezek itt? Talán igazoltatják őket, vagy csoportosan tovább akarják vinni?

Nem! Fotograf álnak.

Szemfüles újságírók állnak kívül és az aláhaj tó-oszlop közéből fényképeznek. A kivezetett „áldozat”, mielőtt rendőrei szabadra bocsátanák, megáll velük a küszöbön. Ott lekapják, aztán a következő trió lép a helyébe.

Kuthenváry Marót jön most sorra. Tapasztalt újságíró ember. Jobban tudja, miként kell. Kéri a két rendőrt, kísérenék kissé tovább, ki az oszlopok elé, a napra, mert itt árnyékban vannak, rosszul sikerülne a kép. A rendőrök szabadkoznak.

Parancsuk csak idáig szól, az országház ajtójáig, tovább nem. Kuthenváry azonban nem tágít. Nagyon okosan érvel. — Az aláhajtó jogilag még a palotához tartozik. Nemde, össze van építve a fallal? Tehát ott végződven az épület a szélső boltívnél, nem vétenek a parancs ellen, ha kikísérik alájal Sőt így kell azt értelmezni. E jó argumentumot megtámasztja két szivarral. Így aztán sikerült.

Igazán szép fölvetel lesz. Komor méltósággal áll az áldozat pribékjei között. Minthogy itt erőszakról van szó, kérte: fogják meg kétfelől a karját. Már távolságot vesznek a fényképezek, mikor Marót úr közbekiáltja: „Halt“. Gyorsan le-

kapja a kalapját, átadja az egyik rendőrjének. Aztán újra fölveszi a pózt. — így lesz jó! Most!

Valóban gyönyörű lesz. Petőfire stilizált fején dús hajzatát lobogtatja a szellő. Magas termete jól érvényesül alacsony őrei között.

Abády éppen akkor jutott ki a térre.

— Szervusz, Bálintom! — kiáltott hozzá Kuthenváry megszűröl. — Ezt Csíkba küldöm a választóimnak! Száz példányt csináltak. Kitűnő propaganda az ilyen...!

A következő üléstől kezdve az országház köré rendőrkordont vontak.

Mégis harmadnapra az egyik kizárt, elég névtelen képviselő, akit Kovács Gyulának hívtak, bejutott a hírlapírói karzatra, onnan beugrott az ülésterembe és három revolverlövést adott le Tiszára, a negyediket pedig önmagára.

Tisza nem sérült meg. Mozdulatlan maradt a helyén. Látva, hogy a merénylő összeesik, azt hitte, hogy meghalt. Minden-napi hangján — olyan szabatosan, mint mindig — mondta:

— A most lefolyt eset *egy* szerencsétlen örültnék a cselekedete volt, aki kivonta magát az igazságszolgáltatás keze alól. Azt hiszem, eljárása és sorsa fölött azzal a részvétellel térhetünk napirendre, ami kijár minden szerencsétlen örültnék...

Az ellenzéki pártok azután már nem jártak be a Házba. Persze „manifesztumot“ intéztek az országhoz. A közönség fásult érdektelenséggel olvassa.

A képviselőház gyorsan letárgyal új házszabályt, öt-hat sürgősebb törvényt, persze mindent egyhangúlag, aztán megkezdí nyári szünetét.

Bálint ezeket nem várta be mind. Hazautazott Erdélybe.

III.

A gőzfűrészek gatterei mind mimikában vannak. Ütemes suhogásuk kihallatszik messzire, át a vastag fenyőrönkök hosszú garmadáin, a fűrészpor-dombokon, a szépen osztályozott készáru deszkák, gerendák, lécek két öl magas szabályszerű kockáin, — egész kis városka ez külön kerített helyen, — át a gépház, kantin és üzleti épület kátránypapírfedte épületein és végighangzik a havasalji völgyön, a Retyicel völgyén.

Ragyogó napsütés csap függőleges sugárral, mert dél lesz nemsokára. Árnyék úgyszólván sehol. A még az erdőn megbánott rönkök oszlopszerű testén vékony vízszintes fénylések villannak, annyira sárnák; a frissen vágott deszkák felülete halványsárga bársony; a fűrészporhalmok mintha sáfránszín hóból volnának. Minden tiszta az ilyen gőzfűrész körül.

Egy órája, hogy ide jött le Abády a Fraszinet gerincéről; az újra erdősített vágottból, hol az ottani ültetést kellett számbavenni. Winkler erdőmémők, Zutor András Mézes alerdész és két kerülő járt vele. Itt pár száz méterre a fűrészről van a Szkrind-i erdészlak; itt fognak majd ebédelni, mielőtt ő neki-vág a kucsuláti hágónak. A sátor már elindult arra, más két gomyikkal és váltott lovakkal, mert hosszú útjuk van, estére föl kell jussanak az Urszója oldalába, a Bélés-patak forrásához az Abády-erdőség legdélibb pontjához.

Bálint később indul. Az ő sebes paripáján félúton utoléri őket. Itt a vállalkozókkal van még előbb dolga, a vágató Frankel-cég üzemi főnökével.

De most nem az irodából jön, hanem a deszkarakodó labirintvárosából. Egyik szűk utcácska torkolásán lép ki.

Ugyanakkor, vagy száz méterre onnan, a rakodó legtulsó sarkán Kula, vagyis Lung Nyikuláj lopózik ki, az öreg Juon

aluj Maftyé unokája, az a jóakaró pejkójai legény, aki Abády Bálint bizalmasa régóta.

Lesiet a patak melletti füzesbe. Ott át a jobb partra és eltűnik a községi erdő sűrű bokrai közt. Mert korántsem megy haza, hanem el Meregyóra, ahol szükséges, hogy megforduljon, hiszen hazulról azzal indult el, hogy hat sajtot ad át Szkrinden a kantinosnak, onnan pedig átmegy Meregyóra a bíróhoz, akinek két lova eladó. Mert a havason roppant kell vigyázni, betartani pontosan, amit ürügyként mondunk. Mindennek híre megy, mindent ellenőriz mindent megtud mindenki, akár újságban olvasná. Márpedig azt, hogy Kula találkozott a Maxiásza gróffal, meg ne tudja senki!

Azért is beszélték meg jóelőre és roppant körülményesen Zutor Bandi Mézes és Kula, hogy csak itt, ha a deszkarakások között találkoznak, csak akkor nem látják sehonnan, csakis úgy maradhat titok. A Mariásza bejön fűrészfelől, Kula pedig túlról. Megállapították pontosan a napot és hogy déltájt a Pejkójároi jól látszik a Fraszinet-gerinc. Nem kell tehát más értesítés, csak azt kell figyelni és lejönni ide, ha látja, hogy lefelé indulnak onnan. Így volt ez jól és Kula már ott leskelődött, mikor Abády belovagolt a telepre.

Mert nagy dolog, amibe fogott Lung Nikuláj. Veszedelmes dolog, ő adatokat hoz Simó Gaszton ellen, aki Gyurkucán körjegyző. Az pedig hatalmas ember, valóságos basa.

Rengeteg kárt tett a havasiaknak, sokféle módon, különösen a pejkójabelieknek. Egyik, hogy uzsorásokat pártolt, összeállva a gyurkucái pópával. Igaz, hogy az első uzsorás már rosszuljárt. Azt agyonütötték, rágyújtották a házat és elégették, amit a leveles ládában találtak. A Pejkója gazdái mégis majdnem tönkrementek akkor; már sokan csak bérlők azon a földön, ami azelőtt az övék volt. Akkoriban Abády megpróbálta megvédeni őket és ügyvéddel kínálta, de a gazdák nem álltak rá, tán nem is nagyon bíztak és féltek a pópájuktól. Próbált fegyelmet indíttatni Simó ellen és áthelyeztetni, de a vármegyén azt válasszolták, hogy erre nincs jogalap. Így hát minden segítségi szándéka hiábavaló volt.

Mindez hatodfél éve történt. Azóta is próbált a Maxiásza

adatokat szerezni, amivel fölléphet a basáskodó jegyző ellen, de a havasiak közül nem akadt idáig senki, aki adott volna ilyet.

Most azonban akadt Nem uzsorás dolog, hanem más.

Gyakori ugyanis, hogy a jegyzőnél fizették ki adójukat a gazdák. Simó úgy állította, hogy csak szívésségből veszi át. Már régebben is előfordult, hogy kis baj volt ezzel. Az adóhivataltól irás jött, amiben „újra“ követelték. Simó ilyenkor azt mondta, hogy ez csak tévedés és ő majd elintézi. El is intézte talán; bizonyos csak annyi, hogy végrehajtás nem jött. De most legújabban komolyra fordultak a dolgok; egyedül a PejkJán három ember is van, aki árverés előtt áll olyan többéves adóért, amit Simó uram annakidején átvett. Egyik éppen Kula nagyapja.

A fiatal Lung ezt a régi nyugtát hozta le, az árverési végzést és egy ügyvédi meghatalmazást, amire az öreg Juan aluj Maftyé rátette a krucsáját. Ezeket adta át Bálintnak ott a farkások között.

Még alig hangzott el a gőzfűrész fölött a déli dudaszó, mikor Abády elbúcsúzott embereitől és tovaindult. Jóltartott almásszürkéje serényen poroszkált. Félórába se került és már a hágó aljához ért.

Egyedül volt. Lovával úgyse bírna más mokányló lépést tartani, vezető sem kell, ismeri ő az utat jól. Máskor is legtöbbször így járt a havason, ha nem dolgot végzett, hanem passziózott, vagy vadászni akart. Ilyenkor előreküldte a pakkot, aztán utánuk ment, ahogy kedve tartotta, mert úgy szép az erdő, ha egyedül vagyunk benne.

Most is vadászat a bevallott cél. Az Urszója rétjén legeltető juhászok jelentették, hogy több farkas jár ott minden éjjel. Sok kárt is tettek már. Igaz, hogy ez a jelentés már több mint tíznapos, Bálint még Kolozsvárt kapta, mégis, bár a farkas nagyon kóbor vadállat, lehetséges, hogy még ott találja őket. Meg kell próbálni, hátha sikerül.

Véletlen, hogy ordasok jártak az Urszóján. Nem véletlen azonban, hogy Bálint oda akart menni, éjjeli szállásra és egye-

dül. Ha ez az ok nem kínálkozott volna, talált volna mást. Mert így volt megbeszélve Adrienne-el.

Réges-régóta vágytak arra, hogy egyszer összejöjjenek a havason. Idáig ez csak olyan álom volt, amiről sokszor beszélgettek, mint távol jövőbeli gyönyörű dologról, de mostanság megvalósítani teljes képtelenség, hiszen szétszaladna rögtön a híre. Most a nyár elején közelébb jutottak hozzá egészen váratlanul.

Az történt ugyanis, hogy Milóth Margitka Mezővarjas közelébe, Magyartóhátra költözvén, beleütötte gébicsforma finom orrocskáját az apja gazdálkodásába. A jó öreg Zakata zsimbelt és kiabált: —,A saját leányom rabol ki, szegény vénembert!“ — de Margit nem törődött vele, hanem férjével számbavétette az öreg úr vagyonát azon a réven, hogy Alvinczy Ádámnak foglalkozás kell. Így jött rá, hogy van az apjának egy erdőbirtoka valahol nagyon fönn a Felső-Aranyoson, nem sok, mégis valami kilencszáz hold vegyes bükkös. Nem jövedelmez persze semmit. Hát ezt meg kell néznie Ádám — és Ádám felrándult oda. Nem is rossz erdő. Van benne sok szép bükkfa, ami ott persze értéktelen. Szép fenyőfiatalos is azokon a részeken, ahonnan a paraszt-szomszédok sok évtized óta kilopták a szálfát. — Hát ez nem maradhat ennyiben, határozott Margit. Az erdőt őriztetni kell, bűnös prédaság így hagyni, különben a fiatalost is kilopják karácsonyfának. Erdőőri házat ácsoltatott hát össze a délnek néző homlokon, vizsgázott erdőszolgát fogadott és beleköltöztette.

Ez múlt évben történt.

Az idén májusban az Alvinczy fiúcska számárhurutot kapott. Már kilábolt belőle, de az orvos nagyon ajánlotta: utókúrára vinnék alpesi levegőre.

Minek mennének messzi valahová, drága szállodába — gondolta Margitka — mikor ott van az az erdőszlak Albákon? Jé magasan van az is, ezerkétszáz méteren, gyönyörű kilátással; a ház új és tiszta, ott ellakhatnak két-három hétig és nem kerül semmibe. Levegő pelig van ott elég, igazán alpesi, annál alpesibb már nincs is!

Tehát június végén ide költözött föl Margitka a fiával és

szobalányával, aki a gyereket is dajkálja és magával vitte a szakácsnéját. Egészen jól meglesznek itt két-három hétig. Az erdőőr, mialatt ott vannak, az istállóban lakik. Nyári kemen-cét ütnek össze az udvaron és így a ház két szoba konyhája bő-ségesen elég hármuknak és a fiúcskának.

Margit kiszállása a havasra tette lehetővé a régi álom meg-valósítását. Adrienné pár napra meglátogatná a hűgát és azzal az indokkal, hogy onnan a Bélésén és Bánffyhunyon keresztül Almásköre akar menni, könnyen eljöhét az Urszójára, ami már a Bélespatak forrásvidéke és a felsőaranyosítól alig három óra járás. Itt meghálhat a Bálint sátrában és másnap át a valkói erdőségen, lejut a Szamosra, hol az állami fűrésztelepnél várja az almáskői fogat.

Így tervezték meg a legapróbbig és Abády nagyon meg-örült, mikor farkasokat jeleztek az Urszóján, mert így az egész havas előtt meg tudja indokolni, miért megy oda és miért kíván ott egészen egyedül maradni.

Ez pedig szükséges, mivel Adrienné hírnevét még a ha-vasiak előtt is meg akarta óvni.

Persze, több napba telt, míg ezt mind elrendezték.

*

Közeljárt már az est, mikor át a valkói uradalmon Abády karavánja kiért a Kalinyásza felső szélére, mert bizony nagy út ez a Szamos völgyétől. Itt még rövid gerincen kell átjutni, hogy az Urszójába jussanak. Mégis még átmentek és sikerült a sátrat fölállítani, mielőtt beállt a sötétség.

Zutor András Mézes és a két gornyik a lovakkal azonnal visszatértek a Kalinyászába. Onnan ne mozduljanak és ne is járkáljanak az erdön, míg Bálint hírt nem ad vagy maga nem jön le hozzájuk. Van ott ház és istálló, oda kössék be a lovakat, hiszen a farkasjárás miatt veszélyes volna őket éjjeli legelőn hagyni a szabadban. Ütban idejövet valóban láttak farkasnyo-mot, bár bizonytalan: egészen friss nyom-e, vagy már néhány napos.

Bálint egyedül maradt. Tüzet nem gyújtott. Kis villany-

lámpa mellett vacsoráit meg benn a sátorban szalonnán és kenyéren. Aztán kiült a ponyvanyílás elé.

Gyönyörű éjjel borult a havasra.

Csillagmiriádok tündökölnek a bakacsin égen. Ha a szem bárhová néz, a nagyobb csillagok mellé apróbbak ütköznek ki, sokasodnak mindenfelé. A tejút olyan tisztán rajzolódik sötét réseivel, kóválygó szélével, mintha egy-egy szigettel szagatva óriási sugárfolyam volna, mely átömlik az égen. A nagy csillagképek rejtélyes ábrái tűzbetűket írnak a végigpontosított égboltra, minden pillanatban mintha közelebb jönnének, mind közelebb, közelebb, mintha valami ősi nagy titkot akarnának értésére adni a gyarló emberféregnek. Az élet, vagy a halál titkát, tán az örökkévalóságát...

A láthatár peremét csak sejteni lehet. Csak egy-egy vöröses csillagocska reszket itt-ott az erdőfedte hajlások fekete fogazata között. Holdvilág nincs, csupán csillagfény dereng halványan a lesuhanó rét görbe zuhanásain, le az ismeretlen sötétségek mindent elnyelő távolába.

És csönd van. Végtelen csönd, amit nem szakít meg, de tán mélyebbé tesz a rohanó vizek egyforma zúgása. Nagyon ritkán és nagyon-nagyon messze, egy-egy juhászkutya ugat odalent. Aztán semmi, semmi hang, csak a csönd. De nem a zárt szobáé, ami elszigetelt és halotti, hanem élő csönd, a nagy erdőségek majdnem lüktető csöndje.

Bálint soká maradt künn az elég hideg éjszakában. A vég nélküli szépség betöltötte a lelkét. És ebben a szépségben szinte hallotta Adrienné könnyű lépteit, *akár* csillagösvényeken közelednék már most; tán a vágyuk dobbant egymáshoz át a hegyfokon, gerincen, ami még holnapig elválasztja őket...

*

Adrienné két napja érkezett föl Margit tanyájára.

Nem ő volt az egyetlen vendég. Kendy Pityut ott találta, mint nagyon hasznos udvarlót. Hasznos, mert az erdőőr nem csinálhat mindent; le is kell járjon Albákra tejért, csirkéért, postáért, a két mokány lovukat is kell gondoza, őrizze; kaszálni kell füvet és behozni. Így hát most Pityu hasít fát és

aprózza tűzre, vizet hoz a csurgóról, pucolja a nyeregszerszámot, de ami főbb: a gyerekkocsit ő tologatja a hepehupás hegyi ösvényeken, ki a verőfényre, vissza az árnyékba, ami nem aszszonynak való dolog, hiszen több itt a kő, mint a taposott út. Pityu mindezt örömmel teszi. Mióta reménytelen szerelmét Adrienne-ről átvitte ugyanolyan reménytelenül Margitra, valószínűs szolgásgorba jutott. Boldog szolgásgorba, mert Margit nem bosszantja, búsít ja másfelé való kacérkodással, ahogy tette a nénje akkoriban, nem flörtöl senkivel, hanem anyai jóakarattal hallgatja az ő szerelmi zsolozsmáit. Olykor alaposan leszidja, különösen az ivás miatt, de emberszámba veszi, nem pedig játékszernek, mint Adrienné. Mentői kurtábban fogja pedig, mentői jobban pirongatja, annál jobb! És nagyon szép az is, hogy használni tudja valamire, akárha csak favágásra is. Ezért boldog itt Pityu. Nem baj, hogy az istálló egyik végiben alszik, melynek másik végin a vadőr és hogy csak a kútnál mosakodhatik, mert a házba bemenni nem szabad, míg rendbe nem hozták a szobákat.

Adrienné jöttének korántsem örült, ő bár Alvinczy Ádámot követve átcsatlakozott Margitkához, mégsem tudta olyan némán, mint Ádám, túl tenni magát azon a sok szép rajongó esküdözésen, amit éveken át állandóan elszónokolt. Ha a két Milóth-nővér együtt volt, Pityut ez mindig feszélyezte. Félt, hogy Adrienné gúnyolódik vele. Félt beszélni előtte, félt hallgatni, félt Margitra szerelmesen nézni. Bizony, az ilyen nagyon alkalmatlan!

Nagyon megörült hát, midőn Adrienné ottlétének második délutánján kis havasi mokány ló érkezett föl a Szamosról. Siheder fiúcska hozta, egyik gyurkucai gazda kis szolgája. Azzal jött, hogy odalenn fogadták föl a lovat valami „doamna” számára, aki holnap ezen lovagol le innen a Bélésbe, ahol a kocsija már várja.

Hát ez nagy megkönnyebbülés, hogy Adrienné távozik, — gondolta a jó Pityu.

Éjjel a sötét istállóban azon töprengett: nem volna illendő dolog, ha ő nem kísérmé el. Bizonyára ezt is várják tőle. Majdnem magától értetődő, hogy ajánlkoznia kell testörként.

Ez nem valami örvendetes. — Nem, korántsem! Így két napot veszít boldog ittlétéből, két drága szép napot, hiszen vissza nem juthat estére, másnap is ki tudja mikorra.

És nagyon nagy séta; lefelé még hagyján, de föl legalább hat óra, ha nem több. És ő bizony nem nagy hegymászó. Gyapardó kis pocakjával, kövéres lábaival ekkora utat tenni! És el is tévedhet — igen, az is történhetik! — Vagy úgy elfárad, hogy mint a hulla olyan lesz, mikor ideér újra. És más is van! Órákhosszat négy szemközt azzal az asszonnal, kivel, *míg udvarolgatott* neki, nem beszélt másról, mint a szerelméről, hogyan viselkedjék? Miről beszéljen most! Pálfordulását a hűgához miként magyarázza? Azt mégse mondhatja, hogy mindaz, amit régen vallott, az mind csak holdvilágbeszéd volt és hiába-való szó?

Így töprengett szegény Pityu, annál súlyosabban, mert önmagának se vallotta be, hogy nem valódi sem a régi, sem az új szerelme és igazában csak póz és megszokás, amiben nagy szerepe van, hogy barátjának, Alvinczy Ádámnak jóízűn panaszkodhat az imádott kegyetlenségéről, máma Margitkáról, ahogy azelőtt Adrienne-ről, és Ádám szépen meghallgatja, vigasztalja és korántsem féltékeny a feleségére, ahogy nem volt féltékeny reá, mikor még mind a ketten Adrienne-ért rajongtak.

Soká nem jött álom a szemére, de megoldást a sok súlyos kérdésre nem talált.

Gondolatfűzése amúgy se sikerült jól, tán mert Gligor erdőőr az istálló túlsó végén olyan szörnyen horkol. A szalmágy kényelmes ugyan, de zavaró, hogy a reáterített pokrócnak olyan áporodott izzadtság szaga van. A gyurkucsi fiú száradó kapcai sem voltak üdítők. A gondolkozás pedig különben is nehéz dolog, hát még ilyen körülmények között!

Talán emiatt nyúlt néhányszor a deszkavályú alá. Ott tartott eldugva egy jókora kulacsot finom szilvóriummal.

Titokban hozta, föl, Margit tilalma ellenére. Ebből merített tanácsot, egyszer, kétszer, többször, míg végül, ha megoldást nem is talált benne, de el tudott aludni.

Hajnalban már fönn volt. Előbb lecsutakolta a jövevény

lovat, jó móddal, ahogy még huszároknál tanulta önkéntes korában, aztán mikor Adrienné csomagját a házból kihozták, olyan szakszerűen csatolta föl a fanyeregére, hogy ámulnivaló dolog.

Vasas bakancsban, hátizsákkal a két lapockája között, így várta a hölgyeket. Gligor is ott állt útrakészen és a gyurkucpai kamasz.

Nyolc óra felé járt, mikor a nővérek kiléptek a házból. Lesétáltak a lóhoz.

Pityu ajánlkozott. Nagyon nagy buzgalommal, talán túlságos naggyal, mert várakozás közben néhányszor visszament az istállóba, ama titokzatos kulacshoz.

Adrienné egyetlen pillanatig mintha habozna. Így történt, hogy Maigitka hamarabb vágott közbe:

— Arról szó sem lehet, hogy maga innét elmenjen! — mondta szigorúan, aztán elnevette magát: — Mi szegény nők nem maradhatunk itt férfi nélkül! Elég, ha Gligor megy.

— Nekem reá nincs szükségem, — szólalt meg Adrienné, — ez a fiú jól tudja az utat, hiszen onnan jött...

Kendy Pityu azonban erősködött:

— Az igazán lehetetlen! Hogy ilyen ismeretlen kölyökkel egyedül az erdőn...! Azt én nem szívelhetem, azt én igazán nem hagyhatom, igazán... — és horgas orrát magasra emelve hadonászott a karjával.

— Be fursán beszél maga!? — rivalt reá Margitka. — Ha nem tudnám, hogy itt fönn nincs pálinka, azt hinném, hogy ivott!

Erre a gyanúsító szóra rögtön vége lett a nagy buzgóságnak. Pityu kedve azonnal lelohadt és most már csak arra vigyázott, nehogy ismét gyanút keltsen.

A nők búcsúztak. Adrienné elindult ki a hegyen, gyalog. Elöl az erdőőr, mögötte ő, leghátul a fiú és a ló.

Margit megvárta, míg az ösvény második fordulataig jutnak. Akkor utánuk kiáltott:

— Addy! A tetőről küld inkább vissza Gligort, ha igazán nincs szükséged reá. Ma van a postanap: le kéne, hogy menjen a faluba.

— Jó. Visszaküldöm! — válaszolt Adrienné hangja a felső kanyarodóból. A kis Alvinczynó pár percig még nővére után nézett és ajka mellé pici mosoly íródott. Aztán hirtelen megfordult. Reáförmedt Pityura:

— Micsoda? Miért áll itt ilyen bambán? Mars! Tegye le a hátizsákot és aprítson fát. Aki nem dolgozik, az nem is kap ebédet.

És miközben a fiatal ember lekapkodta magáról az úti-szerelvényét, gyanakodva nézte és nagyon figyelmesen.

*

Bálint a Piátra Talharilor-nál várt, a „Tolvajok kövé“-nél, hol az Abády-havas, a valkói közbirtokosság és Albák község területe rúg össze. Nagyon magasan bújik ki itt négy sziklabásta a csapanyó rétek meredek gúlájából.

Régóta van itt, kora reggel óta. Az utat figyel, mely az Aranyos felől ott messze kimászik a vízvásztó kopasz élére, végigkúszik rajta, hogy aztán innen alig két kilométernyire hirtelen leinduljon a juhlegelő mesgyéjén és bebújjék a Bélés-patak hajlásába. Jó triéderével messze tud ellátni.

Végre úgy tíz óra után megpillantotta, amit várt. Ott távol Adrienné léptet a mokányon, előtte a gyurkucai kamasz.

Leindult a kőtől. A gerinc nyergénél megvárta az érkezőket. Rövid üdvözlés, pár szó, nem több, aztán Bálint levitte a fiút és a lovat a rét alsó végére és elhelyezte őket a juhászok szíamijánál. Maradjanak ott reggelig, majd álékor érte jönnek. És ezt elvégezve visszajött az élre az asszonyhoz.

Megindultak fölfelé a hegyi ösvényen. Ide-oda kanyarog ez. Megkerül egy-egy széles gyalogfenyő bozótot; némelyik mint valami óriási lepény omlik le sötétzölden az oldalos réten. Mind erősebben mászva, kövek, sziklák, borókabokrok útvesztője között tovahaladnak az Urszója tetőhöz.

Lassacskán mind szélesebbre nyílik a kilátás. Mind gazdagabban erdős. Az Albák felőli kopasz homlokok már rég eltűntek a hegyhát mögött; fenyves kanyarodik föl a rét szűkülő határán, jobbról pedig, ameddig a szem ellát, csupa erdő min-

den, a hegyvonulások élétől be a völgyek mélyébe, az egész vidék akárha sötétzöld bundába volna öltözve. Százados őserdők milliónyi fája iramodik égnék. Suhan egyik a másik fölé, kitolja ékforma csúcsát a szomszédja mögül föl-föl, mindig fölnebb. Az egész oldal mintha mintázva volna, csupa kékeszöld nyílheggyel és olyan egyformán, annyira szabályosan, hogy majdnem valótlannak látszik, mértani ábrának vagy hímzésmin-tának. Csak itt, közvetlen alattuk nincs sűrű; itt a legelő pásztija omlik le hosszán, le nagyon messzire, a karámokon túlra, hol újra összearul a szálás.

Haragos-zöld ez a rét. A nap vadul süt reá. Ahol kidúcosodik, ahol besüpped, ezüstös csillámok táncolnak a rövid, síma fűszálakon. Mert csak fű van rajta, más semmi. Borókát, facsemetét, bokrot, mindent kiégetnek a juhászok belőle: ne apassza a drága élest. Ezért olyan a rét, akár valami hibátlan szőnyeg.

Itt föl, ahol a kő kezdődik, itt már gyalogfenyő fetreng, cirbolya lengeti selyemtű bojtjait és a sziklák között bábakalács-tüskék tányérosodnak széjjel.

Meleg volt. Lassan mentek ki az oldalon, Bálint elől, hogy az utat mutassa és hogy segíteni tudjon, hátizsákkal a vállán, amiben Adrienné holmiját viszi. Mert itt elég nehéz a járás. Az alig lábnyomnyi ösvény mélyen betaposva, amit a zivatarok árja szűk, kicsi árokká mosott. Néhol bitolyognak is a kövek, ha reálép az ember, máshol gránitsziklák görbe lépcsőjén kell kimászni. Hosszan tartott, míg bejutottak az erdőbe.

A vakító verőfényből beérve, mintha éjszaka borult volna rájuk. Valóban megváltás a hűvös erdőmélye a kőpartok forrósága után.

Leültek a mohába. A verejték kiütkezött rajtuk.

— Szörnyű melegem van! — panasolta Adrienné és sóhajtott. — Be jó volna megfürödni!

— A sátorban ott a gumikádam. De persze víz az nincs sok, csak két kártyús...

— Az is jó lesz, ha nagyon-nagyon hideg...

Pár percig hallgattak, aztán a férfi szólalt meg. Lassan és

habozva mondta és mintha a szavai mögött még más értelem, ki nem mondott, régóta fogant vágy csendülne:

— Ha nem bánod a nagyon hideg vizet... volna más megoldás. Elég dús hegyi patak van itt alattunk. Negyedóránra innen. Nem több, tán húsz perc... Nagyon vadul rohan. De tudok egy helyet, ahol kissé földugul, ott homok van...

A nő sárga szemei kissé széjjelnyíltak:

— Hogy, így az erdőben ... és nappal...

— Itt nincs senki...

— Nincs senki ...

— Senki... senki, csak az erdő...

Néhány pillanaton át egymás szemébe néztek. Adrienné duzzadó ajkai apránként visszagörbülnek; állá előtolul a nyakán és az ujjait lassú mozdulattal hajtja hátra, mintha számolna velők. Aztán nagyon halkán csak egy szót mond, csak annyit: „Jó...” — meleg és mélycsöngésű hangján, kissé hosszúra nyújtva ...

Inkább vadcsapás, mint ösvény, amin most mennek, mélységes mohák szivacspuhaságán és gázolva áfonyalevélben. Enyhe lejtőn faóriások között. Itt-ott betűz a napsugár egyenes lándzsával, egy-egy vékony ágat fehér izzóra gyűjt, hupizöld vagy piros tüzekeket dob lapura, vadvirágra, amitől majdnem vaksötétnek hat a máshol árnyékban maradó erdő.

A levegő mind párásabb. Közelednek a patakhoz. Még nem láthatják. Csak a zúgása erősödik.

Aztán váratlanul ott van előttük.

Elég tágas, öbölszerű mélyedés partján állnak. Innen hirtelen suhan le a föld, mintha kikutorták volna szabályos körben. Még sűrűbb itt az áfonyasokadalom, majdnem trópusi gazdagságban sarjad. Harangvirág kékje csilingel közötté, a sárkere sáfrányszínű bojtjai és páfrány. Lomha, fekete sziklák fekszenek középen, simára csiszolt testükön visszacsobog a víz, ütközik tajtékszegéllyel, hogy kijuthasson onnan.

Ahogy így fölszorul, kis medencét alkot. Ebbe a tószzerű padmalyba másfélől magasságból még behemótabb kövek hátán ugrik le a patak. Rézsútosan ugrik. Széltől kő oldalába, másíknak élébe csap, siklik, csurog is szanaszét száz kicsi csermellyé

válva és ahol belevágódik a sziklába, apró, majdnem láthatatlan cseppek porozzák be a levegőt.

Egy-egy habfoszlány a napsugár tüzeiben hófehéren ragyog. Minden más mélységes árnyékban. Acélszínű, az ár, fekete a tó, a sziklák is, a túlnani homlok nedves mohája is, minden, minden fekete és a behajló juharok lombja, fenyők koronái kéklő sätorként zárulnak össze.

— Maradj itt! — mondta Adrienné, mielőtt leindult.

Bálint ledőlt a mélyedés partján. Erős reálátásból néz a patakra. Ahogy így átadja magát a pillanatnak, álomnak érzi, varázslatos álomnak. Talán nem is erdő ez itt körülötte. Nem szikla az ott lenn és nem rohanó víz. És nincs tér és nincs távolság. Minden egyetlen síkon, sötét háttéren vékony aranyporból átlátszó napsugársávok, apró kevés csillanások, itt-ott, más semmi sem világos; lilás fatörzsek díszletszerű osztásában párafátyol lebeg, ami eltompít és valótlanná tesz mindent.

És most ott a kép legalján, a medence kormosüveg tükrén azurkarikák szaladnak széjjel! Köreik közepéből, mintha a derengő párák sűrűsödtek volna össze ködfehér nőalakká! Nővé, aki lép, hátravetett vállal, váltva visszanyúló karral, ahogy lehalad! A haja sötétebb, mint a fekete sziklák, mint a moha, mint a fatörzsek. Olyannyira sötét, hogy úszni látszik a nő halvány teste fölött. De közeledik a zuhataghoz; tajték támad, előbb a lábainál, aztán halad, fokként fölhalad rajta, hosszú combjain föl, föl, föl mind magasabban és ahogy halad, mind vadabbul habzik, mintha őrzitené amihez ér, amit átölel, amit széjjelválaszt.

Álomkép áll ott, antik mondák látomása, erdei nimfa fürdik a vadonban, tán .az erdők istennője, maga Artemisz . . Fekete sisakja fölé kinyúlnak a karjai. Most lassan átfordul maga körül. Lassan-lassan már benne az árban, habcsipke súrolja az állát és átborul a víz keblének bimbóin, asszonyisága árnyékháromszögén, akár üvegburában állna.

A vállán széjjelfröccsenő ár millió gyémántban szökik a keskeny napsugárba és e pillanatban a háttérben szivárvány jelenik meg, mintha két keze között tartaná magosra...

Föl a sátorhoz csupa szálerdón, mentek, elég széles, de régóta elhagyott úton. Csak ritkán kellett, hogy elbocsássák egymás kezét. Csak ahol apró fenyőifjúság szorong benne, vagy dült fák torlaszolják el.

Szótlán mentek. Úgy érezték, szentségtelenség volna megtróni azt a csöndet, ami föl kíserte őket a sátorig. Ott is csönd vette őket körül és béke.

Szabadban ebédeltek, künn a sátor előtt, azon a pár öles pici rétecskén az erdő és a szikla széle között, honnan óriási kilátás nyílik.

Majdnem tengersizű, annyira mély alattuk a láthatár és így délben az aszály mindent elködösít, ami messzibb van. Ott feküdtek sokáig egymás karjában és elnézték az eget.

Nagy, gomolygó felhők úsztak rajta lomhán; alig-alig haladtak át fölöttük.

A levegő mozdulatlan.

*

A felsőalbáki háznál is akkor ebédeltek, Margitka és Pityu. Az Alvinczy csemete korábban kapta a „papi“-j át és a gyerek-kocsiban szundít mellettük.

A tornácon ülnek egymással szemben.

Pityu nagyon aggodalmas. Reggel óta Margit roppant hüvös vele!

Elsőbben azt hitte: csak azért haragszik, amiért ő ajánlkozott, hogy elkíséri Adrienne-t és nem gondolt reá, mennyire szükséges ő itt a háznál. Ezt jóvá akarta tenni; kapta hát a fejszét, kiment a ciherbe és nagy buzgósággal három fiatal bükkfát vágott ki és nemcsak levágta, hanem be is cipelte a nyári konyhához és föl is aprította. Biz' ez nagy munka volt, amibe alaposan beleizzadt, a tenyerét is feltörte, méltán várhatott volna egy kis elismerésit Margittól. De a kicsi asszony nem mondott semmi ilyet, hanem fagyos szemmel fogadta és azon a címen, hogy több levelet kell írnia, bezárkózott a szobájába és csak most délben jött ki onnan. Hát ez rossz jel! Ez valami bajt jelent!

Nem is csalódott. Baj volt.

Margit, mialatt ő olyan buzgón vágta a fát, átkutatta az istállót és megtalálta a pálinkás kulacsot. Ezt mondta el szigorú szavakkal mindjárt ebéd után. Aztán hozzátette:

— Maga megszegte a szavát. Ígérte, hogy itt nem iszik alkoholt. Ez volt az a föltétel, amit kikötöttem, amikor arra kért, hogy ide jöhessen. Ez aljas eljárás velem szemben. Nemcsak megszegte a szavát, hanem nagy ravaszul belopott ide pálinkát. Ha lemegy a faluba és ott leissza magát, azért is haragudtam volna, de talán megbocsátanám, mert nyíltan tette volna. Az azonban, hogy így, ilyen fondorlattal akart engem becsapni, azt nem. Ezért maga most összepakolja a holmiját és elmegy!

Szegény Pityu többször akart közbeszólni, de nem tudott. Most érvelni próbált, mentegetőzni is, esküdni a jövőre. Mindez nem használt semmit. A kicsi Margit hajthatatlan maradt. Nem is hagyta soká beszélni, hanem lekiáltott a vadőrnek:

— A nagyságos úr lemegy Albákra. Nyergeid föl az egyik lovat és tedd reá a pakkját! — Aztán megfordult és bement a házba.

Mit tehet Pityu? Távoznia kell. Még hálásnak kell lennie, hogy Margit reabízta a leveleit és nem szégyeníti azzal, hogy Gligornak adja. Hogy elszámlálta: ezt az apjának küldi, ezt a férjének, ezt a varjasi gazdatisztnak. Hogy elhiszi, miszerint hűséggel teszi postára Tordán, honnan hamarább kapják meg.

Csak ennyi vigasztalása volt szegény Pityunak!

Búbánatos szívvel lépked le az úton, ahol ma nyolc napja olyan boldogan jött föl. Meredek út; néhol sziklás. Sokszor elbotlik. A hegyi járás amúgy sem kényere, de ma még rosszabbul megy, mint máskor. A vasbotot se tudja jól használni: ahányszor megkapaszkodik benne, úgy érzi, mintha zsarátnokot fogna. Mivelhogy feltörte a kezét, mikor akkora buzgalommal vágott fát. Ez a szenvedés azonban semmi a lelkifurdaláshoz képest. Ez is szúr, ez is éget, de folytonosan minden lépésnél, ami távolabb viszi attól a szerény kis mennyországtól, amiből kikergették ezt a nyomorult Pityut.

Pirkad. A sátor ajtóvásznába világos csík íródik. Erre ébredtek föl. Előbb Bálint, utána azonnal Adrienné.

— Virrad... — súgta az egyik. — Virrad... — felelt a másik.

És közös indulattal fölkeltek az ágyról.

A fény vonzotta őket, az alig derengő hajnal. Kiléptek. Hideg volt, a havasi hajnalok acélhidegsége. Nem fázós, inkább éltető, mintha behatott pezsgő volna a levegő. Mélyen szívták be és vártak, átölelve egymást.

A szemhatár alján, lilarajtos hosszú fellegsvakok alján keskeny sárga fénylés. Az ég violaszín. — Benne valószínűtlen karcolásban az újhald sarlója. Lassacsán világosodik az égbolt. Lilából átvált szürkébe, aztán lehelletkönnyű zöldbe, ami a magasban már ki sem fejezhető szín, annyira halovány. A hegyek szigorúan rajzolódnak, akárha pengevékonyak volnának, így sorakoznak a végtelenségig, fűrészfogakkal a közeli éle, ha fenyőerdő borítja, tovább már csak vonal mindenik, mintha lemezből szabták volna ki, a gyalui Magúra föllendülő íve, a Hármashegy gúlái, a Dobrin belapult görbéje, bármilyen különbözők is egyformák és egységes, majdnem zenei ritmusban következnek, hegyei hegyei mögött, mintha óriási kések feküdnének által a földön.

Itt nehány ág imbolyog a hajnali szellőben, tintafeketén rajzolva. Mert nincs még szán sehol, csak az égen, minden más árnyék, halványabb, vagy sötétebb. Mégis árnyék csupán, mintha tusfestmény volna, vagy rézkarc.

Nem egyformán, hanem fokoként gyarapszik a fény, szinte számlálni lehetne az ütemét. És ki tudja hányadiknál, mintha olvasta volna, csíz szólal meg a gyalogfenyő bozótban. Távollból felel neki a társa. És már rigó is füttyint, aztán valahonnan cinke itt is, ott is és már átröppen egyik ágról másikra, himbálózva a legvégén. Így várja a napkeltét.

Varázsvilágban állt az emberpár itt a szirt fölött.

Úgy érezték, csak ők vannak az egész mindenségben. Előttük magasztos színjátás indul, talán legelső hajnala a földnek.

Véraranyba váltott már az égálja. Hosszú sugárkévék, akárha reflektorból, átlőnek a fellegsvakok résein, száguldanak

végig az égbolton, hol eddig láthatatlan kis párafoszlányok piroslanak hirtelen. A felhők vízszintes szalagokká szakadoznak. Ezüst rojt rámazza körül a közelébbvalókat, narancsvörössé gyúlnak a hátrábbiak, sáfránsárgák és gáliczöldek izzanak, lobognak legbelül, mintha az egész láthatár mögött kohó lángolna és folyékony ércek ömölnének széjjel.

Pillanatonként fokozódik a fény. Akár varázsütésre, alig tudni mikor, a hegycsúcsok, gerincek hirtelen színessé válnak át. Könnyű kébbe a távoliak, a szomszédosak gazdag zöldekbe, rózsás zománc szalad a szirtek oldalába, de még sehol sincs árnyék, csak különböző színek maguk természetete szerint és az egész világ várakozva vár, vár szívdobogva ama percre, mikor megújul ismét a napkeltének örök misztériuma.

És most széjjelszakadnak a felhők. Szétrobbannak. Megsemmisülnek. Helyükbe lép a nap diadalmas ábrázata, amit a szem már nem bír és el kell fordulnia. Mindenütt hosszú árnyékok borulnak le a földre, fák, cserjék, sziklák lábánál, mindenütt, tán hódolat jeléül és hálából.

Hála és hódolat ezt érezték ők is, Adrienné és Bálint. Egymásbafonódva állnak a sziklamélység szélén. Az első sugár a fák csúcsát érte fölöttük, azután rögtön a fejüket, aztán lecsúszik a testükön térdükhöz, lábukhoz és már a fűszálak kalászán van, már a vadvirágon és végigsúrolja a gyalogfenyő ágát.

Köréjük egész madársereg gyűlt.

Búbos cinkék hintáznak a gallyakon, pöttyös rigók szökdecselnek az avarban, fakopáncs szalad fejest a fenyők törzsén, egy harkály is kilövell a mélységből és éppen följük csap be az egyik cirbolyába. Valahol mókus kezd csacsogni.

Sokáig mozdulatlan álltak. Egyedül voltak. Csak ők, csak ők ketten, mint az első emberpár az Édenkertben. Körülöttük a madárkák örvendő, bizakodó hada.

A mindent előntő ragyogásba néztek, abba a szépségbe, ami betölti a világot, ami mágnesvonzással vonzza őket elszállni, belérepülni... És Adrienné előrelépett majdnem önkívületben és széjjeltárta karjait a napba...

IV. RÉSZ

Dénestornyán a szövetségi házban máma ülést tartottak. Előbb a „Hangyá“-ét végezték el, majd a hitelszövetkezetét, így volt ez szokásban, hiszen a két szervezet választmánya jó-részt ugyanazokból áll. A helybeli református pap, a gyógy-szerész és tíz-tizenkét gazda gyűl ilyenkor össze minden má-sodik vasárnapon templomozás után. — Pelikán Árpádnak is kettős szerepe van; ő az üzletvezető a Hangya boltjában és pénztáros a hitelszövetkezetnél. Részvesz még Gányi Miklós is, Abády titkára, ha itthon van és nincs körúton valahol a gazdjával. Ma azonban még más fontos ember is jelen volt, az ifjú Kozma Áron, kit mindkét intézmény központja küldött ki, az üzletvitelt ellenőrizendő.

A fiatal Kozma Abádynak régi bizalmasa; állandó társa abban a munkában, melyet annyi éve folytat az erdélyi része-ken. Kozma Áron kitűnően egészíti ki Bálintot, akit segítni-akarása és lelkessége könnyen kalandokra csábíthatna, ha nem szolgálna fékül Kozma józansága és praktikus ügyismerése. Ezért Bálint a közvetlen ellenőrzést teljesen a barátjára bízta. Ha ugyanis ellenőr érkezik, a községi szövetkezet gyűlést tart, fontosabb ügyben is ilyenkor határoz, ezektől pedig okosabb, ha Bálint távolmarad, annyivei inkább, mert párszor megütötte a bokáját.

Egyik ilyen kárvallás éppen itt, Dénestornyán érte. A szom-szédos határban nyolcvan holdas birtok volt eladó. Az a gon-dolat merülvén föl, hogy a helybeli hitelszövetkezet vásárolja meg és ossza föl a falubeliek között, Bálint lelkesen fölkarolta a tervet, önmagában ez okos dolog lett volna, ha a vevők közé csak jóféle gazdákat vesznek be. A falubeli vezetőség így is akarta. De Abády jószívűségében és oktan bizalmában párt-fogolta a nincstelen ajánlkozókat és arra persze elnémult min-

den ellentmondás. Így tehát vagyontalan emberek is kaptak parcellát, akik beültek ugyan a maguk nyilába, de csak hébe-hóba, vagy egyáltalán nem fizették a rátákat. A szövetkezet jutott volna tehát bajba, ha Abády nem vállalja magára a kárt.

Éz itt történt, de történt hasonló máshol is, cséplőgépvásárral Háromszéken, székházépítéssel egyik csikmegyei községben. Az ilyen persze drága tréfa, de a szövetkezeti gondolat megrontására is vezet, hiszen a kölcsönös segélynyújtás eszméje amaz erkölcsi alap, amin az egész mozgalom népnevelő hatása fölépül.

Most lett vége a gyűlésnek. Kozma elparolázott a bizottság tagjaitól, aztán Gányival visszaindult a kastély felé.

Az öreg Szakács Gergely kíséri őket, Abády Róza nyugalombavonult lovászmestere, mert arrafelé van a háza és Pelikán is hódolatból a központi kiküldött iránt. Gyalog mennek, mert Abádyné vasárnap csak a legszorgosabb esetben fogat be. Különben is szép idő van és november közepe lévén, valódi vénasszonyok nyara. Igaz: elég jó séta. A falu végighúzódik úgyszólván egyetlen utcában. Balról a malomárok felől sorakoznak a házak, jobbról a domboldal aljában; míg a szövetkezeti háztól a templomig jutnak, van az jó másfélkilométer. Abády ott a templom melletti kúriába várja őket, ami egykor a nagyapjáé volt. Az uradalmi iroda van régóta benne, de mióta annyira megszorodott Bálint szövetkezeti munkája, itt rendezett be három szobát irattárnak és titkári lakásnak.

Négyen sétálnak hát végig a falun.

Valóságos korzó van a hosszú széles úton. Ünneplőbe öltözött lányok viháncolnak összefogódkodva, válnak szét, hogy helyet adjanak nekik, aztán mögöttük újra összebújva halkan puszognak és nagyokat kacagnak, ahogy az már az ifjú fehérepek szokása.

A legények is együtt járnak, roppant rátartian. Egy-egy móka röppen csak a leányokhoz, de ilyenkor még nem állnak közéjük, hanem majd délután a tánckor. Illően süvegelik Kozmát és társait, ahogy az idősebb gazdák is a községháza előtt.

Jobbra-balra köszöngetve haladnak ők négyen. Közben be-

szélgetnek a mai gyűlésről, hol ama balulütött parcellázásról volt szó.

Kozma Áront nagyon bosszantotta ez az ügy. Kissé epésen magyarázza, milyen oktalanság volt, hogy Abády ebbe beléugrott. Hogy ez milyen káros, milyen könnyelműség volt.

Az Öreg lovászmester kontrázik neki:

— Én már akkor mondtam, hogy ez oktalanság. Dehát a fiatal úr nem hallgat az okos szóra, hanem csak úgy... hü-belé! a bajba. Nem elég óvatos. Pedig az hiba, az nagyon nagy hiba!

Így váltották a szót Áron és a vén Szakács Gergely jóidéig Bálint hiszékeny voltáról és arról, milyen könnyen elragadja a buzgóság. Gányi Miklós nyugtalanul hallgatta. Végteére közbeszólt. Nagy tisztelettel mondta, de elég határozottan:

— Kérem, — tessék nekem megbocsátani — mégis én úgy látom: van itt olyan szempont is, amit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ami egészen más, mint ahogy. az urak ítélik. Igen kérem. Én azt elismerem, hogy ez a földosztási dolog rosszul sikerült. Azt is, hogy Bálint gróf nem ismeri eléggé az embereket. De talán szerencse, hogy nem ismeri. Talán szerencse, hogy néha elragadja a lelkesedés... Igen, ez a szerencse.

— Miért volna ez szerencse? — kérdezte Kozma.

— Igen kérem, — folytatta Gányi és vékony sovány arca mintha átszellemülne — mert kérem, ha ő nem volna ilyen lelkes, ha nem akarna mindenkin segíteni, akkor hol volna ma ez az egész mozgalom? Csakis az a lelkesedés, ami őt hajtja, csak az toboroz sok-sok embert melléje.

Most vékony, barna ábrázata Áron felé fordult. Vaskos szemüvege csillog a napsütésben:

— Itt vagyok például én. Segédjegyző voltam Kisküküllőben. Már hat évi szolgálatom volt. Hamarosan önálló jegyzőséget kapok, ha megmaradok. De Bálint gróf ott járt, beszélt velünk, magyarázta azt a nagy célt, amiért dolgozik. És én otthagytam azt a pályát, ami talán nehéz, de nyugodalmas kényért adott volna, hogy beálljak hozzá. És nem azért, amit mondott, — hiszen korántsem szónok — hanem mivel érzi az ember azt a hitet, ami fűti. És így vannak nagyon sokan ...

— Vannak! — szólalt meg most Pelikán Árpád, alacsony termetű, kissé köpcös ember, egyenes nézésű. — Vannak, ez bizonyos. Én is úgy vagyok vele. Egészen jó ölménő kis szatócsüzletem volt. Mikor vezetőt kerestek az itteni Hangyához, eladtam a boltomat és beálltam ide. Ha nem tudtam volna, hogy van aki helytáll a vállalatért, bizonyára nem tettem volna. Nem is bántam meg.

— Érdekes! — mondta Kozma — én erre nem gondoltam, pedig sok igazság van benne. — Aztán elkacagta magát: — Különbem minek is beszélünk! Én is így vagyok. Az ördög bajlódna annyit és ingyen ezekkel a dolgokkal, ha ő reá nem bízta!... — Pár pillanatnyi szünet után pedig mosolyogva tette hozzá: — Most még az öcsémet is befogta! Hogy az Isten...!

Így társalogtak, míg végigmentek a falun.

Lábuk nyomán szőke kis porzászló kél, amit félrefű a szellő.

*

Templomozás után, mikor Kozma Áron és Gányi elindultak a szövetkezeti ülésre, Bálint a cinteremből nyíló kis ajtón átment a nagyapja kúriájába. Ahányszor kinyitotta ezt az ajtót, — pedig sokszor tette, naponta legalább egyszer — mindenkor a nagyapjára gondolt. Mindig úgy érezte, mintha Abády Péter ott várna reá a rózsáinál, vagy fönny a tornácon, a görögös oszlopok között. Mindig maga előtt látta finomvágású arcát, pici hegyes bajuszával, és ezüsthullámú haját, bölcs szeméit, jószágos mosolyát.

Az elzüllött kertet ismét rendbéhozatta, miután Ázbej kiöltözött onnan.

Újra magastörzsű rózsák állnak sorjában az ösvény mellett, fölfutó szalad föl a házon minden ablakközben úgy, ahogy egykor. Persze nem olyan szépek, nem olyan gazdagok, amilyenek voltak, mikor az öregúr ápolgatta őket. Az oszlopok is visszakapták természetes színüket, a falak is, minden visszatért

régi állapotába. A szobák persze mások. Nagyapja bútorai el vannak raktározva odafönn a kastélyban, hiszen, a gazdasági és a szövetkezetek központi irodája költözött be ide. Egyedül a nagyapja írószobája kapta vissza régi berendezését.

A falak mentén köröskörül könyvespolcok cseresznyefából. Nem nagyon magasak. Finom pillérek ormán egyiptomias asszonyfej patinazöld és arany, a talapatznál pedig a politúros fumir belésüpped arany toll azású, labdát markoló, bronzszínű saskörömbe.

Csalc a képék nem jöttek vissza, — Barabás-akvarellek és a dedánya arcképe Isabey-től, — azok ottmaradtak az ő torony-szobájában, hiszen ez itt már nem lakás többé, hanem igazgatói központ.

De a régi íróasztal itt áll a helyén az ablak előtt, ahogy akkor. Bálint ezen intézi az aláírásait, nézi át a jelentéseket.

De csak a felületét tudja használni, a síma feketebőr-lapját, amit alacsony, pici baluszter vesz körül. A fiókokban még minden úgy lehet, ahogy az öregúr hagyta. Senki sem tudja kinyitni őket. Az oldalsók kulcsai nem kerültek elő, tán a középsőbe vannak zárva. A közbülső megvan. Bizonyos, hogy az, hiszen pergamen-címke lóg rajta, az öregúr írásával. Nem nyitja azonban a zárt, hanem csak forog benne. Bizonyára valami titkos fortélyja lehet, amit ki kéne fundálni. Bálint nem egyszer próbálta megtalálni a nyitját. Végül lemondott róla. Nem is nagyon bánta, sőt talán örült is, hogy nem tudja kinyitni. Félt attól a sok emléktől, ami onnan kiröppenne, talán titok is, régi, rég halottávált titok, amit máig őriz ez a rejtélyes asztal.

Különben úgyse volt szüksége a fiókokra. Ott áll az ajtó mellett az a görgővel záródó iratszokrény, személyesebb levelei számára. Ez az egy modern tárgy van a szobában.

Bálint odaült az íróasztalhoz. Ott feküdt mai postája, lapok és levelek. Kibontotta a mai lapokat. Mindig külföldi híradásokkal kezdte, ahogy már másfél hónapja minden reggel.

Mióta megindult a Balkán-háború.

Mentől tovább fejlődött, mentől váratlanabb fordulatok

következtek, annál erősebb aggodalommal olvasta a híreket. Ismerve régóta a Ballplatz gondolkodását balkáni ügyekben, hogy a mai „Status-quo“ alapján áll, Ferenc Ferdinánd terveit is osztrák hegemoniáról és a délszlávok bekapcsolásáról a monarchia hatalmi körébe, mind értelmetlenebből állt a mai eseményekkel szemben. Hogy Oroszország akarta a háborút, az bizonyos. Az ő befolyása így mindenhatóvá válhatik. És ezt engedte a Ballplatz? Az volt az érzése, hogy itt valami végzetes hiba történt.

A külügyminiszter ahelyett, hogy hatalmi szóval megakadályozta volna a háborút, finom diplomáciával a többi nagyhatalomhoz fordult. Velük együtt és látszólagos egyetértésben azt a figyelmeztetést adja át a balkánszövetség négy fővárosában, hogy a nagyhatalmak, bármiként is fordulna a háború, Törökország birtokállományát semmi szín alatt sem engedik csorbítani. És ezt csak utolsó percben, 1912 október 8-án adják át! Csakis akkor, midőn nyilvánvaló, hogy hiábavaló lépés.

Flastromként vállalják, hogy ők, nagyhatalmak fognak majd ügyelni, hogy a Porta kellő reformokat valósítson meg Macedóniában. De ez a jegyzék még akkor sem jut el idejében. Cetinjébe csak délután, vagyis akkor, midőn a jó Nikita már délelőtt nemcsak hogy háborút izent, hanem már át is lépte a török határt.

Hogy volt ez lehetséges? Nem hihető, hogy a bécsi külügyi hivatal ne tudta volna, mi készül. Ha másként nem, hát a „Times”-ból tudhatta, hiszen ez a nagy angol lap már augusztus végén leközlölte a Balkán-paktum szövegét. Azt képzelni pedig, hogy győzelem esetén vissza lehet parancsolni régi határait közé a győzőket, akkora abszurdum, hogy még a formalista Ballplatzról sem lehet föltételezni, hogy ezt valóban hitte. Csakis egy magyarázat van. Csakis az, hogy a központi hatalmak bizonyosra vették: a török fog győzni és Bécs „gönnolt” egy jó kis vereséget a balkániaknak. Valóban, maga von dér Goltz orosz tábornok, aki a háború előtt a török sereg újjászervezését vezette, így ítélte meg az erőviszonyokat.

A Porta megköszöni a nagyhatalmak közvetítését, de nem

bízik benne, a balkániak pedig nem törődnek vele. A háború megindul és az ozmánokat pozdorjává verik.

Alig tíz nap alatt a bolgárok már Drinápolynál állnak, a szerbek Üszküb-ön túl és megelőzve Nikitát, behatolnak Albániába. Szkutarit ostromolják és Durazzonál közelednek az Adriához. A görögök is már Szalonikiben! Valóságos versenyfutás folyik a Balkánon és már nem az a kérdés: mit véd meg a török, hanem melyik városba ki jut hamarább a szövetségesele közül.

Ekkor ocsúdik fel a Monarchia. A macedón és ruméliai városok már nem érdeklik, de Albánia az más. Albánia az közvetlen életérdek. Nem tűrheti, hogy oda Szerbia üljön be. Tiltakozik meghódítása ellen. Vele tart, bár óvatosabb hangon Olaszország is, mert számára még csiklandósabb lenne, ha az Adriai tó partja szerbek markába kerülne.

Erről az izgalomról szóltak a legutóbbi hírek. A király Budapesten lévén, Berchtold odasiet. A trónörökös is. Schemua is, a vezérkar főnöke. Másnap utóbbi Berlinbe utazik. Harmadnap Conrad Bukarestbe, Ferenc József sajátkezű levelével Carol királyhoz. És félhivatalos nyilatkozat jelenik meg, mely szerint Albánia önállását a Monarchia akár fegyverrel is kész megvédeni. De még komolyab hír is van.

Az osztrák-magyar csapatokat a galíciai határon hadilétszámra emelik válaszképpen arra, hogy orosz oldalon próbamozgósítás címén a helyőrségek egymillió emberre szaporodtak.

A mai lapok még mást is jelentenek. Úgy hírlik, hogy Prizrenben és Mitrovicán az osztrák-magyar konzulátusról letépték a zászlót és helyiségeit kirabolták a szerbek.

Bálint maga elé nézett. Mar az utóbbi napok hírei is eléggé aggasztók, de a maiak mindenen túltesznek. A konzulátusok sérelme, ha beigazolódik, az már háborút jelent. Nagyhatalom ilyet nem tűrhet el, hacsak nem akar harakirit elkövetni.

Az ablakon nézett ki összeszűkülő szemekkel.

Odakünn ragyogó napsütés. A lejtős pázsit le a kert aljáig *xnég* zöld, de a cserjék, fák lombja már barna, vagy bronzvörös. Itt rézsút az ablak előtt, nagyon-nagyon lassan egy-egy levél száll, száll billegő repüléssel, akárha óriás pillangó volna; sáfránsárga levél, szögletes formájú.

Arról a jávorfáról hull itt a ház sarkától. Imholyog a levegőben, mintha habozna, vakító világosan a napsugártól, a szelőlőben úszik habozó lejtéssel, míglen odaül halk zizegéssel sok arany testvérei közé. És más levél indul, az is így. Az is ilyen szépen, könnyen, közös önkéntes halálba, akárha tudná mindenik, milyen gyönyörű.

Milyen békés ez a kert. Mintha nem volna gyűlölség sehol, háború és öldöklés, mintha csak szépség volna mindenütt és béke.

Bálint szíve összeszorult, ahogy így kitekintett.

Aggodalmába az országért, népéért más aggodás is vegyült. Mi lesz az anyjával, ha kitör a háború*?

Újabban szédülései voltak. Titkolta őket. Bálint úgy sejtette, hogy ma éjjel is valami ilyes történhetett, mert reggel leizent hozzá, hogy ő ma nem jön a templomba, hanem délig ágyban marad és csak ebédkor kél föl. Ennek komoly oka lehet, hiszen Abády Róza nagyon tartott arra, hogy itt Dénestomyán minden vasárnapi istentiszteletkor a padjában legyen. Komornája azonban nem tudott semmiről és Bálint hiába próbált bejutni az anyjához; kiizent, hogy most ne zavarja, aludni akar délig.

A fia most erre gondolt. És arra: mi történik, ha mozgósítási lesz*? Ha be kell vonulnia!?! Ha hónapokig távol kéne lenni hír nélkül és aggodásban az anyjáért?

Izgalmában fölkelt és párszor végigjárta a szobát. Azután visszatért az újságokhoz. Egyetlen megnyugtatóbb hírt talált. Azt, hogy Sir Edward Grey közvetíteni akar és csillapítani. Ez az egy remény van: Anglia békítő szándéka.

Áttért a belföldi híradásokra. Nem sok öröme volt benne.

Az ellenzéki koalíció, mióta szeptember közepén újból megnyílt a parlament, taktikát változtatott. Míg a nyári ülésezés alatt úgyszólván teljesen távol maradt a Háztól, most be-bejött. Kora ősszel tartott népgyűléseiken bizonyára rájöttek, hogy eddigi viselkedésüknek nincs visszhangja az országban. Hát mást próbáltál?!. Megjelentek a Házban. Egy-egy deklarációt olvastak föl, parázs kis botrányt rendeztek síppal, trombitával, aztán újra kivonultak. Álláspontjuk lévén, hogy minden tör-

vénytelen, ami június 4-ike óta történt, folytonos összeütközésük volt a Ház elnökségével és az azóta szervezett parlamenti palotaőrsgel. Egyik ilyen ülésen bejöttek a terein közepére és ott nagy gomolyagban szorosan összefogódtak, hogy a kizártakat ne tudja az őrség kivezetni. Így álltak déltől estig a gyorsírók asztalai és a miniszteri székek között. Este 8 órakor véget ért e hősi ellentállás és mégis csak elmentek.

Később mást próbáltak. Tekintve, hogy a palotaőrsg azokat a képviselőket, kiket a mentelmi bizottság bizonyos számú ülésről kizárt, nem bocsátja be a parlament épületébe, ezen akartak kifogni. Valamelyik rájött, hogy a képviselőházi vendéglő konyhájába a konyhaszemélyzet szabadon jár be; hogy ott nincsen őrség. Rögton kész volt a terv! Ide kell belopódniz és a konyhaliften, hol a paprikáscsirkét és a borjúfrikandót szállítják az étterembe, a törvényhozóik huzassák föl magukat az emeletre! Milyen nagyszerű meglepetés lesz! Hirtelen csak megjelennek és . . .? És ott lesznek. Kétségtelen ugyan, hogy aztán ismét kivezetik őket, dehát milyen szégyen és bosszúság az Tiszára, hogy ők túljártak az eszén! Meg is próbálták. Sajnos nem sikerült. Tán valamelyik alkalmazott meglátta őket lopakodás közben és idejében jelentette, tán valamelyik „összesküvődben nem állt a szó és elmondta a gyönyörű tervet. Tény csak annyi, hogy megakadályozták végrehajtás közben. Ez az érdekes vállalkozás éppen most ment végbe, ugyanakkor, midőn a szerb hadak Durazzonál állnak, midőn a világháború réme ott tornyosult az Aldunán és a Kárpátok mentén.

De más¹ dolgok is folynak a magyar fővárosban és erről adnak számot a mai újságok.

A koalíció vezérei: Kossuth, Justh, Andrassy, látva a balkáni bonyodalmat, úgy érezték, szükséges, hogy ők is hozzászóljanak. Szükséges, hogy az ellenzék is hangot adjon. Állást foglaljon. Helyesen ítélték, hogy abból a passzivitásból, miszerint nem járnak az országgyűlésbe, semmi jó sem fakad és hogy a nagyközönség az ő távolmaradásuk magas erkölcsi értékét nem becsüli eléggé, sérelmeiket pedig hajlandó elfeledni. Ezért tértek vissza már előbb a Házba, ezért próbálkoztak meg a zavar-keltés újabb módszereivel, Désy Zoltán ezért vádolta meg nyil-

vánosan Lukácsot, azt állítván róla, hogy a magyar miniszterelnök „a világ legnagyobb panamistája“. Ez mindeddig szép volt és jó, sőt hősi is talán. De most a balkáni krízis közepette egyébb is kell.

Állásfoglalás kell. Beszéd kell. Különleges szempont, ami kifejezze, mennyire mások ők, mint a közösügyes kormány, mennyivel nagyobbszabásúak, mennyivel megértőbbek.

Visszatérni a képviselőházba, ott venni részt külügyi vitában, azt nem tehetik, hiszen már az a körülmény, hogy Tisza adná meg nekik a szót, elismerése volna elnöki mivoltának, elismerése annak a házszabálynak, amit ő nélkülük hoztak. Ezt jogilag így értelmezhetné valaki, ami pedig rettenetes volna!

Ezért találtak más, nagyon szellemes megoldást.

A Royal-szálloda báltermébe hirdettek „országgyűlést“, kimondván, hogy ez az igazi képviselőház, nem pedig az, ami az országházban ülésezik. Itt a maga rendje-módja szerint kornök és körjegyzők foglalták jel a pódiumot, majd elnököt választottak és két alelnököt, jegyzőket, mire aztán megnyílhott a pót-parlament.

Apponyi Albert volt az első szónok. Gyönyörű beszédben foglalkozott a közelmúlt eseményeivel és úgy vélvén, hogy ők, akik itt vele a bálterembe gyűltek, képviselik az országot, a magyar nemzet nevében üdvözölte a bolgárokat, görögöket és a szerbeket. A népek szabadságát méltatta, azok önrendelkezési jogát és nemes mozdulattal baráti jobbot nyújtott át Belgrád felé. Ez volt a tenorja ama határozati javaslatnak is, melyet elfogadásra ajánlt.

Utána más szónokok következtek. Ezek között Lovászy és Holló Lajos tovább mentek, mint Apponyi. Ezek már világosan helyezkednek szembe a Monarchia külpolitikájával. Már majdnem szerbpartiaknak mondhatók. Azt mondják, hogy Ausztria-Magyarország ragaszkodása nagyhatalmi helyzetéhez csupán költséges hiúság. A Balkán rendeződjék ahogy akar. Hogy ok-talan bármiképpen beleavatkozni. Sőt itt hangzik el először, habár még burkoltan, az az állítás, hogy a német szövetség káros, szerintük egyedül csak Németország érdeke. Egész okfejtésükből valami zagyva testvéresülési hang ütökzik ki, az a

meggyőződés, hogy a magyart „mindenki szereti“, — csakis az osztrákot „utálják“ a Balkánon. Apponyi javaslatát persze elfogadják, de nyilván hősöknek érzik magukat, mivel ők sokkal keményebben „odamondták Bécsnek“.

Bosszúsan tette le a lapot Bálint. Amit olvasott, mélyen fölháborította. — Micsoda örület ez a pót-parlament és micsoda őület így beszélni, mikor minden pillanatban kitörhet a háború és a nemzetnek helyt kell állni életre-halálra.

— Megfoghatatlan, — mondotta magában — hogy megengedték ezt a vezérlők, Apponyi, Kossuth, Andrássy, kiknek mégis fogalmuk lehet arról a hatásról, amit az ilyen — állításuk szerint — az egész magyar nemzet nevében hozott nyilatkozás a külföldön kivált. Micsoda biztatás ez Oroszország számára! Biztatás arra, hogy megtámadjanak! Biztatás a balkániaknak, hogy lebecsüljék a Monarchia erejét és fittyet hányjanak neki. Hogy odakünn Párizsban, Pétervárott úgy lássák, mintha a Monarchia bomladozóban volna és Magyarországon forradalom volna küszöbön! Miként lehet az, hogy erre nem gondolnak a koalíció vezérei?

Újra az ablakhoz ment. Kinyitotta, aztán hosszan állt ott a hűvös légáramlásban, ami fölfrissítette a homlokát.

A hajnali dér már csak oldalvást látszik, hova még nem jutott el a napsugár. Ott még mindig hóharmatos a fű, mintha tejüveg borítaná. Máshol már visszazöldült a pázsit, megtarkálva odahullott lombbal, rézvörösi levelével a platánnak és a juhar citromsárga pilléivel. Most is folytonosan szállnak, nagyon-nagyon lassan, könnyű aranyfüst lapocskák úsznak át előtte ... De mindezt nem látta, csak maga elé bámult.

*

Arra ocsúdott föl, hogy kinyílt az ajtó; Kozma Áron jött be és Gányi.

A szövetkezeti ülésről referáltak. Az ügyvitel rendes. Pénztár és könyvelés mintaszerű. Aztán Kozma reátért ama parcellázási ügy mai állapotára, melyben örvendetes javulást tapasztalt. A vezetőség buzgalmából sikerült azoktól a rossz

adósoktól pár hátralékos tételt behajtani és így Abádynak néhány ezer koronát a szövetkezet visszatérít. Aprólékosan magyarázta ezt a fiatal Kozma, mert azt akarta, hogy barátja okuljon rajta, lássa be, mennyi bajt okozott könnyelmű jóindulatával.

Bálint bólingatott hozzá. Itt-ott helyeselt, elismerést is mutatott, belátást. Pedig az esze nem ott járt, hanem magyarázatát kereste annak a pót-parlamentí vitának, ami annyira felbőszítette.

Meg is találta. Onnan származik, hogy a magyar politikusok — és ebben alig van kivétel — abban a hitben élnek, hogy a szavuk csak belföldön hallatszik. Egész eszmeviláguk erre van beállítva. Hogy amit mondanak, vagy tesznek, azt a külföld is figyeli, arra itt senki sem gondol. Még olyanok sem, mint Apponyi, kinek sógora londoni nagykövetünk és onnan bizonyára tájékoztatják olykor, vagy Andrassy, aki apj:i, Ferenc József legkiválóbb külügyminisztere közelében nőtt föl és rövid ideig maga is diplomata volt. Nem gondolnak reá, vagy elfelejtik és mindent a pártszenvédely szemszögéből néznek, vagy közjogi finomságokéból, amit meg nem ért senki, aki nem magyar. A láthatár számukra Bécsinél záródik le, ezen a körön túl, a magyar glóbusz szélén túl nincs semmi! Az a határozati javaslat pedig, amit meghoztak a Royalban, az valóban nem is szól a balkániakhoz, hanem csakis a magyar kormány-nak, legfőnnebb a királynak, hogy lássák, hallják, milyen elégedetlenek ők.

Az ország közönsége pedig, melynek századokon át nem volt köze a világeseményekhez, nem vesz tudomást a balkáni fordulat komolyságáról, nem is érdekli, akárha minden ami nem belföldi esemény, nem is történne itt Európában, hanem valahol a holdban.

Közben Abády annál jobban helyeselt Kozmának, mentői kevésbé hallgatta, amit beszél. Így történt, hogy midőn végezetül Áron arra kérte: most, midőn körútra mennek, sehoh se vállaljon magára anyagi felelősséget, sőt soha többé ilyet ne tegyen, mert az ilyen ellentmond a szövetkezeti eszmének, Bálint, aíd a mondat végét hallotta csak, ezt felelte: —

Hogyne, megígérem . . . hogyne ... ez nagyon helyes — és Kozma diadalmasan nézett Gányi titkára, mintha azt mondaná: „Lám, milyen könnyen meggyőztem! Most már megfogadtam!”

Fölálltak. Ebédidő közeledvén, már indulni akartak föl a kastélyba, midőn Bálint észrevette, hogy mai postáját nem bontotta föl. Megkérte hát a barátját, menne előre és mulattatná addig édesanyját, ő itt pár pere alatt végez és rögtön utána fog jönni.

Egyedül maradt hát a titkárával.

Az első pár levél szövetkezeti ügy. ezeket elolvassván, átadta Gányinak, pár szóban vázolván az adandó választ. Most sűrű borítékos levél következett. Zutor András Mézes írta.

A Simó körjegyző dolgáról szólt. Azt jelentette az alerdész, hogy Kula fölkereste odakünn az erdőn. Azért jött, mert baj van. Timbus pópa, mialatt az ifjú Hunyadon volt vásárban, kiment a Pejkéjára és megfenyegette Kula nagyapját, a vén Juan aluj Maftyét. Hogy miért adott be följelentést Simó ellen és hogy mert magyar ügyvédet megbízni Kolozsvártt. Az öreg ember nagyon be van ijedve. Azt felelte a papnak, hogy ő semmiről se tud, mindent az unokája csinál, ő aláírta, amit elébe tett, hogy ő már nagyon öreg, írástudatlan is, etet ne vádolják, ő nem tehet semmiről. Timbus valami papírt tett elébe és követelte: tegye rá a krucsáját, de a vén Juan szabdozott és nem írta alá. Kula azt hiszi azonban, hogy aligha lesz képes hosszasan visszatartani az öreget, mert közel érzi a halálát és Timbus a pokollal fenyegette. Hogy mi volt az írásban, azt a fiú nem tudja. Valószínű, hogy visszavonja benne az ügyvédi megbízást. Lehet, hogy egyéb is, valami nyilatkozat Simó Gaszton javára. A vén ember nem tudja.

„... Azért írom ezeket instálom“ — így végződik Mézes pontozás nélküli, de világos levele, — „mert instálom ebből nagy baj lehet mert Kula is meg van ijedve és bizonyos hogy Timbus isi és Simó is bizonyosra veszik hogy lekapják a lábáról a vén Juont mert én láttam tegnap Simót és azt mondta hogy majd ő megmutatja hogy ő nem olyan ember akivel packázni lehet és talán többet is merészelt volna mondani de én ránéz-

tem és gondolta meg találok ütni de bizonyos hogy nagyon jókedvű pedig még 3 azaz három hete arról beszélt hogy ő megunt a jegyzőséget és elköltözik innen de most nem úgy beszél hanem egészen másképpen..

Bálint arca elsötétült. Mikor augusztusban lejött a havasról, olyan ügyvédet keresett, aki tud románul és a vén Juon panaszát nemcsak a pénzügyigazgatásánál képviseli jól, hanem mikor kiszáll a vizsgálat, tudjon a havasiakkal is beszélni. Ez nem volt könnyű, főleg mivel ismeretes, hogy a főszolgabíró, aki puszipajtása Simónak és az ő révén a vármegye is, mindent el fog követni a jegyző megmentésére. Ezért csak olyan ügyvéd felel meg, akinek nincs valami rokoni, vagy baráti kapcsolata a megyeházánál.

Végre talált illetet. A följelentés megtörtént. Mindezideig azonban, bár a vizsgálat formailag megindult, tárgyalásra nem került sor. Nyilván mindent elkövet azóta Simó, hogy odázza a dolgot, hogy időt nyerjen megoldoztatni a panaszt. Ha sikerül, akkor nyert ügye van.

És nemcsak ennyi. Ha fölmentik, akkor majd Simó áll az erdő felől. Simó léphet föl mint vádló és a vén Juon unokáját, azt a tisztességes Kulát kiüldözi majd a világból.

Ez szörnyű gondolat! Bálint arca elsötétült. Szörnyű lenne, ha ezt a derék ifjú embert azért érné baj, mert bízott őbenne. Fölnézett a levélről. Gányi Lőrinc ott ült az asztal mellett. Feketerámás szemüvegjén át, mintha részvét és szolgálatkészség áradna, akárha tudná, amit a gazdája gondol. Abádynak eszébe jutott, hogy Gányi hat évig segéd jegyző volt. Jártas lehet az ilyen fegyelmi ügyekben. Tán tud tanácsot adni, véleményt is adni a következmények iránt.

Feléje fordult. Pár szóval vázolta az ügyet és azt is, hogy a panasztevőt visszakozásra akarják rábírní.

Gányi figyelmesen hallgatta. Kissé oldalt vetette hosszú, vékony arcát, ami szokása volt ilyenkor.

— Valamit már hallottam erről a dologról — szólalt meg, miután Abády elmondta a tényállást. — Winkler erdőmémöktől hallottam, amidőn a múltkor itt járt. Simónak az állásába kerül, ha végigfolytatják a vizsgálatot. Eziránt semmi kétség,

adósikkasztási ügyben, kegyelem nincs. Ha azonban reá tudják bírni azt a vén embert, hogy kijelentse miszerint az unokája nem magyarázta meg neki mi az, amit aláírat vele és azt is, hogy a kérdéses nyugta nem adófizetéséről szól, hanem valami egyébről, abból igen nagy baj lehet.

Itt szünetet tartott Gányi, aztán folytatta:

— Tekintve, hogy az öreg analfabéta, ellene nincs megtorlásnak helye, csak az unokáját foghatják pörbe, okirat-hamisítás és rágalmozás címén. El is ítélnék. És... és talán nemcsak őt. Sirnó elég elszánt ember arra, hogy kiterjessze a vádat Zutor Andrássra, mint fölhajtóra és . . . és — kissé habozott most Gányi, majd mégis kimondta: — és talán Méltóságodra is . . .

— Úgy? . . . Reám? . . . Igazán?

— Igen, hiszen a följelentést Méltóságod közvetítette az ügyvédhez. Ez persze könnyen kivédhető, hiszen Méltóságod — akármilyen is a tényállás — jóhiszeműen és közérdekből cselekedett. Nem is valószínű, hogy Simó idáig menne. De hogy tanúnak megidézted, azt bizonyosnak tartom és bizonyos az is, hogy a legnagyobb dobot fogja megütni a sajtóban, önmagát mártírként odaállítani, mert mentői nagyobb láрма lesz ebből, számára annál nagyobb elégtétel.

— Igazán furcsa volna, hogy Simó szerepeljen, mint üldözött bárány! De mit lehet tenni? Beszélni az öreg Juonnal?

Gányi kissé félrehúzta a száját. Fehér fogai megvillantak az ajkai fölött. Lassan, nyomatékkai mondta:

— Közvetlenül nem ajánlanám. Az öreg tanú lesz a pörben és könnyen hamistanúzásra való fölbujtásként állíthatná be az ellenfél. Ez csak súlyosítaná az ügyet. Csakis egyet lehet. Az unokának megmagyarázni valamiképpen, hogy reá nézve végzetes, ha a nagyapja visszakozik. Tartsa rajta a kezét és vigyázzon reá. Ezt tán föltűnés nélkül megcsinálhatja Zutor, ahogy eddig is tette, künn az erdőn.

Bálint fölállt. Pár percig elgondolkozott, aztán kezét nyújtott Gányinak.

— Nagyon köszönöm, amit mondott. Még máma írok neki.

— Ne tessék írni kérem. Jobb nem. Az ember sohse tudhatja levéllel mi történhetik. Tessék idehívni és csak szóval... az jobb, az sokkal jobb . . .

Kimentek. Abádyt a lépcsőig kísérte a titkárja. Ott még egyet mondott, kissé szerénykedő mosollyal, ami oldalvást vonta koromszín pici bajuszát:

— Ha megtisztel Méltóságod ebben az ügyben . . . Ha megengedné, hogy én magyarázzam meg Zutornak . . . Nekem van ilyenben gyakorlatom. Talán így jobb, mintha Méltóságod . . . Nagy örömmel tenném . . .

* *

Abády né Bálint kérdésére azt mondta, hogy csak álmatlan éjjele volt, azért maradt ágyban mostanig. Jókedűnek mutatta magát és nagyon élénken társalgóit Kozma Áronnal. Az ünnepi selyemruha volt rajta, talán mivel vasárnap van, vagy mert itt van a fiatal Kozma, fia ama Kozma Boldizsárnak, aki gyerekkori játszótársa volt egykor és akit több, mint negyven éve nem látott. Nagyon élénk volt. Mindig kissé fölényesen, ha azonban akarta, nagyon elragadó bájjal diskurált lóról, zsuki falkáról, tenyésztési szempontokról. Bálintot ez megnyugtatta.

Ebéd után indult el autón, miután Winklernek sürgönyözött a Belesbe, küldené be Zutor Andrást Dénestornyára. Gányit ezúttal nem vitte magával; hogy Zutor csak a titkárt találja majd itt, azt nem közölte.

De így volt ez jobb.

Induláskor Abády Róza kijött a balkonra. Onnan intett búcsút. Utolsót még, midőn a gép már a külső kapu boltívébe suhant.

Később sokszor gondolt vissza erre Bálint.

Mindig látta maga előtt így, sok-sok év múlva is ahogy anyja egyenesen áll a kőkorlát baluszterei mögött és pici kövér kezével elbúcsúzik tőle...

II.

Az a tíznapos körút, amit Bálint Kozma Áronnal a délkeleti megyékben tett, Kisküküllőben végződött. Utolsó állomásaik egyike Dicsőszentmárton előtt néhány kilométernyire esett, Kisfüzes községbe.

Már a rovacnsolás és könyvvizsgálat közben, még inkább a választmányi ülés alatt észlelték, mintha a helybeliek mindennel sietni akarnának, csakhogy vége legyen mentői hamarább; gyakran puszognak is egymás közt és sokszor pillantanak a faliórára. — Arra a kérdésre pedig, ami máshol mindig olyan hosszú vitára és sokféle javaslatra vezet: — „nincs-e valami kívánságuk vagy panaszuk?“ — arra is azt felelték: „nincs semmi“, „minden jó így“, „semmi óhajunk nincs...“ „Nem! Semmi!...“ — és csak az ajtót nézték!

Abádyék nem tudták mire vélni mindezt. Hogy nem az ügyvitel hibáit titkolják, arról már előbb megbizonyosodtak, így hát az volt az érzésük, hogy a falusiak készülnek valamire és attól félnek, hogy a szövetkezeti tárgyalás miatt lemaradnak róla.

Válóban, midőn déltájban beültek a gépbe és tovahajtottak, akárha kő esett volna le a füzesiek szívéről. Nagyvígán paroláztak, tessékelték Abádyt és Kozmát gépkocsijukba, csapták be az ajtót, állottak félre az útból és ahogy integettek utánuk, ez is olyan volt, mintha csak biztatnák: menjetek! Menjetek!

Sűrűn állnak a falvak a Kisküküllő mentén. Alig jut ki az ember az egyikből, már benne van a másikban. A szomszéd község Gyálfalva, Kendy Pityu faluja. Pár perc és már ott voltak, bár az autó elég lassan haladt, lévén sok nép az úton, sok ifjú legény, lány és gyermek, akik Kisfüzesről mind arra

sietnek vígsággal, akár vásárba mennének, vagy valami vándorcirkusz előadására.

A faluban is sokaság. És ahogy félreállnak, mindenki mosolyogva néz reájuk, mint akik azt hiszik, hogy az autó utasai arra az ünnepre jönnek, amire ők készülnek. Ilyen örömváró tömeg közt haladtak a Kendy-portáig. Itt a stakétás kerítés görbületében már majdnem zárt tömeg áll. Tömeg, amely a túlkölésre azonnal helyet ad, de nem az úttesten — ő nem! — hanem a kapu torkához. Midőn pedig a soffőr itt lefékez és magyarázni akarná, hogy ők Dicsőbe szándékoznak, hát ott terem bőrbekecsében, prémsapkásan Kendy Pityu maga.

— Hát csak nem teszitek azt az infámiát velem, hogy elmentek a házam előtt! — kiáltja már a kapuból és odaugrik a géphez, parolázik és magyaráz.

Elég zavaros, amit magyaráz. — Hogy ma fontos nap van. Hogy nagy vendégség van nála. Hogy ő mindenkit meghívott erre. Abádyt és Kozmát is. Hát nem kapták meg a levelet? — Ja persze, nem voltatok otthon! — Pedig ő írt. Hogy miért? — ó, hiszen megírta! Megírta, hogy halálra ítéli a pálinkát. Igen! Ezért! Ez van ma, ma lesz a törvényszék, most! Most, alig (negyedóra múlva, csak még őket várták! Hát ez az! Hallotta, hogy reggel óta már itt vannak a szomszédban! Ezért is lesette őket a szakállszárazstóból.

Törvényszék? Pálinka? Abádyék nem sokat értettek ebből. Dehát tovább menni valóban lehetetlen. Annál kevésbbé, hiszen lejöttek a kapuhoz néhányan a vendégek közül: köztük a két Laczók-fiú és Alvinczy Zoltán is. Azok is magyarázzák röhögve, hogy Pityu halálraitéli a pálinkát. Onnan belülről pedig, a hosszú kötornác széléről Kendy Ambrus bá' bömböl le hozzájuk:

— Ne marhaskodjatok annyit, hanem bé ide azzal a köpöládával!

Bálintnak semmi kedve se volt betérni. Elég fárasztó volt ez a propaganda-kórút reggeltől-estig tartó munkával, tárgyalással. Mikor pedig este lefeküdt, még lapokat olvasott. Külügyi híreket a balkáni válságról, mely ha kissé meg is enyhült ugyan, de még mindig elég fenyegető maradt — nem,

semmi kedve se volt mulatós lakzira és sietett volna haza. Dehát már sértő lenne, ha tovább hajat és semmi oka se volt a jó Pityut megbántani.

Kiszállt tehát a gépből és a szépen görbülő úton gyalog fölsétáltak a házhoz, mindnyájan.

*

A közbülső széles ebédlőben már tömérdek vendég. Három Kendy: az öreg Dániel, Ambrus bá' és Jóska; Alvinczy Farkas is itt van és a kis Kamuthy és néhány szomszéd, RácZ Tódorka és más mulató pajtások.

Mindenki várakozó jókedvben, amit megbélelt az a sok stamperli rozsólis és szilvórium, melynek már kiürített poharai szanaszét állnak az asztalon.

A jelenlévők mind tudtak a programúiról, mert a háziúr ezért a tréféért tömérdek levelet írt és a meghívással a „pálinka bűnlajstromát“ is — amire nyilván nagyon büszke volt — megküldte mindenkinek. Hát erről van szó. Erről ékelődnek és bosszantják Pityut, ahogy az már szokás nálunk Erdélyben.

De végre elkövetkezik a nagy pillanat.

Kendy Pityu vezényel:

— Porkolábok! Fegyverbe!

A Laczók-fiúk, Dezső és Ernő előlépnek. Két ódon pandúr-csákó van a fejükön, amiket itt talált Pityu valami ládában. Oldalukon rozsdás fringia és tarsoly. Zömök ifjú emberek, tatáros pofával és olyan egyformák, akárha ikrek volnának. Igen jól festenek az arany paszomános csákókkal, nem baj, hogy elég molyette a posztójuk. Kemény vigyázz-ba állnak.

— Hozzátok ki a vádlottat a ház elé! — a további parancs.

Mialatt a két Laczók-fiú nagycsörtetve eltűnik oldalvást, a vendégség kiömlik a szabadba.

Hosszú kőterasz húzódik végig az egész homlokzat előtt. Ide helyezkednek el széjjelnyíló félkörben és leülnek azokra

a székekre, amit inas, darabont és pesztonka sietve hurcolnak ki az ebédlőből. Igaz, hogy a kőkockák kissé bitolyognak, de ki bánja ezt ilyen nagy alkalomkor.

Fő, hogy szép halvány papsütés van, koratéli enyhe idő és most kezdődik a móka az ő mulattatásukra.

És miközben elhelyezkedik a vendégsereg és mindkét végén a terrasznak egy-egy cigánybanda, az uraké és a falusi, alájuk a pázsitra begyűl a nép, a községek apraja-nagyja: harisnyás gazdák, legények ünneplőben, lányok pruszlikosan és tömérdek gyerek is, kiből hol egyet, hol mást vissza kell ráncigálni, hogy ne tolakodjék föl a lépcsőn, hanem tartson rendet, ahogy illik.

Bálint a tömeg közt mindjárt meglátta a szövetkezeti tagokat, akik Füzesről lóhalálába siettek ide. — Hát ezért nézték annyiszor az órát!

Nagy várakozás és kedv uralkodik idelelni is, annál inkább, mert tudják: ott a majorudvaron lacikonyha várja őket és lesz ott bor és lesz cigány.

De a pribék-úrfiak már hozzák a fő-főbűnöst. Kétfelől fogják a két fülinéi. Kövér, ötliteres kulacs, fehér topolyfából. Kövér, sírna hasa kiteremtettéve tarka sok virággal. Labdaforma gombja emberábrázatú. Lelógó szőrbajusszal, rézsut vágott szemmel. Hozzák katonásap és odaállítják arra a kis lócára, amit serényen alája csúsztat a darabont.

Nagy újjongás fogadja a vádlottat. És valóban volt rajta valami végtelenül gonosz, ahogy ott dűbbedezkedik kivont kardú őrei között. Csupasz pocakjával mintha dacolna őreivel, bírójával, mind az egész néppel az ő nagy fölfuvalkodottságában, ahogy ott áll kurtika-lábacskaín.

Megkezdődik a főbenjáró por. Talán nem nagyon szabályos, mert Pityu egy személyben közvadró, tanú és bíró, sőt nyilván ő lesz a hóhér is, mert börtokos tiszti revolvere már a derekára van csatolva.

Föláll. Előveszi a „vádiratot“, a cigányok kétfelől tuszt húznak.

— Alávaló gazember! — így kezdődik az írás és a kevéssé hízlegő megszólítás után felsorolja a pálinka bűneit. Általá-

nosokon kezdi: hogy leüti a lábáról az embert, hogy másnapra szörnyű fejfájást okoz, hogy vörös orrot kapunk tőle, hogy olyan hamar ittasít, hogy még örömünk sincs benne.

Aztán áttér személyes vádjaira:

— Én vagyok a tanúja, — olvassa most Pityu — mennyi gonoszságot tettél én velem! Hányszor zavartad össze az eszemet, mikor ferbliztem és végigkóstá Itattam egyetlen hideg ászra. És újra és újra bízattál ostoba bátorságra és elvesztettem a pénzem. Hányszor butítottál el és akaratlan megbántottam nem egy barátomat, kivel aztán párbajoznom kellett miattad! És miattad megvagdaltuk egymást minden igaz ok nélkül! És újra belém kéredezted, hogy újabb szamárságokat csináljak! És nem szüntél meg mostanig. Most a nyáron is vendég voltam a havason. Onnan is kidobtak, szégyenszemre, mert belopódtál hozzám és belémhízelegted magad. Hát ezzel betelt a pohár, illetve a te kupicád és halálra vagy érdemes!

— Önök is ezt tartják? — kérdezte Pityu a környezőktől.

— Halál reá! Halál! — kiáltották a vendégek és a nép is nagy kacagva visszhangozta:

— Halál!

— Látod, gazember, utolsó órád ütött! Hogy azonban ne mondhasd, hogy nem védekezhettél, fölszólítalak: mit tudsz mentségedre? Ha van valami, hát add elő!

Így rivallt Pityu a kulacsra és pár pillanatig várt a legkomolyabb arccal. Olyan meggyőzően csinálta, hogy az egész közönség elnémulva hallgatódzott. Hiába hallgatództak, a kulacs nem felelt. Mire Pityu kimondta:

— íme! Nem szól semmit! Tehát kihirdetem: a pálinka golyó általi halálra ítéltetik sok vétkei miatt, amit jó Kendy Péterrel elkövetett, hogy ő ezután ne ihassék többet belőle, hanem csakis bort!

óriási öröm lett erre, hujráztak, tapsoltak, kalapokat dobtak a levegőbe és a cigányok újra tuszt húztak. De a háziúr beleordított a zsvajjba:

— El hát a vesztőhelyre!

Összeigazodott a menet. Elsőnek indult a helybeli malac-

banda. Utána az inas és a darabont; kis szekereketét toltak oda, mibe szalmacsutakokkal leláncolták a delikvenst. Aztán megindultak vele. Két felől a két Laczók-fiú csákósa, n és kivont szablyával. A szekér mögött Pityu lépdelt roppant peccesen, utána a vendégsereg, a városi cigányok és az idősebb gazdák, míg a fiatalság kétfelől fut mellettük, hogy megelőzze őket.

Gyászinduló hangjainál kerülték meg a házat, aztán a lankás kerten. föl, föl a felső végéig, ahol egyik hatalmas tölgyfa áll a kőkerítés mellett. Ez volt kiszemelve veszőhelynek.

A zene elhallgat.

Leemelték a kulacsot és hozzádültötték a vastag fatörzshöz. A közönség szabályos félkörben, a Laczók-testvérek kétfelől'. Pityu pedig elibe állt, vagy öt lépésre tőle.

Kivette a revolvert. Fölcsattintotta a kakast.

— Most pokolra küldöm ádáz lelkedet!

Ambrus bá', akinek mentői inkább vénült, annál kevésbbé tetszett, ha másnak sikere van, el akarta rontani a hatást:

— Hát ez már mégis baromság! Hogy volna lelke a kulacsnak!

Pityu visszakacagott rá:

— Pedig van! Mégpedig meggy-lelke! — és bumm!! Belésütötte a pisztolyt.

A lövéstől kurta lábain kétszer megimbolygott a kulacs, aztán előrebukott a hasára. Alóla vörös folyadék terjengett szét, kis tócsákat alkotva a gyökerek öblébe.

És mialatt a közönség megéjlenezte Pityut és körülvették, gratuláltak, a főbanda pedig a Hunyady Lászlóból „... Meghalt a cselszövő“ indulóra gyújtott, a vén Kendy Dani jiem törődött semmivel, hanem odatipegett a kivégzett faedényhez.

Lassacskán, elég nehézkesen guggolt le. Mikor eléggé lejutott, hosszú aggastyánujját belemártotta a szétömlő folyadékba. Leszopta. Nagy szakértelemmel szopta le:

— Kirsch! Kirsch! — Quel dommage! — Milyen kár! Ennyi jó Kirsch! — mormogta magában.

A belső vendégek a városi cigánynak most már derűs nótaítól kísérve visszasétáltak a házhoz és beözönlöttek az ebédlőbe. A falusiakat az ispán és a csürbíró tessékelték a gazdasági udvarba, hol pecsenyesütők és bográcsos kondérok várták őket. Itt is fölhangzott a zene és a fiatalság táncrea perdült.

Italban sehol se volt hiány. A csürkapu ajtajában jókora hordó volt csapraverve, ihatott akárki akármennyit csak akart. Az ebédlőben pedig nagy üveggantákban állt a bor és rajnai palackokban; csupa súlyos küküllői járdoványok és másłasok, olyan erős italok, hogy a kivégzett pálinka akár megszegeyelhette magát. És jöttek az ételek, nem valami finomak, de jó kiadósak, lucskos káposzta füstölt körömmel, kolbászok, hurkák és döblecek, az első disznóölés füstölő diadalai. Sokat ettek, tréfáltak, és kacagtak. De főleg sokat ittak.

Alig egy óra múlva már többen eléggé el voltak ázva. A jó háziúrnak is már kétfelé állt a szeme.

Az idősebbek közül persze a vén Dani bá' ázott el legjobban. A fiatalok között Himleős Vince, egyik szomszéd birtokos.

Nagyon jólnevelt ifjú volt amúgy is. Ráadásul özvegy édesanyja megmagyarázta neki, milyen nagy megtiszteltetés számára, hogy Kendy Péter meghívta és a szívére kötötte, hogy nagyon udvarias legyen, illő módon mutakozzék be mindenkinek, főleg az öregebb uraknak.

Ez az anyai intelem ébredt föl az ifjúban és mentői többet ivott, annál jobban töprengett: vájjon eleget tett-e az anyai parancsnak?! Végül hosszú, néma fontolgtatás után elhatározta, hogy nem. Talán nem. Talán még sem.

Fölállt. Ezt helyre kell hozza! Roppant merev tartásban megindult az asztalfő felé. Aztán úgy taláalomra megállt előbb Alvinczy mellett, majd Kamuthynál is, összecsapta a bokáit és azt mondta:

— Himleős vagyok!

— Szervusz! — válaszolták ezek kezét adva és így tett Ambrus bá' is, mind olyanok lévén, akik elnézéssel vannak

részeg ember iránt. Így jutott most az öreg Danihoz. Itt is megállt, összevágva a két sarkát és elmondta a |nevét. '

A vén ember azonban nem fordult feléje; tán nem is hallotta. A fiatal Vince ismét bemutatkozott, most már hangosabban és látva, hogy erre sincs válasz, meglökte hát az öregúr vállát és a fülébe kiáltotta:

— Én Himleős vagyok! — és nyújtotta a kezét.

A vén Dani most se fordult hozzá, csak végignézte tetőtől talpig és bele a tenyerébe. Borvirágos orra alatt gonosz mosoly villant át és azzal a dadogással, ami annál erősebb volt nála, mentői többet ivott, lassan öklöndözte ki:

— Gyó ... gyó ... gyógyuljon meg! — aztán visszahajlott az asztalhoz és röhögött.

A fiatal Vince megtántorodott a borzasztó sértéstől. Amúgy ártatlan ifjú volt, de hogy ősi nevével valaki gúnyt üzzön, azt józanon se tűrte volna el soha. Hát még ilyen ittasan!

Hátralépett egyet és a karja már csapásra indult. Szerencse, hogy Ambrus elébeszökött és máris átölelte. Így hát a nyakleves megakadt útközben.

Ha Ambrus bá' le is szorította a jólnevelt ifjú felső végtagjait, a torkát befogni nem tudta. Szörnyű hang sivitott:

— Ezt kikérem magamnak...! Ezt én kikérem magamnak! Ezt én kikérem...!

A cigány elhallgatott.

Mindenki fölugrott. Sokan odasiettek. Pityu is, a Laczókfiúk is, kiknek jópajtásuk Himleős. Elvonszolták a szoba másik végébe. Ott csitítgatták, magyaráztak neki, csillapítgatták. Mások a vén Danival foglalatoskodtak, aki fölállt és imbolyogva, akárha szélvészben, elkezdett hajlongani és legszebb franciasággal ismételte:

— Á v... v... ötre d... isposition,, á votre,, disposi... — de őt is megfogták, őt is elvitték, vitték ki a szabadba, mert tudnivaló, mi történik vele, ha borközi állapotban hajladozik.

Ezt az általános zándorodást használták föl Abády és Kozma a gyors távozásra. A soffőr már várta őket lenn a kapu előtt.

Mindenki odafönn van a Kendy-féle udvarban, honnan lehallatszik a nagybögő ritmusa. Könnyen haladtak át a néptelen falun. Mindenki ott mulat bornál, cigánynál. Még a gyerekek is ott lábatlankodnak mind.

Fanyar szájjal jött el innen Bálint. Az ilyen cigányos mulatásoktól régen elszokott. Amíg folyt az ítélkezési tréfa, ő is kacagott, ő is élvezte a humorát.

Most, a már alkonyodé estében azonban keserűséggel gondolt rá. Mennyi tehetséget, fáradságot, mennyi szorgalmat is fordítanak az emberek az ilyen mókára! Mennyit fognak még erről regélni! Mennyit fontoskodni! Minden, ami haszontalan ság, hogy elfoglalja őket! És hirtelen eszébe jutott a balkáni válság. Erre itt senki nem is gondol. Még egyetlen szó sem esett róla, sem a kőrútján, ahol minden rendű, módú emberrel összejött, hivatalos emberekkel városon, vármegyében, sem itt, ahol pedig elég sokan voltak, akik politizálnak a maguk módján . . .

Talán Kozma Áron is ezt érezte, ő is némán ült Abády mellett. Így jutottak le Dicső-Szentmártonba.

A szállodához hajtottak. Itt akartak meghálni, hogy holnap még három községbe látogassanak el. De nem így fordult. Kozma azt már egyedül végezte, mert a szállodában sürgöny várta Bálintot.

— Dénestornyáról jött délben — mondotta a portás.

Mi lehet ez?! A szívét megmarkolta valami, még mielőtt fölbontotta. A tartalom nem hazudtolta meg a balsejtését. Az anyját szélütés érte ma reggel. Ez volt a sürgönyben.

Alig búcsúzott Árontól, visszaült a gépbe.

— Hajts! Hajts, amint bírsz...! — és az autó bele-száguldott a már vaksötét világba.

*

Egyformán teltek a napok. Beköszöntött a tél és a karácsonyi ünnep. Négy év óta az első karácsony, amit nem Abbá-

ziában, hanem otthon Erdélyben és újra Dénestornyán töltötte Bálint és az anyja.

Külsőségeiben úgy folyt le mint régen.

Abády Róza ott ült a nagyterem közepén, szemben a belépő ajtóval. A kihosszabbított ebédlőasztalon közepes fácska, angyalhajjal, papírláncokkal, aranycsillaggal a csúcsán, sok-sok apró kis viaszgyertyával is. Körülötte oldalt és hátul magas oszlopokban tömérdek téli holmi, amit Róza asszony és két gazdasszonya egész éven át kötöttek a falubeli gyerekek számára. Ezek csak holnap, templomozás után osztatnak ki. Itt csak azért foglalnak helyet, minthogy Abády né úgy érezte, nem volna mindez karácsonyi ajándék, ha előbb a jelképes fa alatt nem foglalt volna helyet.

Az innenső oldalon cédulázott csomagok, háznépének minden tagja és azok családja számára. Kendők, ruhaszövegek, ujjasok és bujkák, prémsapka és lajbi. Gyermekecsizma is annyi, ahánynak kell.

És ugyanúgy, mint eddig, egyenként lép be mindenik a soha meg nem írt, de változatlan háztartási rangsorban. Akinek családja van, az a pereputtyával. Belép. Átveszi az ajándékot, aztán kezecskólván Abády nének, távozik, hogy a lépcsőházból, ahol várnak — bejöhessen a következő.

Minden ugyanúgy megy végbe ezen a változatlan szer- tartásos módon. Tóthné és Baczó pé gazdasszonyok most is úgy állnak kövéren az úrnőjük mellett kétfelől, ahogy máskor is mindig, ők adják elő a kikészített csomagokat, terelik a bámész gyermekeket Abády né elé. Tologatják tovább, ha széjjel ögyelegnének. Az öreg komornyik ugyanígy a főajtónál tart rendet.

Csak az öreg hölgy szerepe változott meg kissé. Mostanig személyesen adott át minden tárgyat. Most a fia teszi ezt helyette, mert Abády né féloldala béna.

Nem is szól, ahogy szokta volt, egy-egy jóságos szót az előtte hajlongókhöz. Nem akarja, hogy hallják alig érthető beszédét. Csak a fejével bölint és csupán a balkezét nyújtja csókra, nem az ólomnehéz jobbját. Mégis merev tartásban ül. Párnák támasztják alá abban a kerek karosszékből, ami-

ben a szobájából ide gurították. Nagyon körülményes lett volna áttenni ama trónszerű aranyos fotőjbe, amit idáig használt. És kissé előbb is vonták. Hogy a fácska gyertyái mögüle világítsanak, hogy árnyékban maradjon az arca, ne lássák, hogy félre van csúszva. Ezért is van szélesebb szalagja a főkötőjének, szélesebb csokra is, hogy megtámassza az állát, hogy elfődjé.

Ő maga rendelte így. Gügyögve magyarázta régi komornájának és a két gazdasszonynak, mikor öltöztették az ünnepre. Haragtól villogtak a szemei, amíg nem értették, mit kíván. Mert ő tartott arra, hogy meg ne botránkoztasson senkit. Senki ne is sajnálkozzék rajta. Senki! Még a cselédei se. Úri dáma akart maradni, fölemelt fővel élni; amíg él, ugyanaz lenni végig, aki mindig volt: kicsi királyné, beburkolódzve gögijébe, akár bíborpaJ ástba és hermelinbe.

Így hát külsőleg ugyanolyan karácsonyest volt ez, mint a többiek, több mint negyven év óta. De a csillárok gyertyái, és a falikaroké, a fácska sok apró lángja, mindez a pár száz tündöklő fénypont, amely még megsokasodik a csiszolt függők tömérdék kristályán, — hiába villog. A halál árnyéka vetül végig az óriási ebédlőn. Bárki lépett be a ragyogó terembe, úgy érezte, hogy itt lappang valahol a halál. Tán az aranyos vitrinek, tán az öles ablakmélyedések árnyékában, talán ott szemben, a szomszéd szalon sötétségében, annak üvegajtaja mögött.

Talán ott áll már. Talán onnan fog belépni, most, most mindjárt. Bármely pillanatban megsörrenhet az üvegje és itt lesz, itt lesz előttük ...!

Mindenki így érezte. Hajlongás közben, kézcsókolás közben sokan lopva pillantottak oda a terem túlsó végére, a fehér ajtólécek közé a széles fekete négyszög félelmes ismeretlenébe.

És nem egynek megkönnyebbülés, midőn újra a lépcsőházba jutott.

III.

Február vége táján fordulat állt be abban az ügyben, amely a Péjkoján lakó Juon aluj Maftye följelentéséből született.

Ismételjük el az előzményeit.

Múlt év tavaszán — még 1912-ben — a vén Juonnak a falusi strázsa adóintést adott át 286 korona tartozás és járulékai iránt 1909-re vonatkozó be nem fizetett adója miatt. Az öreget akkor még nem nagyon bántotta. Hasonló adóintést ő már másfél éve is kapott, de akkor folytatása nem lett. Nem lett, mert Simó Ijaszton körjegyző ott járván a Péjkoján, Juon hozzáfordult és elpanaszolta neki. Joggal panaszkodhatna, hiszen ő ezt az adóját éppen Simónak adta volt át és nyugtát is kapott az összegről. A körjegyző nagyban háborgott akkor, hogy ez milyen szörnyű rendetlenség az adóhivataltól és vállalta, hogy az adópénztárnál Bánffyhunyon majd nagy patáliát csap és végleg elintézi. Úgy látszott valóban, mintha elintézte volna, mert másfél évig az öreget nem zaklatták ezzel.

Most azonban jött ez az intés és utána augusztus közepén már a végrehajtási végzés is.

Minthogy akkor már a vén Juon minden dolgát unokája, Kula végezte, hát annak a kezébe kerültek az íráskok, Kula pedig bizalmasa volt Zutor András Mézesnek, az Abády-uradalom alerdészének. Hozzáfordult tehát Kula. Mézes jelentés tett erről gazdájának, akiről tudta, hogy évek óta mindent elpróbált, hogy eltávolíttassa helyéből Simó Gaszton körjegyzőt, kivel az uradalomnak baja ugyan nem volt, de aki százféle módon zsarolta a havasi népet. Megjövén Abádytól az utasítás, Kula a szerint járt el. Nagyjájjával krucsát íratott egy ügyvédi meghatalmazásra és azt a Simó nyugtájával együtt nagytitokban átadta Bálintnak.

Bálint Kolozsvárt alkalmas ügyvédet keresett és talált, annak a nevére töltötték ki a meghatalmazást és megtörtént a följelentés Simó ellen a pénzügyigazgatóságnál. — így indult meg ez az ügy.

A vizsgálat azonban nagyon lassan haladt. A hatóságok labdázta az aktával. Labdázta hosszú időközökben; öt hét is elmúlt, amíg egy-egy írásra válaszoltak egymásnak. A pénzügyigazgató átírt a vármegyéhez; a vármegye kiadta a főszolgabírónak; a bíró visszaírt, hogy nem az ő hatásköre, hanem a pénzügyi hatóságé; a megye értesítette erről a pénzügyet. Ez ismét visszaírt most más álláspontra helyezkedve. Tekintettel, — mondotta — hogy a nyugtán nincs kitüntetve, miszerint adófizetésre vonatkoznék, azt állította: nem reá tartozik, hanem a megyéhez, mint főhatósághoz, vagy a bíróság elé, mint bűnügy. A megye tehát újra a főszolgabíróhoz küldte megállapítás végett. — Közben Simó maga ellen fegyelmi vizsgálatot kért. Igaz, hogy igen okosan, rossz helyen nyújtotta be, mert nem az alispánnál kérte, hanem a megyei jegyzők egyesületénél, amelyiknek pedig ő maga volt az elnöke.

Az egyesület visszautasította a kérést, mondván, hogy az egyesület csak belső vizsgálatra jogosult, és nem rajta kívülálló ténykedésre. Visszautasította, de ugyanakkor egyhangú bizalmat szavazott neki. Így hát Simó elérte, hogy máris mozgósította maga mellett az egész jegyzői kart.

Így álltak a dolgok március küszöbén.

Idáig bár semmi érdemleges nem történt, a Damokleszkard mégis ott lógott Simó feje fölött. Ekkor azonban egyszerre megváltozott minden.

Simó Gaszton bűnügyi följelentést tett hamis vád címén Juon aluj Maftye unokája, az ifjú Lung Kula ellen és Zutor András Mézes ellen is, akit bűnrészességgel és fölbujtással vádol.

Bizonyíték gyanánt mellékeli a vén ember nyilatkozatát, melyben az öreg kijelenti, hogy őt unokája megtévesztette. Azt mondja az öreg, hogy analfabéta lévén, nem tudta mi alá írta a keresztjét. Nem tudta, hogy ügyvédi meghatalmazás volt. Csak most tudta meg és ezennel jogérvényesen vissza-

vonja. Azt is kijelenti, hogy ama nyugtát, amit a fiú elvett tőle és becsatolt az iratokhoz, az nem adófizetésről szól, hanem valami régi tartozása kiegyenlítéséről. Azt is mondja, hogy ő semmi rosszat sohasem mondott a „Domnule nótádról, akit nagyrabecsül és a nép valóságos apjának tart. Továbbá arra kéri Simót, hogy bocsásson meg neki, amiért az ő nevével visszaélt az unokája, hiszen ő öreg magatehetetlen aggastyán és nem is tud és nem is tehet semmiről.

Jó írás. Kitűnő írás. Világos. Szabatos. Szabatos és csodálatosan jogszerű. Minden vádat elhárít és megdönt. Jobb már nem is lehet. Prima két tanú is van rajta: Timbus parintye, a gyurkucui pópa és az ottani egyházfő. Utóiratban az is rajta áll, hogy a szöveget a papnak mondta tollba a vén Juon és ezt is két tanú bizonyítja, ugyancsak az egyházfő és a helybeli kurátor. Rendben van. Nagyobb rend már nem is lehetne.

E fordulat híre azonnal eljutott Dénestornyára.

Nyiressy Kálmán uram, az Abády-havas nyugalmazott erdőgondnoka írta meg sok szószaporítással. Meglátszott a levélen, milyen gusztussal közölte a rossz hírt, bár szöfűzései csak úgy csöpögtek színlelt hódolattól.

Mert a vén Nyiressy soha meg nem bocsátotta nyugdíjaztatását. Dacára, hogy Bánffyhunyadon szép kúriát kapott végkielégítésül, olyan hatalmas kerttel, ami lenyúlt a Kőrösig és addigi fizetésének felét is, mégis sohasem bocsátotta meg Abády Bálintnak, hogy őt kitette a havasból, hol három évtizeden át dolgozni ugyan nem dolgozott soha, de korlátlanul kiskirályoskodott. Hunyadon is jóit élt; ott is számos vendéget látott és nagy mulatozásokat rendezett. Dehát ez mind semmi ahhoz képest, ahogy egykor a Bélésén élt, mint korlátlan úr a tizenhatezer holdas uradalmon, hol akkor és annyi özet és császármadarat lövetett, ahányat akart, pisztrángot is annyit fogatott és zsebrevághatta a legelők bérének javarészét, hiszen senki sem számoltatta soha.

Bálint elkomorodva olvasta Nyiressy levelét. Undorodva is. Szinte maga előtt látta a gonosz aggastyán habfehér szakállas arcát, majdnem látta, miként ül az asztalánál, hosszú

pipával a szájában és milyen kárörömmel mosolyog vaskos nagy bajusza mögül, amit sárgára festett közbül a dohányléc. Bizonyos, hogy e hírt Nyiressy első kézből, magától Simó Gasztontól kapta, hiszen puszipajtások voltak régóta.

Lehet, hogy együtt fogalmazták széles röhögések között borvizes bor mellett és koccintgatnak Simó körjegyző immár kétségtelen diadalára.

De maga elé dobva a levelet, Bálint fölállott. Elhessegette magától a látomást, nehogy megzavarja ítéletét. Mert az ügy komoly, nagyon komoly ügy.

Hogy Simó elsikkasztotta a vén Juon pénzét, az továbbra is kétségtelen. De kétségtelen az is, hogy az ifjú Kulát elítéli, hiszen a járásbírótság nem tehet mást. Lehet, hogy Zutort is.

Szabad-e ezt túrni!? Szabad-e tétlen maradni, ölhetett kézzel? Maradhat-e félre ő, amikor ezek benne bízva, az ő tanácsára, sőt utasítására jártak el és jutottak bajba? — Nem, ezt nem szabad!

Dohát mit tehet?

Csak egyet. Jelentkezik mentőtanúnak. Elmond mindent és mindent maga vállal. Elmondja mindazt, amit Simó és Timbus pópa bűnszövetkezetéről tud, azt az évek óta folyó összejátszást, amivel a saját népüket szipoly ózták és uszorázták. Igaz, hogy bizonyítani nem tud, de az mindegy! — Elmondja azt is, hogy ezt a Simó elleni följelentést ő akarta, rendezte és vitte végbe. Ám ítéljék el őt, — de Kulát és Zutort mentsék föl, hiszen csak azt tették, amit ő parancsolt.

Csúnya ügy, veszélyes ügy. — Igaz, hogy képviselő lévén, felette azonnal nem ítélezhet a bíróság, mert ezen a tárgyaláson még védi törvényhozói immunitása. Későbbre azonban nem. Kétségtelen, hogy a képviselőház kiadja, sőt neki magának kell ezt kérnie. — Pár hét után már a törvényszék előtt áll. — És addig is micsoda gaudiuma lesz a botránysajtónak, ha meghurcolhatja a nevét ország-világ előtt, milyen alkalom dicsőíteni Simó Gasztont, az ország dolgos napszamosát, akit hí megrágalmazott a „semmittevő mágnás“! — Hetek, tán hónapok lármája fog körülötte zúgni, míg főtárgyalásra kerül

a dolog és még ha tekintettel közéleti munkájára és önzetlenségére az igazságügyminiszter tán királyi pertörléssel élne — ami elég bizonytalan, — és így elkerülhetné a börtönt,, mégis megbélyegezve fog kikerülni ebből.

Mindegy! Helyt kell állania azokért, akiket ő vitt ebbe.

E keserű percben fájó gondolat villant át rajta. Szerencse az, ami annyira busította! Szerencse az, hogy az édesanyja magatehetetlen!

Így nem juthat el hozzá annak a tudása, hogy egyetlen fiára mi vár, nem vehet tudomást, mennyi sárral dobálják meg a nevét.

De ha elítélnék! Ha Ő tömlöcbe kerülne? — Mi lesz akkor? És e pillanatban olyan kívánság ébredt föl lelkében, mitől maga is megborzadt. Az a kívánság, bár édesanyja ne érné meg ezt a szörnyű napot...

*

Két hét múlt el. Két baj váró hét, mely alatt mindenki: titkárja Gányi Miklós, sőt Szakács Gergely nyugalmazott lovászmester, öreg komornyikjuk Péter, Tóthyné és Baczóné és a többi cselédek is mind aggodalmas arccal jártak körülötte. Látszott: mindenki tudja a Simó-ügy komolyrafordultát, bár senki sem merete szóbahozni neki.

Abády pedig nem szólt. Egyedül Adrienne-el beszélt erről, ha néha, sötét este, beautózott hozzá Kolozsvárra. Egybeölelkezve, hosszan dltárgyaltak minden lehetőséget. — Az aszszony mindenben igazat adott neki. — Úgy van! Nem tehet mást! Vállalnia kell, még ha börtönbe is jut. Újra és újra letárgyalták az ügy minden részletét, de menekvésre semmi utat nem találtak soha. Mégis mindenkor bizakodva tért vissza onnan. Bizakodva, mert Addy mindennek dacára azt mondta: nem tudja elhinni, hogy ez így végződjék! Nem lehet! Erkölcsei képtdfenség! Nem! Nem lehet! — És ez az ösztönös biztonság tartotta Bálintban a lelket.

*

Beköszöntött a főtárgyalás előestéje.

A szereplők már mind Bánffyhunyon vannak. Innen indulnak be Kolozsvárra a hajnali vonattal. Az ifjú Kula az alerdész házában, Zutor András Mézesnél tölti az éjjelt.

Nagyapja, a vén Juon aluj Maftye nem jött be. Neki a körjegyző orvosi bizonyítványt szerzett, hadd maradjon ott-hon, — jobb az így! hátha még elszólná magát, ha esküre bocsátják. — Az aggastyán szívesen is maradt el, hiszen szörnyen bánkódott amaz írás miatt, amit kivett tőle a pápa; másrészt visszavonni hogy is merészelné!? — Hanem itt vannak a többiek, Simó Gaszton és Timbus, és itt a döntő okirat két tanúja és még három, kik Kula kapcsolatát Zutorral bizonyíthatják. — Ezek ott hálnak a vén Nyiressy fészereiben szalmán, nehogy éjjel elkészüljanak valahová.

Timbus Gyula pápa és Simó Gaszton vígan vacsoráznak benn az udvarházban.

Nemcsak ők vannak ott ezen az estén. Ott van Simó hatalmas pártfogója, a főszolgabíró, ott az állomásfőnök és még néhány honoratior, a szolgabíró és a telekkönyvezető, két helybeli ügyvéd, mind igaz úriemberek, Nyiressy uramnak és Simónak jó barátai mind. Kicsi ember közöttük Timbus, mégis ott van ő is, lévén főszereplő a holnapi tárgyaláson.

És folyik a bor és szól a cigányzene.

Már rég elfogyasztották a bőséges vacsorát, melynek fénypontjait Simó szolgáltatta: vagy harminc pisztrángot és egy őzet, mikről azt mondta, hogy orvhalásztól, vadásztól kobozta el. — „Véletlenül éppen terminusra fogattam el őket!“ — és vágott a szemével a főszolgabíró felé. — Az értette is a dolgot. — »Nagy kópé vagy te, Gaszton!“ — és kacagott hozzá. De csak csendes megértéssel, mivelhogy ő tekintélyt tartott mindig.

Nyiressynek Érmelléken van szőlője. Vacsora után is ennek borát itták és a súlyos italtól megindultak a nyelvek.

Most már nem alakoskodtak, ahogy korábban, midőn a bűnpörőről még színlelt komolysággal próbáltak beszélni. Most már kiütközött a káröröm belőlük és vastag tréfák váltakoztak sok fönnhéjazó szóval.

Mert nemcsak a háziúr és Símé gyűlöltek Abádyt, hanem kisebb-nagyobb mértékben majdnem mindenki, aki ott volt. Ha nem nagyobb dologért, hát szolidaritásból a vén Nyiressy iránt, aki olyan kedélyes öreg úr, jó ivópajtás és ferblista.

Némelyik azért is, mert Bálint lezárta az Abády-er dókét; nem vadászat akárki akárhol, mint régen. Más ok, mivel Bálint „bajt csinál“. Mert így mondják, ha valaki tunyaságukból föl akarja rázni az embereket. Szövetkezeti munkája dolgot adott sokuknak. Sürgetések jöttek néha a vármegyétől vagy a főispántól. Erdőkihágások miatt fáradságos kiszállások. Telekkönyvi helyreigazítások a járásbírószágon; az is sürgetve gyakran. Szóval „bajt csinál“. Éis most legutóbb ez a Símó-ügy! Mennyit kellett irkálni-firkálni e miatt!

Ezért főleg a főbíró haragudott. Ő a járásban korlátlan úr akart lenni és az is volt mindig. Most pedig ebbe avatkozik ez a gróf, aki ráadásul nem is idevaló, hanem Torda-Aranyosból és beleüti az orrát abba, amihez semmi köze.

Mert keménykezű volt a főbíró, kemény, hatalmas ember, akitől remeg az egész járás.

Pusztul onnan, akire megharagudott, él és virul, akit ő pártol. És most idebotlik ez a mágnás! Följeleni egyik jegyzőjét! Följeleni, de nem őnála, hanem őt megkerülve. Hát ez tűrhetetlen!

A főhelyen ül persze az öreg háziúr. Hozzúszerű tajték-pipája jó messze betámasztva az abroszra. Roppant élvezi a sok öröndetes hírt. Most nem sokat beszél, csak mosolyog sárgával tarkázott fehér bajsza alól és ha megszólal, vaskos füstfelleg gomolyog ki szájából, ahogy az Etna vagy a Fuzsijáma hólepte és láthatatlan kráteréből a gőz. A mérges gázokat nála a méregfullánkú szó pótolja.

Mellette jobbról a főbíró. Szélesarcú, vállas ember. Rövid bajuszt visel és őszes haja sörtére van nyírva. Homlokán egyetlen merőleges ránc fut be a szemöldökei közé. A szigorúság ránca. Ritkán szól. De ha foga közül kiveszi a szétrágott borszivart, mindenki elhallgat, akkora a tekintélye! Hidegszürke szeme mint a jég. Ha pedig elmosolyodik és megvillan

erős fogsora, akkor sem hinnéd, hogy jókedvű, hanem mintha harapni akarna.

Mellette az állomásfőnök; szembe vele Simó jogtanácsosa a pörben, dr. Farkas Tódor, akit háta mögött „Dr. Ugyanis“-nak hívtak Hunyadon, lévén ez szava járása. A szomszédja Simó. Aztán a másik helybeli ügyvéd, Tóth Balázs; utánuk ismét a telekkönyvvezető és a szolgabíró, túl pedig Timbus Gyula következnek.

Persze a port tárgyalják. Azt a legújabb hírt, hogy Abády múlt héten mentőtánúként jelentkezett a törvényszéknél. Dr. Ugyanis hozta ezt, aki ma délelőtt benn járt Kolozsvárt.

Hát ez izgató hír! Kissé váratlan is. A cigány most hiába játszik, nem hallgatja senki.

Ez is mond valamit, az is. Az általános véleményt Nyiressy foglalta össze: „Váljon mi az istennyilát akarhat az a csámpás!“

Simó valahogy nem szereti a dolgot. Jobb lett volna ezt Abády nélkül folytatni le. Abády képviselő. Parlament. Interpelláció. Mi a fene egyéb! Azért is ellenezte, hogy a vád részéről idézzék meg. Az ilyen nem jó! De nem mutatja, hogy egy pillanatra halk aggodalom csapta meg, hanem nagyot kacag, szélesen:

— Hát csak jöjjön, majd megbizgatjuk egy kicsit!

— Bizonyára azt a rongyos alerdészét, Zutor András Mézest akarja kimosdatni! — mondja Tóth Balázs.

— Hát az nem lesz könnyű, mert ugyanis! — a hamis vádra vagy Mézes tanította ki Lung Kulát, vagy maga a gróf. Más nincs! Azt pedig senki el nem hiszi, hogy az a tudatlan havasi legény magától fogad prókátort Kolozsvárt. — Dr. Farkas magyarázza ezt és most élőadja, hogy ő már eleve Abádyt is felbujtóként jelölte volna meg:

— Mert ugyanis! — kétségtelen, hogy az igazi bűnszerző a gróf. Én csak azért álltam el ettől, mivel akkor ki kéne kérni a képviselőháztól, ami hosszadalmas dolog, az én Gaszton barátom pedig arra tart, hogy gyorsan jusson ítélethez. De hát így is jól, sőt nagyon kitűnően van. Ugyanis! — én holnap

össze fogom kavarni keresztkérdésekkel. Ekkor vagy tagad és akkor megvan az ítélet Kuláék ellen, vagy kisül, hogy ő a felbujtó és rá is kiterjesztjük a vádat!

Kövérén mondta ezt „Dr. Ugyanis“, gusztussal.

Nyiressy bajuszából nagy füstoszlop ömlik ki.

— Ez már szép. Bé kell esukatni a méltás grófort! — Erre igyunk. Vivát! — Kacagva fölemeli a poharát és koccint mindenkivel. A cigány, bár mit sem ért mindebből, tuszt húz.

Mikor elcsitul a zaj, a főbíró Simóhoz fordul. Lassan ejti a szót, kissé vontatva:

— Biztos vagy te abban, hogy nincs egyéb adat az Abády kezén? Baj volna, ha más útra terelődnek a dolog.

— Dehogyan van! Mi is lehetne nála! — szabadkozik Simó, de a jogtanácsosa máris közbevág:

— Az ki van zárva, hogy bármivel jöhessen. Az egészen ki van zárva! Mert ugyanis! — föltéve, de meg nem engedve, hogy az ügyhöz nem tartozó más adatokkal akarna a gróf jönni, az elnöklő bíró azt meg nem engedi. A perrend határozottan tiltja. A tényállás pedig világos, okiratunk van róla. Erős, világos, mindent számbavevő okirat, hiszen én magam fogalmaztam. Ezzel szemben semmi szóbeszédnek helye nincs. Csak a felelősség mérvéről lesz a holnapi tárgyaláson szó, semmi másról.

— Hogy-hogy? — kérdi az állomásfőnök, hogy ő is mondjon valamit.

— A tényállás az, hogy Juon Lung aluj Maftye jogerős nyilatkozatban kijelentette, hogy őt félrevezette az unokája és Gaszton barátunk a legkorrektebben járt el vele szemben, így tehát a hamis vád közvetlen szerzője az unokája, Lung Kula. Mármost bizonyítani kívánjuk, hogy ez a Kula nem a maga fejétől követte el a hamis vád bűn cselekményét, hanem Zutor András alerdész fölbujtására. Lung Kula mint elsőrendű vádlott okvetlen elítéltetik. Zutor András minden valószínűség szerint. Ugyanis! — Lung Kula mindent Zutor segítségével követett el. A büntetésük mérve azonban a szerint enyhül, vagy súlyosbodik, amennyire a grófra tudjuk bizonyítani a bűnszerzés eredetét. Ha ez tökéletesen sikerül,

akkor Zutor felelőssége megapad, tekintve, hogy alkalmazotta a grófnak, sőt a Kuláé is valamennyire, mert a bíróság méltányolja azt az erkölcsi nyomást, amit Abády gróf gyakorolhatott reá. — Ez az egyik megoldás. — Azonban ez csak akkor következik be, ha a tárgyaláson beismerésre tudjuk szorítani a grófot. Nem hiszem, hogy ez sikerül. Ugyanis! — Abády mégse lehet olyan buta, hogy beleugorjon ebbe. Ezért a másik megoldás úgyszólván bizonyos. Zutort mentetetni fogja. És itt jövök én! Ugyanis! — tudomásom van, hogy Abády személyesen beszélt azzal a ügyvéddel, aki a hamis följelentést tette és ő adta át neki a meghatalmazást is. Ez bizonyos. Én erről azonban ezen a tárgyaláson nem beszélek. Csak bele szorítom, hogy magára nézve minden részvételt megtagadjon. Ennyi nekünk egyelőre elég. Ugyanis! — akkor Kulát és Zutort okvetlen elítélik és így Gaszton barátink azonnal elégtételt kap, ami neki fontos.

— Na! és az a mágnásköl'yök?! — kiáltotta közbe dühösen a vén Nyiressy — az csak úgy símán elsétálhat?!

„Dr. Ugyanis“ hátradúl a székből és fontoskodva föl emeli a mutatóujját.

— Mondtam, hogy itt jövök én! Másnap már följelentjük Abádyt. Hamis tanúzásért jelentjük föl. íme, ez az, ami gyc'nyörű lesz!

A háziúr éljenez; Simó cipőgombfénylelű szemei is villannak az örömtől. De a főbíró közbeszól.

— Én idáig most még nem mennék. Nem, mintha kímelni akarnám ezt az Abádyt, — ó, dehogya! — hanem politikából. Ha azt a két embert elítélték, ez már akkora szégyen a grófra úgyis, hogy többé senki a havason szóba nem áll vele. Többé nem izgágáskodhatik és nem ütheti bele mindebe az orrát. Megszabadulunk tőle. A hamisesküvel várának. Ezzel mi a kezünkben tartjuk. Akár évekig. Hacsak kicsit is mozdul, megizenjük neki, hogy kitörjük a nyakát.

— Te vén kujon! — kacagott Nyiressy és a szomszédja vállára ütött, — így csinálod, úgy-e, az összes jegyzőiddel? Előbb megfogod valami hibán és aztán ijesztgeted őket?!

A főbíró ajkai közt megjelentek a fogak.

— Így. Ez az én módszerem!

— Senki se kívánhatja, hogy én ezt elhagyjam! — kiáltott föl „Dr. Ugyanis!“. — Hogy én akkor, midőn így a kezünkbe fut Abády hamis tanúzással, hogy akkor én ezt elmulasszam! Nem! Azt senki sem kívánhatja tőlem!

Tóth Balázs helyesel:

— Ebben igaza van a kollégámnak.

— Na, úgy-e? Én a megbízóm érdekében lemondtam arról, hogy eleve tanúnak idézzem a grófot. Pedig láttam, hogy itt számomra fényes alkalom nyílik olyan bűnpör indítására, ami ügyvédi hírnevemet ország-világ előtt megalapozza. Mert ugyanis! Mivel lett Eötvös Károly híres? — az eszlári esettel! — és Pol'onyi mivel? és más híres ügyvédek? Mindig valami szenzációs bűnüggyel! Én idáig lemondtam erről, mert az ügyvédi etika szerint első az ügyfelünk érdeke! Ha én ezt betartom és azt a Kulát elítéltetem, ami egészen bizonyos, akkor nekem is szabad magamra gondolnom! Már a megkeresés Abády kiadása iránt hamistanúzásért, már az is milyen nagy reklám nekem! Az egész sajtó visszhangzik majd ettől! Aztán a por! Minden fázisáról tudósítás a lapoknak! Riporterek! Interjú! Gyönyörű vádbeszéd, amit minden újság kihoz és végül az ítélet! Börtönre juttatni egy mágnás-képviselőt és ott állani a világ szemében, mint az igazság és a becsület őre!... Én erről le nem mondok, ezt véghezviszem és ez .nagyszerű lesz!

Olyan lelkesen, olyan fennkölt hangon harsogta ezeket „Dr^ Ugyanis“, hogy általános éljenzés tört ki és a főbíró is átkiáltott az asztalon:

— Hát csak csukasd be, én bizony azt se bánom! Csukasd be! Csukasd be!

IV.

Ugyanezen az estéin Bálint már kolozsvári lakásán volt. Késő délután jött be.

Mikor kiszállt a gépből, a portás jelentette, hogy ismeretlen kaputos ember máma már kétszer kereste. Névjegyet is hagyott.

Itt van.

Pici kartonlap. Kézírással rajta a név: „Timbus Koriolán“.

— Azt mondta, instálom, hogy nagyon fontos dologban jött és hogy még ma este visszanéz ide.

Timbus? — Talán csak nem a gyurkucai pópa? De hiszen azt Gyulának hívják! — Hát akkor ki lehet? A fia volna?

— Milyen ember? Fiatalos? Vékony?

— Az, instálom, cingár és elég szirimán.

A pópa fia volna? Az, akiről azt mondták, hogy vad dákorumán? Az a beteg ifjú, akit Abády csak kétszer látott: először a papiak élőt fekvé és másodszer ott Balázsfalván, az állomáson, mikor valami írást adott át Timisán Aurélék-nak? — Roppant valószínűtlen, hogy őt, keresné, mégis Bálint úgy érezte, hogy csakis ő lehet.

— Bocsássátok föl, ha jön! — parancsolta Bálint.

Mindegy, ha el is foglalja néhány percig. Ma este ő úgyse megy ki hazulról.

Az írószobájában járt le s föl.

A holnapi tárgyalásra készült. Arra: mit fog mondani, miként adja elő. Szükséges, hogy mindent felsorakoztasson, ami arra indította, hogy Simó körjegyzőt följelentsék, mindent, ami közérdekből indokolja az eljárását. — Ahogy így számbavette a mondandóit, kénytelen volt megállapítani,

hogy mindez jogilag bizony sovány. Az ilyet a bíróság aligha értékeli. Zutor és Kula így mentesülnek talán, de őt okvetlen el fogják ítélni. — Mindegy! Vállalnia kell! — Vállalni, mindent, bármi következék is. Vállalni, mert saját meghurcoltatása és elmarasztalásánál kevésbé tudná elviselni, ha azokat ítélnék el, akik az ő utasítása szerint és benne bízva cselekedtek. Más útja valóbaji nincs!

Annyira elmerült a sötét gondolatokba, hogy első pillanatban, mikor jelentették limbust, alig tudta, miről is van szó.

És nyílt az ajtó. Nagyon sovány, szűkmellű ifjú jött be. Majdnem aszott ábrázata körül alig serkedő szakáll. Fekete, hosszúra nőtt haja lázadozva meredezik égne. Két piros folt virít a pofacsontjain.

Lassan közeledik az íróasztalhoz, ahol Bálint üdvözlésre fölállt. Timbus, mikor odaért, mereven hajtotta meg magát és mjnthá nem látná meg a feléje nyújtott kezét, merre biccentett csak és leült egyik oldalsó karosszékre.

Abády is leült. Aztán kérdezte:

— Mivel szolgálhatok?

Timbus Koriolán nem válaszolt azonnal. Azt a benyomást tette, mintha küzdene a mondandókkal. Széles szája kétszer is széjjelnyílt, de szó még nem jött belőle.

— Mivel szolgálhatok? — ismételte Bálint.

Az ifjú párszor meggörzsdölte a torkát, majd hirtelen, akárha kitörne valamit gátlásból, rekedtes hangoji lövelt ki a mondat:

— Azért a holnap... a holnap dologért jöttem ... Azért a Kula dolgáért!

— A holnap tárgyalásért?

— Igen. Soká töprengtem. Mert ettől függ, mi fog ott történni. Érti? Csakis tőlem. Csak én tőlem.

— Bevallom, hogy nem értem.

— Igen. Csakis tőlem!

Zsarátnok szemei gyűlölettel néznek Abády arcába és nyilvánvaló, hogy ismét küzd magával, mielőtt folytatná. És most szóáradat indul, borzasztó gyorsan egymáson botorkáló szavak.

— Igen. Mert nálam van az írás és a levél is. Az a gazember Simó írta. Az küldte, az írta. Az apámnak írta. Az apám eltépte és eldobta. Azután! Csak azután! Azután, hogy visszajött a PejkJáról, Juon aluj Maftyetől. Eldobta, de én megtaláltam! Elolvastam. Elolvastam mind a kettőt. Bár ne tettem volna. Érti? Mert azóta nem tudok aludni! Mert ez borzasztó dolog. Érti¹? Ez borzasztó dolog!

Majdnem fenyegetően nézett Abádyra. Rövid szünetet tartott, aztán folytatta:

— Mert borzasztó dolog! Érti? Az apám egyik oldalon és a másikon Kula, az a szegény román ember. És az igazság! Hogy én eláruljam az apámat, vagy... vagy az igazságot! És ott van maga is az igazság mellett és hogy én magát is megmentsem, magát, magát!

Az állta támadólag mered Abády felé, aztán majdnem csak magának tette hozzá:

— Ma éjjel is töprengtem. Hajnalig töprengtem. De nem tehetek mást. Hát eljöttem!

Most benyúlt a belső zsebébe. Négyrét összehajtott papírcsomót vett ki belőle és az asztalra dobta.

— Hát itt van!

Ezt már majdnem lihegve mondta. És akárha kimerült volna, visszádólt a székbe.

Figyelmesen hallgatta Bálint, amíg az ifjú beszélt. Szánalommal is. Annyira hatott reá az a lelki küzdelem, ami a fiatalember minden szavából harsogott, hogy számba se vette nyilván szándékos modortalanságát.

— Hát olvassa! Hát miért nem olvassa!? Hát azért hoztam... — kiáltott ismét előredőlvén Timbus és aszott ujjahegyével úgy lökdöste Abády felé az írásokat, mintha szennyes tárgyak volnának, amit érinteni is undorító.

Bálint széjjelnyitotta őket.

Az egyik hosszú kettős ív. A másik kisebb magánlevél.

Mindkettőn meglátszik, hogy össze voltak rücskölve. Mindkettő átszakítva, bár nem végig. Pár centiméternyi papír még ép. A nagyobbik sarkában nyomtatva Dr. Farkas Tódor neve és lakása. „Én Lung Juon aluj Maftye ki-

jelentem...” így kezdődik. Ez a vén pejkójai nyilatkozatának szövege. Szabatos jogi mondatok.

A kisebbik Simó Gaszton írása:

„ ... Minthogy múlt héten azt mondtad, hogy már jól meg van puhítva az a vén Juon, itt küldöm neked azt a fogalmazást, amit most jól megcsináltattam és amit alá kell Írass az öreggel. Tedd a zsebedbe és menj föl hozzá a Pejkójára. Vigyél tintát és papírt és két megbízható tanút. Ezeket hagyd künn és csak magad menj be a házba. Ott sajátkezűleg írd le, mintha tollba mondaná. A fogalmazványt aztán dugd zsebre és hívd be a tanúkat, hadd bizonyíthassák, hogy valóban ott írtad meg. Akkor aztán a vén ember előttük írja alá. Nem kell sokat magyarázni!” — Ez a mondat kétszer van aláhúzva. — „És sietni kell! — Azt a haszontalan unokáját, Kulát, behívtam pótszemlére az ezredéhez. Két napig odalesz. Ezért holnap hajnalban már menj ki és végezd el pontosan. Nem fogod megbánni! — Mikor hazahoztál, ezt a levelet és a fogalmazást semmisítsd meg. Nem is írtam volna, ha, nem magam vittem volna föl hozzád, de a eszúom megbolondult és ágyban fekszem. De így is jó, csak vigyázz és égesd el az írásokat, ahogy hazajöttél...”

Bálinton öröm szaladt végig, mikor végigolvasta. Menekülés ez! Menekülés abból a csávából, amibe jutott! Kulának, Zutornak is biztos fölmentés. Számos hetek aggodalma, akárha mázsás súly, úgy hullott le róla. — A fiatal Timbus-hoz fordult:

— Igazán nagyon köszönöm! — és hálaérzetében ismét kezét nyújtott feléje.

Az ifjú azonban most is úgy tett, mintha nem látna meg, hanem elnézett fölötte.

Ellenségesen mondta:

— Nem kell! Ne köszönjön! Magától nem kell!

— Miért? — válaszolt Bálint és kissé elmosolyodott.

— Amit ön ma tesz, nem bizonyítja-e, hogy a tisztességes szándék mindig találkozik és hogy mindennél erősebb. Erősebb még a gyűlöletnél is, amit nyilván irántam érez?

— Hát éppen ez az! Akárhogy nem akarnám is, el kell

ismernem, hogy maga évek óta segíteni akar az én népemen. Régóta figyelem. Miért teszi? Valami ravaszság ez? Elálatni akar minket a segítségével?

— Vallja meg, hogy ezt ön sem hiszi.

Timbus arca elsötétült. Inkább maga elé mondta:

— Igaz. Nem hiszem, pedig szeretném hinni! — Aztán mérgesen folytatta: — Ellentmondás az és abszurdum, hogy egy magyar mágnás, hogy az akarjon segíteni! Ellentmond mindennek, amit tanultam ... amit hiszek ... amit szükséges, hogy higgyek ... amit hirdetek... egyenes abszurdum!

— Talán mégsem annyira... Nekem éppen az ön nagyapja, az öreg Juon beszélt, hogy az én nagyapám iránt milyen bizalommal voltak egykori jobbágysai. Bizonyára en is hallott erről. Kisgyerekkoromból magam is emlékszem, milyen gyakran jártak hozzá havasiak ügyes-bajos dolgaikban, tanácsért jöttek vagy hogy ítéljen közöttük. Olyan békebírói szerepet játszott és a döntésében rendszerint megnyugodtak.

— Igen. Ezt mondják az öregek. De azok buták. Nem értik és elfelejtik, hogy őket rabszolgává tették és volt robot és volt botbüntetés és hogy kirabolták őket az urak, a magyar urak!

— Rabszolgaságról itt nincs szó, hanem jobbágyságról. A jobbágyok helyzete azonos, akár magyar lett légyen valaki, akár román. Ez a rendiséggel *függ* össze, ami általános európai intézmény volt és aminek nincs és sohasem is volt nemzeti jellege. Hogy pedig a földesúr kirabolta volna a saját jobbágysait, az pusztán mese, hiszen a jobbágy jóléte a földesúr érdekében állt. Zűrzavaros időkben a hadakozó felek az egymás földjét dúlták, tehát az ellenfél jobbágysait is. De a sajátjukat egyáltalán soha.

Timbus ingerülten felelt Bálintnak. Gyorsan, haragosan.

A dáciai folytonosság minden érvét sorakoztatta föl. Idézte Sinkait, Anonymust, Hasdeut, Xenopolt. Egymásba ütköztek szakadozott mondatok; alig végződött az egyik, már indult a másik, más érvek torlaszait építve reá. Szörnyű sietéssel beszélt, hogy mindazt elmondhassa, amit olyan mohón

olvasott és tanult, ami bizonyíthatja, hogy Erdélyben fennmaradt a latin kultúra a magyarok jöttéig. — Mind szenvedélyesebb hangon beszélt, majdnem kiabálva már.

Köhögő roham állította meg. Szörnyű köhögés, ami szájára szorított zsebkendővel kettőbe törte a széken. Száraz és fuldokló görcs, melytől mintha megszakadna a mellkasa. Midőn végtére kissé megnyugodott és ki tudott egyenesedni újra és kimerültén hátradőlt a széken, Bálint válaszolni akart. El akarta monda, ni, hogy a magyar hódítás előtt sok barbár nép taposott át az egykori Dácián. Gótok, vandálok, gepidák. Avarok és bolgárok. És hogy attól az időtől, hogy Aurelianus császár kivonta a légiókat innen, a magyarok megjelenéig teljes hatszáz év telik el. E hatszáz év alatt ennek a földnek csak annyi története van, mint az országútjának, amin vándor népek mennek, folyton mennek.

Semmi adat sincs e korból, ami bármi helyi kultúrára vallana. Ezt akarta mondani, de abbahagyta. Abbahagyta, mert Timbus most ölbecsajtotta a zsebkendőjét. Piros foltok virítottak rajta. Vér! Vért köhög ez a szerencsétlen! Szánalom fogta el.

Békítő hangon mondta:

— Régi dolgok ezek. Ezeréves dolgok. Mi célja ilyenről vitázni? Való azonban, hogy ma csupán két nép él itt a Duna-medencében, ami nem szláv és nem germán: a román és magyar.

Majd magyarázni kezdte:

— Nyilvánvaló érdeke mindkettőnek, hogy egymásra találjon. Hogy sok hiba történt és történik még ma is, az bizonyos. Éppen ezért minden jószándékú embernek kötelessége volna a kiengesztelődést szolgálni. Nem könnyű dolog, hiszen évtizedek hibáit kell jóvátenni. Sok gyűlölség fölhalmozódott. Azt is le kell győzni. De kell!

Meggyőző érveket tudott találni és ahogy beszélt, zengő szavak jelentkeztek és idomultak mondatokká. Most először alakult szerves formába, amit ki nem fejezve bár, de mindig érzett.

— El tudom képzelni, hogy elkövetkezik olyan kor, ami-

dón feledésbe megy mindaz a sérelem, ami önöket elválaszt mitőlünk és testvériségben élhetünk egymással...

Timbus idáig némán hallgatta. Most azonban fölugrott.

— Nem! Azt soha! Soha! Soha! — Reszketve állt zsarátnok szemekkel.

— Miért? — kérdezte Bálint. — Én ezt lehetőnek tartom, sőt történelmi kényszerűségnek. Ez a két nemzet, amely se nem szláv, se nem germán és minden rokon nélkül Európának ebben a sarkában, egymásra kell hogy találjon, ha nem akar zsellérsorba jutni, a szomszédos impériumok hűbéresévé. Ez be kell következzen, ha élni akarunk!

— Talán... Talán ... Talán valamikor... — mondotta T-mbus Koriolán habozva. Aztán hirtelen fölnyúltak sovány karjai. Karomgörbe ujjaival kalimpált magosán. És üvöltő gyűlölettel tört ki belőle:

— De előbb ... előbb ... meg kell fizessünk ... tízszeresen ... százszorosán!... És akkor sem... soha... soha...!

Aztán, akárha eldőlné, fordult sarkon. Nekirohant az ajtónak. Izgalmában alig találta meg a kilincset. Majdnem fölszakította az ajtószárnyat és kívülről becsapta maga után.

Bálint nem ment a másnapi tárgyalásra. Ott, miután Simó jogtanácsosa, Farkas Tódor, gúnynevén „dr. Ugyanis“, hatalmas beszédben eldörögte a vádat, utána Abády ügyvédje kért szót. De szónoklat heíyett, minden kommentár nélkül bemutatta a két írást: a Simó Gaszton levelét és a vén Juon nyilatkozatának fogalmazását. Ezzel persze csúfos vége lett a vádnak. Kulát és Zutort egyhangúlag mentették föl. ítélethirdetéskor az elnöklő bíró „Dr. Ugyanis“-hoz igen kellemetlen szavakat intézett. Ügyvédi tisztességre oktatta, tekintve, hogy a nyilatkozatot kétséget kizáróan ő maga fogalmazta és mégis azt merte állítani a törvényszék előtt, hogy teljes egészében az öreg Juon aluj Maftyétól származik. Az aggastyán megfélemlítése is nyilvánvaló.

Ez a megrovás dr. Farkason, rajta maradt. Az ügyvédi kamara fegyelmijét alig kerülte el és egész további életében egyébhez nem jutott, mint gombaperekhez.

Simót azonnal elcsapták. Befolyásos rokonai, hogy megmentsek a börtöntől, nemcsak a vén pejkójaitól sikkasztott pénzt fizették meg, hanem még sok mást, ami a vizsgálat során még kiderült róla. Azután elvitték napidíjas írónak valahová messzi Borodba.

Ez lett Simó uram kiskirályságának a vége.

Gyurkuczára igen derék jegyző került, akit Bálint ajánlott. Ezt az elégtételt adta neki a főbíró, hogy eltörölje a múltat.

Mert a főbíró okos ember.

Attól az időtől fogva, hogy Abády Rózát szélütés érte, Bálint alig mozdult Dénestornyáról. Ha Kolozsvárra be is rándult egy-egy estére, éjjelre, már korareggel visszautazott, nehogy hiányozzék anyja betegágya mellől. Az a másfél nap, amit Simó Gaszton pöre miatt töltött városon, ez volt talán a leghosszabb távolléte.

Valójában alig volt indokolva ez a mozdulatlanság.

Abádyné napról-napra többet aludt és ha ébren volt, akkor is csak egy-egy félóráskáig tudott arra figyelni, amit fia mesél neki, — híreket lovakról, dámvadról, a kis báránnyokról február végén, vagy az újszülött malacokról — mindennap valami mást, kissé furcsát, kissé tréfásat, mindig csak jó hírt, örömet vagy sikert, amihez mosolyoghatott az öregasszony, vagy nagynéha kissé nevetgélt, de hamar elfáradt a figyelme és lehúnyta szemeit.

Naponta csupán két-háromszor ment be hozzá. Délben ebéd előtt, délután, mielőtt a felső üveges verandán uzsonnáltatták és olykor koraeste, miután kivették a tolószékből és lefektették az ágyba. Fialat orvos is volt a háznál, hogyha valami komplikáció adódnék. Ne kelljen megvárni, míg a körorvost elhozzák Gyéresről. Már január óta két tanult ápolónő is volt mellette — az egyik éjjel, a másik nappal tett szolgálatot és még a gazdasszonyai, Tóthné és Baczóné, mivel ők jól értették gügyögő szavát és ismerték szokásait.

Bálintnak valóban nem nagy a szerepe. Anyja annyira egykedvűen fogadja, akár jön, akár megy; soha nem hivatja, sohasem beszél róla, bizonyára észre sem veszi, ha néhány napig elmaradt volna mellőle. Mégis, alig mert elmozdulni hazulról. Úgy érezte, hogy valami végzetes történik, ha ő

nincs otthon, ahogy decemberi távolléte alatt. Hiszen éppen akkor történt a baj, mikor Székelyföldön járt.

E hosszú hónapok alatt úgyszólván el volt zárva a világtól. Szövetkezeti munkáját is jórészt levelezéssel folytatta. A Simó-ügy volt az egyetlen dolog, ami élő és közvetlen, ami anyja állapota mellett elfoglalta a gondolatait.

Minden más számára majdnem valótlan volt és annyira távoli, akárha a holdban történne. A lapokat is így olvasta érdek nélkül és felületesen.

Ami ezekben állt, máskor ugyancsak érdekelte volna.

A belpolitikában mind élesebb a helyzet. A pártgyűlés már személyes ténnyé csap. Tisza egész sorozat kardpárbajt kénytelen vívni parlamenti ellenfeleivel. Mindeniket ő vágja meg és kitűnő vívó léteére sértetlen marad.

Lukács Lászlót még súlyosabban támadják. Désy Zoltán egy bankettbeszédben azt állítja róla, hogy „a világ legnagyobb panamistája“. Erre Lukács miniszterelnök törvényszék elé állítja Désyt. Itt Désy előadja, hogy tudomása van arról, hogy 1910-ben, midőn Lukács mint pénzügyminiszter egyik bankkal meghosszabbította a sószállítás iránti szerződést, az illető bank pártcélokra több milliót fizetett. Hogy az országos választások költségét ebből fedezték. — Lukács kijelenti, hogy a szerződés semmi újabb kedvezést nem nyújtott a kérdéses banknak, mely pusztán jószántából járult a pártkasszához és ami a vád szempontjából legfőbb, ő személy szerint egyetlen fillért sem kapott, sőt el sem fogadott volna.

Kétségtelen, hogy önmagában elég rossz ügy jutott így nyilvánosságra, bár Lukács egyéni tisztessége beigazolást nyert. Désy-t a törvényszék el is ítélte.

De ezzel még nem záródott le a pör.

Még aznap, midőn kihirdették az ítéletet, Andrassy, Apponyi és Zichy Aladár magukévá teszik Désy mondását s ezzel már a botrány óriásivá növekszik. A külföldi sajtó is fölkapja. Hogy mennyire ártottak így hazájuk hírnevének, azzal senki sem gondolt. Egyetlen cél, megbélyegezni azt a kormányt, mely a katonai fegyverkezést erőszakkal hajtotta

át. Hogy a nagyvilágban milyen hatást vált ki mindez, az a pártusák szenvedélyei között számba sem jött.

Ettől fogva a „sóügy“ uralkodik a magyar parlamenten. Hiába hoz a kormány szélesebb választási törvényt, a gyűlölség csak növekszik. Márciusban az ellenzék váratlan megjelenik a Házban. — „Álljunk meg egy szóra!“ — kiáltja Lovászy és mögötte vagy 70—80 képviselő ordítja: „Só! Só! Só!“ — Tisza persze azonnal fölfüggeszti az ülést és beparancsolja a parlamenti őrseget. Ekkor ellenzékiek az őrséghez fordulnak. Azt magyarázzák nekik, hogy katonai esküjük érvénytelen és semmis. Gyönyörű szónoklással lázadásra biztatják őket.

Ez volt az első eset, midőn e „leghazafiasabb“ urak a katonai köteletség lerontásával próbálkoztak meg. Ekkor még siker nélkül.

Más szövetséges után is néznek. Összeállva a szocialisták legszélső szárnyával és a vallásellenes Galilei-Kör radikális táborával, nagy népgyűlést rendeznek a Vigadóban, ahol Apponyi és Zichy Aladár együtt szerepelnek Jászival és Kunfival, ugyanazokkal, akik később az októberi forradalmat és utána a bolsevizmust csinálták. Minden világnézeti különbség eltörpült a kormány iránti gyűlölségben.

Miközben ezek folynak belföldön, a külpolitikai helyzet mind aggasztóbbra fordul.

Már rég hosszadalmas béketárgyalások folynak Londonban a nagykövetek közbejöttével. Nem nagy sikerrel. A béke csak nem tud megszületni, bár a török Diván a nagyhatalmak javaslatait jórészt elfogadja. Hogy milyen önzetlenül közvetítenek a hatalmak, abból is meglátszik, hogy az égéi szigeteket maguknak követelik. Meg is kapják azonnal. Mégis megszakad a béketárgyalás. Drinápoly ostroma tovább folyik, sőt, Montenegró most már Szkutarit zárja körül és bombázza, dacára annak, hogy a londoni konferencia ezt a várost már odaítélte Albániának.

Hát ez mégis szemtelenség! — mondják a nagyhatalmak. Hát az ilyet mégse lehet túrni! Szörnyen föl vannak háborodva.

Mégis hat hét telik el, amíg március utóján rá tudják magukat szánni erélyesebb eljárásra. Közös fellépésre Nikitánál. De Nikita nem enged. Közös flottatüntetés hát Antivari előtt április elején. Nikita nem enged. Most nemzetközi blokádot mondanak ki a kicsi Montenegróra. Még enjnek is fittyet hány a jó öreg Nikita és olyannyira nem törődik vele, hogy végül be is veszi Szkutarit.

És akárhogy fenyegetik Londonból, benne marad. Bizonyára tudta, hogy bár Oroszország is csatlakozott a fenyegető szóbeszédhez, titokban mögötte áll.

A kettős monarchia kénytelen immár egyedül föllépni. Londonban kijelenti, hogy Montenegrót nem tűri meg Szkutariban, hanem immár kénytelen lesz „önálló akcióra.”

A háború, melynek veszélye már két hónapja közelgett, ekkor küszöbönállt.

Ezeket olvasta Bálint a lapokból. Ezúttal azonban mindez nem zavarta föl a lelkét, ahogy máskor tette volna. Ami aggodalom benne, az közelfekvő és személyes. A hamis vád pőrének közeledte és az anyja állapota. A bűnper szerencsés megoldása sem szabadult föl, sőt aggodása fokozódott anyjának növekvő gyöngesége miatt.

Csak ez volt számára élő. És Dénestornya szépsége a lassacskán kibomló tavaszban.

Március közepén elapadt a hó. Később már csak egy-egy folt maradt meg az észak felé néző oldalakon. Aztán csupán a vízmosságok árkában fehérlett egy-egy hólepény. Majd innét is eltűnt. Martok homlokán, ösvények szélén buja fiatal fű sarjadzott ki és százezer ibolya virult ki a rétek még alvó simaságán.

*

Egyik májusi kora délutánon Bálint a ménestől jött vissza, mely tavasszal, míg kisarjad a fű a nyári legelőjén, addig a parkban, a nagykilátó rétvén tartózkodik.

A főbejárathoz érve, ott Péter komornyik várta. Azért várta, mert Róza asszony már többször kérdezett utána.

— Hol van?... Csak nincs rosszul?!

— Korántsem, — válaszolt a vén Péter, — sőt úgy látszik, mintha jobban volna. A verandán van. Hamarább is kérte az uzsonyáját...

Bálint fölszaladt a lépcsőn, át a billiárdszobán és már a felső verandára ért.

Ott ült az anyja kerek toloszékében.

A szék magas hátától beléptekor nem láthatta az arcát. Csak mikor melléje jutott és leült a kanapéra, akkor látta meg.

Valami váratlan, örvendő ragyogás csillog az öreg nő szeméből. És mikor Bálint melléje ült, rögtön feléje fordult a nézése; apró, kis kövér kezével — a ballal, mert csak ezt tudta használni — megragadta a fiáét azonnal.

— Hát itt vagy, itt vagy! — ezt mondta, amit persze nem ilyen világosan ejtett, inkább: „há-i-vaa“-nak hangzott, de tán valamivel jobban mondta ki ma, mint máskor. Boldog mosoly játszott kissé ferdült száján.

— Hol voltál, úgy vártalak... úgy vártalak vissza! — folytatta az asszony és a mosolya mintha azt jelentené, hogy nagyon, nagyon régóta várja, időtlen idők óta.

Bálint alig két órája volt vele, mindjárt ebéd után. Ezért önmagában kissé csodálkozott ezen, annál inkább, mert az utóbbi hetekben az anyja rendszerint annyira egykedvűen fogadta, hogy néha azon töprengett, vajjon megismeri-e! Nagy örömet érzett hát és mesélni kezdte, hogy a ménésnél volt, hogy már szép, gazdag fű van, tömérdek vadlóhere is, csupa örvendetes dolgot mesélt, ahogy ezt szokta.

Az öreg asszony közbeszólt többször: — Olyan boldog vagyok! — és fia minden mondatánál meg-niegszorította a kezét, mintha szavai ritmusát skandálná.

Közben, ha Hedvig nővér csőrös csészéből tejeskávét nyújtott feléje, Abády Róza odaemelte a száját, megitta a kávé, hagyta, hogy megtörüljék kendővel az ajkait. Mindezt hagyta, hogy így történjék, bár máskor nem szerette, ha etetik, hanem a balkezet használta. Most azonban nem akarta Bálint kezét elbocsátani pillanatra sem. Mihelyt pedig tehetette, azonnal visszafordult a fiához.

Nézte, nézte boldog mosollyal, nézte, mintha be nem tudna telni a nézésével.

De már kezdett fáradni. És akkor világosait meg, miért örül annyira.

Midőn lehúnyta a szemét és feje visszadőlt a karosszék oldalpárnájára, — mielőtt elszunnyadt, — még egyszer megszólalt:

— Tamás, olyan boldog vagyok... hogy visszajöttél, Tamás... Tamás ...

Világosan mondta. Majdnem hibátlanul.

Bálint föl se fogta. Csak kisvártatva világosodott meg számára: az anyja azt hiszi, hogy nem ő, hanem az ő apja, Abády Tamás ül mellette, apja, aki negyedszázad óta halott.

Annak kezét vélte a kezében tartani. Annak viszontlátása tette boldoggá.

Nem aludt soká. Alig félóra múlva fölébredt.

Már első pillantása a fiára esett, aki mozdulatlanul ült egész idő alatt rabigában tartott kézzel. És újra reámosolygott.

Tán tudat alatt az előbbi elmondások hatottak reá, mert amint megszólalt, azt mondta:

— A méneshhez ... menjünk... a méneshhez ...

Bálint nem értette rögtön. Ezért megrázta háromszor egymásután a rabultartott kezét és ismételte: — A méneshhez ... veled... a méneshhez... — és midőn fia próbálta lebeszélni, valami nyugtalanság vett erőt rajta és. Újra mondta: — a méneshhez ... oda akarok... a méneshhez ... — a homlokán pedig kissé megduzzadtak az erek.

Az ápolónő elszaladt az orvosért. Mikor visszatértek, hármában próbálták lecsitítani a beteget. Sok rábeszéléssel sikerült csak és tán, mert indulatossága ki is fárasztotta. De meg kellett ígérjék, hogy holnap leviszik a lovaihoz. Csupán erre csillapodott le és újra elszenderült.

Másnap már reggel átjött a körorvos Aranyos-Gyéresről. A két orvos konzíliumot tartott: megengedhető-e az a kirán-

dulás? — Abba egyeztek, hogy vélelmezik, ha még mindig ragaszkodik hozzá. Végtere is, szép idő van; ha nagyon óvatosan viszik le székestől a lépcsőkön és csöndesen tolják végig a sima utakon, ez nem hogy árt, de használhat, mert erősíti azt az életkedvet, aminek hiányát tapasztalták eddig rajta és mely tegnap óta mintha csodásán visszatért volna.

Bálint valahogy aggódott, de nem mondhatott ellent. Annál kevésbbé, mert még múlt este, mikor vacsora után meglátogatta már ágyban fekvő anyját és ma délelőtt is, midőn bement hozzá, olyan örömet és várakozást tapasztalt nála, amit megcsalni kegyetlenség lett volna.

Boldog mosollyal fogadta, megint az apja nevéen szólította és csupa derű volt és örömvárás. Előtte is rendelkezett: melyik főkötőt adják, melyik ruháját. Ünneplőbe akart öltözni.

Persze, már korán elterjedt a hír, hogy az öreg grófné lelátogat a méneshez. A cselédség apraja-nagyja mind összegyűlt a várdomb aljába, ahová leér a jegenyetölgyek fasora.

A kerekesszéket Jáger Simonka és Bálint hozták le a lépcsőkön. Lenn a vén Szakács Gergely magának kérte azt a tisztességet, hogy régi úrnőjét ő guríthassa tovább az utakon.

Így alakult hát a menet.

Bálint a kerekesszék balján ment, kezével ismét az anyja kezében. Jobbról Hedvig ápolónő, míg Szakács Gergely mögött a két orvos és a másik ápolónő. Péter komornyik is nagy doboz apró cukordarabkákkal, és Terka, Abádné régi szobalánya. Leghátul a két vastag gazdasszony, Tóthné és Baczné tipegtek volna, ha a kövérségük és lúdtalpaik miatt már félúton le nem maradnak.

Így haladt el a külső és belső cselédség hosszú sorfala között. Mindenki odagyűlt. Még a vadőrökből is kettő megtudván, hogy megláthatja ma az úrasszonyt, hát azok is bejöttek. Mindenki kalaplevéve és némán köszöntötte, amidőn elhaladt előttük.

Alig támaszkodva a karosszék hátába, papucsával a lábítón, mintha zsámoly volna, így haladt el Abády Róza háza-

népe között, akárha lassan mozgó királyi trónon ülne. Mert kicsi királyné most is. Most is, ha öreg is és beteg és nagyon-nagyon gyöngé. Az a csipke főkötő van rajta, amit legutóbbi karácsonykor viselt. Széles szalagja szorosra kötve és az álla alatt vaskos csokorba; ne láthassa senki, hogy az arca el van ferdülve. És kissé biccenti a fejét, jobbra is, balra is és mosolyog.

Boldogan mosolyog. Diadalmasan. Azt hiszi: nem csupán őmiatta csődült ide annyi ember, hanem hogy a férjét üdvözöljék, régesrég eltávozott urát, aki íme, visszajött. Aki végtére visszajött és most itt, itt jár mellette és a kezét fogja, ahogy egykor, mikor fiatalok voltak.

A malomárok hídján túl még jó darabig mentek, aztán megszakadt a menet.

Bálint magához vette a cukrosdobozt és csak Szakács Gergely és Hedvig ápolónővel betért arra az útra, ami középben szeli át a kilátás rétvét. A két orvos és a többi kíséret ott maradt a főúton. Simonka és a lovászok pedig előre szaladtak a nagyberki híd felé.

— Hová, háová mennek... — kérdezte Abádyné fölmosolyogva Bálintra.

— A ménest terelik hozzánk.

— Jó... jó... — helyeselt az öreg asszony és maga körül nézett.

Elnézett jobbra a magos nyárfák felé, miknek most bomladozik ezüst levélzete, el a csalitba alattuk, hol a sok-sok májusfa tündököl tetőtől-talpig már habfehér virágban, el tova balfelé, a nagy hársak és vadgesztenyék sokasága közé, a nagy alléé törzsei közül tündöklő napfénybe, el végig a kilátó végnélküli zöldjén. Kissé kiülő szemei tágra nyíltak, ahogy mindezt végignézte és újra föltekintett a fiára, megszorította az ujjait és újra szólt:

— Látod... de szép... minden ... milyen szép.

Bálint nem tudott válaszolni. Szemét ellepték a könnyek. Csak a szorítást tudta viszonzni.

A távolban megjelenik a ménes. Vágtatva jön, mivelhogy a lovak nem értették, miért hajtják őket ostorral. Ehhez nem

voltak szokva. Vágtatva jönnek és pár pillanat múlva már eléjük kanyarodtak. Itt megtorpannak mind, vagy ötven lépésnyire tőlük. Főlemelt fővel állnak, hegyezett fülekkel, mintha kérdeznék: ki ez a társaság itt, az ő réjtükön? mi ez a soh'sem látott kocsiforma valami? — így álltak mozdulatlan, merő bámulatban és tágult orrlyukakkal.

De csak alig egy percig. Mert kiválik közülök egyik idősebb kanca és megindul Abádyné felé. Utána rögtön még egy és rögtön még egy másik. — Most minden ló fölismerte és odasiet hozzá. Már egészen körülállták a karosszéket. Mind, mind körülállták, puha orrukkal vállán, arcán kutatva a várt csemege után. Bálint és Szakács alig tudták őket kissé rendbe tartani.

Abádyné boldogan kacagott:

— Látod?... ez a Csujtár?... ez Menyét... ez itt Borostyán ... — és egyetlen használható kezével mind adta nekik a cukrot. Mind adta, adta, adta, adta...

Mind adta, amíg végül lehanyatlott a karja, lehúnyta a szemeit és visszadőlve a párnák közé, még annyit mondott:

— ó, be boldog vagyok...

Nagyon halkan mondta, akár a lehellet.

Mozdulatlan maradt. Feje oldalt dülve a vállán.

Szája kissé nyitva van, de még mindig mosolyog.

— Elfáradt, — súgta az ápolónő — kissé várjunk.

Abády Szakács Gergellyel hátrább terelte a ménest, aztán visszatért az anyjához.

Még mindig úgy volt, egészen mozdulatlan és mosollyal az ajkain. A fia még várt néhány percig. Aztán megfogta a kezét. A kéz jéghideg! Nincs pulzus! A két orvos odasiet. Már csak a halált állapíthatták meg. Az ifjabbik valami injekciót akart próbálni, valami olyan szörnyű szert, ami néha rövid pár órára visszahozza a túlsó partról az embert, hogy újra szenvedjen, újra meghalhasson. De sem Bálint, sem az öregebb orvos nem engedte meg. Miért bántsák hiába? — olyan szépen, olyan boldogan halt meg.

A háttámlát pár fokkal lejjebb bocsátották; a lábítót

följebb, így majdnem vízszintesen, csöndben feküdhették. Az állát úgy is tartotta a főkötő szalagja.

Megindultak lassan vissza.

Újra áthaladtak a virító fák és madárdal között, át a ragyogó tavaszon, úgy, ahogy idejöttek. De a menet megsokasodott mögöttük.

Az egész ménes követte őket. Néhány lépésnyiról kísérte; ló ló mellett, mind lehorgasztott fejjel, mintha bánatban kísérnék halott úrnőjüket, aki őket úgy szerette. Mintha tisztesség okából kísérnék utolsó útján.

A malomárok hiújánál tudták csak megállítani őket. Egy-egy ló nyerített. És soká ott maradtak még.

V. RÉSZ

A balkáni háború befejezte után a delegáció november 19-re hívatott össze. A magyar országgyűlés mindkét házá-
nak bizottsága ez. Helyet foglal benne úgy a kormány, mint
az ellenzék részéről annyi tag, amennyi a pártok arányszá-
mának felel meg.

A delegáció előtt tartja meg Berchtold Lipót miniszter
külügyi expozéját. Nem könnyű feladat ez 1913 őszén; még
súlyosabb, mint a múlt esztendőben.

Mióta most másfél éve a Ballplatz-i palotába beült, dip-
lomáciáját csupa vereség éri. A balkáni háború indulásakor
Berchtold az ozmánok erejében bízik. Ebben a föltevésben
hirdeti, hogy bármi történnék is a harctéren, „a mai status
quo“ változatlanságához föltétlenül ragaszkodik. Könnyelmű
kijelentés. A balkániak pozdorjává verik a törököt. Szédítő
sikereik után őket visszaparancsolni régi határaik közé, töké-
letes abszurdum. Nem marad tehát Berchtold számára más
út, mint a Londonba összehívott nagyköveti konferencia útján
a saját érdekeit védeni és menteni, ami még menthető. Szku-
tariból kiparancsolni Nikitát, a szerbeket is Albániából és
megakadályozni, nehogy Szerbia kikötőhöz jusson az Adrián.
Csupa negatívum.

Erről számolt be tavaly Berchtold. Tekintve azonban,
hogy akkor a Balkán rendezése még nem záródott le és a
monarchia viszonya orosz viszonylatban nagyon feszült volt
még, megúszhatta az expozéját komolyabb kritika nélkül.

A helyzet most más. Augusztus végén aláírták a buka-
resti békét. Ezzel az eddig függő kérdések nyugvópont-
ra jutnak. Kénytelen hát megcsinálni a helyzet mérlegét. Ez
pedig siralmas.

A Monarchia mindenütt lemarad. A balkániak úgy bán-

nak vele, mintha már a világon se volna. Májusban szerződés jön létre, miszerint Bolgárország Silistriát engedi át Romániának eddig tanúsított semlegessége árában, bizonyára már sokkal korábbi orosz közvetítés és titkos egyezség alapján és Pétervárott. Pedig Románia tagja a Hármasszövetségnek, Bolgárország pedig alig három éve, hogy Aerenthal és a Ballplatz révén kebelezi be Ruméliát és szabadul ki a török hűbéréből.

Alig történik ez meg, a balkáni szövetségesek közt élesebbre fordul a helyzet. Összevesznek a prédán. Döntőbíróul újra a cárhoz fordulnak. Midőn pedig Bulgária nem veti magát alá az orosz döntésnek, amire nyilván a Ballplatz biztatja, június végén megindul a második háború. Pétervár az engedetlen országra rábocsátja nemcsak volt szövetségeseit, hanem Romániát is.

Villámgyors háború.

Július 1-én a szerbek szétverik a bolgár hadat, 3-án a román sereg akcióba lép és 10-én már Szófiát fenyegeti. A görögök a tengertől szorítják el a bolgárt és hogy teljessé váljék Bolgárország romlása, Enver pasa nekiszalad az annyi vérrel szerzett Drinápolynak és kardcsapás nélkül foglalja vissza.

E rövid tíz nap alatt dőlt végleg romba Ausztria-Magyarország tekintélye a Balkánon. Ha ez utolsó pillanatban közbelép, talán helyre tudta volna állítani. A monarchia nem mozdult. Talán okosan tette, mivel valószínű, hogy már akkor háborúba kerül Oroszországgal. Nem tette, hiszen a hadserge a sokéves obstrukció folytán még készültelebb, mint 1914-ben.

Tehát aligha tehet mást. Kétségtelen azonban, hogy Európa szemében a balkáni háborút nem is annyira Törökország vesztette el, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia.

A Ballplatz utolsó pillanatban megpróbálja ezt elkenőzni. Kijelenti, hogy fönntartja magának és vele a nagyhatalmaknak is persze, a megkötendő béke felülvizsgálati jogát. Nyilván azt hitte, hogy a londoni konferencia ebben mögéje áll. Így akarta megmenteni legalább a tekintélyét. A többi

hatalmak azonban mind cserbenhagyják, még Németország is. Mindnyájan elismerik a békét változatlan formában.

Erre újra dilemma előtt áll. Vagy egyedül tart ki álláspontja mellett, ami háborúba vinné immár egészen egyedül, vagyis Német- és Olaszország nélkül, vagy kénytelen lemondani a revíziós igényéről. Hát lemond.

Ügyetlen kísérlet volt és rosszul előkészítve. A nagyvilág számára a Hármasszövetség lazulását mutatta be így. Ráadásul Romániát is megbántotta, mikor a békébe utólag akart beavatkozni. Románia ugyanis a bukaresti szerződésben többet kapott, mint amit májusban a pétervári egyezség juttatott volna neki. Így azt a látszatot keltette Berchtold, hogy ezt a többletet akarja kétségessé tenni, ami pedig jiem is volt szándéka.

Mindez a következő évben bosszulja meg magát.

Közvetlen eredmény, hogy azután minden a Monarchia nélkül megy végbe. Semmi szava sincs. A bolgár-török, a török-görög béke. Meg se kérdezi senki, akárha már a világon se volna. Még megkockáztat ugyan egy ultimátumszerű lépést Belgrádban Albánia miatt, ebben sikere is van, de az önálló Albánia ügyében maga mögött tudja nemcsak Itáliát, hanem Angliát is, kinek korántsincs ínyére, hogy a Földközi-tenger partján névleg szerb, valójában pedig muszka flottabázis létesüljön.

Ezekről kell hogy beszámoljon Berchtold a magyar delegáció előtt.

Ügyesen csoportosítja a szomorú tényeket.

Külpolitikánk békés szándékait domborítja ki. A nagyhatalmakkal való „teljes“ harmóniát. Harmóniát még Oroszországgal is, kiről elismeri, hogy tavaly itt még voltak „némi nézeteltérések“. De mindez most már elsimult. Ez jó, ugye? Ez siker.

A török birodalomról elismeréssel szól. Hogy Drinápolyt vissza tudta venni a tönkrevert bolgároktól, életerejét bizonyítja. Hogy a szultán két nagy tartományt elvesztett, az számára úgyszólván előnyös. Megszabadult sok nyugtalan alattvalótól. Hát ez majdnem szerencse!... Igaz, hogy a

háború megindultakor a status quo volt a Monarchia álláspontja. Dehát nagy elődje, Andrássy Gyula már 1878-ban megmondta: — Addig nem támaszhatunk egy roskadozó házat, amíg a fejünkre omlik! — így volt hát a status quo-val. *ő e* nagy elődjének nyomdokaiban járt, mikor föladta a saját álláspontját.

Mindezt olyan elegáns felsőbbiséggel tudja mondani, mint tán senki más az egész világon. Gyönyörű termete, kopaszodó homloka emelik a hatást. Olyan stilizáltan előkelő, akár valami ábra, amit angol divatlapból vágtak ki. Kissé távolról, nagyon nagy magasságból tárgyalja le az ügyeket. Látszik egész modorán, hogy a bécsi „Olymp“-hoz tartozik, ahhoz a zárt, majdnem fejedelmi körhöz, mely úgyszólván már a sztratoszférában honol.

Valóban ügyesen érvel.

Sikerként könyveli el a független Albániát. Már királyt is találtak oda: egy kitűnő Wied herceget, aki mostanig a porosz gárdában szolgált, a sárga ulánusoknál.

Sikerként, hogy Adakaleh szigetét megszerezte és Magyarországnak juttatja. Az „Aranyember“ Senkiszigetét. Ez bizonyára tetszik majd a magyaroknak.

Ezeket mondja el az expozeában. Mikor elmondta, bezárják az ülést és a vitát másnapra halasztják.

Berchtold baj nélkül úszta meg.

Nem Adakaleh miatt. Ó, dehogy! Hanem azért, mert a delegáció ellenzéki tagjai magyar belföldi skandalumot rendeztek Bécsben. A képviselőházi őrség dolgát vették elő és Tiszát támadták. Ez volt, ami előtérbe került. Csak úgy visszhangzott a bankgassei palota terme.

Azok csinálták ezt, akik mindig és igen helytállóan azt hirdették, hogy a delegáció elé csupán a Monarchia külügyi, hadügyi és ebből folyó közös pénzügyek tartoznak és semmi vonatkozásban magyar belügyről ott szó nem eshetik. Még ilyenszerű célzás is közjogi sérelem. Most ők maguk jöttek ilyennel és csak midőn a tárgyalási idő felét eltöltötték így, akkor tértek át a külpolitikai expozerára.

Egy-egy csiklandósabb kérdést intéztek Berchtoldhoz.

Igaz-e, hogy Németország cserbenhagyott minket a bukaresti béke felülvizsgálása dolgában? Miért nem szólt Berchtold melegebb hangon Franciaországról?

Ezt Károlyi Mihály firtatta, aki ekkor már az egyesült 48-asok vezére. Poincaré-t dicséri. Arról, hogy a balkáni egész krízis alatt a Ballplatz mennyire passzív magatartást vállalt és milyen alárendelt szerepet játszott, semmi kritika sem hangzik el. Igaz, hogy azok, akik a Royal-szállóbeli pótparlamenten üdvözölték Szerbiát és baráti jobbjukat nyújtogatták Belgrád felé, nehezen kifogásolhatták Berchtold passzivitását.

*

A delegáció miatt elég számos magyar jött Bécsbe.

Bálint is ezért van itt. Ősz óta tagja a delegációnak. Tisza István e tagsággal honorálta, hogy mikor ő kabinetet alakított, Bálint föladta eddigi különállását és belépett a kormánypartba.

Régóta gondolkozott ezen már Abády. Igen nagy könnyebbség szövetkezeti munkájában, hogy nem kell sok körülményességgel kihallgatást kérni, hanem a pártkörben bármely nap megtalálhatja azt a minisztert, akivel dolga van. Elvi szempontok eddig se tartották távol. Egyedül ama hajlama, mely irtózott minden szellemi kényszertől. Most azonban túltette magát ezen.

Nem hazulról jött Bécsbe, nem is Pestről, hanem Svájc-ból. Adrienne-t kísérte oda és vele töltött néhány napot a Léman-tó partján, Nyon városka mellett. Innen Addy Lausanne-ba utazott a leányához. Bálint pedig hazafelé. A penzióban mint férj és feleség iratkoztak be. Az akkori világban, midőn az ütlevél még ismeretlen fogalom, ennek semmi akadályé se volt. Nem volt más szempontból sem. Mert immár valóban úgy tekinthetik magukat.

Az a föl nem bonthatónak látszó lánc lehullott, ami Adrienne-t gyógyíthatatlanul örült férjéhez kötötte. Uzdý Pál november 2-án váratlanul meghalt.

Ősz elejéig kitűnő egészségben volt. Bár négyévi ápolása

alatt elméje fokenként mindjobban elborult ugyan, de testi jólétére az sem hatott ki, sőt lassacskán valamicskét tán meg is hizott. Sok-sok évig élhetett volna így, sőt akár túl is élhette volna a nejét.

Szeptember közepén azonban üldözési mániája új irányt vett. Máról holnapra azt képzelte, hogy kezelő-orvosa megakarja mérgezni. Erről persze nem szólt senkinek, még Adrienne-nek sem, aki elég gyakran látogatta. Neki se mondott egy szót sem, pedig még iránta volt tán legtöbb bizalommal.

Az ápolója vette észre a változást rajta. Azzal kezdődött, hogy minden ételt hosszan szagolgatott és legtöbbször érintetlenül hagyta. Naponta mind többet. Az orvosa próbálta rábeszélni az evésre. Uzdy színleg megígérte ugyan, de ettől fogva a levesét a mosdóba öntötte, húst vagy főzeléket a klozetbe dobott. Persze, ezt is megtudták. Ekkor villanyfőzőt állítottak be a szobájába, hogy maga főzhessen magának tojást, amit az ápolója vitt be neki, azt hazudván Uzdyrak, hogy ő kívülről és titokban lopja be ide; körtét, almát is hozott, hozzá kis tompahegyű ezüstkést, hogy meghámozhassa sajátkezüleg. Rövid ideig sikerült ez a módszer, aztán ez is csődöt mondott.

Mert ablakából meglátta az ápolóját az udvaron beszélgetni az orvossal! Ettől fogva nem evett többé egyáltalán semmit.

Ökvetlen éhhalállal hal meg, ha a sors másként nem határoz.

Szörnyen lefogyott. Már csak csont és bőr, annál inkább, mert szakadatlan jár-kél a szobájában, egyetlen pillanatig sincs nyugta. Tántorogva jár, megfogódzva minden bútorba, annyira gyöngé. De jár-jár szüntelen.

Október utolsó napján elcsúszott és háttal nekivágódott az ágyfának. A sérülés mellhártyagyulladásá váltott ki, ami a tüdőre is átment. Harmadnapra beállott a halál.

Váralmásan temették el az apja mellé. Adrienné pedig kiutazott a lányához.

Bálint előbb ment el és Salzburgtól elkísérte Svájcba. Ezt a külföldi utat használták föl, hogy jövendőjüket megbeszéljék, minthogy az első gyászhéten ildomtalan lett volna otthon találkozniok. Abba állapotok, hogy házasságukkal kivárják a gyászévet. Főleg Adrienné ragaszkodott ehhez a leánykája miatt. Ne mondhassa később, hogy nem tartotta be a társadalmi szabályt.

*

Olyan volt ez mégis, mintha nászútjuk volna. Először voltak együtt a nélkül, hogy aggodás vagy veszély ne lappangott volna körülöttük. Először éltek a jövő biztos várásában.

Bálint csak egyet sajnált: hogy ezt a sorsfordulást az anyja nem érte meg. Bizonyos, már nem ellenezné házasságát, sőt örülne neki. Múlt évben a cukrászdában milyen kedves volt Addy-hoz! Ez minden kétséget kizár.

Kicsi penzió a tó mellett. Pici villa, alig húsz szobával. A XVIII. század végén építette valami genfi patricius és az akkori kissé negédes divat szerint „Monbijou“-nak hívta. Ma is ez a neve. Különben jól illik hozzá. Finom, franciás „petite-maison“, a kert enyhén lankás pázsittal halad le a vízig, óriási tölgyek között. Előtte a tó. Rajta túl vadul szabdalt hegyek, csupa csúcs és szikla és ha fölöttük megnyílik a felhő: a Mont-Blanc fehér háromszöge valahol olyan magasan úszik, alig hinnéd, hogy nem az égen lebeg, hanem összefügg a földdel.

Ide szálltak. Itt éltek egymással nyolc napig. Nem lázban többé, nem viharban többé, ahogy egykor Velencében élték le azt a rövid hónapot. Akkor úgy érezték, minden perc drága. Minden pillanatot ki kell használni, mert tán az utolsó! Minden hajnalodás végső búcsút jelenthet és jelenthet halált. — Ez most más. Most nyugalmas örömben élnek. Először az együttélés bájos bizalmasságában. Vég nélküli jövendő boldog ígéretében.

Terveket szönek. Messzi évekbe elfonódó szálakon. Csön-

des esküvő lesz. Két tanú, más semmi. Dénestornyán némi modernizálás. Villany. Két új fürdőszoba. Egyik Adrienné számára. És a másik? — A másik a jövőnek. Annak a fiúnak, akiről már régóta nem beszéltek, — üzdy megőrülése óta, — de aki most újra megjöhet, aki megjön — bizonyosan immár!

Szerelmük megkoronázása. Utód, aki tova viszi kettőjük életakarását.

II.

A delegációs ülés után Bálint a Filharmonikusokhoz ment, ahol Beethoven egyik szimfóniáját adták.

Elég késő volt, majdnem éjfél, midőn végétért. Jól kilépett tehát, hogy még idejében jusson a Sacher-be, tizenkettő előtt. Ilyenkor ugyanis lezárják a nyilvános éttermet.

Valóban már be van sötétítve és szedik el a terítéket, abroszt. — Ez bosszantó. Hová menjen? Mindenütt máshol zene van ilyenkor! — Visszafordult. Az előcsarnokban a két Kollonich testvérrel találkozott, Péter és Nikivel, akik éppen akkor léptek be.

— Vacsoráim jöttetek? Itt már záróra van. Én is máshova kell hogy menjek.

— Maradj velünk! — válaszolt Péter — külön szobát rendeltünk itt, Zalaméry Kristóf és én.

— Nagyon köszönöm, de ha cigánnyal és nővel, akkor én nem maradhatok.

Megnyugtatták. Cigány nincs és nem is lesz. Nő is csupán egy, az is csak később: La Pantera, az a híres spanyol táncosnő, aki két hét óta itt szerepel a Ronacherben és lázba hozta az egész császárvárost.

Abády persze hallott már róla. Gyönyörű nő és gyönyörűen táncol, de hírességét a gyémántjai teszik, amiket a világ minden lapja megírt Isten tudja hányszor. Mert La Pantera vagy az impresszáriója reklámul használja a gyémántjait. És, hogy meg ne szűnjék az érdeklődés, hát öt-hat hónaponként ellopják őket. Persze csak azért, hogy 8—10 nap múlva újra megtalálják. Ezt is meg lehet írni körülményesen és minden tárgyat és az értékét, hadd dülledjen a szeme a jó nyárspolgároknak.

Benyitottak a különszobába. Még csak Wuelfenstein Fré-

dit találták ott. Őt Zalaméry hívta meg. Ő is delegátus. — Éppen a falı tükör elıtt szemlélte hosszú termetét. Kitömıtt vállait, halványszöke haját, szerecsen-albinószerü arcát. Talán azt az államférfiúi pózt próbálta utánozni, amiért Berchtoldot úgy megirigyelte ma délután.

Most Szent-Györgyi Stefı jött be és megindult a társalgás. Frédi politizálni akart, de sem Bálint, sem a Kollonicok nem álltak kötélnék. Elıbb megállapították, ki miért van Bécsben. Stefı Angliába megy falka után lovagolni. A Kollonicok Felsı-Ausztriából jöttek, ahol fáéanvadászatra voltak híva. Adatokat cseréltek ki, fácanról, lóról, puskáról. Aztán persze rátértek a Panterára és Zalaméry Kristófra. Kristófról ismeretes, hogy már azon este belebolondult, mikor a táncosnı elıször lépett itt föl. Azóta városszerre beszélük, mekkora öszszegeket költ rá és hogy a gyémántkincset megszaporitotta egy „collier de chien“ mívességü gyémánt nyakravalóval. Mindent tudnak a jó bécsiek, azt is, hogy a Mehlmarkton vette Klinkoschnál és hogy 60.000 koronába került. Azt is, hogy szörnyü féltékeny. Szereti ugyan mutogatni a nıt, de úgy ırzi, mint a sárkány. Egy tapodtat sem mozdul mellıle.

— Most is ott várja a kocsijában a Ronacher kijáratnál, amíg átöltözük és ide hozhatja, — mondta Péter — nehogy útközben összeakadhasson valakivel.

Niki kacagott.

— Jó marha ez a Kristóf! Egész vagyont költ erre a nőre és azt hiszi, hogy meg tudja ırizni. Pedig a Pantera minden éjjel megcsalja valakivel.

— Hát az hogy lehet? Hiszen Kristóf vele lakik az Imperial-ban.

— Igen, de két külön szobában laknak, amit elválaszt egy közös szalon. A nővel Kristóf csak reggel háromig maradhat. Háromkor elküldi. Azt mondja, hogy neki aludni kell. Hát hogyne, hiszen annyit táncolt. Akkor pedig bejön az a másik!

— Ugyan kérlek, — vágott közbe Péter, akit becsének gonosz nyelve mindig bosszantott, — ez nagyon komplikált.

Hogyan lehessen ott kéznél valaki? A gangon vár, vagy a hallban? Abszurdum! Ezek mind olyan bécsi hazugságok.

— Dehogy is! Van a Panterának egy női bizalmasa. Félig titkár, félig kerítőnő. Idősebb asszony. Mindenütt vele van. Contessanak szólítják, talán mert így elegánsabb. Azzal kell megalkudni a dolgot. Nála vár az ember a Pantera hálósobája melletti szobában, amíg szabad a vásár.

— Hát ezt honnan tudod ilyen pontosan? — mérgelődött a bátyja.

— Honnan? Honnan? Mindenki tudja ezt Bécsben!

— Mindenki az senki!

— Na hát ha éppen tudni akarod, — röhögött Niki — én is megcsináltam tegnap és nem is volt drága: ötszáz korona az egész! Ennyit már a vicc is megér: a jó Kristófot így megcsúfolni!

Abády undorodott kissé.

*

Indulni készült, de megkéssett. Már nyílt a szeparé ajtaja. Zalaméry és a táncosnő bejöttek.

A férfi kissé kopaszodó, de Herkules termetű ember. Nehéz és kövéres már. A legtökéletesebb szmoking van rajta, a legelső angol szabótól, mégis úgy hat, mintha a ruhakölcsönzőből kapta volna. Így van mindennel: nagy versenystállót tart; de sohasem nyert komoly díjat; pagonyt Mármárosban, de ő soha jó bikát nem lőtt, csupán a vendégei. Mert jószívű ember és hiú. Szereti ha megcsodálják. Szereti mutogatni amije van. Most is azért hozta ide a szeretőjét a barátai közé.

Valóban gyönyörű nő. Magas, karcsú, koromfekete hajsisakja alatt görögvágású keskeny arc, melyből óriási szemek villognak sűrű pillák közül. Keze, lába tökéletes. De a legföltűnőbb a járása. Úgy mozog, mint a nagyfajta macskák, puma, vagy jaguár. Olyan rugalmas, mintha minden percben ugrásra készülne. Bizonyára ezért kapta a nevét: La Pantera, a párduc. A nézése is olyan hideg, mint a fenevadaké.

Omlós ruhát visel, sötétkék selyemből, bő ujjakkal és derékon átkötte övvel. Félig esti ruha, félig pongyola. Éksze-

reiből csak egyetlen tárgy van rajta: az a nyakra való, amit Kristóftól kapott. Ez megtisztel és az adakozónak. A többit csak akkor viseli, ha táncol.

Bemutatkozás. Csókra nyújtott kéz.

Egyetlen villanás sem jelzi, hogy Nikit valaha is látta. Talán nem is emlékszik rá. Nyilván nem érdekli senki. Mindez csupán üzlet, a tánca, a gyémántjai, a szépsége és állandóvá fagyott mosolya.

Hüvösen beszélget, semmitmondó dolgokat, nagyon nagyvilágiasan és kitűnő modorral.

Csak hideg halat kér. Csak egy pohárka pezsgőt. Nem, több nem kell, fáradt.

— Ugye nem maradunk soká? — kérdezi Kristóftól alázatos hangon, amivel a többi férfi előtt aláhúzza, hogy urának és parancsolójának tekinti. Mert már délben próbája van. Új számot tanul be. Az nagyon szép lesz. Orosz tánc, nagyon nehéz. De szükséges jól tudni, mert három hét múlva Péterváron lép föl. Az ilyen jó a muszkáknak. Az ilyet szeretik.

Így társalog. Személytelen minden, amit mond. Bizonyára így beszél mindenütt, Európa minden fővárosában, száz és száz férfival, kiknek nevét legtöbbször nem is tudja és kiket elfelejt azonnal, mihelyt tovább utazik más városba, más férfiakhoz. Unalmas volna, ha nem volna olyan szép és minden mozdulatának csodásán hullámzó ritmusa megengedné, hogy a beszédjére figyeljen az ember. Úgy mozog a keze, az ujjja, így a karjai, mindig teljes a harmónia fejtartása és a válla között, minden pillanatban tökéletes kép, akárha nagyon nagy művész komponálta volna meg a pózt.

Ezeket figyelte Bálint és azon gondolkozott: betanult-e mindez, vagy veleszületett és öntudatlan, — midőn vele szemközt idősebb hölgy lép a szeparéba és megáll az ajtó előtt.

Középtermetű és inkább sovány. Fekete síma selyem a ruhája. A haja világosbarna lehetett, bár néhány csik maradt csak így, a többi kékes ezüst. Rengeteg haj, két varkocsba fonva, melyek koronaként övezik a fejét, ahogy Erzsébet királyné képein látjuk. Kicsi rövid tincs a kissé tatáros járomsontjain. Érdekes arc. Halvány és előkelő. Halványságát még

fokozza közepén összenőtt koromszín szemöldöke. Kora da-cára is egyenes a tartása és annyira óriás, hogy hozzáképest a Pantera úgy hat, mintha szép szobalány volna.

Nem köszön és nyilván nem is vár köszönést.

Jelentkezik, ahogy a katona, mikor szolgálatban van.

— J'ai tout rassemblé, madame... — mindent összeszedtem. Itt van minden! — il ne manque rien — és a keze végigsimít azon a jókora szattyánbőr tarisznyán, ami a könyökén nyugszik. Bizonyára a gyémántokról van szó; azokat őrzi benne.

— Van valami parancsa számomra...¹?

— Nincs. Hazamehet, Contessa... vagy nem, várjon! Ezt is vigye magával! — válaszol a Pantera és Kristófhhoz fordul: — Ugye nem bánod, ha leteszem? — mert arról a kutyacrvszerű nyakékről van szó, amit tőle kapott.

— Kérlek, bontsd ki... — és Zalaméry szügy éhez hajtja gyönyörűséges nyakát.

Ez valami gyorsan nem ment. Eltart pár percig, míg a férfi vaskos ujjai eltalálják a nyitját.

Mialatt ez végbemegy, a Contessa mozdulatlan vár. Csak a szemei járnak körül az asztalt. Bálintnak az volt az érzése, mintha rajta hosszabban állnának meg. És vonzotta is ez a nézés. Világosszürke szemek, nagyon dús pillák között. Mintha ismerős volna ez a tekintet! Mintha látta volna valahol már ezt az arcot?

Mindez azonban csak átsuhant rajta és inkább öntudatlan benyomásként.

Kristóf átnyújtotta a gyémántokat, csattant a börtarisznnya zárja. A Contessa szemei visszatértek Abádyhoz. Pár pillanattig reámeredtek és csak azután mondta:

„Bonne nuit, madame, Bonne nuit, messieursi“ és kissé megbólintva haj koronás fejét, eltávozott.

De most is, mikor elköszönt a férfiaktól, most is, mintha csak Abády felé mondta volna?! Ki ez? Ki lehet ez? Látta-e valaha?

A társalgás újra megindult, de Bálint csak erre gondolt.

Néhány perc múlva egyik pincér bejött és névjegyet adott

át Abádynak. „Contesse Julié Ladossa“ állt rajta pici nyomtatott betűkkel és a túlsó oldalon öt magyar szó: „Kérem, jöj-
jön ki egy percre!“

Ladossa Júlia! — Gyeróffy László anyja!

A sötét kis előcsamokban ült az egyik falmenti kanapén. Térdein a szattyán táska, rajta a kezei. Hosszú, keskeny, gyönyörű szép kezek, ha már ráncosak is, — a László művész kezei! — Bálint leült melléje.

— Kérem, ne haragudjék, hogy kihivattam. Olyan rég nem beszéltem senki erdélyivel, — magát rögtön megismertem, annyira hasonlít az apjához. .. aztán biztonságból megkérdeztem a főpincért...

— Parancsoljon velem — felelt Bálint, de annyira elfogódott volt, hogy nem tudta folytatni. Értelmetlen lett volna minden udvariaskodó szólalom, „örülök a szerencsének“ vagy ilyesmi, midőn László anyját így, majdnem cselédsorban, sőt még annál is alsóbb szerepben találja.

Mi minden szörnyűségen mehetett át ez az asszony, amíg ide jutott!?!)

E lezüllésnek azonban alig van nyoma rajta. Csak a szája sarkán lappang valami keserű és cinikus vonás és a mosoly mintha megvetne mindent és mindenkit, talán önmagát leginkább. Dacos ránc ül összenőtt szemöldökében.

Erdélyről kérdez. Régi ismerősök sorsáról. Alvinczyékat, Laczókékat. óvatosan kérdez és mindenkinek a teljes nevét mondja, mintha azok nem is volnának rokonai, gyerekkori játszótársai. Nyilván alá akarja húzni, hogy nem tartozik többé hozzájuk. És nem is igényelheti ezt és nem is érdemli.

Mindez nyugodt társalgási hangon folyik, akárha számukra idegen dolgokat tárgyalnának egymással. De most egy pillanatra elhallgat.

Aztán sokkal mélyebb hangon, fojtott, szenvedélyes, de nagyon halk hangon szólalt meg:

— Mi van... mi van a fiammal?

Nehéz volt válaszolni. Ha ezt is könnyedén kérdezte volna, abban a távoltartó modorban, ahogy a többieket, Bálint nyíltan és keményen megmondta volna az igazat. Nyíltan és kémé-

nyen, hogy a fia lezüllött, tönkrement és iszákos lett. Megmondaná bosszúból, megmondaná tüntetésből, hiszen László tragédiája ott kezdődik kiesi korában, amikor az anyja elhagyta és megszökött mellőle. Az a hang azonban, amivel kérdezte, az a mélyről jövő szenvedélyes hang, amiben minden volt, sok évek önvádja, alázatos és szégyenkező büntudat és két évtizeden keresztül hardozott szégyen és megbánás, mindez hirtelen, ki nem mondottan, de élő erővel ragadta meg Abádyt.

Ezért habozva felelt, kissé szépítve, kissé burkolva. Mégis beszámolt László helyzetéről, hogy eladta a kastélyt és a birtokot, hogy valami kis életjáradékból él, ott Kozárdon egyik béresházban, hogy beteg volt, talán most kissé jobban van és hogy ő, Bálint, már rég nem látta, mert mindenkivel szakított László.

— Hát ő is! — susogta az asszony és elnézett maga elé.

Pár percig hallgattak, majd fölállt a nő:

— Mi innen Pétervárra utazunk. Azután Moszkva következik, Odessza és Bukarest. Február végén Budapesten leszünk. Ha akkor véletlenül ott volna és... és hajlandó volna ismét találkozni velem... és ha híreket tudna... én nagyon hálás volnék...

— Okvetlen fölkeresem ...

— Valószínű, hogy a Hungáriában lakunk. Nem tudom biztosan, mert az ilyet az ügynök csinálja.

Bálint azt hitte, hogy Ladossa Júlia most kezét nyújt és távozik. Azonban nem indult, hanem csak állt némán. Gondolkozott valamin. A szeme távolban. Halvány homlokán mélyebbre íródott az a függélyes ránc. Aztán villámgyorsan Abádyra nézett:

— Mondja, mondja! Látja e olykor Kendy Sándort, azt, akit Kajszinak hívnak?

— Hogyne, ha nem is gyakran... Kolozsvárt, ha néha benn van...

Most furcsa kegyetlen mosoly vonta félre az öreg nő ajkát. Annyira kiegyenesedett, mintha hirtelen megnőtt volna. Valami lobbant a pillái közt, valami félelmes gyűlölködő láng.

— Na hát, ha újra látja, mondja el neki, hogy találkozott velem és azt is, hogy mi a foglalkozásom.

És kezet nyújtott. És még ismételte a kijáróból:

— Azt is mondja meg, azt is ...

És kacagott hozzá gonosz kacagással.

*

Bálint elámulva maradt a helyén.

Mi ez?

Miért akarja ezt?

És miért kérdi Kajszát csak most? Midőn az imént ismerősök iránt kérdezősködött, akkor nem, hanem most, távoztában és ezzel a váratlan megbízással? — és ez a démoni kacagása az ajtóban?

Micsoda összefüggés van itt?

Villámgyorsan végigszemlélte amit valaha is hallott László anyjáról. Soha senki, sem sógornője Kollonicsné, sem Lizinka tánti, Kendy Sándor nevével soh'sem hozta kapcsolatba Ladossa Júliát. Pedig ami rosszat reá mondhattak bizonyára reá mondták. Igaz, hogy senki sem tudta bizonyosra, kivel szökött meg, Lizinka sok mindenkit gyanúsított, főleg ismeretlen egyéneket. Átlovagló huszárt, inast, kötéltańcst volt kénytelen kitalálni, mert nyilván semmi adatja sem volt. — Kendy Sándort soha. Bizonyos tehát, hogy Kajsza megállapíthatólag minden gyanún kívül állt.

Ezt gondolta végig Bálint. De a gondolatsor közepén több emléke támadt életre. Kiskeresztúri emlékek, mikor a vén Kajszánál töltött egy estét. Az a gyönyörű arckép ott a szalomban! Amiről azt hitte, hogy a fiatal Kendynét ábrázolja. Jogosan hihette, hiszen tökéletes hasonmása. Azt hitte, hogy tán kosztümbálon viselt olyan régmúlt ruhát a nyolcvanas évek divatának sokfodros ruháját, amiben lefestették. Az hitte. — Meg is kérdezte. Választ nem kapott.

És most arra is visszaemlékszik, hogy a képen valami sérülés nyoma látható. Begyógyított sebhely a vásznon rézsút, le a szoknya csokraihoz. És hogy akkor is feltűnt ez és kér-

dezni akarta a mogorva vén embert. Már pedig arról sokkal régebben hallott, hogy Gyerőffy Mihály, mikor a neje megszökött, Júlia arcképét kidobta az ablakon. — Ez lett volna hát az a kép? — De hogy jutott Keresztárra és miért?

És azért vette nőül Kendy azt a szelíd süket lányt, mert csalódásig olyan, mint amilyen volt harminc évvel előbb az a másik, aki most ment ki innen sátáni kacagással?

Össze nem toldható adatai rég elmúlt regénynek. Valami szemérem fogta el, midőn így végigtaglalta őket. Ne kutassuk! — mondta magában — nem szabad kutatni. Ez az egy van, ami szent az életben, ami mindenkinek egyedüli tulajdona, amihez nincs köze senki másnak: az érzés.

És a saját regényére gondolt és Addyra. Tíz éves szerelmi múltjukra.

Hála töltötte el és boldogság. Ők soha nem értették félre egymást, bármilyen viharokon is gázoltak át. És most vegre révbe jutnak.

Holtomiglan, holtodiglan.

III

Ladossa Júlia üzenetét Bálint persze soh'sem adta át az öreg Kendy Sándor Hajszának. Erre egy pillanatig sem gondolt. E társalgás azonban mást váltott ki benne.

Mialatt az egykori Gyerőffy Mihályné a fia állapotáról kérdezősködött, Bálint megszegyelte magát. Szégyelte, hogy Lászlóról csupa általánosságot tud csak mondani. Szégyelte, hogy olyan régóta nem is gondolt gyermekkori barátjával. Igaz, hogy ebben László a hibás, ő utasította vissza minden próbálkozását. Most legutóbb is anyja halálakor sürgönyt küldött neki és hogy a temetésre jöhessen: fölajánlotta, hogy utána küldi a gépét. László azonban egyetlen szót se válaszolt. Még részvétáviratot se küldött; semmit. Ez nagyon rosszul esett Bálintnak és akkor úgy érezte, hogy ezt soha meg nem bocsátja.

Most azonban túltette magát ezen. Elhatározta, hogy ki-megy hozzá és ismét fölveszi a kapcsolatot gyermekkori barátjával.

Hazaérte után tehát elhajtott Kozárdra. Enyhe idő jár, ami gyakori Erdélyben december elején.

Déltájt érkezett az egykori béresház elé. A düledező léckerítés ajtaja nyitva. Tán soha be se teszik. Belépett a házba. Az első helyiség a konyha. Ettől jobbra valami szörnyű rendetlen szoba deszka ágygal, asztallal; a falon darócszűr lóg; alatta vénhedt parasztsizma düledezik. Mindez aligha lehet a Lászlóé. Benyitott hát a baloldaliba.

Az se sokkal jobb. Fenyőfabútor itt, de fladerezve. Bizonyára a kastélyból származnak valami cselédszobából. A fiókos szekrényen díszes puskakazetta finom angol bőrből, rajta a László neve, ha kissé hibásan is: „Count Ladislas Gieroffy“. A szobában rend. A padló frissen súrolva. Mindkét ablak nyitva. Nyilván szellőztetik a szobát.

Megkerülte a házat. Azt hitte Lászlót itt találja a napos oldalon. Ott sem volt. Nem volt itt senki, csak odalenn a kert aljában van valaki. Egy serdülő lányka, aki a pataknál mos. Lesétált tehát oda.

A patak szélén áll a leány, abba mártogatja a fehéreneműt, szappanozza, sulykolja a kicsi mosogató pádon.

Gyönyörű szép lány. Olyan szép, hogy Bálintnak majdnem elakadt a szava, mikor szembe került, 'óriási öznézésű szemek koromszín pillák között. Hosszan elhúzott szemöldök olyan vékony vonalban, mintha pici ecsettel írták volna. Az arca tökéletes ovál, hamvas és halovány. Duzzadt és vérpiros a szája. Karcsú, mint a nádszál. Ruhája ujjai könyökig feltűrve. Elefántcsontfénylésű karjai is olyan hamvasok, akár az arca, a nyaka, csak *a kezei vannak kieserepezve* a sok munkától. A fején kendő, parasztosan. Pedig nem parasztlány. Városi ruha van rajta, ha szurtos is és csupa folt és még silányabb kötény; csupasz lábai valami ószeren vett gombos cipellőben, ami szárközépig érne, ha rég le nem szakadtak volna a gombjai. Akármilyen szurtos is ez a lány, annyira gyönyörű, hogy aki látja, minden mást elfelejt.

Bálint köszönt, aztán megkérdezte:

— Gyerőffy Lászlót keresem. Nem tudja kérem, hol van? A leányka reánézett haragosan.

— Mi dolga van vele, miért keresi? — mondta durcásan.

— Az unokatestvére vagyok, Abády Bálint.

A leányka kis pukedlit csinált, ahogy illik:

— Bischitz Regina. — Aztán hozzátette: A boltos lánya vagyok, innét a szomszédból.

— Hát miután így megismerkedtünk, — tréfált Bálint — most tán megmondja, hol találom Lászlót.

Regina vállat vont:

— Elment. Elvitték Szamosújvárra.

— Elvitték?

— Igen! Az a Fábían, az vitte oda!... — és fölkapott egy rongyos és nagyon szennyes férfiinget, maga elé tartotta pár pillanatig, aztán megmártotta a patakban, kicsavarta és elkezdte szappanozni.

— Fábíán? — ki az a Fábíán?

— Ó! — mondta a leány — az a gazember! az viszi mindig oda, és ott mulatnak és mindig itatja... egészen tönkreteszi ... az a gazember!

— Ha tudnám Szamosújvárt hol találom, hát utána mennék.

— Oda nem mehet! Oda nem! Az olyan borzasztóság! — kiáltott föl Regina és a pilláira kiültek a könnyek. — Rossz, gonosz nőkhöz viszi az a Fábíán, azzal teszi tönkre! Pedig a gróf olyan beteg, olyan borzasztó beteg, azt is ott szerezte és itatja... és itatja... és...!

Nem mondta ki az utolsó szót de keskeny ujjait ökölbe szorítva, egyet csapott maga elé. Aztán elővette az inget és elkezdte sulykolni olyan dühösen, akárha az a gyűlöletes Fábíán volna, akárha azt verné, azt üthetné agyon. Ahogy előre dőlt, könnyei kigurultak a szeméből: kövér kerek gyémántok potytyantak elébe, bele a mosásba.

Levágott fűzfatorzs széleskedik a leánykával szemben. Bálint ráült erre és várt. Elég hosszan várt. Megvárta, míg végül kissé zihálva az erőlködéstől Regina megállt a munkával. Akkor megkérdezte: Lászlót mikorra várhatná vissza?

— Azt ugyan hiába várna! — szólt a lány. — Ha meg is jön, akkor is olyan állapotban lesz... olyan állapotban...! és összerondítja újra a szobát, amit most hajnalban sűröltam föl... és kezddhetem újra... mindent! a mosogatást, szellőztetést, súrolást!

A bánat előmlött most rajta. Leült a padocska szélire. Egyenes derékkal ült maga elé nézve.

— Dehát nincs neki más cselédje?

— Én nem vagyok cseléd. Én... én csak szívességből... mert nem tudom nézni... hogy egy ilyen úr... ilyen nagy úr, hogy az így...!

— Volt mellette valami öreg Márton. Hát az már nincs meg?

A leánykéz egyet legyintett:

— Az egy haszontalan! Éppen hogy főz neki és megszírozza a csizmáját. Egyéb semmi. Most is elment. Hurkot

rak az erdőn! Mással nem is törődik. Én csinálok itt mindent, mert nem tudom nézni, hogy olyan piszokban éljen. Ezt is lopva csinálom. Titokban. Onnan szököm át a boltból, ha nem látja az apám. Máma dolgozhattam nappal, mert beutazott Kolozsvárra. Máskor csak éjjel vagy hajnalban tudok átszökni. És ha rajtakap, hát megver.

Újra elhallgatott és maga elé bámul.

Fejkendője visszacsúsztatva a nyakába, Tizian-vörös haja szabadon lobog a szellőben. Mozdulatlan ül, szoborszerűen. Két formás melle kiütözik a gyolcon. Gyönyörű lány. Hebrón rózsája, mely még nem kinyílt virág, de már nem becsukott bimbó. — Nagy könnyek haboztak a pillái szélén — aztán lassan végig gurultak az arcán.

— Hány éves maga, kedves? — kérdezte Bálint, hogy másra térítse a leányka gondolatait. De Regina csak egy szót felelt:

— Tizenöt — és tovább bámult maga elé. Aztán hirtelen kitört belőle a panasz. Tán mivel megérezte Abády rokonszenvét, vagy mert annyira teli volt bánattal.

Szakadozva beszélt. Összefüggés nélkül.

Elmondta, hogy mikor László tüdőgyulladásban feküdt, — majdnem öt éve ennek — akkor is, akkor is már ő virasztóba, ápolta. Azóta is mindent megtesz miatta, ő lop át hozzá pálinkát, ha hitele kimerült a Bischitz papa boltjában. Szappant is néha, petróleumot is, ha kell.

ő csinál mindent. Minden nap többet és többet. És mindent hiába, hiába, egészen hiába.

— Miért hiába? — csudálkozott Abády.

— Egészen hiába. Nincs hozzám egy jó szava, csak ha pálinkát hozok! Akkor megdicsér. Azt mondja: „jó kislány vagy, Reginácska“, vagy „... örülök, hogy itt vagy, Reginácska“. Ennyit. Ez minden! De ez se nekem szól, hanem a pálinkának!

— Igazán?

— Igazán... Mindent elfogad, amit teszek, de soha egy jó szava sincs. Természetesnek találja, hogy én tisztogatok; hogy rendbeteszem, ha leitta magát; hogy én kenem a karját,

lábát azzal a csúnya fekete kenőccsel is a betegsége miatt, amit fölszedett... azoknál ott Szamosújvárt.

Most lázongva fölugrott a leánya:

— És nekem! Nekem soha még az arcomat sem simogatta meg!

Bálint vigasztalni akarta.

— Talán csak azért, mert maga még majdnem gyermek, Reginácska. Bizonyosan nagyon szereti magát a maga módján!

— Gondolja? — kérdezte Regina. Aztán lemondó mosollyal visszaült a padkára és folytatta:

— Szeret, igen a maga módján, igen! Mint valami hasznos háziállatot. És csak velem bizalmas! Csak nekem mond el, — ó! sok mindent az életéből. Csak ez az, ha néha mesél nekem, ami valami kárpótlás, mert gyönyörűen mesél és gyönyörű dolgokról... — kissé elgondolkozott, aztán szomorúan tette hozzá:

— De újabban, amióta úgy lefogyott, már nagyon ritkán mesél.

Abády meglepve kérdezte:

— Nagyon lefogyott? Most, újabban?

— Igen, most, pár hét óta. Igaz, hogy alig eszik. Talán az se marad benne ...

Még megkérdezte Bálint, jár-e orvos hozzá és néhány tünetet is, köhög-e, piros foltok vannak-e az arcán. — Regina mindenre nagyon okosan felelt. Doktor hetenkint jár. — László köhög ugyan, de nem többet, mint eddig. Hogy piros foltok?... Ha sokat ivott, akkor igen... de hogy máskor is? — Máskor is talán...

Abády pár percig néma, majd megszólal:

— Be kéne vinni valami szanatóriumba... ott én gondoskodnék róla és volna, aki ápolja.

— Hogy innét elvinni... hogy elvinni? ... — riadt meg Regina. Hirtelen végigvillant rajta a rémület. Lászlót elvihetik tőle, elviszik és ő nem láthatja... Nem láthatja többé soha. Nem! ezt nem! — kettészakadna a szíve!

Megérezte, hogy túlságosan sokat mondott el: hogy ve-

szélybe hozta azt, ami életének tartalmat adott; hogy most azonnal el kell palástolja az igazat, nehogy elvigyék Lászlót, — és villámgyorsan visszazépítette, ami súlyosat mondott: — Hogy a doktoi' az ő ápolását kielégítőnek tartja. Nemcsak az iklódi orvos, aki hetenként látogatja, de egy számosútvári főorvos is, aki néha kijön hozzá. — Van is, aki gondoskodik Lászlóról: egy dr. Simay, ugyanaz, aki a heti húsz forintot küldi a Bischitz papának László kosztjára és aki a gyógyszertári számlákat fizeti.

— Ki az a dr. Simay?

— Ügyvéd Szamosútvárt. Annak is írja meg az apám, ha valami van, ha valami kell...

— Úgy? Hát ez állandóan figyelemmel tartja?

— Igen. Akkor is már így volt, mikor tüdőgyulladásban feküdt — erősítette Regina.

Idáig igazat mondott, ha kissé szépítve is. Most azonban elszántan hazudott. Azt mondta:

— Az orvosok azt tartják, hogy jól gyógyul, hogy hamarosan fölépül...

Abády meglepődött.

— Az imént azt mondta, hogy folyton fogy és hogy nem marad benne az étel? Azt is, hogy el fog pusztulni!

Regina elmosolyodott:

— Igen, azt mondtam ... dehát ez nincs egészen úgy...

— Igazán?

— Igen ... én ... én úgy el voltam keseredve, hogy újra odament... hát azért... hát azért egy kicsit többet... dehát ez nem olyan aggasztó, igazán ...

Olyan jól csinálta Reginácska, hogy Bálint valóban el kellett higgye, hogy a leány féltékenységből túlozta el a dolgokat. — Mégis nem akart elmenni a nélkül, hogy ne biztosítaná a kapcsolatát gyermekkori barátjával.

— Nézze, kedves! — és tárcájából kivett pénzt és egy névjegyet. — Én most nem várom meg Lászlót. De ezt a kétszáz koronát itt hagyom magánál. Magára bízom, ha valami előfordulna, ha valami hirtelen kéne Lászlónak, hát megvehesse neki. És itt a címem. Ha akár rosszabbul volna,

akár valamiben segítségére lehetek, kérem, sürgönyözzön nekem. Ugye, megteszi?

— Ó, hogyne! — válaszolt Regina. — Hogyne, azonnal; azonnal sürgönyözni fogok! — és ugyanakkor, mikor ezt ki-ejtette, azt gondolta: — Soha! Soha! Hogy te elvidd tőlem! Azt soha! Soha!

Ott fogtak kezét a patak mellett. Még alig indult el Bálint hazafelé, a lány már sulykolta a mosást. De lopva utána pillantott többször. Aggódott, nehogy meggondolkozzék, nehogy mégis megvárná Lászlót.

Mert akkor tán mégis eltudná vinni tőle, különösen ha holtrészezen hoznák haza. — És az is kisülne, hogy hazugság az, amit gyógyulásáról mesélt.

Sokszor tekintett a főút felé és csak akkor könnyebbült meg, midőn fölzúgott a gép és az autó az üres szomszédtelek palánkkerítésénél elsuhant Kolozsvár felé.

IV.

A karácsonyt Bálint először töltötte egyedül. Akkor azt hitte, először és utoljára.

A jövőben már Adrienné itt lesz, azután pedig mind többen-többen, ha Isten is úgy akarja.

A dénestornyai cselédség számára ugyanúgy ment végbe, ugyanazzal a ceremóniával, mint Abádyné életében. Minden ugyanúgy, a fa, az asztal közepén, körülötte az ajándékok fehér abroszon, Tóthyné és Baczóné rendezésében. Az ajtóban is a komornyik. Csak Róza asszony aranyos karosszékc üncs ott; de Bálint úgy áll kissé oldalvást, mintha ott volna az anyja, úgy adja át egyenként a csomagokat a sorban jelentkező nőknek, gyermekeknek. Így akart mindent fönntartani, hogy a következő ünnepkor majd Addy folytass?, ahogy Abády Róza tette egész életén át.

Mikor mindenki elment és már eloltották a csillárok, falikarok sok száz gyertyáját, ő még ott maradt jóidéig. Végig sétált az óriási termen. Meg-megállt egy-egy vitrin előtt, egy-egy asztalnál az ablakközökben. Sok ismerős holmin jártatta a szemét. Kissé szórakozottan, kissé elmélázva. Emlék ez mind, régi, régi emlék. Az üveges szekrényekben nagyon különböző tárgyak. Remek AE-Wien-ek és Vieux-Saxe-ok, ősi lakat, ami még a várkapué volt valamikor, csúnya kis tárgy is nem egy, porcelán leányka, aki billegni tud széjjelálló szoknyával, porcelán mopsz döbbenő szemgolyókkal, ajándékok amiket anyja még gyermekkorában kapott és idekerültek drága csészék és figürinek közé, mert Abádyné nagyon ragaszkodott hozzájuk.

Bálint mindeniknek tudta a történetét. — Maradjanak is itt. Minden maradjon így.

Végül lement a, földszintre. Fölvette a bekecsét. Aztán ki a sötét estébe. Le a cinterembe.

Az ódon templom oldalához van építve az Abádyak kriptája. A XVIII. század végén építették, mikor már nem fértek a templom alá. Itt fekiisznek nagyszülei, apja is és tavasz óta az anyja.

Zárva van. De Bálint nem is akart bemenni. Csak az ajtóhoz akart menni. Itt megállt. Mintha jelteni akarná, hogy végéért a karácsonyi ünnep, amit fönntartott és amit fön is fog tartani. Csak pár percet maradt. Egy imát mondott el, aztán lassan visszasétált a várba.

*

Halad az idő egyformán.

Adrienné visszajött Lausanne-ból. Kissé később, mint tervezte volt, mert a kis Kléminek apró lázai vannak. Megvárta, míg megvizsgálják. Nem aggasztó dolog, — mondták az orvosok — ilyesmi nagyon gyakori serdülő leánykáknál. Majd elmúlik magától. Nem! Nincs semmi ok aggodalomra. Azt mondták.

Ezzel jött vissza onnan megnyugodva.

Idehaza sok dolog. Sok tervezgetés. Építészük fölveszi Dénestornyán annak a szárnynak a részletrajzát, ahová költözni fognak. Tárgyalások vállalkozókkal, vízvezeték és villany iránt. Mótorerő hajtása, vagy turbina a malomból? Sokféle terv, amit apróra meg kell tanácskoznio, majdnem naponta.

A nagyvilágban szélcsönd; még a Balkánon is. Egyedül az albánok zavarognak. Csodálatosképpen nincsenek elragadtatva attól a gárdatiszt királytól, akit a nagy hatalmak számukra oly nagy gonddal választottak ki. Igaz, hogy a kitűnő „Prinz Wied“ a helyett, hogy rögtön hozzáfogott volna új alattvalóival kapcsolatba jutni, már két hónapja hálálkodó körúton van. Európa udvarait járja. Minden fővárosban megbámultatja karcsú termetét és hatalmas, bár kissé lószérű fogorát. Erre jó alkalom az ilyen körút. Hiszen mint

„király“, mindenütt a terem közepén áll és így köröskörül, minden oldalról láthatják, milyen dali legény. Minthogy pedig folyton ünnepük, hát mindig mosolyoghat kissé bamba, de jószágos mosollyal.

Azok a komisz albánok! Ezt a kéthónapos királytalan-ságot arra használják, hogy lázongjanak. Sőt már januárban ellenkirályt proklamálnak Izzet basa személyében. Hát az ilyet nem lehet tűrni, — mondják a nagyhatalmak és flottát küldenek Valonába. Ugyanakkor azonban fölszólítják Wiedet, hogy menjen oda és üljön már bele a trónjába. — Hogyne! azonnal! — feleli az újdonsült király, — hogyne, de még nincs kész az országcímer.

A világ legelső heraldikasainál rendelte. Márpedig hogy menjen ő oda, amíg nincs címere? — Király címer nélkül, az nem is igazi! — és gárdát is kell szerveznie, amibe már meghívta Európa minden kalandvágó ifját. De ezek sincsenek még együtt. Gárda nélkül pedig hogy indulhatna oda?! — És újra utazik, látogat és mosolyog Rómában, Berlinben és Londonban.

Amilyen gyöngén megy Albánia lecsillapítása, olyan szépen oldódik meg az Égei-szigetek ügye. Imbrost és Tenedost visszaadják a Portának, a többit pedig Görögországnak ítélik, igaz, hogy egyelőre az angolok maradnak ott, de hát ez csak olyan ideiglenes dolog. Tehát itt is csönd van egyelőre.

Igaz, hogy itt-ott egy-egy tünet arra mutat, hogy a föld alatt nyugtalanítóan mozog valami. És az nemcsak a Balkánon van így. Kárpátalján álrúhás muszka ügynök jár, valami Bobrinszky gróf.

Úgy látszik már jóideje jár a Ruténföldön. De csak most jöttek rá, midőn már a régi kis fatemplomok helyett sok-sok orosz stílusú kőtemplom épül ismeretlen származású pénzből. Ahol ilyen épül, ott a fehércár képe is megjelenik, aki minden-oroszok Atyuskája. És nemcsak templomot építeni járt ott Bobrinszky. Tán a Kárpátok szorosait is megvizsgálta és bizalmas besúgókat is szerzett. E miatt fogtak el vagy ötven embert és december végén megindul ellenük a pör.

Vihar előtti csönd az 1914 elején.

A magyar társadalom ebből mit sem érez. A magyar parlament sem. Ott botrányokkal mulatnak, ahogy már megszokták. Egyedül Tisza az, aki megkísérli fölhasználni az időt. Csak ő látja be, hogy most az utolsó percben békét kéne teremteni a nemzetiségi kérdésben. Békét, mielőtt újabb háborús krízis tenné próbára az országot. Tárgyalásokat kezd Maniuval. Justh és a sovinsták azonnal megtámadják emiatt, Pest megye viharosan tiltakozik. Hat hétig folynak a tárgyalások. Midőn pedig a román nemzeti komité elutasítja a miniszterelnök javaslatait, Tisza kijelenti, hogy az elutasítás dacára is meg fogja adni amit beígért, maga akaratából és ellenszolgáltatás nélkül.

Utolsó és elkésett kísérlet volt. A bukaresti béke által már fölfokozott igényekkel szemben talán kissé szegényes is, de Tisza még ha akarta is, többet nem nyújthatott. Még ő sem bírt volna az akkori közvélemény miatt többet fölkínálni, annyira kevesen voltak, akik a helyzet komolyságát meg tudták látni.

*

Február végén Bálint ismét Kalotaszegen járt, Magyarókerékén. Érdekes dolog miatt ment oda. Hosszú próbálkozások és biztatások után, végre itt is életbelépett egy fatermelő szövetkezet, amilyen egy-kettő már működött Székelyföldön. — Abády a szövetkezés! gondolatnak ezt az ágát itt is be akarta vezetni. — Nem ment könnyen. A nagyobb községekben Kalotaszentkirályt, Valkón, Gyerőmonostoron nem talált visszhangra. Az élelmes magyarókerékiek azonban vállalkoztak reá. Meg is alakult már egy hónapja. Tőkéjük persze nem sok, csupán sok jóakarat, tisztesség és munkakedv. Ezért olyan erdőt kellett találni, amit megkaphatnak a nélkül, hogy lábán fizetnék meg a fát, ahogy az másként szokás. — Erre persze nem volt hajlandó olyan erdőtulajdonos, aki csak a maga biztonságát nézi. Ezért úgy határozott Bálint, hogy ő adja át nekik egyik különálló erdejét a Kőhegy déli oldalán a székelyjói határban. A vételárat hitelezi, amíg a kitermelt anyagot értékesíteni tudják. — Ide kellett tehát kimenjen Winkler erdömér-

nőkkel és Gányi Miklóssal, kijelölni a vágást és megalapozni a szövetkezet ügyvitelét.

Esős idő járt; sáros, lucskos minden, de legalább a hó letisztult a hegyoldalokról.

Dél előtt a vágás területét járták le és cövekezték ki. Dél után leszögezték a kihasználás részleteit a bíró házában. Jegyzőkönyvbe vették, hogy midőn a kitermelt fa eladódik, kifizetendő a tóár és a munkabér, a megmaradó összeg pedig a forgótőkét fogja gyarapítani. A legutóbbi Abády kívánsága volt, főfeltevéle az ő előzékenységének.

Mindezt elvégezvén, már csak az okiratok másolása és pár apró részlet maradt hátra. Erre még kell egy óra, de Winkler és Gányi elvégzik azt jól, így hát Bálint ezt az órát arra használja, hogy meglátogassa Alvinczy Farkast.

Nagyon régóta nem látta.

Farkas, mióta az Alvinczy testvérek apjuk halálakor megosztottak a megapadt vagyonban, alig mozdult ki Magyarokérről.

Abády utolszor vele Kisküküllőben találkozott azon a nagy dárídón, amikor Kendy Pityu halálra ítélte a pálinkát. Az is kivétel, hogy Farkas eljött oda. Azóta meg egyáltalán ki nem mozdult innen.

Meredek kaptatón kellett kimászni, míg a falu fölötti kissé lankásabb helyen az Alvinczy kúriához jutott. Már beállt az este. Talán jó, hogy sötét van már. Nem olyan nyilvánvaló az a romladozás, ami a csinos, régi udvarház sorsa; nem látszik, hogy nagy foltokban hull róla a vakolat, hogy egyik sarkán megbomlott a fal.

Cseléddel nem találkozott. De az egyik ablakból lámpafény világít. Fölment hát az oszlopos tornác lépcsőin és benyitott.

Valóban ott ült Alvinczy Farkas. Előtte az ebédlőasztalon lámpa és hatalmas méretű térkép. Erre van reáhajolva. Mellette könyv. Abban olvas akkora figyelemmel, hogy csak akkor veszi észre Abádyt, mikor már előtte állt.

— Né, Bálint! — kiáltott föl. — Hát te hogy kerülsz ide?

Örült a vendégének, de előkelőn, mérséklettel. Itallal persze megkínálta.

Nem valami közönséges házi főzéssel, hanem finom, kitűnő likőrökkel. — Mit akarsz? Benediktiner-t, Cointreau-t, Chartreuse-t, vagy Marasquino di Zara-t? Nálam minden van, mindenféle fajta.

Valóban ott álltak előkelő butéliák, hátul a pohárszéken.

— Tudod, kérek, én már csak erre költök. A világról, arról a nagyvilágról, amiben éltem, lemondtam. Arra már nincs módom. Ez az egy, amit még valahogy megengedhetek magamnak. Ha az ember, ugye? — mint én, hozzászókt a legjobbhoz ... I

Koccintottak és visszaültek az asztal mellé. Bálint elmondta, miért járt itt. Aztán pár ismerős jött szóba, gazdasági hírek is és terméskilátások. De hamarost elfogyott a téma. Farkast mindez nemcsak hogy nem érdekelte, hanem mindent valami felsőbbes megvetéssel tárgyalt le, elutasító kézlegyintéssel és kissé gúnyos mosollyal. — Kicsi dolgok ezek, kicsi emberek kicsi dolgai!

E mind szakadozóbb beszélgetés során végül szóbakerült az a nagy térkép, ami rajzszögekkel az asztalra van rögzítve. Az Indiai Óceánt ábrázolja Adentől a Malakkai szorosig. Bálint megkérdésvén, mit tanulmányoz rajta, Farkas megélenkült.

— Itt utazom most. Látod? Ma ide érkezett a hajóm!

— A hajód?

— Igen, a hajóm. Ez az! — és rámutatott egy acéltollra, ami a kékfestésű tengerben a rózsaszínű Nyugat-India csúcsához volt téve, hegyével Ceylon felé.

— Ez a toll itt, ez az én hajóm. Mindennap annyival toloom előbbre, amennyit a könyv szerint haladtunk. Tegnapelőtt indultunk el Bombayből és holnap Colombóban leszünk.

Aztán elmondta, hogy két éve már így utazik. Útleírásokat hozat és hozzávaló térképet. Mindennap csak annyit olvas, amennyi a leírás szerint arra a napra esik. Többet nem, az család volna! így egészen olyan, mintha ott járna valóban. Ha azt írja a könyv, hogy öt nap tenger és egyebet nem mond, akkor öt napig vár. Vár az olvasással is.

— De hát nem unalmas az, öt napig várni?

— Korántsem. Eltelik az idő hamar. Elképzelem az óceánt, az útítársakat. Esténként szmokingot veszek, mert ugye? — ilyen luxushajón az kötelező?

ó, már nagyon sokat utazott. Tavaly Dél-Amerikát kerülte meg a Tűzföldön át. És volt már a Nordkapig és vissza. Az is nagyon szép és tanulságos, de kisebb út!

— Hanem ez most gyönyörű, és elég jó tengerünk volt idáig.

Bálint meglepődve figyelte Alvinezyt. Vájjon nem ugratja csak és bolonddá akarja tartani? — De nem! — Egészen bizonyos, hogy mindezt komolyan mondja. Görögös vágású, már kissé duzzadt, de még mindig nagyon szép arcán őszinte nyugalom. Különben az Alvinczy fiúknak humoruk soh'se volt. — Kétségtelen, hogy tökéletesen igaz, amit mond. — Csak most, ahogy így figyelte, tűnt föl Abádynak, milyen ápoltan hat Farkas. Frissen borotválva, simára kefélt hajjal, elegáns sötét-kék kétsorost visel, aranygombokkal, ahogy tengeren illik, előkelő óceánjárón.

— Meddig megy a hajód? — kérdezte Bálint, hogy tovább beszéltesse.

— Tokio! Tokióig megy, onnan a Filippinákra, aztán visszafelé még érinti Jávát és Szumatrát. Ehhez persze más térkép kell, de az is már itt van. Akarod látni?

Éppen fölállni készült, mikor a bejáróból Gányi Miklós lépett be. Izgatottnak látszott.

Alig várva meg, hogy a háziúrnak bemutassák, már Abádyhoz fordult.

— Ezt a sürgős táviratot hozta Hunyadról egy lovas leány. Azt hiszem, nagyon fontos lehet, Zutor ok nélkül nem küldte volna utánunk.

— Megbocsátod? — szólta Bálint Alvinczyhoz és föltépi.

Dénestomyán adták fel aznap délben: — „Ma Szamoskozárdról a következő sürgöny jött: gróf állapota válságos. Kérem jöjjön rögtön. Regina.“

Abády fölugrott. László! László halálán, tán meg is halt

azóta. Azonnal indulni kell! Fölvassa Farkasnak, pár percig eltárgyalják a hírt, aztán Bálint és Gányi indulnak.

Csak az ajtóig kíséri Alvincy. Pár résztvevő szót mond még: kár érte... jó barátom volt... de látszik, hogy igazában mindegy neki. Mihelyt pedig elmentek azok, sarkon fordult és már vissza is tért a könyvéhez, mappájához.

Az esti gyorsal utazott be Kolozsvárra. Lakásán újabb sürgöny; ez is Kozádról: „Gyerőffy László gróf Öméltósága ma délután 4 órakor jobblétre szenderült. Mindenről gondoskodni szent kötelességemnek tartom. Legmélyebb részvételem Méltóságod lábai elé helyezem. Hódoló tisztelettel — Ázbej.¹“

A távirat furcsaságán Bálint máskor elmosolyodott volna, vagy bosszankodott volna kétszínűen alázkodó hangján. László halála azonban annyira megrendítő, hogy másra nem tudott gondolni.

Másnap korareggel indult el gépen. Indulta előtt eszébe jutott, hogy a lapok szerint a Pantera múlt szombat óta Budapestten táncol. Tehát Ladossa Júlia is ott van. Sürgönyt küldött hát neki. A Hungáriába küldte.

Még alig múlt 8 óra, midőn Kozádra érkezett.

Az ajtó küszöbén ül az öreg Balog Márton. Törődött vén ember. Csak ül és néz maga elé. Föl sem kél, sőt a süvegét se billenti meg, mikor Abády odalép; és kérdésére csak maga mögé mutat a hüvelykujjával: — „Ott benn, né! — Az a zsidó-lány van vele...“ — aztán tovább bámul a semmibe.

Regina az asztal mellett ül, amit az ablakhoz tolt, hogy több hely legyen a szobában, ha majd elhozzák a koporsót. Ő volt egyedül László mellett, mikor meghalt. Ő fogta be a szemét, kötötte föl az állát; ő is mosdatta meg a hullát még tegnap és leborotválta az utolsó napok alatt kiserkedt szakállát. Most kiterítve fekszik László az ágyon, lepedővel letakarva. Két párnája a fiókos szekrényen.

A leányka előtt valami ágynemű összehajtvá, három törülköző és két pokróc, néhány ing, zsebkendő és lábravaló is. Ezé-

két írja össze egy darabka papírra, hogy rend legyen és számba tudja adni. Hogy kinek? Arra nem is gondolt. Fő, hogy rend legyen. Szorgalmasan ír, kurtácska és elrágott ceruzavéggel és rakosgatja a holmit egymásra.

LOBOGÓAN vörös haja az ablak fényében úgy tündöklöklik, mint a láng.

Mindenre okosan és nyugodtan felel. Özbarna szemei még óriásiabbak a sok virasztástól, munkától, de fáradtság nem látszik rajta. Elmondja, hogy történt.

Csak úgy elapadt László. Fél pohár tejet ha ivott, utóbb már azt se. — Nem, nem voltak fájdalmai. Nem is köhögött, nem. Mind, mind többet aludt, csupán percekre volt magánál az utolsó napokban.

De békésen aludt. Végül befordult a fal felé. Úgy halt meg.

— Hát miért nem tudatott már korábban, ahogy megígérte? — szólt indulatosan Abády.

Regina húsos ajkai kissé dacosan tolódtak előre, de nem válaszolt, hanem kérdezte: — Akarja megnézni?

Az ágyhoz léptek és a lány visszahajtotta a lepedőt.

A halál békéjében aludni látszott László. Idegenként hatott Bálindra megvékonyodott orra, hosszúra nőtt bajusza miatt és azért a végtelen nyugaloméért is, amiben soh'sem volt része, amíg élt. Viaszsárga arca már csak csont és bőr, mégis mintha gúnyos mosoly ülne a szája sarkánál. Összenőtt szemöldöke, akárha megvetésből csúszott volna kissé föl a homlokára ...

Rosszul esett Abádynak ez az idegenség és megkönyebbült, midőn Regina újra letakarta.

— Itt a kasztnbeji van egy gyönyörű rend ruha. Azt rendelte nekem, hogy reá adjam, ha meghal.

Bálint megdöbbsent:

— Hát tudatában volt, hogy meghal?

— Nem. Most talán nem. Ezt már régebben mondta. — A lány kinyitotta a szekrény ajtaját. Vasszürke szálonkabát lógott ott, vajsárga kétsoros mellény, fehérsávós nadrág. Alattuk drappbetétes fekete-lakk gomboscipő. — Minden

más ruháját már rég eladta, de ezt soha, akárhogy kellett is neki a pénz.

Regina kirakott mindent szép rendben az egyik székre. Aztán elgondolkozva szólt újra:

— Azt ígérték tegnap este Szamosújvárról, hogy délben itt lesz a koporsó. Most kéne felöltöztetni...

Bálint vállalkozott, hogy segít.

Minden ruhadarabot hátul fölvtágtak. Így könnyebb öltöztetni. Mikor Regina a mellényt szabta ketté, pici kék kartondarab hullott ki a felső zsebből. Abády fölvette. — Totalizátor-ticket valami régi lóversenyről. Kilences szám van rajta. Bizonyára vesztő szám. Ha nyerőszám lett volna, akkor beváltották volna. Nem nagy összegről szól. Csak tíz koronáról. Mi történjék vele?

El akarta dobni. De akkor eszébe jutott, hátha ez valami emléke szegény Lászlónak. — Valóban az volt. Emlék. Bár bizonytalan, hogy László tudatosan tartotta-e meg vagy csak feledékenységéből maradt a ruhájában. Annak a királydíjnak az emléke, amikor ő ott, a versenytéri tribünön megfogadta Kollonics Klárának, hogy többé nem kártyázik. — Megfogadom! — mondta akkor és kezet adott reá. Hogy pedig azokat félrevezessék, akik körülöttük esetleg hallhaták ezt a kissé ünnepélyes szót, Klára tíz koronát adott át neki, mintha versenyfogadásra vonatkozott volna. Gyerőffy a kilences számra tette.

A fogadás elveszett. A leány is. László újra kártyázott és megszegte a szavát. Sorsfordulat szimbóluma ez a ticket.

Abády ezekről persze nem tudott. Csak ösztönére hallgatott, amikor visszatette a vajsárga mellénybe.

*

Odakünn Bischitz a soffőrrel beszélget. Attól tudja meg, milyen nagy úr Abády és milyen gazdag ember is. Azt is, hogy az elhúnytak közeli rokona. Érdekes adat ez és hasznos.

Talán ha számlát mutat be neki, arról a tömérdek különböző, áruról, — szappan, pálinka, petróleum — amit Reginácska az

ő boltjából évek óta átlopkodott Lászlóhoz, Abády talán megfizeti neki. Simaynak nem számolhatta el ezeket. Dr. Simay szigorú ember. Annak nem mondhatott el ilyet a saját lányáról. Nem is fogadná el, hiszen pontosan nem tudja ő maga se, csak a hiányról tud és azt is csak hozzávetőleg. De az ilyen finom, előkelő úr, az nem olyan rideg. Annak szíve van. Lám, Reginácskával van odabenn és az ablakon át látta, milyen jósággal beszél vele.

Visszasietett hát a szatócsüzletbe és hamar összeírta a követelését. Nem hizlalta nagyra, hiszen tartott arra, hogy ő tisztességes kereskedő. Csak akkorára tette a végösszeget, ami körülbelül megfelel a valószínű kárnak.

Mikor Abády déltájt kijött a házból, már régóta várta Bischitz. Kalaplevéve mutatkozott be és hosszú körülbeszélés után előadta az ügyét. Azt persze nem mondta el: hányszor pofozta meg Reginát, ha néha rájött, hogy valamit elcsent. Azt nem! — hanem jósággal beszélt róla és mintha tudtával történt volna mindez, majdnem az ő biztatására.

Bálint éppen át akarta venni a számlát, ami pár ezer koronára rúgott, mikor észak felől csengős fiakkeres hajtott oda és megállt mellettük. Alacsony, kissé már pocakos és őszülő ember száll ki belőle. Hatvan körül lehet. Rövid császárszakállt visel és bajuszt. Vaskos szemüvegén át tekint Bischitzre, a rövidlátók kissé hunyorgó nézésével.

— Miféle számla ez? — kérdi rögtön.

A szatócs megdöbben, magyarázkodik. Ezek olyan költségek, amikről eddig nem tett említést. — Diszkrécióból, kérem! Diszkrécióból!... — László tartozásai, régi és újabb. Nem akart ezzel alkalmatlankodni...

Az ügyvéd valóban szigorú ember. Keményen rászól Bischitzre:

— Magának megtiltottam, hogy hitelezzen és azt is, hogy Gyerőffy gróf dolgában bárki máshoz forduljon. Ez csakis hozzám tartozik. Adja ide, majd átvizsgálom. — Abádyhoz lép és bemutatkozik:

— Dr. Simay Géza.

Kezet fognak, aztán Bálint elmondja, hogy azért jött

azonnal, mert László temetéséről ő akar gondoskodni, hozott is nagyobb összeget magával.

— Erre nincs szükség, kérem, — válaszol Simay — én már mindent elintéztem. A gyász jelentéseket most küldi szét az irodám. A koporsó itt lesz félóra múlva. Temetés holnap tíz órakor. A nagyrépostunk végzi, aki már el is vállalta, most beszéltem vele.

— De a költségek...? Azokra semmi fedezet sincs! Az az életjáradék, amit Ázbej eddig szolgáltatott, önmagától megszűnik. Azt pedig, hogy ez az ember, aki a szegény Lászlót kifosztotta, az most nagylelkűsködjek és a temetést fizesse — Ön ezt nem tűröm.

Simay almosolyodott.

— Ázbej kérem nem fizet semmit, se élet járadékot, se mást. Mindent én szolgáltatam eddig is. A további költségeket is én fedezem, kérem.

— Úgy? A járadék nem Ázbejtől volt? Én azt hittem eddig. — Dehát akkor honnan?

Most vette észre Simay, hogy a kelleténél többet mondott. Mégis nem jött zavarba és az igazat mondta, ha nem is az egész igazat, mikor választ adott:

— Én vittem, kérem, valamikor Gyerőffy Mihály ügyeit, így hát természetes, hogy a fiát figyelemmel kísértem.

— Ön tartotta el Lászlót?

— Azt nem. Csak a gondosság az enyém. — Kissé habozott, aztán hozzátette: — Megbízásom volt rá, és így van a temetéssel is.

— Megbízása?

— Igen. Ügyvédi megbízásom. — Ezt már szárazán mondta Simay és hogy elvágjon minden további kérdezősködést, Bischitzhez fordult. — A koporsó azonnal itt lesz. Hívjon ide pár markos embert, aki bevigye a házba. — Aztán elköszönt: — Megbocsát, Méltóságod, nekem most föl kell mennem a kriptához.

Mondta és elsietett a kastély felé.

Bálintot roppant meglepte, amit hallott. Ki tartotta el Lászlót? A nagynénjei? Gyerőffy Ágnes, Kollonicsné, bizo-

nyara nem. Hát akkor Szent-Györgyi Antalné, a jószágos Élize néni? — Igen, csakis ő lehet. De Jabláncáról, Nyitrából hogyan rendelkezett ilyen gyorsan? Vagy már előzetesen intézkedett volna? Milyen rejtélyes mindez!

Itt nem lévén több dolga, visszahajtott Kolozsvárra. Ott sürgönyt talált az asztalán Ladossa Júliától. Az esti gyorssal érkezik, ez állt benne.

Tehát jön!

Ezzel újabb probléma merült föl: miként fognak az egykori Gyerőffynével viselkedni azok, akik eljönnek a holnapi temetésre? Köszönnek-e neki, vagy lefumigálják?

Az tűrhetetlen volna, akármilyen jogosult is.

Most érezte csak, milyen megdölgő volt, mikor táviratozott neki. De viselni kell a következményt. Elhatározta hát, hogy úgy bánik Ladossa Júliával, mintha mitsem tudna róla: minden tiszteletet megad, ami megilletné, ha az maradt volna, aminek született. Igen! Csakis ezt teheti!

Kiment tehát elébe az állomásra.

Pontosan jött meg a vonat.

Egyenes tartásban, emelt fővel szállt ki belőle az asszony. Most is abban a fekete ruhában, amit Bécsben látott rajta. Talán nincs is más jó köntöse, csak ez. Kezet nyújt. Később kapta a tudósítást, mert nem a Hungáriában lagnak, hanem a Royalban. Másként már reggel itt lett volna.

Nyugodtan beszél, egyenletes hangon. Nem siránkozik, bánatoskodik. Nincs semmi változás rajta. Az arca tán még fagyottabb, mint mikor először látta Bálint, a ránc a homlokában tán mélyebb és a szája összezárva, mintha egymásra szorítaná a fogait. Ez is talán csak képzelődés, annyira bizonytalan.

A „Központibba vitte Abády és föl kíserte a szobájáig.

— Másnap fél kilenckor értejön a géppel.

— Mást is visz magával? — kérdi a nő.

— Nem, csak magát viszem, Júlia néném!

E szóra az asszony kissé félrefordította az arcát. Aztán hirtelen:

— Jó éjszakát! — mondta, megfordult és máris eltűnt az ajtaja mögött.

*

Bálint gyalog indult haza. Útközben rárontottak gyermekkori emlékek iskolaéveiből, mikor a Theresianumban éltek együtt Gyeróffy Lászlóval. Most tört ki benne a bánat, megmarkolta a szívét és közel volt a síráshoz. Milyen kár, hogy Adrienné nincs itt. Ötödnapja utazott el ismét Lausanne-ba. A kis Kiérni váratlanul rosszabbul lett. Ezért hívták oda. Ha itt volna Addy, most hozzámehetne, elmondhatná a bánatát. Az megnyugvást adna. Így senki nincs, akinek elbeszélhetné.

Házáig ment, de a kapu előtt megállt. Nem! Hiába akarna aludni. Jobb lesz járni előbb, jó nagyot járni, az talán lecsillapítja, ha elfárasztja magát. Tovább indult hát, bár szitált az eső. A lábai önkéntelen vitték ki az annyiszor járt úton, ki Monostor felé az Uzdy-villához. Ott állt egy ideig. Onnan betért a Sétatér hídján és párszor végigjárta a fasort. Már jó másfélórája járt, mikor visszajutott a piacra.

Ott megtorpant. Magas, fekete nő áll a plébánia előtti járdán. Mozdulatlan áll a templom felé fordulva. Tán a főkapuját nézte, amit megvilágít az ívlámpa.

Rögtön megismerte: Ladossa Júlia!

Magára szorítva bőséges felöltőjét, úgy áll, akárha szobor volna. Ki tudja, mióta áll itt, ki tudja, mióta jár az éjjelben ő is. Talán már azóta, hogy elváltak.

Sietve visszafordult Bálint.

Nehogy észrevegye az asszony, nehogy azt higgye, hogy meglesték. Nagyot került az Óváron át. Mikor végül a városházához jutott, mielőtt belépett az átjáróba, visszanezét.

Még mindig ott állt az a koromszínű alak. Úgy áll még mindig. Talán egész éjjel ott fog állni a vékony esőben.

*

Amilyen néptelen volt a kozárdi béresház környéke tegnap, olyan népes ma. Az egész falu apraja-nagyja ott ácsorog körülötte.

Szerencse, hogy az eső megállt. Igaz, hogy sár van elég, de így mindenki a szabadban várhat, a nélkül, hogy ázna.

Ott vannak Bischitzék ünneplőbe öltözve, akárha sábeszen; ott buzgólkodik Fábián és sztentori hangon parancsokat ordít.

Ott őgyeleg a ház előtt a vén Balog Márton is.

Csak Regina nincs sehol.

Ott van azonban Ázbej egész familiája. A kicsi, barna asszony elhízva, tokásan, mellyesen. A gyerekei is mind feketék, gömbölyűek és lószilvaszeműek. Szakasztott az apjuk. Ázbej maga is ott van, sőt ő a legföltűnőbb. Elemében van. Háziuraskodik. A düledező kapuban áll, hogy fogadhassa az előkelő gyászolókat.

Már fogadta a főbíró és az iklódi orvost. Elkísérte őket ahhoz az *elégge* rozoga csúrhöz, ami a telek sarkán állt.

Oda hozták ki ma reggel a koporsót és fölgravatalozták, így rendelte dr. Simay. A lakásban nem lett volna elég hely a szertartás számára. A csűr belsejét már tegnap kissé földíszítették. Ezt is Simay rendelte, de minthogy az ágak abból a fenyőerdőből valók, amit még Gyerőffy Mihály ültetett és ami ma az Ázbej é, hát Ázbej ezt mindenkinek elmagyarázza, hadd lássák, milyen áldozatkész ember.

Abády érkezett elsőnek Ladossa Júliával. Ázbej elébük siet kurtika lábain, nagyokat hajbókol és bár fogalma sincs, ki az a hölgy, akit Bálint hozott, számuki'a megjátssza a bánatsujtóttá búsulást. — Ilyen csapás... ilyen szörnyű csapás ... — suttogja kiesi szájával. Egyik kezében a kalapja, másikban óriási zsebkendő, amivel a szemét törli, így hátrál folyton előttük hódolatban és hajlong. Sündisznóvá nyírott, labdaszerű fejétől alig tudnak előrejutni. Így kalauzolja őket a földíszített csúrhöz.

Itt két kakastollas rendőr kaptákban. Nem csupán a tisztesség kedvéért, hanem mivel a koporsó még nyitva. A födele a falhoz van támasztva. A főbíró és az orvos cigarettáznak a kerítésnél. A temetkezési alkalmazottak is künn.

Csak dr. Simay van belül. Ide hozatta ki a székeket a László szobájából és sorba tétette oldalvást. Ott ül az egyiken.

Mikor Ladossa Júlia és Bálint beléptek, fölkelt és elébük jött. Aztán hirtelen megtorpant. Két kezével az okulárjához kap, mintha nem hinne a szemének. Az öreg hölgy is megállt. Pár pillanatig néztek így szembe, aztán Simay fagyosan meghajtotta magát. A nő megbiccentette a fejét.

Most a ravatalhoz lépnek, Abády és az asszony. Simay túlfelől kerül. A koporsó fejéhez megy, keményen reánéz Ladossa Júliára, hirtelen megragadja a szemfedőt és lerántja a halotról.

Volt valami bosszúálló ebben a gyors mozdulatban. Mintha azt mondaná: — „Látod, ez a te műved! Ide jutott a fiad, akit hűtlen elhagytál!”

Ladossa Júlia mozdulatlan maradt. Soká nézte ezt a holt, koravén férfit, akinek már őszes a halántéka, akinek elaszott arcán pergamensárga a bőr, akár a múmiáké. Ki ez?! — Akire ő sok-sok önvádas éjszakán szívszorongva gondolt, az alig-alig hároméves gyermek, később serdülő fiúcska, ugyanazzal a gömbölyű arccal, tágranyílt szemekkel, mint kicsi korában; még később ifjú ember, akinek alig sarjad az ajka. Erre azonban, hogy ifjúként lássa maga előtt, már erőltetnie kellett a képzetét és az éveket számlálni. — De itt, ez a csontváz-szerű ember, kés-éles orrával, hosszú bajuszával, ez a szalonkabátos, keménygalléros, lakkcipős ismeretlen! — Ezt semmi emlék se kapcsolja hozzá. — Márvány nyugalmában az ő számára már majdnem tárgy, annyira idegen.

Magára akart parancsolni, hogy megcsókolja. Nem volt képes reá. Csak kis keresztet írt ujjával a hulla homlokára, aztán hátralépett Bálinthoz, aki a koszorúját már elhelyezte előbb.

Odakünn hatalmas autó zúg. Gyalakuthy Dodó jött meg és utána Lázár Bogdánna Dezsmérről. Mindenik koszorút hozott. Mindenik odalépett a koporsóhoz és elmormolt mellette egy-egy rövid imát. Számukra is idegen ez a halott, annyira el van változva hosszú betegsége folytán, annyira más valaki, mint az,

akit szerelmükben ismertek. — És némán ülnek le a falnál, Dodó és Lázárné, Ladossa Júlia mellé. Várnak.

Valaki újból végigterítette a szemfedőt. Selyemből van, széles csipkével.

Megérkezett a prépost, két diakónusával, ministránssal és hat énekessel. Fekete-ezüst pluviáléban a főpap, a többiek hasonló dahnatikában. Megkezdődik a szertartás.

„Dies irae ... dies illa ..— hangzott föl az ősi halotti ének, aminél szebb nincsen a világon. Aztán a prépost körüljárta kétszer, szenteltvízzel megáldotta, tömjénnel megfüstölte a koporsót. Ércből van, nagy aranyos díszekkel a sarkain.

— Szép magától, hogy ilyen méltó temetést rendelt... — suttozta Ladossa Júlia Abádyhoz.

— Nem én, talán a Szent-Györgyi nagynéném. Igazában nem is tudom. Mindent Simay Géza intézett, valaki megbízásából ...

Miért egyenesedett ki erre az asszony — miért villant át az arcán valami, ami majdnem öröm ...?

*

Elnyalábolták a koszorúkat. A koporsót rátették a Szent Mihály lovára. Nyolc szolga vállára emelte, kivitte a szabadba. A papság már igazodik előtte, magosra tartott ezüsthálóval.

Mikor Bálint a karját akarta nyújtani az anyának, hogy együtt lépjenek a koporsó mögé, az asszony elutasítja:

— Oda föl?... föl a kriptához...? — Nem! Oda nem megyek! — halkan mondja, alig hallhatóan, de az arca elszánt és a szemében mintha irtózat ülne.

— Akkor várjon meg ott a házban — súgja Bálint. — Amíg visszajövök...

Összezárult a menet és elindult. A falusi nép hozzáömlött és körülvette. — Ladossa Júlia megvárta, míg egészen kiürül a telek. Akkor lassan a béresházhoz ment.

A pitvar baloldali ajtója félig nyitva van, oda lépett be hát.

A kályha szögletében összehúzódva, mint valami sebzett állat, magába görnyedve a padlón, kicsi leányka zokog. Regina.

Ide esett vissza, mikor ma reggel kivitték a halottat. Addig bánatos volt, de nyugodt; tett-vett, igazgatott; ő ágyazta be Lászlót a koporsóba, toltá feje alá a párnát, hogy jól fekdüjék, ő simította le a ruháját szépen, húzta egyenesre a nyakkendő. Addig még az övének tudta. Az övének, mialatt két éjjel virrasztotta, mellette ülve a földön, gyönyörködve benne, mert őneki, aki előtt annyira észrevétlen sorvad el Gyerőffy, — neki még mindig a mesekirályfi maradt, ragyogó tündérr királyfi, akinek mindig tartotta. Így volt ez ma reggelig.

Midőn azonban a szolgák fölemelték a koporsót és ki akarták vinni, akkor jött tudatára, hogy elveszik tőle! Elveszik tőle azt, akiért gyerekkora óta rajongott, akit imádozott kiserdült leánysága, azt, akit ő ápolt, szolgált, korai asszony-szíve minden szerelmével, szolgált minden megalázás, minden hátrátétel, minden sanyarúság dacára, aki az övé volt, egyedül az övé, utolsó percéig. Olyan szörnyű volt, hogy most, most elviszik, elviszik idegenek, elragadják tőle, aki számára László minden volt, minden boldog álma és minden boldog fájdalma, — hogy hirtelen belekapaszkodott a koporsóba és küzdött, hogy ne vigyék el, ne rabolják el, nem! pem! az övé ő, egyedül az övé!

Durván ellökték. A kemence sarkába esett. Ott is maradt, úgy, ahogy odaesett. Mintha derékban kettétörték volna: a feje a térdei között, két karja átkulcsolva a homlokán. Nem látszik belőle más, mint vékony teste, abban a rongyos gyolcsruhában és lobogó, vörös haja, ami elborítja a vállát.

Váratlan látványt ezt a gyermeklányt itt találni, ebben a már lakatlan szobában.

Ladossa Júlia hozzálépett. Majdnem erőszakkal emelte föl és ültette maga mellé az ágyra. Itt a lány minden ellentállása megszűnt. Összecsuklott újra és beleborult az asszony ölébe.

Sírt. Tovább sírt. De már nem azzal a görcsös, lázadó zokogással, mint idáig; hanem föloldozva, megbékült bánatban.

Az anyának is most megindultak a könnyei.

Soká ültek így. Egyenes tartásban az idős nő, elomolva puhán a lányka. Júlia kezei a haját simogatták. Simogatták egyformán, lassan, folytonosan. Soká. Nagyon soká.

Nagysokára kérdezte az asszony; csak egy fojtott szót:

— Szeretted?

— Borzasztón! — susogta a leány — borzasztón ... borzasztón!... — Aztán hirtelen kiemelkedett és átkarolta az idős, ismeretlen hölgyet. Megcsókolták egymást. Egymásba ölelkezve maradtak továbbra is, a nagyúri selyemruhás dáma és a kis szurtos leány.

Együtt siratták Lászlót. Az anyja, aki elhagyta és az a majdnem gyermek, aki haláláig kitartott mellette.

.*

Még alig harangoztak délre, mikor Bálint eljött Ladossa Júliáért és elindultak Kolozsvár felé.

Az asszony szemei tágranyílván, mintha látomásokat látna. A szája körül még mélyebb a ránc, mint máskor.

— Mikor mennek a vonatok? — kérdezte, midőn már Hubertus táján voltak.

— Három vonat van, egyik most félkettőkor, másik hatkor és tizenegykor az éjjeli gyors. Abban hálókocsi is van.

— A kétórással mennék, ha el tudjuk érni...

Idejében jutottak el az állomásra.

— Köszönöm ... Mindent... Nagyon köszönöm ... — mondotta, mikor fölszállt a másodosztályba. Sietve nyújtotta a kezét és sietve tűnt el, akárha menekülne.

*

Délután öt óra tájt a szobájában járt le s föl Bálint, Lászlóra gondolva vissza és mindarra, ami emléket kiváltott benne a halála, ami mind sírbaszállt vele.

Bejött az inas.

— A Központi Szállodából van itt valaki. Valamit hozott onnan. Bejöhet?

— Bocsássa be.

Selyempapírba pólýáit hosszú csomaggal lépett be a szolgálga.

— Ezt hozták kérem egyik virágüzletből Ladossa grófnő számára. Minthogy nem hagyta meg a címét, hát az igazgató úr ideküldött vele.

— Jó! — mondta Abády. — Hagyja itt! — És borralóval elküldte az embert.

Virág!? Virág, amit valaki küldött Ladossa Júliának!?

Fölszakította a csomagot, nincs-e névjegy benne, hogy visszajuttassa a megrendelőhöz.

Semmi sincs benne, csak öt tearózsa. Öt szép, régifajta rózsa, halványsárga Maréchal Niel. Név nincs. Nincs mit csinálni vele. Hiába küldené Pestre, elhervad, amíg odaérkezik. Amúgyis már ki vannak bomolva.

A sarokasztalhoz vitte őket, vázába akarta tenni. Útközben az egyik rózsának levált már egy szirma és a parkettre hullott.

Alig érdemes vízbe tenni őket.

VI. RÉSZ

Gomergrat, 3300 méter a tenger fölött.

A keskeny gránitgerincen félig fa, félig terméskő kis szálloda, széles és hosszú terasszal, ami egész homlokzatán nyúlik el. Előtte szakadék. Körülötte örök hó. Alatta gleccser. Tovább óriási völgykatlan, olyan mélyen, hogy valótlannak tetszik, ami abban talán ház, talán csak rizskásaszem. A katlanon túl irtóztató hegyek. Falként szorulnak köröskörül össze.

Leghátul a Matterhorn.

Egyedülálló szirt. Kilövell hirtelen iramodással. Merőleges sziklabástya, ami ott fönt olyan éles csúcsban végződik, akárha lázongva karmolná az égboltot.

Csak drótkötélpályán jöhet ide az ember. Azon érkezett Bálint ma délben. Adrienne hívta ide. ő jelölte ki ezt a szállodát. Ilyenkor, július közepén még aligha lesz itt más vendég. Ilyen magas helyeket a turisták csak augusztusban lepik el. Azért választotta ezt a pontot. Azért is, mert autón alig egy órányira van Montanától, ahol ő a szanatóriumban él már február végétől, mióta a kis Kiérni olyan rosszul lett.

Vájjon miért hívta? Mit akar neki mondani?

Azt sürgönyözte: „Döntő dolgokat kell közölnöm ...“

Elszorult a szíve. Mi az a döntő dolog, amit megírni nem tud? Micsoda veszély az, ami ismét fenyegeti őket? Utolsó levelében írta, hogy a leányának újra tüdővérzése volt. Pár szavú levél, aztán két hétig semmi. Pedig idáig majdnem naponta írt.

Aztán most ötödnapja ez a távirat a találkozás minden részletével, ez a hosszú távirat...!

Egyedül van itt. Adrienne még nem jött meg. Egyedül van aggodalmával és balsejtő töprengésével.

Már vagy ötvenszer végigjárta a teraszt. — Meg kell boidulni ettől! — ismételte majdnem hangosan, aztán erős akarattal másra terelte a gondolatait.

Más aggodalom is van elég.

Mert Szerajevóba múlt hó végén meggyilkolták a trónörököszt. Megrázó tragédia, ahol ugyanabban a percben a nejjel együtt halt meg Ferenc Ferdinánd, az egyedüli lényel, akit valaha szeretett. Igaz, hogy őt se szerette senki. A magyar közvélemény halála hírére úgyszólván föllélekzett. Arra a közönségben nem gondolt senki, hogy háborút okozhat ez a gyilkosság. Annál kevésbé gondolt, midőn tapasztalta, miként temették el a bécsi hivatalosak, mennyire rangján alul

*

intézték és általában milyen egykedvűen könyvelték el a trónörökös megöletését. Csak néhányan, akik, mint Bálint is, számba vették, hogy a Monarchia, ha (nagyhatalmi tekintélyét meg akarja tartani, nem húnyhat szemet arra, hogy a gyilkosság szerb összeesküvés műve, aminek a szálai Belgrádba vezetnek — csak azok aggódtak a további jövőért.

Sötét kilátások. Minden harci megtorlás kirobbantja a háborút, ami már kétszer küszöbön állt, először Bosznia annexiójakor, 1908 őszén, tavaly pedig a balkáni kérdés miatt.

Egyetlen meggondolás jogosíthat némi bizakodásra.

Fejedelmi személyt gyilkoltak meg. Az európai uralkodók nehezen vállalhatják azt a szerepet, hogy pártjára álljanak azoknak, akik egyik testvértrón várományosát megölték.

Ha a Ballplatz ezt kihasználja, ha elég ügyes, hogy ebből a szemszögből tudja beállítani az ügyét, ha elégtételt kíván csupán, nagyon komoly elégtételt bár, de távoltartja ama gyanút, mintha csak ürügyet keresne hadüzenetre és Szerbia leigázására, akkor megúszható a krízis háború nélkül.

Igen. Ez nem volna kizárva, sőt lehetséges. Kérdés, hogy Berchtold így akarja-e és hogy képes-e reá? Eddigi működése a balkáni bonyodalom alatt nem nagyon biztató. De talán... talán mégis ...

Hiszen háborút akkor se akart. El is kerülte valahogy; igaz, hogy szégyenítő körülmények között. Hát akkor: talán most is.

Mi lesz azonban, ha nem tudja elkerülni...? Mi lesz a hadra készületlen országgal, melyet politikusok megtöltöttek gyűlölettel minden iránt, ami hadsereg és honvédelem?

Ezekben próbált Bálint elmerülni; ide kényszeríteni a gondolatait. Saját aggodalmát belefullasztani a világhelyzet gondjaiba. Kevéssé sikerült. Öntudata alatt ott lappangott tovább valami sorscsapásnak a sejtése és a szíve magosán vert a torkában.

*

Csak négy óra után érkezett meg Adrienné.

— Bocsáss meg, — mondotta — nem tudtam elindulni hamarabb. Kiérni olyan nyugtalan volt ma. Meg kellett várnom, amíg lecsöndesül...

Nagyon halvány. Szemei alatt karikák. Megviselték átöprengett éjszakái. Soványabb is és a vonásai megfeszülve. Kissé élesebb az álla, tán mert megfogyott, vagy attól az elhatározástól, amit most közölni akar. — Van valami ünnepélyes rajta, valami távortartó.

Leülnek ott a szabadban egyik asztal mellé, egymással szemközt.

— Mi az... mi az, amit közölni akarsz? — kérdezte Abády elfogódott hangon. Alig tudta kiejteni a szavakat.

A nő' szemei tágranyílnak, sárga íriszei reászegző'dnek Bálintra. Pár pillanatig néma, aztán lassú tagolással ki mondja:

— A házasságunk nem történhetik meg. Vissza kell adnom a szavadat.

— Micsoda örület ez! — kiált föl a férfi és majdnem föl szökik a helyéről.

— Várj. Megmagyarázom.

— Ezt magyarázni! Hogyan lehessen magyarázni...!

— Várj. Elmondom. De kérlek, ne vágj közbe, úgyis elég nehéz...

Klémit februári tüdővérzése után szállította föl Montána. Nagy gonddal kellett ápolni, minden pillanatban résen állni, pontosan betartani a pihenőórákat, étrendet, napon fek-

vést. Nem volt könnyű. Kiérni akaratos és lázongó természetű. Nem hallgat senkire, sem orvosra, sem ápolónőre. Csak őreá. hallgat, az anyjára. Csak őbenne bízik. Eleinte még iránta is gyanakvó volt, de ahogy javult az állapota, a bizalma is nőtt.

A gyógyulás útján volt. Meghízott. A lázai is enyhültek. Már arról volt szó, hogy nemsokára be lehet szüntetni a kúrát, és lejöhet egyelőre valami enyhe klímájú vidékre. — Ekkor jött a második vérzés. Újabb kaverna lépett föl most a másik tüdőben is. — Az ilyen végzetes. — Ha elhagyná a szanatóriumot, pár hét alatt elpusztul. Csakis ha ott marad, ha pontosan betart minden előírást, csak akkor marad életben. Akkor élélhet néhány évet, hogy mennyit, azt meghatározni nem tudja senki, — ötöt-hatot, tizet, vagy tizenkettőt, — így állítja a tanár. Így tartja a szakirodalom is. Persze csupán ott, abban a magasságban és a legnagyobb gondosság mellett.

— Ez tehát a helyzet. Választanom kell. Természetes, hogy ezt választom. A gyermeknél maradok.

— Dehát ez nem ok! Azért nőül vehettek! Miért volna ez akadály? — Ha szükséges, hát hozzátok költözöm!

Adrienné közbevágot: — Az képtelenség! — Hogy te mindent földadj, az egész munkádat, az otthonodat, mindent, mindent cserbenhagyj, amit alkottál és itt élj egyik szanatóriumból a másikba költözve, az lehetetlen! — Azt én nem tudom elfogadni, nem! — Azt nem fogadom el!

— Miért? Ha így akarom magam?

— Nem! Azt nem!

Most megenyhült Adrienné hangja; átnyúlt az asztalon és megfogta a Bálint kezét:

— Nézd!... Más is van ... végig kell gondolni... ha így együtt élnénk, úgy élnénk, ahogy akkoriban: mindig félve... mindig attól félve, amire minden sejtünkkel vágyunk!... Nem, azt már nem tudnám!... Vagy itt szüljek neked gyermeket? — itt, tüdővészések között?

Bálint lehorgasztotta fejét. Pár percig szótlán maradt. Kitekintett, át a völgyön, majd újra a nő felé fordult.

Egészen lassan kezdett beszélni.

— Van-e értelme ekkor áldozatnak? Azt mondod: pár

éve van — öt-hat, tíz vagy tizenkettő, mindegy! Ha amúgyse gyógyulhat meg, ha előbb-utóbb — ez tán kegyetlenül hangzik, de mégis ki kell mondanom! — ha úgyse gyógyulhat meg, akkor miért tönkretenni magadat, engem, ha úgyis hiába... ha úgyis ez a sorsa... nem mindegy, ha most, vagy később!?

— Ezt is átgondoltam. Csúnya gondolat, hiszen az anyja vagyok. Mégis, akaratlan ez is jelentkezett... Ez is lehetetlen ... Itthagyni azzal a tudattal, hogy halálraítélem?... Mert okvetlen belepusztul, ha elhagyom. És gondold el! gondold el... ha gyerekeink volnának, a mieink, kettőnkéi és akkor, ott fölöttük lebegne ez az emlék. Ahányszor azokra néznék, ahányszor simogatnám őket, arra kéne gondolnom, hogy elhagytam ezt, ezt az árvát, hogy itthagytam meghalni, egyedül. Nem, nem!... Ki bírna ki ilyen szörnyűséget!?

Komorán hallgattak újra. Végül ismét Bálint törte meg a csendet.

— Mindent eldobni magadtól valakiért, aki nem is szeret téged, sohasem is szeretett...

— Igaz, — felelt halkán a nő, mintha szégyelné — igaz! De ez a kötelesség. Jól tudom, hogy ma is csak azért ragaszkodik hozzám, mert azt hiszi, hogy csak én tudom megmenteni ... — Most majdnem fölkiáltott Addy: — Dehát mást hogy tehetnék!? Belém kapaszkodik majdnem minden éjjel és azt mondja: „Ugye nem hagyod, hogy meghaljak! Ugye nem, ugye nem?“ — Hát lehet itt mást? Hát tehetek mást?!

Bálint fölállt. Ellépett a terasz korlátjához és reakönyökölt. Adrienné is odament. Odatámaszkodott melléje. Így álltak egymás mellett soká.

Estébe borult már a táj. Odalenn a mélységben már sötét van. Csupán a hegycsúcsokon dereng még valami fény.

Néha egy-egy szót ejtettek. Összefüggés nélkül. Ki nem fejezett gondolataik fűzik csak össze, amit mondanak.

— Miért szakítani? Miért határozni most... előbb-utóbb mégiscsak megoldódik... megvárjuk...

Ezt Bálint. Nagy későre felelt csak Adrienné:

— Körömszakadtig fogok küzdeni... minden módon ... és mindent megtenni...

Elhallgatott. Aztán, jóval később:

— Nagyon soká... élélhet akár egy évtizedig, ha minden pillanatban orvos van a közelében... — És újra percek múlva tette hozzá:

— Várni?... Már annyit vártunk egymásra, annyi éven át... Belefáradtam...

— Én várok akármeddig.

Újra hallgattak. Már beállt a sötétség. Egy-egy csillag ki-
ütközött az égbolton.

— Vissza kell mennem nemsokára... Félek, hogy megvár ébren. Pedig sokat kell aludnia. Ez nagyon fontos. Vissza kell mennem...

Mégsem indult. Még mondani akart valamit, valamit, ami a legfájóbb volt számára. Hosszan várt vele, aztán kimondta, ha halkán is és maga elé, de nagyon határozottan:

— Már nem vagyunk olyan fiatalok, hogy terveket szöjünk, távoli terveket. — Te harminchat múltál. Én nemsokára harmincnégy vagyok. Az idő telik. — Sok ideig nem szabad várnod... — Ezt az utolsót nyomatékkal mondta, majd hosszú közt tartott, mielőtt hozzátette: — Az is csak önvád volna számomra, ha így élnél tovább... Így... ilyen magányosan. Ezért akarom, hogy egészen szabad legyél és velem ne gondolj többet...

Bálint nem válaszolt. A kezeibe rejtette az arcát. Még soká álltak így egymás mellett és mozdulatlanul a hideg éjszakában.

Körülöttük hóborította hegyek. Enyhén tündökölnek, mert feljött a hold sarlója. Alattuk, ameddig a szem ellát, a gleccser üveggé dermedt szakadécai. Csak jég és hó, mindenütt csak jég és hó. Kővé fagyott mindenség, ahol megszűnt rég az élet. Jég, jég mindenütt, akár a Dante poklának legmélyén. Az ég is, akárha az is jégből volna. Tiszta és főséges és teli van szórva könyörtelen csillagokkal.

Előttük a katlan közepéből a Matterhorn bakacsinfectén nő ki. Mintha a sátán körme volna, ami kettéhasítja az égboltot. Behemót gúlája már nem is szírt, nem szikla, mérföldkővé nyúlik gyilokéles csúcsa.

Mérföldköve a világ végének...

A következő estén, Salzburgban Bálint kiszállt az expressz-
bol. Hogy miként utazott idáig, arra később se tudott vissza-
emlékezni. A jegye nem is ide szólt, hanem Pestig. Mégis itt
szállt ki, hirtelen határozva.

Nem! Nem megy haza! Budapesten ismerősökkel találko-
zék. És haza Erdélybe sem, Dénestornyára sem. Ott minden
sarokban derékontört tervek, elpusztult álmok és emlékek lap-
panganak. Éjs ott emberek is szólnának hozzá, akiknek vála-
szolni kell, egykedvű pofával, és tovább játszani ezt a hiába-
való életet... Nem! ne lásson senkit, ne is halljon semmit.
Elbújni, elbújni valahol és ha lehet, hát meghalni valami sa-
rokban.

Kiszállt. Egyik kis hotelbe vitette magát, — mindegy
neki, melyikbe — csak közel legyen az állomáshoz és még a
városból se lásson semmit.

Ott élt tökéletes magányban, naphosszat az ablakban ülve.
Előtte a pályán vonatok robognak; lassú, pöffékelő mozdony
tolat ide-oda céltalan; teher- vagy személyvonat ácsorog fél-
órát vagy órákat, néha balra távozva el, néha pedig jobbra;
vadul dübörgő expressz rohan be oktalan sietséggel, fősíkol-
tanak a fékjei, aztán újra elcsattog, zakatolva a váltókon. —
Sötétedéskor lámpák gyúlnak ki. Pici fehér vagy vörös fény-
pontok; némelyik ide-oda mozog, elmegy, visszajön, újra itt
van és újra eltűnik; sípok sivítanak örökös ismétléssel és hosz-
szan elnyúlt, fájdalmas füttyök, akárha a gépek sírnának rab-
szolgasorsuk miatt.

Az éjszakáit átsétálta a szabadban. Álom úgyse jönne reá
és jobb kiszökni éjjel szobájának négy fala közül és jární,
jární, annyi fáradtságot gyűjteni össze, hogy visszatérve
aludni tudjon, akárha letaglózták volna.

*

Egyik délutánon megint ott ült a nyitott ablakban és maga
elé bámult. Odalenn az úttesten rikkancsok szaladnak. Kiabá-
lásukra figyelt föl.

— Extraausgabe! — ordították. — Ultimatum zurückge-

wiesen!... — és még egy szó: — Mobilisierung! — Járókelők álltak meg, vásároltak lapot és ha többen voltak, hát összedugták a fejüket.

Mi ez? Mi történt?

Lesiet, ő is vesz egyet. Gyorsan végigfutja. Július huszonkilencedike. Szerbia visszautasította a monarchia ultimátumát. Giessl követ már el is hagyta Belgrádot.

Háború! Ez háborút jelent!

Egyetlen pillanatig se maradhat. Sebtiben csomagol és beleveti magát a legelső vonatba.

Haza! Haza azonnal!

II.

Két nap utazott, annyira torlódott a forgalom.

Délután háromkor érkezett Budapestre.

A főváros mintha valami ünneplő lázban lenne. Még csak részleges mozgósítás van, csupán Szerbia ellen.

„Na, végre!“ — mondják az emberek. — „Na, most megtanítjuk a jó rácocokat!“ — így beszél mindenki: a hotelportás, a boltos, és így írnak az újságok. Mindenki, mintha valami nyomasztó álomból ébredt volna, jókedvű és derűs. Így beszélnek a kaszinóban is, ahol már egyenruhában feszít egy-egy ifjabb ember, aranyzsinóros huszárdolmányban vagy kék-piros ulánusnak öltözve. — „Majd megtanítjuk!“ — mondják.

A nemzet vitézsége ébredt föl. Politikáról nem beszél már senki. Azt a sok apró kérdést, amiért idáig annyit gyűlölködtek, elfújta a háború szele.

Bálint a könyvtárba vonult vissza. Ott átolvasta az előző napok belföldi és külföldi lapjait, hogy megismerje, ami az ultimátum átadásától annak megtagadásáig történt. Aztán elment a pártkörbe.

A párthelyiség a Dohány-utca szögletében van, mely széles homlokával végigtekint a Károly-körúton.

Híreket akar ott hallani, ott bizonyára tudják a legújabbat. Tiszával is találkozni akar. Meg akarja kérdezni, hogyan jutottunk ide, miként volt előkészítve ez a lépés, mik a kilátások. Lokalizálható-e a háború valóban, vagy be fog avatkozni Oroszország és világháború előtt állunk?

Tömerdek ember a pártkörben. Akkora sokaság, amilyen tán még sohase gyűlt ott össze. Ember ember hátán. — Itt is derűs mindenki, följazott, tevékenykedő kedvben, akárha pezsgőt ittak volna.

Örömmel beszélnek, hogy nagy tüntető tömeg fog idejönni. Tiszát akarják ünnepelni és éltetni a háborút. Mindjárt itt lesznek. Milyen nagyszerű! Végre ők is népszerűek, nem „mamelukok“, „mungók“, többé nem „bécsi pribékek“, aminek csúfolták őket a koalíciós lapok évek óta; végre ők is népszerűek, teljes értékű magyarok.

A balkonajtók nyitva. Sokan kémlelik onnan a Károlykört hosszát: nem jön-e már a nép, aki őket ünnepelni fogja?

Kisvártatva jelentik: — Ott jönnek! Most fordul be az eleje a kört sarkán. Hol van Tisza? Mindjárt itt lesznek! Tisza! Hol van Tisza?

Ott van. A terem rövid oldalánál. Alacsony bőrkaroszekben ül és szivarozik. Szótlan és zárkózottabb tán, mint valaha. Bizalmasainak, akik körüludvarolják, csak néha válaszol egy-egy szót.

— Már jönnek! Jönnek! — Valóban óriási tömeg. Végigömlik az úttesten, a járdákon, mindenütt. Sorfalként közeledik, katonás lépésben, egyetlen hosszú sor, házfaltól házfalig. Az élen tömérdek lobogót visznek. A Szózatot éneklisokezer torok.

Itt vannak! Megérkeztek!

Megragadó látvány innen fölülről. Az egész széles kört föl a Deák-térig, a Vilmos császár-út torkáig fekete sokaság, csupa ember, húsz-harmincezer talán, talán több, — ki tudná megszámolni?! Kalap kalap mellett, és a zászlók, mintha úsznának a sötét tömeg áradata fölött.

Valaki beszél odalent. A szavát alig érteni, aztán óriási kiáltás hangzik föl: — „Éljen Tisza! — Éljen a háború!“

A kiáltás végigzúg a Deák-térig és onnan újra vissza. Percek múlnak, míg a legtávolabbról visszatér a sok ezer torok hangja.

Most a balkonról szónokol valaki. Itt-ott egy-egy éljen elhangzik valamelyik mondat után, gyér éljenzés is, mikor elvégzi, de ők Tiszát akarják hallani, egyedül őt, a miniszterelnököt!

— Tisza! Tisza! Éljen! Tiszát akarjuk! — ordítják alulról.

Páran besietnek. — Téged akarnak hallani... Beszélj hozzájuk... — mondják Tiszának. — ó, milyen boldog nap! Téged akarnak ünnepelni! Végre! Végre!

De ő nem mozdul. Kiküld más szónokot.

Újra beszél valaki. Később már nem is egy, hanem több. Az oldalsó balkonokról is, hogy azok is kapjanak elismerést, harcias biztatást, akik nem férnek a homlokzat elé. Soká tartják őket szóval. — A nép meghallgatja őket, de nem ezért jött ide. Tiszát akarja hallani, csakis őt. Más senkit. És újra fölhangzik a: — „Tiszát! Tiszát!“ — Most már követlőn, majdnem haragosan.

Dániel Gábor, Pékár és mások Tiszához loholnak.

— Okvetlen beszélned kell! Csakis téged akarnak... — És érvelnek hosszan. Kétségbe vannak esve vezérük konok-ságán.

Távolabb tőle hívei már nem is titkolják bosszúságukat. — Érthetetlen, — mondják — ez a csökönyösség! ő, aki évek óta a legnépszerűlenebb az országban, most, mikor megváltozik a hangulat, most, mikor végre a tömeg, ekkora nagy tömeg! ünnepelni akarja, akkor nem! akkor nem akar! Most, mikor olyan fontos volna. — És suttogják: — Ez már majdnem szadizmus... Csak annak örül, hogyha gyűlölik!

Eel vannak háborodva.

Nem tudhatták, hogy Tisza ellene volt a háborúnak. Ezt senkisémm tudta, a világon senki, csupán azok, akik a koronatanácson résztvettek. Azon a koronatanácson, hol az ultimátumot elhatározták. Akkor le is mondott. Csak az öreg király parancsára maradt a helyén. Lemondott, mert azt hitte, hogy ezzel mérsékelni tudja a szöveget. Midőn pedig azt látta, hogy hiába küzd, hogy nem tudja álláspontját Berchtold és Conraddal szemben keresztülvinni, csak azért maradt a helyén, mert belátta, hogy egyedül ő képes, egyedül ő elég erős, hogy összetartsa az országot e legválságosabb órában. Vállalta a titoktartást királyával szemben és talán abból a belátásból, hogy megoszlik a nemzet, ha megtudná, hogy ő ellene

volt. Vállalta a felelősséget azért a háborúért, amit minden erejével próbált megakadályozni. Vállalta az ódiúmat a háborúszerzésnek. Kötelességből és tudatosan. Vállalta végig, szóltan. Haláláig vállalta.

Később is, a háborút soha nem dicsőítette. Beszédeiben csak önfeláldozásra, kötelességteljesítésre, minden erő megfeszítésére buzdít. A háború mellett soha egyetlen szót sem mondott.

Tisza állásfoglalása csak több évvel halála után világlott ki, midőn a bécsi titkos levéltárak megnyíltak. Érthető tehát, hogy párhívei szörnyen haragudtak a vezérükre.

Nem volt mit tenni. El kellett búcsúztatni a tömeget. Azt hazudni neki, hogy a miniszterelnök nincs itt, kénytelen volt eltávozni sürgős ügyek miatt.

A sokaság elvonult, mogorván és elégedetlenül. A párttagok közül is sokan elmentek. Már besötétült. A terem kissé kiürült.

Bálint, aki idáig ugyanúgy bosszankodott Tisza ellenállásán, mint a többiek, most akart hozzá menni, meggyérülve azok száma, akik eddig körülvették. Feléje indult. Félúton azonban, mikor meglátta, megállt.

Ott ül a mély karosszékekben. Ül némán, sötét ábrázattal, Összeszorított fogakkal.

Milyen tragikus az arca! — Abády megdöbbsent. Valami sejtés kapta meg, hogy oka van annak, amiért ilyen hallgató; amiért ellenállt a híveinek, a tömegnek is, mindenkinek, hogy nem akart szónokolni, magát ünnepeletetni, nem, semmi áron.

Bálint lemondott a beszélgetésről. Elment ő is.

De el nem törülhető kép maradt, ahogy akkor látta. Ahogy így ül a karosszékekben Tisza, keresztberakott térdekkel. Óriási szemüvege eltúllozza a szemeit. Homlokán mélységes ránc. Ránc a bajusza sarkánál is kétfelől, keserűn. Így néz maga elé, mintha az ország végzetét látná. Így ül mozdulatlanul. És hallgat. És rágja a szivarját.

Még pár napot maradt Bálint Pesten. Csukaszürke egyenruhát vásárolt és egyéb felszerelést, amire még szükség lehet, — pár dolgot is el kellett intéznie a Szövetkezeti Központnál, pár függő ügyet, mielőtt bevonul.

Aztán hazautazott.

*

Ott is mindenki bizakodó és derűs, ámbár akkor már gyílvánvaló, hogy Oroszország a fő ellenfél és a Német-birodalomnak hadat üzent nemcsak Franciaország, de Anglia is. Az is bizonyos, hogy Itália kilépett a hármasszövetségből, Románia pedig semleges.

Mégis jókedvű mindenki, különösen azok a tartalékos hadnagyok és zászlósok, akik most indulnak a csapatjukhoz. Csak a nők aggódnak, anyák és testvérek.

Számos ismerőst talált itt, akik már nagy gusztussal cigányoznak és élvezik a búcsúvétel örömeit. Mert hogynem volna ilyenkor szabadabb az élet és odaadóbb a nő!

Ki békemundérban jár, ki már csukaszürkében.

Itt vannak a Laczók-fiúk és Milóth Zoltánka, itt van Kendy Pityu és Jóska. Kozma Áron is három unokatestvérével és Kamuthy Isti. Alvinczy Ádám is és az öccse. Sőt Alvinczy Farkas is elhagyta a térképutazást és megifjodva itt parádézik égszínkék atillában. Igaz, hogy kissé kihízott belőle.

A Monostori-úton szembejött Bálinttal Kendy Ida, a kedves Laczók Jenőné. Vársiklódról beutazott, hogy gondoskodjék a fiairól, sok fölösleges holmit vásároljon nekik, nehogy meghűljenek, nehogy megázzanak a harctéren. Most is a boltokat járja. Gondterhes szegény asszony, de nem mutatja. Bálintra reá is mosolyog, olyan jól burkolja el az aggodalmát.

Hanem a mosoly eltűnik jóságos arcáról:

— Beteg voltál talán? Olyan halvány vagy.

Bálint elhárítja a kérdést, aztán tovább indulnak együtt. Akkor találkoznak a három Alvinczyval.

Három szép szál legény. Magas, szőke, szélesvállú férfiak. Karonfogva jönnek, egyformán kilépve, hadd csattogjon

a sarok, hadd pengjen a sarkantyú. Kezetcsókolnak Ida nélinek, Abádyval pedig nagyban paroláznak. Kissé hangosan beszélnek, óriási jókedvben.

Farkas jókorákat paskol Bálint vállára, — mert ugye? — ha az ember katona?! — Nyoma sincs rajta annak a világmegvető hangulatnak, amiben utolszor találta, ott Magyarókeréken. Jókedvű és vidám.

Bizakodó mind a három, akárha bálba indulnának. — Karácsonyra itthon leszünk! — harsogják — megmondta a német császár, az pedig tudja! — Farsang ez. — Hajrá! — Ez a huszárvirtus.

— Hát, ha ti hármatokat látja az ember, — mosolyog a jóságos Ida néni — akkor igazán elhiszi, lelkeim, hogy megverjük a muszkát.

— Hármunkat?! — válaszol Farkas a család nevében.

— Dehogyan leszünk csak hárman. Most jött a hír Fiúméből, hogy Ákos öcsém a háború hírére megszökött az idegenlégióból. Holnaputánra már meg is jöhet. Négyen leszünk hát, mi Alvinczyak!

Érdekes hír. Hogy történt? Mit tudnak?

Részletekről még nem sokat. Egyik Osztrák-Lloyd hajón érkezett Ákos, mint kazánfűtő. Úgy látszik, Casablancában tudott elszökni, éjjel átúszva a kikötőt és megbújta a gőzösön, amíg elindult a hajó. Semmi papírja se lévén, letartóztatták megérkezésekor. A fiúméi kormányzó sürgönyözött Farkasnak, akit képviselő korából jól ismert.

Feszés kaptákban elköszönnek, katonásan és tovább csatognak a járdán.

*

Laczkó Jenőnéől egyik bolt előtt búcsúzik Abády.

Éppen hazafelé fordul, mikor Timiséen Aurél szólítja meg.

— Na, gróf úr, mit szól a legújabb eseményekhez? — A hangjában csúfolkodó csengés és fehér, vaskos bajusza alatt mosoly rejteződik talán.

Bálintnak rosszulett ez a gúnyos kérdés. Bizonytalanul felelt valami általánosságot, aztán ő kérdezte:

— Mondja, kérem, miért utasította vissza a Román Komité Tisza februári javaslatát? Úgy hiszem, első lépésnek igen komoly kezdeményezés volt ez a kormány részéről.

— Első lépésnek? — Hol vagyunk már attól! Mi reális emberek vagyunk, kérem. A Balkán-háború előtt és különösen a balkáni béke előtt, lehetett még így beszélni. De most, utána? Mikor mindenfelé reesege-ropog az öreg Monarchia? — Könnyen legyintett, két ujjal és folytatta: — Most pedig ráadásul meghalt a trónörökös, az egyedüli ember, aki talán ki tudta volna reparálni.

— Azt én alig hiszem. Trializmus, délszláv imperializmus le Szalonikiig: ez volt Franz Ferdinand programja. Fantasztikus program.

— Lehet. Én nem tagadom, de mégis ebben volt gondolat ... — felelt Timisán és elgondolkodott kissé. Majd elmosolyodik nyíltan: — Az ember néha azt hihetné, hogy a sors valami gonosz humorral intézi az emberek dolgát. Szegegy főherceget szlávok ölik meg, éppen azok a szlávok, akiket ő pártolt legjobban, akiket ő akart nagyvá tenni! Nem furcsa ez? És most a magyarok háborúba mennek, hogy megbosszulják annak a halálát, akit mindig útáltak! Rettenetes furcsa!

Kellemetlen a vén Timisán gúnyos mosolygása. Elváltak. Bálint hazament.

III

Délután már Déncestomyán volt.

Két lovász már behíva, nyolc béres, a darabont, a kovács és három a kertpásztorok közül. Gányi Miklós is, az ő jobbkeze. Sok dolog van. Mindenkit pótolni kell, ahogy lehet; gondoskodni mindenről, mielőtt ő is bevonul holnapután az ezredéhez, Váradra.

Az asztalán ajánlott levél. Bécsből jött. A külügyminisztérium elegáns aranykarikája díszíti a borítékot.

Slawata írta, aki most osztályfőnök. Augusztus negyedikéről van keltezte. Azt tudatja, hogy Abádyt egyik Armeekommandóhoz osztotta be, mint külügyi összekötőt. Fölszólitja, hogy jöjjön azonnal Bécsbe, ott megbeszélik a továbbiakat.

Nyilván régi kapcsolatuk miatt gondolt reá Slawata. Meg akarta óvni a csapatszolgálatától. Az is arra vall, hogy bizalmasodik a továbbiakban. Úgylátszik, nagyon meg van elégedve:

„Berchtold hat die Sache brilliant gemacht...“ — és magyarázza, mi volt olyan fényes a külügyér eljárásában. — Szövetségeseivel nem közölte az ultimátum szövegét! Itáliával nem, mivel Róma bizonyosan azonnal továbbadta volna az Entente-hatalmaknak; Berlinnel sem, nehogy Rómának elmondja. — Ha előzőleg a kabinetek tudomására jut, bizonyosan enyhíteni akarják, átszövegezni és tárgyalni. Megakadályozták volna a leszámolást: — „Die endgültige Abrechnung.“ — így azonban fölléphetett a nélkül, hogy bárki megfoghatná a karját.

Olaszország persze kiugrik a szövetségből. De hiszen régóta már amúgyse számítottunk reá. A jó Bethmann-

Hollweg azonban szó nélkül lenyelte a dolgot: — „Wir haben den Kéri übertumpelt!“

Bálint megborzadt attól a könnyelmű hangtól, amit Slawata használt. Lehet, hogy valójában nem is gondolkodott így, de foglalkozásszerű diplomata lévén, csupán a diplomáciai ügyeskedést látta, azt, hogy Berchtold túljárt a szövetségei eszén.

Tovább még egy mondat ütötte meg: — „Conrad war auch famos!“ — Conrad is nagyszerű volt: Ferenc József ellenállását ő törte meg. Azt jelentette neki, hogy a szerbek már áttörtek a Száván. Ez ugyan nem bizonyult valónak, de csak így tudta kicsikarni „az öregúr“ aláírását.

Odalenn az Abády Péter-féle kúriában, a nagyapja íróasztalánál ülve olvasta ezeket.

Fájó szomorúság fogta el és harag. — Tehát maga Berchtold és Conrad erőszakolták ki a háborút. Ők választották ki ezt a pillanatot! Hogyan tudtak vállalni ilyen szörnyű felelősséget? Igaz, hogy előbb-utóbb kitört volna. Orosz oldalon is háborúra készültek már régóta és ha most elodázódik a nagy leszámolás, később — egy, két vagy három év múlva — okvetlen kitör a világháború. De vállalni az elindítását éppen most, mikor a világhelyzet a Monarchia számára leghátrányosabb? — Nem várni meg, amíg megjavítják, vagy megjavul magától, hiszen az élet folytonos mozgásban van; muszka és angol érdekek ütközhetnek Ázsiában, angol, francia és olasz ellentétek támadhatnak Afrikában; Írországból pedig háborog már a nép. Sok minden földrehatja azt a gyűrűt, ami most körülzoritja a Németbirodalmat és a Monarchiát.

És ezt a pillanatot választják, amikor mindenki el-lenség!

Bálint soká ült ott, szemben az ablakkal. Aztán meg-rázza magát és kiegyenesedik. — Nem azért jött ide, hogy töprengjen. Azért jött, hogy rendbehozza minden dolgát, mielőtt eltávozik.

Sürgönyblankettát vett elő.

Megcímezte Slawatának és odaírta:

„Dank. Kann unmöglich kommen. Habé mich bei Regiment gemeldet.“

Már jelentkezett a Vilmos-huszároknál. Odamegy. Hogy ő mentse a bőrét előkelő kommandónál?! — Ugyan, miért féltene az életét? Úgyse ér már semmit! Egy golyó, az volna még a legjobb...

*

Ebben a gondolatban fogott munkához.

Számos írást nézett át Gányival, mindent elintézett, hogy távozásuk dacára, a szövetkezeti ügy ne szenvedjen kárt. Bizalmasabb írásokat el fog égetni. Főlizent a kastélyba, hogy toronyszobájában, próbáljanak tüzet gyújtani. Ott kandalló van; ott talán sikerül.

Gányi Miklós elment. Bálint is indulni készült.

Ekkor újra a háború esélyeire gondolt. Szemben mindenkivel, bizonyos volt abban, hogy nagyon-nagyon hosszan fog tartani és hogy végül okvetlen elvesztjük. Nem mondta senkinek, nehogy megrontsa bárki harci kedvét, de első pillanattól ez volt a meggyőződése. — Lehet, hogy betörnek ide is az oroszok. Ide is eljön az ellenség, ide, Dénestomyára és minden elpusztít, mialatt ő odakünn van a fronton, vagy talán már ott sincs ...

A szemei az íróasztalra esnek. A nagyapja asztalára. Meg kéne mégis nézni, mi van benne, kinyitni valamiképpen, nehogy esetleg baltával törjék föl szentségtörő kezek. Szörnyű gondolat ez, ha összetörnék ezt a bútort, melyhez gyermekkorának annyi emléke fűzi.

Elővette a kulcsot. Belenyomta a zárba. Ekkor váratlan dolog történt! A kulcs fogott és a zár csattant. Évekkel ez előtt többször próbálta, de sosem sikerült. Talán, mert eltökéltebb szándékkal látott hozzá.

Kihúzta a fiókot. Belenézett. Furcsa, ódon szag csapta meg. Tubákillet egy kicsi fadobozból és az ódon paliszander kissé gyantás szaga.

Itt fekszenek az oldalfiókok kulcsai. Ezeket is kinyitotta sorban.

Sok-sok apró tárgy van mindegyikben. Csibukszopóka aranyszínű borostyánból; finom fenőkő, amit Abády Péter még Angliából hozhatott; hat szép beretvéja zöld szattyántokban, minden napra egy; pici perec hársfából, amire most visszaemlékezett Bálint, hogy nagyapja mutatta azt párszor neki. Deák Ferenc faragta, ő adta Abády Péternek. Reá is van írva ez a talpára.

Sok-sok apró tárgy, sok kis haszontalan tárgy.

A baloldali középfiókban azonban megtalálta azt a pár fehér atlasz bálicipőt, amire olyan élénken emlékezett. Sarkatlan és papírvékony a talpa. Vékony szalagocskák indulnak el róla. Piskótalába lehetett annak, aki viselte. Most, midőn Bálint hozzányúlt, szinte maga előtt látja a nagyapját, ahogy odamutatja a kissé koptatott talpacskákat és azt mondja: — „Nézd, mennyit táncolt az a kis huncut!“

A két kis nő cipő alatt elég vaskos csomag. Nem nagy, félaraszos csupán. Sárgult papírba van burkolva, lekötvé zsinórral és lepecsételve minden oldalon, fekete pecséttel. Három szó áll rajta. — „Halálom után elégetendő.“ — Föllöttük kereszt, alattuk évszám: 1837. Nagyapjának hajszálvékony írása.

Levelek bizonyára. Női levelek. A papíron át kitapintható az élük. Közül azonban más is: valami ovális rámácska és üveg. Talán miniatűr arcképe annak, aki a leveleket írta.

Bálint hirtelen visszaemlékezett reá, amit az öreg vándorszínész, Gál Minya, nagyapja iskolatársa mesélt volt neki. Több miint tíz éve annak, hogy hallotta, de azonnal eszébe ötlött. — Nagyon burkoltan bár, de Abády Péter ifjúkori szerelméről beszélt, valami tragikus szenvedélyről, megrendítő szakításról, és hogy e miatt utazott akkor külföldre a nagyapja és három évig nem hallatott magáról.

Régi-régi regény, tán halálosvégű regény, amit elzártak ebben a csomagban. Talán azt jelenti az a kis kereszt rajta.

Milyen jó, hogy végre sikerült kinyitni a fiókot. Így

meg tudja menteni az öregúr titkát szentségtelen kíváncsiaktól. Teljesíteni, amit parancsolt.

A két kis cipőt zsebébe tette és magához vette a csomagot, azt a néhány irományt is, amit maga részéről elégetésre szánt. És fölment a várkastélyba.

Csak késő este foghatott hozzá, mikor már valóban jól ég a tűz.

Az ablakok nyitva. Odakünn éjjel. Lámpája jó távol, hogy ne lobogtassa a léghuzam. Itt, ahol ül, csak a tűz világít.

Elsősorban a saját írásait dobta bele. Mikor már gazdagon lángoltak, reájuk tette a cipőket és a nagyapja levélkötegét. Utóbbi azonban nem akart égni, csak perzselődött a szélén. Túlságosan össze van szorítva. Elővette hát a vaskampót, ide-oda tologatta és néhol kissé megszakította a borítást, hogy levegőt kapjon. A láng most belesapott. Először a zsinegen futott végig, a burkolat pedig szétbomlott. Kicsi, színes miniatűr csúszott le a közepéről, be a parázs közé, üvegie elpattant, érckarikája széjjelgörbült és pár pillanat múlva szénné vált az a finom női arc, mely az imént mintha reá-nézett volna bájos mosolyával.

Soká ült Bálint a kandalló előtt. Megvárta, amíg minden hamuvá lesz, amíg semmi fancieskája sem marad annak, amiért egykor, — közel egy századdal ezelőtt — két ifjú szív dobogott, ami két régesrégén elhalt szerelmesnek élő titka és élő tragédiája volt. Annak a kettőnek, akik közül az egyiknek a képmása ott lóg a kis szalon falán — nagyon korai Barabás, empire-os rámásban — másiké pedig most égett el itt és reá-mosolygott, mielőtt elégett.

Másnap korán kelt, ősi otthonában utolsó délelőttje. Talán a legeslegutolsó.

Elbúcsúzott kedvenc állataitól. Meglátogatta a ménest künn a dombháti szénafüvön; három növendék csődörét pedig és az anyakancákat a park különböző paddockjaiban. Itt mindeneknek cukrot adott, így búcsúzott tőlük. — Kissé megható-

dott régi vadászlovainál és mikor *Honeydew*, egykor szegény Kadacsy Gazsi telivérje, hozzádörzsölte bársonynál finomabb orrát.

Bejárta a kertet, elment a filegóriához, benézett a veteményesbe és a gyümölcsösbe.

Végül visszatért a házba. Ott végigsétálta a szobákat. Anyja lakosztályát, ahol halála óta változatlan még minden. Innen tovább ment, megállva egy-egy műtárgy, kép, vagy bútorдарabnál. A billiárdszoba falairól családi képek néztek le reá, déd- és ükapák haj poros parókával; dédanyák, akik negédes ujjakkal tulipánt vagy kicsi tükröt tartanak; közeli vagy távoli rokonok, öregek és fiatalok, néhány fiú is, karonülő, seelyemszoknyában még, de magyaros prémsüveggel a fején.

Körüljárta a könyvtár tüköralmáriumait. Kettőnek visszazárta a nyitvamaradt ajtóját. Hadd legyen töretlen a kerek bástya tükörkockás köre.

Innen átment a nagy ebédlőn. Őt hatalmas ablaknyílásból vakítón süt be a déli nap. Visszaverődik a parketról, megratgyogtatja a vitrinek aranyozását, a két kínai kabinet bronzlábait, fordított árnyékot ír a mennyezet stukkói mellé. — Itt is megállt. Megsimogatta az egyik rézszamovárt, ami ott hasasodik a tálalóasztalon és máshol azt a kis szobrot fehér kerámiából, mely egyik ősnagybátyját ábrázolja díszmagyarban; benézett az üveges szekrények sokfajta csecsebecséi közé, üdvözölte a porcelán mopszot és a bőkoló leánykát; aztán tovább ment, be a kék szalonba, be a sárgába. Mindenütt körülnézett, mindenütt búcsúzott. Búcsúzott ritka műtárgyaktól. Attól a négy „famille verte“ Kang-Hi táltól, amiket aranyos rézbe foglaltak falikarrá még a tizenhetedik században, a korai kis Murano-csillár sok kristály szőlője és körtéjétől, delfti vázáktól és ismét családi képektől. Abády Dénes főlovászmestertől, akit Meytens pingált le talpig, zöld és arany rokokó ruhában; közelebbi felmenőktől, apjától, anyjától, nagyszüleitől, kiknek különböző stílusú arcképe mindenünnen reátekintett.

Búcsúzott sok együgyű gyerekkori emléktől is.

Itt, ebbe az asztalsarkába ütötte a fejét ötéves korában, mire az anyja gyorsan hideg ezüsttallért szorított a homlo-

kára. — Abban a szőnyegben botlott meg ügyetlenül és estében feldöntötte azt az állólámpát. Szörnyű ijedtség volt ez! Majdnem hogy tűz támadt belőle. — Itt, ebben a karosszékből ült nagyapja egyik szerdai napon, midőn szabály szerint náluk ebédelt, ült keresztberakott lábbal és ő, aki ólomkatonáival játszott a parketten, onnan először figyelte meg, hogy az öregúr pantallója alatt puha félcsizmát visel. Ez őt akkor nagyon meglepte. Akkor még nem tudta, hogy a múlt század közepéig ez volt a divat.

Benyitott a következő ajtón. Ott indul az egyik melléklépcső, rajta túl pedig az a szárny, aminek modernizálásához fogott ezen a tavaszon.

A munkálatok megkezdődtek. Sürgönnyel állított le mindent még Salzburgból.

Megállt... Nem! ide nem!... Nem akarja látni! Nem! Sohase látni többé azokat a szobákat, hol Addyval éltek volna. Nem viszontlátni semmit abból, ahova a boldogságát álmolta meg, közös nagy hálószobát, gyermekszobákat, soha meg nem születő utódok szobáit.

Komorán fordult meg. Elszántan.

Gyorsan ment vissza, újra át a szalonokon és az ebédlőn.

A nagy lépcsőn indult le. Itt is a párkányzat kiülő sávja fölött cikomyás, stukkó mennyezet. Temperafestésű halvány gobelinek borítják a falat. — óriás méretű, majdnem királyi lépcsőház.

Itt le már lassan ment. Ment lassan, a szőnyeg pontos közepén, ment le fokról-fokra, ünnepélyesen. Így ment le a sötétes előcsarnokba. Magasan tartott fővel és márványarccal, mintha élve menne saját sírboltjába.

*

Kora délután volt, mikor az autója átkanyarodott a patkóudvar szoborkoszorúza félkörén és kizúgott a kapun.

Nagyon gyorsan hajtott. Alig tíz perc múlva már elérték az országutat. Innen tovább azonban már lassúbb az iram. Rengeteg nép jön Torda felől gyalog és sok megrakott szekér

préselt szénával. Aranyosgyéresre, az állomásra igyekszik ez mind.

Gyakran meg is kell állni. Ez a gyalog sokaság mind behívott tartalékos.

Ötven-hatvan, vagy százszemélyes csoport. Katonás rendben, négyes sorokban menetel mindenik. Oldalvást mellettük síró lányok és asszonyok, akik a vonatig kísérik szeretőjüket, ifjú férjüket vagy fiaikat, egy-egy vén ember is, aki utolsóig látni akarja fiát talán, vagy az unokáját. — A legények kis ládát visznek, vagy kicsi egylovas hozza utánuk.

A csapatok élén cigánybanda mindig és zászló. Pálinkás-üveg is van némelyik rekrutánál. Hárman-négyen tánclépésben járnak a cigány előtt, csüördögölöznek szaporán és gajdóinak. Italos azonban alig akadt közöttük. Önérzetes, komoly és józan férfi a legtöbb, aki nyugodtan és jókedvvel teszi, ami a kötelessége.

Bálint már csukaszürkében van, triéderrel a nyakában és fősriftos vállszíjjal. Ahányszor ilyen csoport vele találkozik, óriási éljenzésbe tör.

— Éljen a háború! Éljen a háború!

Néhányan megismerik: — Éljen Abády! — És újra: Éljen a háború!

Derűs, bátor, bizakodó mind. Csak a nők szipognak halakban és a szemüket törlik.

Mindenkor szalutál Bálint. A szíve szorul el mindegyiknél. Az éljenzést nem tudja viszonzni. Csak köszönni tud, megbecsülni őket, sapkája mellé tartott kézzel, amíg hosszasan elhaladnak mellette mind.

*

Tordán alig tud átjutni. A piacon nagy tömeg, mert havasi lovakat mustrálnak. Szép, kicsi mokánylovak, nagyobb-része almásszürke, pici fejjel, kemény, apró patákkal; arab keresztezésű, kitűnő állatok. Géppuskához vagy hegyi üteghez asszentálják őket. Boszniába viszik. — Milyen gyönyörű loállomány! — gondolta Abády — és egy se fog közülök visszajönni onnan, mind-mind oda fog pusztulni!

Midőn végre kiért a városból, a nap már nagyon mélyen járt.

A Dobogón föl zúgva rohan a gép. Majdnem a tetőnél azonban újra meg kellett állni. — Torda-túriak, szentmártoniak, együtt jönnek zenével, zászlóval. Itt sokkal többen kísérik, aggok, nők, sőt még gyermekek is. Bizonyára tudják, hogy a közeli Tordán pihenő lesz, mielőtt bevagonozzák fiaikat, férjüket, apjukat.

Bálint leszáll. Leül félre az országút martjára. Végigtekint az Aranyos völgyén.

Tündöklő napsütés ömlik végig rajta. Fölemelte a trióért. Így végigláthat, le a Maros-fordulóig.

Ott valami fenyőcsoport sötétlik; indigókék foltocska a halványkék távolban.

Kiesi kert az Marosszilvásnál. Malhuysen Dinórée volt. — Oda lovagolt át egykor, gyakorta éjjel is, mint egészen ifjú ember. Milyen rég volt! Majdnem húsz éve! — Vájjon mi lett szegény kis Dinóréból, hova vetette a sors?

Az Aranyos fénylő csíkjától jobbra, a Keresztesmező túlsó végén, benyúlva a síkságba: Dénestornya.

A várdombot fák fedik és cserjék. Hosszan elnyúló falait is helyenként. Mégis idáig villan valami az idenéző homlokzaton, a felső veranda üvegje talán, vagy csak ő képzelet, hogy látja. — Sarokbástyáin zöldpatinás a rézkupolájú fedél. — Akármilyen messzi van, hatalmasul hat, ahogy ott betámaszkodik magasas félszigetként, be az óriás fák hullámtajtékába. Szépségben nyúlnak el hosszú falai; fehér, vékony csík folytatja el jobbra, — az a patkóudvar innenső oldala, — a falu bizonytalanságában pedig a régi templom hófehér kockája és mellette kicsiny, világos pont, a nagyapai udvarház.

Ezektől búcsúzik Bálint. Attól a szépségtől, ami gyermekora óta körülvette ott. Minden álomtól, amit ott álmodott. Mindattól, aminek immár vége.

Elvonult már a tartalékosok csapata. El a kísérő szekerek is. Visszaült a kocsiba és továbbhajtott.

Innét lehalad az út. Már árnyékban a völgyhajlás. Híd következik most, aztán éles kanyarodó.

Itt is emlék támad föl. Ennél a fordulónál találkozott negyedfél éve Kadacsay Gázsival, mikor ő olyan boldogan tért vissza Kolozsvárról. A „Pillangókisaszony“ utáni napon volt. Most is, mintha maga előtt látná Gazsi bárót, ahogy feléje kocog azon a kövér, tarka pónin. Szegény Gazsi báró! — Oda-benn, a mellékvölgyből a háza ide nem látható, az a ház, ahol öngyilkos lett kultúrszomjóságból és elszemizett élete miatt.

De tovább, tovább! Ne töprengjünk a múlton!

A Felek alá ért. Alig tudott föl jutni, mert ökröket hajtanak, sok-sok szép fehér ökröt és tulkot; a vágóhidra viszik őket, konzerv lesz belőlük a hadsereg számára.

Olyan lassan hajtott, annyiszor kellett meg is állni, hogy vagy száz méternyire a csúcstól felfőtt a víz a radiátorban és fehér gőzoszlopban ömlik ki belőle. Meg kell állni újra. Friss vizet hozni. A soffőr elment, hogy kutat találjon valahol alább, mert idefönn persze nincs.

Bálint előrement gyalog. A hágó nyergéig. Ott várja be a gépét.

Hatalmas tájkép tárul itt szét. A városra reálát az ember. Jobbra a Szamos kanyarog el; kelet felé halad az apahidai fordulóig, onnan tova északra. Balról a gyalui völgy, amit lezárnak a havasok.

A nap éppen hogy eltűnt mögöttük. Mégis világos van még.

Odatámaszkodott a korláthoz. Itt is búcsúzott mindentől, ami előtte feküdt.

Ott alatta vajsárga épület, a Monostori-úton. Az Uzdyvilla. Kiesi rés az előkertjében, azon át idelátszik az a fahíd, amin annyiszor járt Adrienne-hez, boldogabb időkben.

Az innenső domboldalban fűzőld cserépfödél. Annak az intézetnek a födele, amiben meghalt Uzdy Pál. Kissé jobbról kitomyosul a színház, onnan menekült el a „Pillangókisaszony“ estéjén. — A „Házsongárd“ teteje is, a temetőé, ahová egykor együtt sétáltak ki Addyval. Tavasz volt. Tízéves szerelmük első tavasza.

Minden itt fekszik előtte, egész múltja, minden. Még Kozárd is, ahol Lászlót temették el. Tőle is búcsúzni akart innen és látcsövével megkereste a kozárdi kis kastélyt, ott messze, a

Számos-völgy legészakibb pontján és fönebb a Gyerőffy-kriptát. Ott van. Az a kis világos háromszög a balparti lan-kában.

Végnélküli keserűség fogta el. Úgy érezte, itt áll, itt áll egyedül és alatta az a világ, ami most el fog pusztulni.

Maga előtt *látta*, azt a nemzedéket, melynek ifjabb szárnyához ő maga is tartozik, az a nemzedék ez, aki 67 óta nőtt fel, e hosszú békekorszak boldog nyugalmaiban. — ők vették át a reformkor embereinek örökét. Azokét — Deák, Eötvös, Mikó, Andrassy, — akik a szabadságharc lázalmait átélték és a reá következő elnyomatást; akik tanultak ezen és bölcs mérséklettel tudtak nagy kérdéseket megoldani.

Az ő nemzedéke mind jobban eltávolodik ettől az iránytól. Lassacskán csupa fikció lép a valóságok helyébe, önámítás és nagyozolás.

Mindenki bűnös ebben, a magyar társadalom minden vezető rétege.

Maga előtt látta a birtokos osztályt, aki uraskodásban leromolva, gazdasági pályára nem megy, hanem csak hivatalnok akar lenni vagy ügyvéd. A történelmi oktatás tanári karát is, aki csupán a kuruckodást dicsőíti és lebecsüli azokat, akik a magyar múltban munkára és önismeretre intik a nemzetet. — így töltődik meg az ifjúság csalóka ideálokkal és sovén jel-szavakkal. — Ebből alakult ki az a jogászas és türelmetlen közvélemény, ami a századfordulótól már csak hízogó frázist fogad el és minden bírálatot hazafiatlanságnak tart.

Maga előtt látta a főrangúakat, akik vezéri szerepre tartván igényt, hát sutba dobják európai látókörüket, vagyoni és erkölcsi súlyukkal igazolva mindazt a maszlagot, melyben legtöbbje valóban nem is hisz, de ami az ő zsírójukkal mind jobban megmérgezi a politikai életet.

Maga előtt látja, mintha már a síron túlról tekintene vissza.

Most elpusztul az ország és vele ez a nemzedék. Elpusztul ebben a háborúban, hol azok a szavak, amiket annyit használtak: harcolni, csatázni, többé nem szónoki harcot és szócsatát

jelent; utolsóig kitartani, nem azt, hogy az ülés végéig beszélni, hanem emberölő szörnyű valóságot.

Most elpusztul az ország és vele az a nemzedék, aki mindent fontosnak tartott, ami formula, paragrafus vagy frázis. Aki az államélet valóságait el tudta felejtetni és délibábok után futott, akár a gyermek. Aki tudatlanságában élt mindannak, ami a nemzetek talpköve: erő, önbírálat és összetartás.

Egyetlen erénye maradt: a harci készsége.

Ez is hiábavaló lesz.

*

A város és a völgy árnyékba borult már. Sötétedett.

Csak a nyugati égbolt lángol.

Hosszú felhőfoszlányok úsznak rajta. Hamuszín sávok tündöklő bojtózással söprik a láthatárt. Alattuk tűz, tűz, csupa tűz. Az egész világ gyűlt meg ott hátul. Az ég alja vérvörös. Ragyogó izzásban végtől-végig lángkönyvek vakítanak rajta, sok-sok, megszámlálhatatlanul sok, mintha a vértengerLe zsarátnokot sírna az egész mindenség. A karmazsin égbolt alján lomha, lila, sötét hegyek. — Keményen íródnak oda, összezárkózza és végigterülnek hosszú testeikkel: a gyalui havasok, a Magúra is és elnyúlva, leghátul a Vlegyásza maga.

Hosszú oromgerincek lecsapott oldalakkal.

óriási koporsók, népek koporsói.

Mozdulatlan fenségükben ott sorakoznak végig a világ-égés alján.

*

Megjött a gép.

Bálint leindult a hegyről.